

АНРИ ТРОАЯ ВЪЛНЕНИЯ. КРАЯТ НА ЕЙГЛЕТИЕРОВИ

Част 3 от „Ейглетиевови“

Превод от френски: Никола Шивачев, 1973

chitanka.info

I

Десет часът и двадесет минути — от ден на ден той ставаше все по-късно. Как можеше да спи при шума, който тя вдигаше, като тракаше на машината? А всъщност беше толкова лошо настанен в това малко антре без прозорец! „Да го изтегля за крака или да го оставя да спи?“ — питаше се Франсоаз, като отправяше поглед към вратата на вестибюла. Жълтата боя беше шупнала по средата. Франсоаз съжаляваше, че не бе избрала друг цвят, когато беше пребоядисвала апартамента: например бледосиньо или светлозелено. Ръцете ѝ отново допряха клавишите: „До половин час ще го завърша!“ Текстът, който преписваше за фирмата „Топ-Копи“, беше, както обикновено, толкова досаден, че тя дори не се мъчеше да разбере смисъла: юридически анализи, изпълнени с графи и цифри. Беше обещала да предаде всичко до обяд. А през това време Александър работеше над преводите си, седнал на маса в едно кафене. Всъщност той винаги обичаше да работи при шум и движение на хора. Ненавистта му към условностите го караше да избягва всичко, което можеше да създаде удобство на мисълта му. Ето че времето започваше да се оправя. Слънчев лъч проникна в стаята. Рамката на вратата блесна като мед. Дръжката на вратата от бял фаянс се завъртя. Никола се показва на прага със сънливо лице, с бухнали коси като черна вълна на темето и с разсеян поглед. Носеше една стара пижама на Александър с протъркани маншети. Разкопчан, горницето на пижамата се развяваше на гърдите му, панталонът висеше отпуснато на бедрата му. При всяка крачка рискуваше да го загуби. Ако това станеше, Франсоаз щеше да се смути повече от него. Тя предполагаше, че той е много безсрамен. Като баща си. Но у Александър това отвращение към предразсъдъците, мислеше си тя, беше резултат на размишление, докато у Никола всичко беше инстинктивно. Той се прозя и мина в кухнята баня, за да се измие.

— Знаеш ли колко е часът? — извика тя.

— Не.

— Десет и половина.

— Аха!

— Щом се приготвиш, оправи веднага леглото си.

Той не отговори.

— Да оправиш леглото си! — повтори тя.

— Добре де, добре!

— Тогава побързай!

— Побързай, побързай! По-лоша си от майка ми!

Тя се усмихна при мисълта, че може да я сравнява с майка си, когато беше едва с три години по-голяма от него. Тръбите ръмжаха. Миеше се под душа. Тя го чу как пее сред ромола на водата. Най-сетне се появи отново: пижамата беше залепнала на места по лошо избърсаното му тяло, капки вода блестяха в косите му: Франсоаз му хвърли бърз поглед и продължи да пише.

— Ще ми направиш ли кафе? — попита той.

— Не. Много бързам!

— Не си много любезна!

Той се завъртя на петите си. Клечки щракаха една след друга. Десетина. Франсоаз се въздържа да се намеси. После се чу звън на съдове:

— Франсоаз, къде е захарта?

— Потърси!

Хлопна врата на шкаф. Никола се вълнуваше.

— По дяволите! По дяволите! Никога не е на едно и също място! Къде си я завряла? Кажи де!... Ах, млякото изкипя!

Сега вече тя се втурна в кухнята: не беше вярно. Никола я гледаше, смеейки се. И тя се засмя, блъсна го, взе тенджерката от ръцете му и наля кафето в една купичка. Той го изпи прав. Тя не пожела да му намаже филийки с масло.

— Ще ми помогнеш ли да си оправа леглото? — попита я той с още пълна уста.

Погледът му беше пламтящ. Тя склони, мърморейки:

— Няма да мога да свърша до обяд.

Той я придружи в антрето: до дюшека, поставен върху самия под, бяха захвърлени криминален роман и пепелник, препълнен с угарки. Франсоаз вдигна завивката, чаршафите. Той се учудваше на енергията ѝ.

— Лъвско месо си яла!

— А ти ряпа! Надявам се, че след малко ще станеш по-темпераментен, за да се явиш в кожарския магазин.

— Кой кожарски магазин?

— Тоя от малките обяви.

— Ах, малките обяви! Не им вярвам вече. Като се явиш, мястото е винаги заето!

— Защото се явяваш много късно!

От два месеца, откакто тя следеше за него обявите за предлагане на работа във вестниците, той се влачеше по тия адреси с все по-голямо отвращение. Навярно когато се е представял, видът му е бил толкова отчаян, че никой не е искал да го наеме.

Те изправиха дюшека към стената, за да отворят пътя, поставиха сгънатите чаршафи отгоре и покриха всичко с одеялото. После Франсоаз се върна при пишещата си машина. Никола започна да се облича във вестибюла.

— Кое повече харесваш — синьото ми поло или червеното? — попита той.

Тя отвърна „червеното“ и написа една дума погрешно. В единадесет часа и двадесет минути беше свършила. Фирмата „Топ-Копи“ се намираше на булевард „Бертие“. Трябваше да прекоси цял Париж.

— Нямаме нищо за обяд — каза тя. — Ще купиш фаршировани домати и панирани крачета!...

Той направи гримаса.

— Не обичаш ли вече панирани крачета? — попита тя.

— Да, когато са на масата! Но сега трябва да ходя да ги търся!

— Наистина прекаляваш! Нямаш никаква работа, а пък спориш!... Ах! Не забравяй хляб!... Освен това сложи масата...

Никола се изправи пред нея. Беше навлякъл синьото си поло. Може би защото тя му бе казала, че предпочита червеното.

— Излишно е да тичам да търся работа — каза той. — Ангажирай ме веднага за прислужничка! Имаш ли пари?

Тя отвори ръчната си чанта, извади една банкнота от десет франка и изведнъж се сети:

— Вчера ти бях дала пет франка за хляб. Не си ми върнал остатъка.

— Наистина! Съвсем забравих! Почакай малко...

Затършува в джобовете си с почтен и загрижен вид. След миг изръмжа:

— Какво ли съм ги направил!... А, да!... Купих си цигари!...

— Така значи!...

— Ще ти ги върна, когато започна да печеля! — каза той с патос.

— Глупаво е да пушиш толкова!

— Защо? Я виж баща ми!...

На Франсоаз ѝ се струваше, че от известно време Никола̀ изпитваше удоволствие да употребява думата „баща“ в разговор, сякаш това за него беше някакъв реванш. Тя му подаде десетте франка, погледна се набързо в огледалото, отвори вратата и се спусна по стълбата.

* * *

Директорът на „Топ-Копи“ беше много любезен и даде на Франсоаз един ръкопис от двеста страници, след като прие това, което му донесе. Тя напусна кантората много доволна, че получава нова работа без прекъсване. За петнадесет дни щеше да спечели четиристотин и петдесет франка. Истински рекорд! Като излизаше от метрото, на спирка „Бак“, слънцето я ослепи. В началото на октомври лятото все още продължаваше; по улиците имаше радостно оживление. Отиде направо в кафене „Обриан“, където Александър беше установил своята база. Често ходеше да го търси там, защото той забравяше да се прибере навреме. Беше седнал на постоянната си маса в дъното на салона пред чаша кафе крем. По масичката и пейката бяха разхвърляни листове. Върху един руско-френски и френско-руски речник бяха поставени пакетче цигари, пепелник и голяма кутия кухненски кибрит. Александър пишеше. По реверите на самото му имаше пепел.

— А, ето те! — измърмори той, докато тя сядаше до него.

Сервитьорът се приближи, за да вземе поръчката.

— Не, нищо — каза тя. — Благодаря... Тръгваме си...

Сервитьорът се отдалечи. Александър прочете няколко реда в една руска книга, поставена вляво, помисли и започна да пише много бързо, с усмивка на задоволство по устните. Тя наблюдаваше тази мъжка ръка с изпъкнали вени, която тичаше върху хартията.

Старанието на Александър я забавляваше. Фактът, че е негова съпруга, все още ѝ се струваше от време на време невероятен.

— Още дълго време ли ще работиш? — попита тя.

— Не, не...

— Никола има среща в два и половина часа на улица „Пирамидите“. Може би е сериозно този път!

— Мислиш ли?

Тя го изгледа учудено. Той имаше същия израз на сияещ мързеливец като сина си.

— Шансът е едно на хиляда — подзе той. — По-добре е да се обади на Брекошон от мое име.

— На кого?

— Брекошон. Казвал съм ти сто пъти: държи оная книжарница на булевард „Сен Жермен“. Току-що го видях пак. Каза ми, че ще има работа за Никола.

— И едва сега ми казваш? — извика тя. — Но това е много важно, Александър!...

— А, важно, важно... Какво ли ще може да изкара...

Той се отдръпна, опрял рамене в облегалката на пейката, прилепил ръце върху ръкописа си. Едно разчорлено момиче, бледо, с изписани с черно очи, тръгна между масите, като надигаше ту едната, ту другата страна на ханша си, и каза:

— Добър ден, господине. Добър ден, Франсоаз. Какво става с тебе?

Беше Колет Люше, курсистка в Института за източни езици. Не беше красива, но с похотлив поглед и плътни устни. Имаше успех сред момчетата.

— Нищо особено — каза Франсоаз.

— Защо не идваш вече на лекции?

— Имам много работа вкъщи.

— А, да! Не си ли виждала Албер?

— Не — каза Франсоаз.

Тя не знаеше за кой Албер се отнасяше. Колет Люше се отдалечи, плътно стегнат в рокля от зелено трико. Очевидно търсеше някой да я покани на чашка. Излезе от кафенето с накърнено достойнство. Александър повика сервитьора и му повери книгата и книгите си.

— Остави това до касата. Ще дойда пак следобед.

Вкъщи намериха масата сложена и Никола̀, който ги чакаше потънал в един фотьойл с разгърнат вестник в ръце. На масата в кухнята бяха подредени яйца с майонеза, баница с месо и плато колбаси в един поднос.

— Какво е това? — извика Франсоаз.

— Помислих, че ще бъде по-хубаво от твоите панирани крачета — каза Никола̀, без да мръдне във фотьойла си.

— Може би! Но това струва три пъти по-скъпо!

— О, не! Остана да дължа всичко на всичко единадесет франка!

Александър избухна в смях и Франсоаз му хвърли гневен поглед.

— Добре си личи, че не вие двамата оправяте сметките! — каза тя. — В края на месеца...

— В края на месеца, ако нямаме пари, ще ядем карантия — заяви Александър. — А дотогава да живее скъпият салам! Тази баница има гениален вид!

Той винаги предпочиташе силни и пикантни храни. Франсоаз още веднъж забеляза това мъжко съучастничество, което тласкаше бащата и сина да й противоречат и да я подкачат. Тя беше някакъв дразнител, който служеше за прицел на техните шеги, и то много удобен, защото бе единствената жена между двамата. Когато я гледаха по един особен начин, с блестящи очи, словоохотливи, подхвърлящи невинни шеги и вдигащи шум, тя се топеше както по времето, когато братята ѝ я вземаха на подбив.

— Освен това хубаво е — каза Никола̀, — че не трябва нищо да се претопля. Яде се така, както си е!

На масата двамата се надвикваха от възторг от всичко, което поглъщаха. Всъщност яйцата с майонезата бяха много твърдо сварени, а пък баницата много мазна.

— Хубавата кухня би ви отчаяла — каза Франсоаз.

След колбасите бащата и синът запалиха цигари. По един и същи начин праметнаха крак връз крак и запушиха. Франсоаз очакваше Александър да заговори за своя приятел книжар. Той разказваше разпалено за предстоящата коректура. Не си ли спомняше вече, че беше мислил за настаняването на Никола̀? Тя го остави за миг да бръщолеви, стана, донесе плодове и подхвърли през масата името на Брекошон. Александър се удари по челото.

— Ами да! Наистина имам нещо за тебе! — каза той на сина си.

И му описа щастливата съдба на служителите в книжарниците: чиста и почитана работа, в интелектуална атмосфера и под ръководството на благоразумен, учтив, снизходителен човек.

— Ще бъдеш там като у дома си! Ако Брекошон те хареса, ще можеш, може би след няколко години дори да го заместиш...

Никола го слушаше с недоверие: очевидно не искаше да повярва, че работата, каквато и да е, може да бъде съблазнителна.

— Във всеки случай — заключи Александър — няма какво да се двоумиш между кожарския магазин и там. Иди виж Брекошон днес следобед. Аз вече съм му говорил.

— И какво ще получавам? — попита Никола.

— Как мога да знам? Навярно немного в началото...

— Прекрасно!

— Но ти какво си въобразяваш, драги? — извика Франсоаз. — Нямах повече от средно образование, не си завършил дори техникум, не говориш нито един чужд език, а пък искаш...

— О, недей така, Франсоаз! Аз знам машинката! Едни следват опашката, а други не ги е страх да правят скокове. Ако се започне от много ниско, затъва се. Не е ли вярно, Александър?

— Да, разбира се — каза Александър. — Но с Брекошон ти няма да започнеш от много ниско. Чиракуването при него струва злато. Във всеки случай не може да продължаваш да си въртиш палците!

— Не — каза Никола. — Така не може да продължава! Пък и аз не искам! Положението трябва да се промени! Имай ми вяра! Ще видиш!...

Изглеждаше толкова ентусиазиран да работи, че вълна от радост обзе Франсоаз. Тя се понесе с него в мечти за борба и победа.

— Сигурен ли си, че Брекошон ще си бъде там днес следобед? — попита Никола.

— Да, между три и пет — отвърна Александър.

— Добре, тогава ще отида.

Но настроението му се понижи.

— Мога ли да отида така? — подзе той, като хвана с палец и показалец полото си и го изтегли пред гърдите си.

— Защо не?

— Може твоят книжар да е много взискателен към облеклото?

— Облечи риза, ще бъде по-добре! — каза Франсоаз.

— Чиста ли е ризата ми?

— Вчера я опрах.

— Да отиде с поло! — каза Александър. — Няма никакво значение!

Никола̀ стана от масата и се спря пред стенното огледало.

— Да — каза той сериозно. — Полото... Предпочитам...

Франсоаз донесе кафето. Двамата мъже изпразниха чашките си на малки лакоми глътки и накрая решиха да тръгнат.

На стълбата Никола̀ каза на Александър:

— Ще дойдеш ли с мен у Брекошон?

— Не си ли достатъчно голям, за да се представиш сам?

— Да. Какво ще му кажа? Че идвам от името на баща си?

Александър го измери с бърз поглед, отвърна: „Разбира се“, и се почувства изведнъж натежал. Сякаш беше напълнял по пътя. Обзе го тъга. После всичките му мисли станаха лъчезарно весели. Той се подиграваше със себе си. Баща: едно дегизиране повече! Но костюмът пращи отвсякъде и под грима истинската кожа диша.

Стигнаха пред кафене „Обриан“. Никола̀ поиска да влезе с него.

— Много съм жаден!... Навярно от колбасите, които току-що ядохме...

Александър най-много се забавляваше от това да открива в някого признаците на мързела и подлостта, прикрити с множество оправдания. Удовлетворен беше, че Никола̀ защити покая си стъпка по стъпка, неискрено и с детинска упоритост. Той би прокълел сина си, ако Никола̀ имаше такива блестящи качества, каквито обикновено родителите искат да имат техните рожби.

— Ела! — каза му той, като го тупна по рамото.

Почувства се щастлив, като намери отново масата си в дъното под огледалото, съучастническата усмивка на касиерката, грозните бронзови закачалки във форма на сърнешки крак и отпуснатия сервитьор, който му донесе неговите листа и книги.

— Ето! Тук е всичко! Какво да ви сервирам?

Поръчаха две кафета и две чашки първокачествена ракия.

Александър отвори ръкописа си и препрочете последното изречение, което беше написал.

— Мъчно ли се правят преводи? — попита Никола̀.

— Немного.

— Но слабо се плаща, нали?

— Много малко.

— Ако не беше толкова слабо платено, щях и аз да се заловя да превеждам.

— Най-напред ще трябва да научиш чужд език! — каза Александър.

— Не е много трудно!

— Да, но иска много време!

— Точно така! Аз не обичам дългите работи. А това, което се движи, което бързо минава и заминава...

Щракна с бърз ритъм много пъти с пръсти, наведе се над разтворената пред него страница и прочете полугласно: „Вятърът беше толкова силен, че клоните на дървото се блъскаха в прозореца с човешка настойчивост“.

— Не е лошо! — каза той, като се изправи. — От кого е?

— От един, който се казва Валериан Биков. Млад съветски автор, съвсем непознат във Франция.

— Заглавието?

— „Топене на снеговете“. Роман...

— А не можеш ли и ти да напишеш един роман?

— Не ми се вярва.

— Опитвал ли си?

— Да. Когато бях на двадесет години. Не останах очарован.

— Много ли те мързеше?

Той се засмя и в това младо лице със свити очи и голяма хищна уста Александър видя как самият той се смее. Недалеч от тях един много рус юноша се упражняваше на електрическия билиард. Всеки път, когато топката достигаше целта, механизмът кихаше. Никола вдигна чашата си, отпи с наслада парещия алкохол, унесе се дълго в мечти и подзе:

— Знаеш ли как майка ми говореше за тебе?

— Не.

— Наричаше те само „тоя мръсник, баща ти“!

Александър поклати глава.

— Тя е имала право. Винаги има някой, за когото човек е мръсник. Да живееш, значи да досаждаш на другите. Или пък трябва да се откажеш от всичко лично.

Това беше първият им важен разговор. Опрял се с лакти върху масата, Никола слушаше Александър с вълнение. Би могло да се каже, че утоляваше жаждата си след дълъг поход.

— Много правилно е това, което сега каза — измърмори най-сетне той. — Но тогава не си давах сметка. Колко много те мразех. Като бях хлапе, мечтаех, че един ден ще те намеря и ще ти видя сметката.

— Чел си много криминални романи.

— Майка ми ги четеше.

— Обичаше ли я?

— По принуда. Тя непрекъснато се оплакваше. Затъпяла от работа. Болна. Озлобена срещу целия свят...

— А когато умря, за да „ми видиш сметката“ ли дойде да ме намериш?

— Не, исках да живея в Париж. Мислех си, че ще остана една-две седмици при тебе. Докато се оправя. А още съм тук. Нямам намерение да си отивам.

Александър се разгневи, че се е размекнал, станал нежен и отпуснат, устремил се към доброжелателство така, както слънчогледът към слънцето.

— Нямах намерение да си отиваш — каза той, — но ми усложняваш живота!

— Казваш това заради апартамента?

— Между другото...

— Вярно е, че сме малко натясно! А освен това се създава много работа на Франсоаз! Чудна е тази Франсоаз. Щом започна да печеля, ще ви помагам. Ще можем да сменим квартирата. Ще си имам библиотека. Един земен глобус, осветен отвътре. Едно барче, скрито зад редица фалшиви книги. Обичаш ли такова нещо — бар зад фалшиви книги?

— Не — каза Александър.

Юношата, който играеше на електрическия билиард, тупна с юмрук по касичката на апарата и се отдалечи, като влачеше краката си.

— Искам да изиграя една партия — каза Никола. — Ще ми дадеш ли малко пари?

Александър му подаде няколко монети.

— Не ти ли се иска и на тебе? — подзе Никола̀, като се клатушкаше от крак на крак. — Може да се играе групово.

Александър стана и се приближи до апарата.

— А Брекошон? — попита той.

— Ах, да! Вярно, Брекошон! — измънка Никола̀.

И удари първата топка. Звъннаха звънчета, на остъкленото табло светнаха червени, жълти и зелени лампички, които очертаваха една жена с къса дреха, вдигнала крак пред грамаден охлюв.

— Сто и двадесет! — извика Никола̀.

И добави:

— За Брекошон е малко късно сега, нали? По-добре ще е да отида утре...

Александър почувства дълбока радост и каза:

— Добре... Утре... Но без отлагане, ей!

— Твой ред е — каза Никола̀.

Александър дръпна ръчката, отпусна я и погледна как топката му подскача в един абсурден пейзаж от разноцветни гъби, металически звънчета и позлатени гвоздеи.

II

Като крачеше надлъж и нашир из салона, където всички лампи бяха запалени, Филип поглеждаше изпод вежди вратата, зад която Карол се обличаше. До последната минута той се страхуваше, да не би да е толкова хремава, че да не се покаже. Но тя не бе пожелала да отмени идването на „децата“. Чу се звън. Бяха те. По-рано от уговореното време. Той се изненада от удоволствието, което изпитваше да ги посрещне. В злокобната празнота, в която живееше след скъсването, те бяха агентите за свръзка с благотворната сила. Без да искат, без да знаят, понякога те го принуждаваха да играе заедно с Карол комедията за някакво разбирателство, за което той тъгуваше. Пред тях поне можеше да смята, че има жена. Даниел, Дани, Александър и Франсоаз влязоха шумно.

— Ние се срещнахме долу! — каза Александър.

Филип мъчно свикваше с мисълта, че този човек с резки черти на лицето, по-близък до него, отколкото до дъщеря му по възраст и житейски опит, е наистина негов зет. Достатъчно ли е да се ожениш за младостта, за да настигнеш едно поколение? Той вярваше в това преди, когато се ожени за Карол. Сега знаеше, че този акробатичен номер се обръща винаги срещу виновния. Не можеше да се лъже безнаказано за сметка на годините. Рано или късно истината се стоварва върху плещите с оловна тежест. Изненада се, че мрази Александър, защото той се бе вмъкнал измамнически между младите. Коремът на Дани привлече погледа му. Тя го виреше напред с гордост, която той счете за смешна. На колко ли месеца? Шест, седем?... От широката ѝ тъмнокафява рокля се подаваше една малка детска засмяна глава. „Бебе в бебе“ — казваше Карол. Даниел се грижеше за жена си със самодоволен вид на творец на шедевър. Филип прегърна тази сияеща млада майка, сякаш прегръщаше някаква кръгла възглавница. После се обърна към Франсоаз. Отсъствието на Жан-Марк разваляше семейната картина. Винаги когато виждаше най-малкия си син и дъщеря си, Филип изпитваше чувството, че нещо му липсва, и се ядосваше.

Всъщност ако Жан-Марк се бе явил пред него, той би го изгонил от гняв.

— Карол е толкова хремава, че едва гледа — каза той.

— Ах, така ли? Много жалко! Но ще я видим все пак, нали?

Кой беше казал това? Нямаше значение. Седнаха, Агнес донесе закуските, разговорът се водеше вяло за дреболии, когато се появи Карол, бледа, прозрачна, облечена в черна рокля, която я правеше по-слаба. Беше с омбрирани очила и притискаше малка кърпичка към розовите си ноздри. С леко пресипнал глас тя заговори:

— Не ме целувайте: изпълнена съм с всички микроби на дявола! Най-вече вие, Дани!...

Филип се трогна, като видя, че въпреки състоянието си тя е толкова мила към децата, които дори не бяха нейни. Когато я наблюдаваше в стихията на нейния чар, той понякога се съмняваше в омразата ѝ към него и се надяваше да я спечели отново. В миналото той толкова често я беше мамил! От любопитство, от авантюризъм. Какво ли не би дал, за да я притежава напълно сега! Тя му се усмихваше, тя му говореше любезно пред тази млада публика и уловил се в играта, той се пренесе пет години назад, в началото на техния брак. Едно глупаво празнично чувство го обземаше. На масата той се видя седнал срещу Карол ѝ неговата радост, неговото увлечение се увеличиха необикновено. Желанието да блесне пред нея го накара да разкаже по шеговит начин за срещата си в бюрото с американски клиенти, които мъчно си развързвали кесията. Той умело ги описваше и имитираше акцента им. Карол свали очилата си. Той прочете радост в очите ѝ и си приписа заслугата. Агнес започна да поднася яденето. Патицата с маслини благоухаеше, виното, едно леко „Монтраше“ 1959, беше сладко и парещо, вечерята обещавахе да бъде блестяща. Дори Дани, която Филип избягваше да гледа, откакто беше деформирана от бременността, не му правеше лошо впечатление, когато случайно очите му попадаха на издутия ѝ корем и на смешното ѝ лице. Използувайки едно затишие, Даниел започна да възхвалява своя преподавател по философия, някой си Колере-Дюбрусар. Още в деня на започването на учебната година този изключителен човек покори учениците си с оригиналните си възгледи и дружелюбния тон, с който ги изразявал.

— Нали разбирате — казваше Даниел, — бяхме учили малко философия миналата година в реалката, но с оня чичо Потие беше истинска смехория. Колко съм доволен, че презаписах! Сега поне се обогатявам, развивам се, схващам всичко! Човек, който не е изучавал философия, куца в живота!

— Не съм изучавал философия и нямам чувството, че съм куц — каза Филип, като се засмя.

— Не, разбира се, татко! Но все пак, когато човек премине курса по философия, вижда по-съзнателно и по-задълбочено своя жизнен опит.

Той говореше с такава страст, че Дани, захласната от възторг, забравяше да яде.

— Досадно е — каза Александър, — че всяка философия по същество има различно схващане. Няма ли да бъдеш разкъсан между тридесет и шест теории, когато ще трябва да живееш например като баща?

— Ще си избира теорията, която ще преценя, че най-добре отговаря на действителността.

— При нужда ще създадеш още една теория!

— Защо не?

Александър се усмихна.

— Бих желал да бъда на твоите години.

— Защо?

— Защото това е възрастта на слепите убеждения.

— А твоята възраст да не е възраст на методическо съмнение?

— Нека приемем: възраст на разумния скептицизъм. Не е ли такава и вашето мнение, Филип?

Върнат в действителността, Филип трепна: той плуваше в очите на Карол. Тя бе поискала да ѝ сервират топъл бульон и сухари.

— Да — каза той малко наслуки, — скептицизмът е неразделен от правосъдието. Да бъдеш безпристрастен значи да бъдеш скептик.

— Грещиш, като не вземаш от тази патица, Карол — каза Даниел. — Чудесна е.

Агнес, която се въртеше около масата, се възгордя.

— Но да — каза Филип. — Трябва да хапнеш малко...

— Не, не! — каза Карол. — Това не е по силите ми. Едва дишам. Тя се изсекна.

— Ще видиш — каза Александър на Даниел, — когато станеш баща, ще промениш мнението си.

— За какво?

— За философията! Детето иска материални грижи. Бифтекът измества облаците, задължението да изкарваш хляба си изтласква Спиноза.

— Какво знаете вие? — каза Карол с лукаво кокетство.

Александър изгледа всички с весел поглед и каза:

— Моят син ми създава големи грижи.

Настъпи миг на изумление. Франсоаз силно почервения.

— Вие имате син? — извика Карол.

Тя притискаше кърпичката към носа си и над този бял тампон пулеше сивите си очи с удължени с молив краища. Филип установи, че от всички присъстващи само жена му и той изглеждаха учудени. Безспорно Франсоаз отдавна беше поверила тази тайна на брат си и на Дани.

— Вие имате син? — повтори Карол. — На колко години е?

— Шестнадесет и половина! — каза Александър.

— Вече... Но... значи вие сте станали баща на...

— Седемнадесет години.

Карол си пое дъх, разцъфтя в светска усмивка и прошепна:

— Чудесно! Как се казва той?

— Никола.

— И къде живее?

— У нас — отвърна Франсоаз с предизвикателен тон.

Филип изгледа дъщеря си, после зет си със съжаление, примесено с гняв. В какво тресавище е затънала пак? Всъщност Александър е трябвало да я предупреди още преди брака. Може би го е направил, а тя е предпочела да запази тайната чак до днес. Как е могла тя, неговата дъщеря, да приеме един толкова смешен товар? Би могло да се каже, че съмнителните комбинации, ненормалните решения, моралната и физическата мизерия, несполуката в най-различните й форми я привличат неудържимо. В края на краищата щом й е приятно да се поробва с извънбрачни деца, които съпругът й е създал по света!... Имаше значение само това, което мислеше Карол. Впрочем тя изглеждаше очарована от откритието си.

— Трябва да ни го доведете — каза.

— Да, да — каза Александър уклончиво.

— Прилича ли на вас?

— Малко.

— Как малко! — каза Франсоаз. — Никола̀ е твоят жив портрет.

— А майка му? — попита Карол, като присви очи.

Франсоаз отвърна с благородство в тона:

— Тя е починала.

— Във всеки случай той е голям симпатяга! — каза Даниел. — Виждал съм го само два пъти, но веднага почувствах контакта. Важно е това — контактът. Жан-Марк също намира, че е симпатяга. А доста е труден тоя Жан-Марк!

Филип се вцепени. Защо Даниел говори за брат си при всеки случай? От мания! Или нарочно! Сигурно цялото племе знае, чрез Мадлен... Мислено той претегли тези малки мозъци. Не, Даниел и Дани надали знаят още. Държат ги настрана. Много са млади, за да разберат, бедничките! Да щадим спокойствието им, да запазим илюзиите им! Агнес смени чиниите след сиренето. За десерт — сладолед с ананас. Сред общото оживление Карол въздишаше:

— Хубав ли е? Моето небце е от картон, нищо не усещам! Тя стана, излезе и се върна след малко, като размахваше една голяма носна кърпа на Филип. Лицето ѝ съвсем изчезна. Цялата маса избухна в смях. Тя възропта:

— Бих желала да ви видя като мене!

Тя кихна. На Филип до болка му се прииска да я прегърне. Защо дори когато беше хремава, не можеше да се държи като всички хора? Хремата на Карол беше събитие, зрелище, нещо необикновено, нов повод да изненадва и да съблазнява. Температурата зачервяваше бузите ѝ. Тя се задъхваше с полуотворени устни. Навярно полагаше големи усилия, за да се държи права и да взема участие в разговора. Когато се събраха за кафето в салона, на нея ѝ прилоша, тя седна на облегалката на един фотьойл и изохка:

— Не мога повече! Мисля, че ще бъде по-добре да легна! Моля ви, не се занимавайте с мене! Останете, останете...

Тя отново сложи омбрираните си очила, усмихна се на всички с плачевен вид, размаха леките си гъвкави пръсти, чиито нокти блестяха, и изчезна зад вратата на стаята си. За Филип светът изведнъж отново се вледени. Синът му, дъщеря му, които беше посрещнал с радост, сега

вече му досаждаха. Слушаше ги с отегчение и желаяше да си отидат. Погледът му ги тласкаше навън. Франсоаз забеляза това и каза:

— Късно е... Татко е уморен... Мисля, че трябва да си отидем...

На улица „Бонапарт“ Александър хвана под ръка Франсоаз и Дани и заяви:

— Аз, деца мои, намирам, че е много рано за спане. Ще приключим вечерта у нас. Съгласни ли сте?

Даниел и Дани приеха с ентусиазъм. Франсоаз си помисли, че може да им предложи само вино и се отчая. Студена и мъглива тъмнина изпълваше пространството между къщите. Уличните лампи мъждукаха в разтапящата се мъгла. Няколко антикварни витрини, осветени през нощта, предлагаха призрачни мебели зад посивели стъкла.

— Какво пък, като Карол е хремава! — каза Даниел.

— Да — каза Александър. — Баща ти беше много развълнуван!

— Не това го развълнува — прошепна Франсоаз — а другото, което ти каза за Никола.

— Не трябваше да казвам може би?

— Не.

— Най-сетне, Франсоаз, ние не можем цял живот да крием от него като някакво непроситимо престъпление, че имам син и че сме го взели вкъщи!

— Татко не е способен да разбере едно такова положение.

— Не! Не! Но малко го интересува това, което може да ни се случи! Той мисли само за дребните си лични интереси. Карол и само Карол!

— Да — каза Франсоаз. — Това е печално!...

Даниел я прекъсна:

— Най-печалното е скарването с Жан-Марк! Мислиш ли, че ще трае дълго?

— Откъде да знам?

— Факт е, че и двамата са много трудни! — въздъхна Даниел. — Колко пъти се мъчих да разбера!... Но щом произнесе името на Жан-Марк, лицето на татко веднага се вдървява, а пък щом запитам Жан-

Марк защо вече кракът му не стъпва вкъщи, той замълчава и става непроницаем... Може би ти, Франсоаз, ще имаш по-голям шанс...

— Не — каза тя.

— Нямах ли представа за това, което се е случило между тях?

Франсоаз поклати отрицателно глава. Александър я загледа с ирония и каза:

— Отново загадки! Баща ти не трябва да знае, че Никола` живее при нас, Даниел не трябва да знае, че Жан-Марк е предизвикал гнева на баща ти заради тая своя история с Карол. Какво означава тази ученическа мания да се играе на криеница?

Даниел спря да се движи и каза:

— Жан-Марк е имал някаква история с Карол?

Учудена за миг от намесата на Александър, Франсоаз се изплаши да не би той да прекали, избърза и отговори поривисто:

— Да, Карол така го е очаровала, че той се е влюбил в нея, а татко е научил!

Това сладниково обяснение на събитията предизвика усмивка по устните на Александър. А пък Дани потъна в изумлението на невинността.

— Така ли? — измънка тя. — Но това е ужасно!

Даниел има време да размисли и със сериозно лице бавно произнесе:

— Разбирам сега защо Жан-Марк е на деветото небе! Според Фройд много хора желаят майка си. А пък докъде може да се стигне щом се отнася за мащехата!... Като казвам това, смятам, че татко пресилва нещата... А пък Карол трябва да е голяма курва, щом е изиграла този номер! Не си ли дава сметка, че човек може да се провали с такъв нагон в главата си!

Той продължи да крачи с философска ярост в погледа си.

— И най-вече не казвай на Жан-Марк, че си узнал! — препоръча му Франсоаз.

— За какъв ме смяташ? Ще чакам той сам да ми заговори.

— Няма да ти заговори.

— Права си. Той е от оная порода хора, които ревниво крият тайните си!

Дани беше пуснала ръката на Александър и с изправен гръб и изпъкнал корем крачеше сама, клатушкайки се като патица. Даниел я

прегърна. Тя вдигна към него детското си лице. Размениха си лека като полъх целувка.

* * *

Александър отвори вратата и натисна електрическия ключ. Рязка светлина падна от голямата крушка върху леглото, което преграждаше антрето. Никола се надигна на лакти и заслепен, извика. Беше се излегнал облечен, чакайки завръщането на баща си и на Франсоаз.

— Какво? Спеше ли? — попита Александър. — Няма още единадесет часа!

— Бих искал да те видя на мое място! — изръмжа Никола. — Съсипан съм, като се прибирам!

Лошото настроение на Никола забавляваше Франсоаз. Десет дни, откакто работеше у Брекошон, а вече обвиняваше целия свят, че е отговорен за умората му. Като видя Даниел и Дани, той благоволи да забележи усмивките им и измърмори:

— Добър вечер!

Понеже не се помръдваше, Франсоаз повдигна единия край на дюшека. Наклонен изведнъж настрана, Никола се изправи. Един след друг Франсоаз, Дани, Даниел и Александър прекрачиха постелята и влязоха в стаята. Никола ги последва, като се почесваше по главата.

— Разбудихме ли те? — попита Дани.

— О, не — отговори Никола, като се прозя. — Не спях, дремех.

Всички насядаха около масата. Франсоаз извади от бюфета чаши, бисквити и бутилка вино.

— Хайде, Никола, разказвай! — каза Даниел. — Харесва ли ти работата?

Никола се изсмя лукаво и започна да разказва за своето нещастие. Наистина той работел в книжарницата само следобед, но ако му се вярва, на него възлагали най-тежките и най-унизителните работи: да отваря пакетите, да подрежда томовете, да изчиства праха от рафтовете, да слиза в сутерена за попълване на асортимента, отново да се изкачва горе с купища книги в ръце. Касиерката госпожа Бук била, казваше той, едно грамадно женище с жив поглед и мозък, гъмжащ от цифри; продавачката госпожица Лафолик, стара мома, суха

като опушена херинга, си въобразявала, че разбира от литература, съветвала клиентите компетентно, наричала пред тях Никола „малкия“ и си въобразявала, че го обучава да овладее вълнуващата книжарска професия, като му шепнела на ухото търговски наставления с възкисел дъх. Що се отнася до Брекошон, той се появявал като вихър по десетина минути на ден и обзет от внезапно вдъхновение, разтурял рафтовете, за да се наредят по тях непродаваеми луксозни издания, които поръчвал по телефона. Изобщо Никола се питаше как това предприятие, ръководено неразумно, покрива разходите си. Ако той бил на мястото на Брекошон, щял да го реорганизира из основи! Най-скандалното било, че под претекст за чиракуване му плащали само четиристотин франка месечно.

— Повече ли печелеше във „Френски текстил“ в Тулуза? — попита Александър.

— Да!

— Защото работеше целодневно.

— Разбира се.

— Значи само от тебе зависи...

Коварният намек смрази Никола. Погледът му, устремен направо в празното пространство, обвиняваше обществото, което определя възнаграждението според труда.

— Чувствам, че много скоро ще пратя всичко по дяволите! — каза най-сетне той, като стисна челюсти и леко поклати глава.

Тази заплаха, която той много пъти беше произнасял, не направи впечатление на никого, но като че ли го успокои.

— Вечерял ли си? — попита го Франсоаз.

— Да — каза той. — Дори измих чиниите.

Вик на възторг поздрави тази проява. Никола се развесели. Беше съвсем очевидно, че не му беше неприятно, че мързелът му, признат от всички, вземаше размери на легендарен порок. Отпуснал се на стола, той попита с церемониален тон:

— А у баща ти хубаво ли беше?

— Много хубаво — каза Франсоаз. — Доста се говори за тебе.

— Ами?

— Да. Ти си дори поканен за следващия път.

Лицето на Никола стана равнодушно. Навярно си беше наложил да се преструва, че нищо не го учудва.

— Ще бъда очарован да се запозная с твоя баща и с мащехата ти — каза той важно.

Франсоаз се възхищаваше на тази смесица от присмехулство и важничене. Откъде идваше непринуденото му държание? Сигурно не от възпитанието на майка му в Тулуза! Преди да го познава, Франсоаз никога не би повярвала, че човек може да бъде елегантен с едно протъркано червено поло и със сив кадифен панталон, издут на коленете. Той отпи глътка вино, изхруска една суха бисквита, наведе се и внимателно загледа краката на Даниел под масата.

— Нима харесваш такива обувки? — каза той, като се изправи.

— Знам ли — каза Даниел. — Такава е модата.

— Не са вече на мода — отвърна строго Никола.

— Така ли?

— Щом пипна бомбастичната си заплата от Брекошон, ще си подаря английски ботинки, истински боти със сребърна тока.

Като каза това, той стана и пусна електрическия грамофон на Франсоаз. Женски глас, неприятен, сърцераздирателен и стократно усилен, разтърси стените на стаята. Пееше хълцайки, в бърз такт, с акомпанимент на китара.

— Каква е тази плоча? — попита Франсоаз.

— Взех я от Брекошон! — каза Никола.

— Взел си я? Как така си я взел?

— Да, че какво от това! Ще ми я удържат от заплата. Чудна е, нали? Само че твоят грамофон нищо не струва! Другия месец ще купя по-добър.

— А каква марка кола ще си избереш? — попита подигравателно Александър.

— Едно ферари — каза Никола с възможно най-сериозен тон. — Червена, спортен модел, с пет скорости и с хронометър, за да обикалям с двеста и седемдесет километра в час из квартала.

Той се завъртя на един крак и цялото му тяло затрептя, сякаш пронизано от електрически ток. Разкراчен, с разперени вляво и вдясно ръце и с разклатен корем, той сякаш постепенно засилваше ритъма на своя полет. Не музиката го носеше, а той принуждаваше музиката да го следва. Даниел се опита да се завърти като него, но се залепи на пода и вперил поглед в краката на Никола, започна да се друса. Движенията му обаче бяха тромави в сравнение с тези на партньора му, който беше

цял настръхнал, засмян и вездесъщ. Не можейки да устои на зова на музиката, Дани също стана. Тя започна да се клати ту на едната, ту на другата страна с тънките си крачета и издутия корем, като правеше малки, предпазливи стъпки. „Не съзнава колко е смешна! И очарователна, може би именно затова!“ — помисли си Франсоаз, после ѝ се усмихна, за да я окуражи. Музиката спря. Никола смени плочата.

— Тая песен е още по-хубава! — каза той.

И продължи да танцува с втренчен поглед и полуотворена уста.

— Как го правиш? — попита Дани. — Три стъпки вляво и една назад...

— Да — каза Никола. — И подскачаш намясто... После отново същите стъпки, но със завъртане.

— А аз ще мога ли? — попита Даниел.

Беше се зачервил, стараше се, но несръчно.

— Ще пробиеш пода! — извика Никола със смях.

Франсоаз дълго ги гледа как беснеят разярено и планомерно всеки в своето кътче. После, като не можеше повече да се удържи, се присъедини към тях. Желанието да танцува движеше краката ѝ. Никола я хвана за ръка, за да ѝ помогне да влезе в ритъм.

Седнал пред чашата си, Александър биеше в такт с пръст по ръба на масата. Това оживление около него го забавляваше. Имаше чувството, че е надзирател през време на почивка в двор на лицей. Франсоаз и Никола бяха на една възраст. Лакът до лакът, ръка в ръка, те изпълняваха леки и абсурдни стъпки. Раменете им трептяха, главите им се клатеха ритмично. Еднаква радост блестеше в очите им. Александър отпи глътка вино. Тръпчив вкус изпълни устата му. Музиката, силна и дива, действаше във всички посоки. Хрумна му смешната мисъл: истинската двойка не беше той и Франсоаз, а Франсоаз и Никола. Той си ги представи как се любят. Тайно. Или може би пред него. Защо не? Смесицата от любопитство, коварство и желание накара кръвта му да закипи. Как може Филип да се е възмутил, че Карол го е мамила със сина му! Какъв глупак! На негово място той би изпитал страшна възбуда от тази авантюра. Всичко, което може да създаде удоволствие на човек, трябва да се уважава. Франсоаз се върна и седна до него. Беше задъхана, със зачервени бузи, с кичур коси, залепнали на челото ѝ. Той я погледна с подновен интерес.

Книгата за последната световна война, която Филип бе започнал да чете с увлечение, изведнъж му стана отегчителна. Седнал в леглото си, той прочиташе бегло сбитите страници и се учудваше на миналото време и на опустошенията. Силата на човешката природа да възстановява раните е чудодейна. Каква бездна между връстниците, които бяха преживели историята, и младите, които я изучават! Много известни имена, страхотни дати, вече полузабравени... Погледът му все повече и повече се откъсваше от книгата, за да се отправя към вратата. Сякаш очакваше посещение. А все пак добре знаеше, че тя нямаше да дойде да го търси тук. Не беше ли направил грешка, като се настани в бившата стая на Жан-Марк? Всъщност беше най-добре да спи в кабинета си. Но Карол никога не би се вмъкнала в този ъгъл на апартамента. Това би ѝ напомнило едно мъчително минало... Абсурдно!

Ако имаше желание да го види насаме, тя би го намерила, където и да е. Но истината бе, че тя избягваше присъствието му, че той ѝ пречеше, че я задушаваше. Той отново надигна глава. Шумолене на плат в коридора. Скочи, навлече халата си и изтича към кухнята. Карол беше там в розов пенъор, с измъчено лице и с необикновено блестящи очи.

— Какво правиш? — попита той.

— Не мога да дишам... Искам да пия един грог...

Той прояви готовност да ѝ помогне:

— Ще го приготвя и ще ти го донеса!

— Ще можеш ли?

— Разбира се. Върни се веднага в леглото!

— Ромът не трябва да кипне! Не забравяй лимон!...

Тя се прибра ъ той остана сам, изправен в кухнята с лъскав под. Като приготвяше грога, имаше чувството, че е смешен с тази малка тенджерка в ръка. Пет минути по-късно той влезе в стаята с леки стъпки, носейки върху чинийка голяма чаша, пълна с ароматна пареща течност. Карол се беше полуизтегнала в леглото си, с възглавници на гърба, с елече от бяла вълна на раменете и с кърпа пред носа. Той седна на стол близо до нея и започна да я гледа как пие. Грогът беше

много горещ. Тя едва не се задави, поглъщайки две таблетки аспирин. Очите ѝ се напълниха със сълзи. Беше минало много време, откакто не беше му давала повод да я съжалява! Хремата ѝ я беше разоръжила и направила два пъти по-съблазнителна. Искаше му се да я прегърне и да я притисне към тялото си така, както беше трескава. Тя му върна празната чаша и се изкашля с полуотворени очи и с ръка пред устата.

— Премери ли температурата си? — попита той.

— Нямам треска.

— А пък аз съм сигурен, че имаш! Трябва да телефонираме на доктор Мопел.

— Да безпокоим Мопел посред нощ за една малка хрема? О, не! Ако можех да си направя инхалация!

— Какво ти пречи?

— Нямам това, което ми трябва.

— Искаш ли да отида до аптеката? Тази на булевард „Сен Жермен“ затваря в полунощ. Имам четвърт час на разположение. Обличам се и излизам...

Искам — каза тя. — Ще купиш един инхалатор и няколко таблетки перюбор или нещо подобно...

Без да знае как, той се намери на тъмната улица. Безумна радост го обземаше. Тръгна с по-широки крачки. Дрехите му подскачаха на гърба при всяко подрусване. Булевард „Сен Жермен“, аптеката блестеше с всичките си витрини. Запъхтян, той се приближи до една млада жена в бяла блуза, която свещенодействаше зад тезгяха.

Излизайки с пакет в ръка, той си представи Карол учудена, разнежена от готовността, с която беше изпълнил поръчката ѝ. Вървеше към нея в мъгла от нетърпение.

Като влизаше в апартамента, чу леко щракване. Карол затваряше телефона. С кого ли беше говорила посред нощ? С лекаря? Искаше му се да вярва, но съмнението се вмъкна в него и отрови щастието му. Прав в салона, той се двоумеше да се покаже пред нея. Най-сетне блъсна вратата на стаята.

— На доктора ли телефонира?

— Не. Защо?

— А, нищо — измънка той със свито сърце.

Остави пакета върху леглото. Да си отиде? Да остане? Да се преструва, че не се е досетил? Не знаеше какво да направи.

— О, всичко си намерил — каза тя, като стана отново нежна. — Много хубаво...

Това одобрение, произнесено с края на устните, го смаза. Какво разстояние между жената, от която той очакваше един жест на благодарност, и тая, която се разкриваше пред него — пренебрежителна, решена никога вече да не му принадлежи. Той знаеше много добре на кого бе телефонирала в негово отсъствие. Ксавие Болийо, един тридесетгодишен мъж, чиито родители бяха големи комисионери в търговията със зърнени храни и брашна. С него беше заминала за Антилите през юни, с него беше прекарала петнадесет дни в Солон в края на септември, с него излизаше през вечер, без дори да се крие. Докато тичаше като глупак, за да търси лекарство, тя е шепнела любовни думи на този тип, отдавала му се е мислено, от леглото си, с телефонната слушалка на ухо, с уста на микрофона, топла, развълнувана, възхитителна, полугола.

Тя стана, за да отиде в банята. В полусянката той улови силуета ѝ, очертан в тюлената нощница. Когато щеше да премине вратата, той улови ръката ѝ. Тя го изгледа с изненада. Нямаше кураж да бъде настойчив и промърмори:

— От нищо друго ли нямаш нужда?

— Не, благодаря — каза тя.

Той пусна ръката ѝ и си отиде.

III

Потокът от ученици течеше към портала. Подет от течението, Даниел оглеждаше улицата през движещите се глави на другарите си. Жена му идваше често да го чака пред изхода на лицей. В началото приятелите му се смееха глупаво, защото тя беше бременна. Сега те се отнасяха с уважение към нея. И косвено към него. В края на краищата той беше единственият женен мъж в класа. Това му даваше необходимата умствена зрелост, за да разбира добре философията. Урокът на Колере-Дюбрусар за възприемането и въображението мина днес като гръм. Никога преди този час Даниел не си бе давал сметка, че пространството било „преднамерено съотношение на враснал субективизъм“. Всъщност тялото разстиляло пространството. Например разстоянието, което го разделяло от улицата, той възприемал съобразно своята физическа потенциалност като разстоянието на битието. Залитна напред, защото Лоран го блъскаше в раменете, обърна се, изруга приятелски и излезе на оживения и шумен булевард „Сен Мишел“.

Велосипеди и веломотори бяха вързани с вериги към дърветата. Дани стоеше малко встрани, свенлива, сдържана, с очертан корем под невзрачен шлифер. Можеше да се предположи, че крие тетрадките си под мантото, както преди. И все пак не, тази изпъкналост не приличаше на никаква друга: съдържателна, обтегната, жива. Той се приближи до нея и я целуна нежно.

— Знаеш ли — каза ѝ той — Колере-Дюбрусар върна домашните. Имам тринадесет и половина. Най-високата бележка беше петнадесет.

— Чудесно! — каза тя. — А Лоран?

— Девет. Не е разработил добре темата. Бях му казал...

Точно в това време Лоран пристигна с приятели. Дани попадна в средата на кръг от философи. Изглеждаха ѝ много млади в сравнение с нейния съпруг и с брат ѝ, които бяха скъсани на матура по елементарна математика и сега повтаряха курса като по-възрастни с

една година. Едно русо, лукаво на вид момче я гледаше жадно, сякаш никога не беше виждало бременна жена. Другите непринудено се преструваха, че не забелязват нищо. Размениха няколко остри мнения върху последните филми, които според тях бяха подигравка с изкуството и здравия разум. Изведнъж един едър и груб човек, мустакат и с очила, изникна сред групата: самият господин Колере-Дюбрусар. Той отпрати към Дани мил и любопитен поглед. Навярно някой му бе казал, че ученикът Ейглетиер е женен. Даниел се подвоуми една секунда, после каза важно:

— Господине, представям ви моята жена... Дани, господин Колере-Дюбрусар, моят учител по философия...

Господин Колере-Дюбрусар се поклони и пое ръката, която Дани му подаде.

— Щастлив съм — каза той — да се запозная със съпругата на един от моите най-добри ученици. Довиждане, надявам се да се видим пак, госпожо... До утре, господа!

Той си тръгна, като остави след себе си някакъв лъх на куртоазия. Даниел го проследи с очи и каза:

— Той е страшен!

— Да — съгласи се Дани. — Човек не би казал, че е учител. — И после добави: — Ще дойдеш ли с мен? Имам да правя покупки за мама.

Даниел поклати глава отрицателно.

— Какво? Време ли нямаш? — попита тя.

Той я хвана под ръка, отведе я далеч от приятелите си и каза:

— Срецнах Жан-Марк, когато отивах към лицей. Определихме си среща в четири и половина часа в „Суфло“.

— Тогава да те придружа.

— Предпочитам да отида сам.

— Защо?

— Защото съм решил да му говоря за някои неща...

— На тема скарването му с баща ти?

— Да. Пред тебе ще му бъде неудобно да отговаря.

— Грешиш, като се бъркаш в тази история!

— Брат ли съм му или не?

— Ти си наистина мило момче — каза Дани с очи, изпълнени с любовен блясък.

Даниел вдигна рамене с досада. Той не влагаше никаква любезност в желанието си да води разговор с Жан-Марк. За него това беше въпрос на морална чистота, на смелост и на логичност. Тъй като по всяка вероятност разрывът между неговия брат и баща му се дължеше на недоразумение, необходимо беше някой с бистър ум, здравомислещ да убеди и единия, и другия, че са направили грешка. И този някой не можеше да бъде друг, освен него, защото срещу тия двама заинтересовани той беше единственият друг мъж в семейството. Откакто преди повече от една седмица Франсоаз му беше разкрила причините, които отдалечаваха Жан-Марк от дома им, той кроеше този план с растяща възбуда.

— Ще се бавиш ли? — попита Дани.

— Откъде мога да знам? Веднага след това ще дойда при тебе вкъщи.

Тя се подчини; винаги беше съгласна за всичко. Рядко качество у жените. Той и не би понасял да бъде иначе. Самият той, мислеше си Даниел, я бе направил такава за няколко месеца съвместен живот.

Когато се разделиха на тъгла на улицата, той я погледна с необикновена нежност, преди да се заеме изцяло с целта на своята мисия.

Остъклената тераса на „Суфло“ беше претъпкана с хора. Още от прага изглеждаше невъзможно да се придвижи напред, толкова беше непроходимо. Все пак Даниел откри в дъното свободно местенце на една пейка. Седна и си поръча кафе. Жан-Марк още не беше дошъл. Толкова по-добре. Докато чака, ще подреди добре аргументите си. Ако успее, какво облекчение за цялата фамилия! Той се виждаше вече с ореол на победител, когато някаква сянка се появи между него и светлината от улицата. Жан-Марк дръпна един стол, седна с мрачен вид срещу брат си и каза:

— Момче, чай с лимон!

— Виж ти! — каза Даниел. — Чудесна идея! Трябваше и аз да взема чай.

— Е, добре, поръчай си!

— След кафето?

— Ами да!

Сервитьорът донесе два чая. Пиха мълчаливо. Даниел чакаше момента, за да мине в атака. Неочаквано Жан-Марк попита:

— Хайде, кажи какво те мъчи, драги?

Даниел изтръпна изненадан.

— Нищо — каза той. — Всичко върви много добре... Защо?

— Предполагах, че щом искаш да ме видиш, сигурно имаш някакви неприятности...

— Никакви!

Жан-Марк си наля втора чаша чай.

— Толкова по-добре. Дани не е ли с теб?

— Не. Заета е.

— Жалко! Исках да я видя. Кога ще бъде събитието?

— В началото на новата година, предполагам.

— По всичко изглежда, че тя добре понася бременността си.

— Да, в това отношение...

— А ти учението?...

— Върви — измънка Даниел.

Той кипеше: разговорът вървеше във фалшива посока и не знаеше как да го оправи. Всички околни пътища, които му хрумваха, бяха абсурдни. Отказвайки се от хитруване, той каза с ясен тон:

— Жан-Марк, не намираш ли, че е идиотско това скарване между татко и тебе?

Погледът на Жан-Марк стана зъл, остър. Краищата на устата му се извиха в яростна гримаса.

— Кой те накара да се занимаваш с това?

— Никой — измънка Даниел. — Но щом научих...

— Какво си научил?

— Че си проявил... слабост... към Карол...

Дума след дума той чувствуваше как се затваря пътят, който водеше към брат му. Затворен в надменността си, Жан-Марк каза:

— Занимавай се само с твоите работи, драги, и ме остави да оправям моите. Това ли е всичко, което имаше да ми казваш?

Смазан от неуспеха си, Даниел не отговори. Мислеше си, че брат му ще стане и ще си отиде. Но Жан-Марк му подаде цигара, запали и той, отпусна се и изсумтя:

— Глупаво е, че не си казал на Дани да дойде. Чакам Валери. Те щяха да се запознаят.

Като го слушаше да говори за Валери, Даниел разбра, че е направил грешка, като го е нападнал за Карол. Истински гаф. Но Жан-

Марк беше толкова неразбираем, че трудно можеше да бъде в крак с него! Даниел отпи глътка хладен чай — несъмнено това питие не му харесваше, — всмукна от цигарата си и постепенно се успокои. Кой знае дали Валери няма да оправи всичко това като юница, която вкарва в обора разярен бик? Остъклената врата на кафенето му отправи слънчев блясък в очите. Появи се едно момиче, свито в късо палто от еленова кожа, с шотландска шапка с голям пискюл на върха, със зелени ръкавици на ръцете, с бледи устни и със силно гримирани, но отчаяни очи. Даниел позна Валери. Облеклото беше смешно, но тя, като по чудо, не беше. Каза на Даниел добър ден с края на устните си и почти без да го погледне, се отпусна на един стол, като изпъшка:

— Бива ли го тоя чай?

— Да, ако си жадна — каза Жан-Марк.

И той повика келнера, за да направи поръчка. Валери свали шапката си и разтърси косите си, които подскачаха на руси кичури около бялото ѝ лице. Даниел съвсем безпристрастно отсъди, че тя не е красива колкото Дани, но че смелите ѝ маниери биха могли да окажат влияние върху не толкова опитен мъж. Като отпи глътка чай, тя взе с два пръста резенчето лимон, сдъвка го с гримаса и внезапно попита:

— Ами видя ли Жилбер?

— Да — каза Жан-Марк. — Тази сутрин. Всичко се уреди.

— Разбрахте ли се за плащането?

— Не!

Той сияеше.

— Виждаш ли, че имах право — каза тя. — Колко пъти седмично?

— Три. Колко неочаквано. Утре започвам!

И като се обърна към Даниел, Жан-Марк обясни:

— Валери има братовчед на седемнадесет години, Жилбер Грювेलие, който повтаря последния клас. Ще му предавам уроци по френски, математика, английски, впрочем всичко...

— Ще можеш ли? — попита Даниел.

— Ще трябва да мога. Ще зубря уроците, преди да отивам при него...

— Как го намираш? — попита Валери.

— Прилича ми на нещастно типче, отгледано в памук от много богати баба и дядо — отвърна Жан-Марк.

— Точно така! — извика Валери. — Никога не съм могла да го понасям. Малък глупак!

Тя остави сдъвканото резенче лимон, взе друго от чинийката на Жан-Марк и смеейки се, го захапа лакомо. Настъпи мълчание.

— Разведени ли са родителите му? — попита Жан-Марк.

— Не. Майка му е загинала при автомобилна катастрофа и баща му повторно се е оженил в Холандия или в Дания, в някоя от тия страни на млечните крави, на протестантството и на добродетелите. Изобщо семейство Грювेलие са досадни хора. Моите родители се срещат с тях понякога. Аз — никога. Животът е много кратък. Аз отдавна съм си избрала с какви хора да общувам.

Даниел си каза, че до миналата година той би бил заслепен от такъв блестящ фонтан от думи. Но благодарение на господин Колере-Дюбрусар той се бе научил да търси мисълта, под формата. Така че пред това момиче, което се опиянява от дръзко бръцолевене, се чувствуваше много голям, много силен и много презрителен. Кацнал на върха на философията като върху кула, той размишляваше за света, докато други, като Валери и брат му, живееха из ден в ден, без да знаят нито защо, нито как. Изведнъж Валери като че ли осъзна, че не е сама с Жан-Марк и като се обърна към Даниел, попита:

— А вие как я карате? Жан-Марк ми каза, че живеете при родителите на жена ви. Едва ли е много поносим този домашен интернат с цензор и надзирателка пред вратата на спалнята?

— Даниел за малко да се разсърди, но се овладя. Стори му се, че Спиноза поставя ръка върху рамото му.

— За щастие — каза той — цензорът и надзирателката са достатъчно интелигентни, за да ни оставят на спокойствие.

— Засега! Въздържат се! Ще видите след няколко месеца!

— Няма да се променят. Това е въпрос на характер.

— Значи вие сте едни малки щастливци?

— Може би.

— Ако трябва да живея при родителите си, след като се омъжа, това ще свърши много зле. Обожавам майка си, но мисълта, че тя може да се меси в работите на моето семейство...

Даниел си помисли, че Валери всичко е пресметнала и неслучайно говори по въпросите на брака пред неговия брат. Жан-Марк обаче я гледаше с шеговита усмивка. Беше ли вече омотан? Все

пак не трябваше да прави тази глупост! А защо не? Нима Жан-Марк е длъжен да сподели мнението на Даниел, че Валери е „непоносима“. Те винаги са имали различни вкусове.

— А твоето бебе? — каза тя.

— Кое бебе? — измърмори Даниел, потънал все още в размишления си.

— Вашето! Забравихте ли, че ще ставате баща?

Даниел я слушаше и си мислеше, че несъмнено целта на това момиче в живота е да шокира, да изненадва, да обърква, да дразни. Тя изиявяваше личността си чрез противоречието и разбирателството. Дори погледът ѝ беше остър, а гласът ѝ рязък.

— Какво желаете — подзе тя. — Момиче или момче?

— Момче.

— Имате право. Момиче не е хубаво. Плът. Тя иска да роди без болка, предполагам?

— Да.

— Моят чичо, професор Дебуисак, е напълно против. Това е ловка лъжа. Учат, така да се каже, тия нещастнички как да дишат, как да се напъват, правят им истински цирк, а когато дойде моментът, когато те крещят, им казват: „Ама не, съвсем не ви боли!“ Лесно е да се говори така! Вярва ли в това вашата Дани?

— Да — каза Даниел през зъби.

Искаше му се да намери някакъв остър отговор, но нали щеше изведнъж да загуби това, което печелеше от философията. Не можеше повече да търпи, стана.

— Тръгваш ли вече? — попита го Жан-Марк.

— Чакат ме вкъщи — измърмори Даниел.

Излезе на улицата с натъжено сърце.

* * *

— Как мина срещата? — попита Дани, като го посрещна в стаята.

Беше седнала на леглото и подреждаше снимки от ваканцията.

— Много добре — каза Даниел. — Но Франсоаз е пресирила по отношение на Карол. Дори ако Жан-Марк е бил много увлечен по нея,

всичко е свършено. Той като теле е влюбен във Валери. Бие на очи.

— Тогава защо никога не то виждаме у баща ти?

— Навярно са се спречкали за друго нещо. Или пък на Жан-Марк му е досадно да ходи там и се измъква, под каквото и да е предлог. Той е странен, да знаеш... Опитвах се да му говоря, но нищо не го интересува. Затваря се. Чувствувам, че го отегчавам. Не мога да разменя мисли с него.

Той седна на работната си маса, отвори тетрадките си и попита през рамо:

— Лоран прибра ли се?

— Да, в стаята си е. Какво имате за утре?

— Нищо особено. Ще позубря философията си, после ще прегледам малко химията...

Една плоча свиреше под сурдинка: някаква тъжна любовна песен на италиански се съпоставяше с една друга, отривиста и яростна, на английски. Ефектът беше изумителен — нежно печален и избухлив. Дани поиска да спре електрическият грамофон.

— Не, остави! — каза Даниел. — Обичам такива...

Той клатеше глава и погледът му шареше по изписаните с неговия почерк страници. „Въображението се нуждае от силно психическо чувство, за да влезе в действие... Когато гледам снимката на някой приятел, вярвам, че тя предизвиква у мене някаква представа, всъщност аз давам някакво значение (познато лице, общ спомен, преживяно чувство) на плоската и мъртва снимка“. Той вдигна очи от тетрадката си и погледна Дани, която подреждаше „психическите поводи“ в един албум. Не беше ли прекрасно да можеш така да анализираш и да обясняваш и най-малките жестове на любимото същество? Розовата стая потъваше в полумрака. На една етажерка се мъдреха старите кукли на Дани. Над нея неговите учебници. Шум от водопроводна тръба разтърси стената.

Шарл Совело се беше прибрал и миеше ръцете си. От няколко дни той беше загрижен. Директор на службата по проучване към ФИСАК, той беше едновременно и технически съветник на една малка фирма, специализирана по домакинските инсталации. Обаче тази фирма беше пред прага на ликвидацията. Ако това станеше, той щеше да се лиши от един доста чувствителен страничен доход и семейният бюджет щеше да бъде нарушен. Беше говорил за това често на масата.

Даниел страдаше, че му е в тежест. Би желал да участвува в домашните разходи. Но как? Баща му, верен на принципите си, не му даваше нищо. Даниел си припомни неговите думи: „Предупредих те. Ти пожела да се ожениш против волята ми. Е, добре, оправяй се с тези, които те тласнаха към тази глупост!“ Понякога той имаше чувството, че баща му не само не го обича, но и не проявява никакъв интерес към него, че колкото по-рядко вижда децата си, толкова е по-щастлив, че всичко, което му припомня за семейството, го дразни и безпокои. Защо Карол и той никога не канеха родителите на Дани? Нещо повече: когато ония ги канеха на вечеря, те винаги намираха повод да не отидат. Би могло да се помисли, че смятаха семейство Совело недостойно да общува с тях. Даниел беше сигурен, че неговият тъст и тъща са засегнати. Те не заслужаваха това... Дани стана, намести албума в чекмеджето на тоалетната си масичка, покрита с бродирана покривка, и излезе от стаята. Навярно отиваше при майка си. Те двете често разговаряха насаме с часове. Даниел се питаше какво ли си говорят за него. Безспорно бе, че беше приет от цялото семейство. Шарл и Мариан Совело се отнасяха с него като със свой син. Да можеше само да печели пари! Започна да мечтае как се бори, успява и благоденствува. Някъде в Брега на слоновата кост. Към Бондуку. С Дани. В едно горско стопанство. Предани работници негри. Дълги пътувания с джипка по неравните пътища в тресавищата. Величествено повяляне на дървета с прашене на счупени клони, уморено завръщане вкъщи, вечеря на терасата насаме с жена си при светлината на лампа с рефлектор, бавно изпушване на цигарата, докато виковете на нощните птици се разнасят в дълбочините на джунглата... Внимание! Той „фантазираше“, както когато беше дете. Характерен тип на въображение според Декарт: преживяване на чувства извън реалния свят. Позитивизъм на основата на небитието. Прекрасна формула. Да се поднася в едно домашно. Пари! Каква натрапчива, омърсяваща, унижаваща мисъл! Невъзможно е да се избегне. Най-вече, когато човек е женен. Дори един тип като Козлов трябва от време на време да преброява парите си. Вратата се отвори, влезе Лоран със загрижено лице и измърмори:

- Ще дойдеш ли да гледаме телевизия?
- Не съм още преговорил философията.
- Няма да ни изпитва утре, така каза...

Даниел се изкуши. Холът беше празен. Седнаха на двата най-хубави фотьойла, точно срещу екрана, и запалиха цигари. Пред очите им се занизаха картини от едно блудкаво модно женско ревю.

— Жалка работа — изръмжа Лоран. — Безумно жалка!

— Да угасим? — предложи Даниел.

— Не, искам да видя докъде ще стигне тази гадост!

Обикновено тих по характер, от уроците по философия Лоран бе станал избухлив и критичен. Систематическото отрицание считаше вече за някакъв израз на интелигентност и както казваше самият той, „стил на живота“. Обаче Даниел, макар че беше по-добър ученик от него, приемаше понякога да прави компромиси.

— Телевизията е изкуство за масите — каза Даниел. — Ти не можеш да изискваш за себе си това, което не се харесва на другите. В противен случай ще бъдеш антисоциален...

Дълго спориха върху жестоката алтернатива изкуството да се свежда до равнището на масите или да се обезкуражава масата, като ѝ се предлага изкуство, което тя не е способна да възприеме. В това време в хола влязоха Дани и родителите ѝ, а прислужничката съобщи, че вечерята е сервирана.

Даниел обичаше да бъде на маса със семейството. Но Шарл Совело гледаше тъжно. Очевидно неговото положение му създаваше грижи. По-храбра или пък защото не беше добре осведомена, Мариан Совело разказваше с комично възмущение за своята разпра с един шофьор на такси, който отказал да ѝ върне рестото от сто франка, защото банкнотата, която му дала, била залепена с хартийка.

— Напразно му обяснявах, че банкнотата ми е редовна, той ми отговаряше с идиотски тон: „Поставете се на моето място!“

— Имал е право — отсече Лоран. — Главният недостатък на буржоата е, че не знаят да се поставят на мястото на другите!

Това изказване учуди всички. Несъмнено Лоран търсеше повод, за да разпали един от тия социалнополитически спорове, по които безумно се увличаше, защото си въобразяваше, че по такъв начин се изявява пред близките си.

— Нима самият ти не си буржоа? — попита баща му иронично.

— Не.

— Чудно откритие! Средата, в която живееш, образованието, което си получил...

— Не съм ги избирал — тази среда и това образование!

— Не. Но ги използваш.

— Какво от това? — каза Лоран. — Мога да ги използвам и да не ги одобрявам.

Той ликуваше; беше постигнал това, което желаше още от началото на вечерята: словесната битка беше започнала.

— Не е много хубаво твоето поведение! — каза Шарл Совело.

— Какво друго искаш да правим на нашата възраст? Вие ни забранявате да действуваме; но не можете да ни забраните да съдим!

— Да съдите кого? Да съдите какво?

— Света! — каза Лоран важно. — Света такъв, какъвто сте го направили.

Даниел намираще, че шурейт му я кара „малко силно“ и се страхуваше да не разгори спора, като се намеси. Прислужничката смени чиниите и поднесе топла шунка с пюре от спанак. Шарл Совело се усмихваше.

— Изобщо ти обвиняваш нас, родителите, че не сме достатъчно добре изравнили пътя пред тебе.

— Точно така — каза Лоран. — Вие сте мислили само за себе си при устройването на обществото. И сега продължавате. Младите тъпчат на едно място, докато вие заемате най-хубавите места.

— Винаги е било така!

— Да, но преди младите не са били толкова много.

— И не толкова нетърпеливи да постигнат целта.

— По принуда.

— Ами ако утре ние напуснем — каза Шарл Совело, — какво ще предприемете вие?

— Ще пометем всичко, ще започнем от нула с млади хора.

— Твоите млади хора ще се изправят пред същите проблеми като нас.

— Те ще ги решат по друг начин!

Тук Даниел още не можеше да обвини Лоран. Струваше му се неопровержимо, че младежта има нови права и че ускоряването на прогреса във всички области трябва да предизвика преждевременното отстраняване на по-възрастните.

— Светът еволюира много бързо — каза той.

— Отношенията между родители и деца не могат да бъдат такива, каквито са били. Не трябва да има сляпа власт от едната страна. Но привързаността си остава.

— Нима това е истина?! — измърмори Шарл Совело.

— Какво? Съмняваш ли се? — извика жена му. — Това е върхът на всичко! Понеже си имаш неприятности, всичко ти се вижда черно.

Както винаги, тя вземаше страната на младите.

След плодовете всички минаха в салона. Съзнал, че е прекалил, Лоран започна с баща си безобиден разговор за предимствата на различните методи на цветната телевизия. Шарл Совело изложи мнението си с монотонен глас. Изслушаха го с интерес. Но без съмнение той беше станал жертва на това неочаквано примирение. Оттегли се по-рано, отколкото обикновено. Жена му го последва.

Лоран включи телевизора. Попаднаха по средата на един сантиментален филм отпреди войната. Отначало им се видя забавна смешната женска мода. После намериха за непоносими баналните диалози, олизаните пейзажи, шумната и сладникава музика.

— А къде е татко, който казваше, че е запазил толкова хубав спомен от този филм! — извика Дани.

— Всичко е относително — каза Лоран. — Навремето си този филм е изглеждал хубав, защото не е имало нищо по-хубаво, което да му се противопостави. Но киното е отишло толкова напред оттогава!

Той загаси апарата.

— Ти прекали с баща си преди малко! — каза Даниел.

— О, да! — извика Дани. — Искях точно това да ти кажа!

— Може би — отвърна Лоран, — но трябваше така да стане! Разбираш ли, много е мил татко, само че все още се случва от време на време да мисли, че живее през 1938. Той все забравя, че хората от неговото поколение загубиха войната през 40-а година, че те именно изобретиха атомната бомба, че не могат да се справят с войната и да установят мира в Азия и Африка, че оставят цели народи да умират от глад, че изразходват луди бюджети за ядрени фишеци, вместо да строят жилища и аутостради. Ако сме затруднени, това е тяхна грешка! Това татко не може да отрече! Един разговор от този род ще освежи мозъка му, ще го върне в действителността!

— Беше толкова тъжен!

— Утре ще е преглътнал всичко и ще се чувства морално по-добре. Не си ли жаден?

— Ти си дивак! — каза Дани.

И тя изтича в кухнята да вземе три кока-коли. Пиха от шишетата. Разположил се удобно във фотьойла, загледан в стената, където бяха окачени ловни картини, Даниел се мъчеше да си представи, че е важна личност. Но все тази мисъл, че живее у родителите на жена си, че беше само на деветнадесет години и че още не печели нищо, му пречеше да скочи по-високо в мечтите си. След малко Дани се оплака, че е изморена, и отиде да си легне. Даниел и Лоран отново запушиха мълчаливо един срещу друг. Продължаваха да стоят така от безделие. Вяли мисли ги обземаха, без да оставят следи. Най-сетне и Даниел се прибра в стаята. Намери Дани да излиза от банята. Под леката материя на нощницата тя изглеждаше по-дебела. Възможно ли беше един ден да стане така стройна, както беше като момиче? Тя изстена:

— Ужасно! Не смея да се погледна в огледалото!

Беше отчаян колкото нея, но от съжаление възрази:

— Ти си луда!... Та ти... си прекрасна така!... А пък... а пък скоро няма и да мислиш за това!...

По очите ѝ имаше сълзи. Прегърна я. Като я притискаше предпазливо към гърдите си, той я чувствуваше дребничка горе, дребничка долу и издута по средата. Беше неудобно. Напрягаше сили, шепнеше:

— Моя Дани! Моя Дани!

Тя му подаде устните си. Дъхаше на паста за зъби. Изведнъж тя се хвърли в леглото и дръпна завивките чак до брадичката си. Той се вмъкна при нея и я притисна към себе си. Тя се помъчи леко да се освободи. Лоран заемаше съседната стая. Чуваха го как се движи.

— Моя Дани! — шепнеше Даниел. — Обичам те.

— Да, но не говори!

— Защо?

— Лоран!...

— Ах, да!

Скриха глави под завивката. В тази платнена пещера телата им се притискаха, устните им жадно се търсеха. Любиха се мълчаливо. Веднага след това тя заспа. Той остана буден с ръце под главата. Блуждаейки в мрака, мислеше за детето, което щеше да се роди, за

Спиноза, за Кант, за Бергсон, за своя зрелостен изпит, за бъдещето на своето семейство, за професията, която ще упражнява по-късно, и тази смесица от мисли се изразяваше в една многолика тревога. И тъй като не можеше да заспи, той реши да преговори наум пасажи от учебника си.

IV

— Моля, господине, последвайте ме — каза камериерът. — Госпожата ви очаква.

Жан-Марк се попита защо го водят при госпожа Грювेलие, а не напрано при Жилбер. Да не би тази жена, след като е размислила, да му съобщи, че не счита вече за необходимо да се дават частни уроци на внука ѝ. Имаше опасност тия деветдесет франка седмично да му се измъкнат под носа! Той толкова много разчиташе на тях! Но не, тя не можеше да променя така бързо мнението си.

Загрижен, той се намери в салона, в който тя го бе приела снощи със съпруга си. Помещението, просторно и високо, с леко позлатена ламперия в стил Луи XV, блестеше с един килим от Савонери с полски шарки, постлан под грамаден кристален полилей. Много инкрустирани мебели, много стари картини, много бибела, много лакирани паравани задръстваха този декор. Една врата се отвори и госпожа Грювेलие, дребна, нежна, с фин нос и бледосини очи под грамада от бели коси, се запъти към Жан-Марк.

— Жилбер още не се е прибрал — каза тя. — Но между нас казано, аз съм очарована, че мога да ви видя сам, преди той да се е върнал. Вчера не можах да ви говоря пред него така, както ми се искаше.

Тя се настани в едно дълбоко кресло, покани и Жан-Марк да седне и продължи с очарователно, старомодно кокетство:

— Няма да крия от вас, че задачата ви тук ще бъде много деликатна. Вашият ученик не е лек случай...

Жан-Марк въздъхна: не ставаше въпрос да се откажат от уроците.

— Нека да се разберем! — подзе тя. — Жилбер е най-очарователното същество, но човек трябва да знае как да го подхване. Трагедията на неговото детство е направила характера му по-раздражителен, по-неспокоен и естествено предразположен към

мечтателност. Нали знаете, че майка му — моята снаха — загина пред очите му при автомобилна катастрофа?...

— Да, да — измънка Жан-Марк. — Валери ми каза.

— Той беше на шест години по това време. Спаси се, благодаря на бога, с няколко драскотини; а седял до майка си, която кормувала. Баща му — моят син — много скоро се ожени повторно в чужбина, като ни остави грижата да отгледаме Жилбер. Има ли нужда да ви казвам, че това дете стана истинска цел на нашия живот, на съпруга ми и моя?

— Изостанал ли е много с уроците, госпожо?

— Не съвсем. Или всъщност той учи само това, което му е приятно. Може ли да му се сърдим? Уви, предстоят му изпити. Трябва да мислим за това. В действителност Жилбер не се нуждае толкова от частен учител, колкото от приятел, малко по-възрастен от него, с когото да може да говори свободно, човек, който да го просвещава, да го окуражава, да му вдъхва любов към труда...

— Разбирам, разбирам — прошепна Жан-Марк.

И си каза: „Наемат ме като четец на малък принц“. Госпожа Грювелие мечтаеше с блуждаещи очи и с лека усмивка на устните. Неподвижна под своите бели коси, тя като че ли бе слязла от картините на XVIII век, които я обкръжаваха. Само късата ѝ яркосиня рокля не подходдаше на епохата. След миг тя подзе, сякаш говореше на себе си:

— Жилбер е много див. Ние, така да се каже, не знаем да има приятели. Към съучениците си не проявява интерес...

Докато тя говореше, Жан-Марк се учудваше на нейната склонност към дърдорене. Това беше може би онази словесна невъздържаност, която той приписваше най-вече на жените от миналите поколения. Те не знаеха как да устоят на съблазнта да играят роля, за която не бяха вече годни. Повехнали, непоправими и очарователни, те парадираха. Няма ли и Карол да стане един ден като госпожа Грювелие? Този въпрос го смрази, причини му болка.

— Общуването с хората — какъв проблем! — продължи госпожа Грювелие. — Поради това ние не пожелахме да запишем Жилбер в лицей. Все пак е по-добре в института „Магелан“. Частно, училище, но не религиозно. Средно, за нещастие. Навярно ме намирате много назадничава!

— О, не, госпожо — каза Жан-Марк угоднически.

Тя го удостои с един топъл синкав поглед, който го заслепи. „Трябва да е била красива!“ — помисли си той.

— Господине — каза тя, — аз веднага отгатнах, че вие не сте от класата на ония претенциозни дребни студентчета, които смятат, че представляват френската интелектуална младеж. Ако имате и най-малко затруднение с Жилбер, елате при мен, ще разрешим въпроса заедно! Ех, ето го...

Жилбер влезе с бодра стъпка беше среден на ръст, рус, слаб, нервен, с къс нос, с изпъкнали скули, с нещо блестящо и живо в погледа. След като целуна ръка на баба си, той каза на Жан-Марк:

— Съжалявам, че ви накарах да чакате, но учителят по физика ни задържа десет минути след часа, за да върне домашните.

— Не се безпокойте — каза Жан-Марк, — аз току-що дойдох.

Госпожа Грювेलие ги обгърна с нежен поглед и прошепна.

— Е, добре, хайде бързо!

Жан-Марк тръгна след Жилбер по един дълъг коридор, където бяха окачени толкова много картини, че рамките им се доближаваха. Между две от тези картини имаше тапицирана врата. Жилбер я отвори.

— Стаята ми — каза той.

Всъщност това беше кабинет. Три от четирите стени бяха закрити от книги. Една ниша в библиотеката даваше подслон на дивана. От двете страни на прозореца висяха рисунки под стъкла. Жан-Марк позна една картина от Матис, една от Дюфи. Учуден, той се обърна към Жилбер.

— Харесват ли ви? — попита момчето.

— Много!

— Аз не мога вече да ги гледам! Виждат ми се празни, с много простор за погледа, имам чувството, че съм търкулнат от сръчни художници, които обичат да се шегуват.

— Мъчен сте! — каза Жилбер.

И си помисли: „Валери има право. Той е отвратителен. Не е глупав може би, но отвратителен!“ Като го погледна отново, двойно се обезпокои от мисълта за изпитанието, което го очакваше. Личните му ученически знания бяха вече остарели с четири години. Доста се беше помъчил да освежи паметта си, но без резултат.

Седнал на работната маса срещу Жилбер, той реши да започне с английския. Беше почти сигурен, че ще му бъде лесно с него. Жилбер

подготвяше за училище „Макбет“. Жан-Марк взе брошурата, прочете VII сцена от първо действие и поиска от ученика си да я прочете и преведе. Жилбер имаше лошо произношение. Докато момчето се мъчеше с текста, Жан-Марк го наблюдаваше внимателно. Този слаб белег от заздравяла рана, който пресичаше лявата му вежда, не беше ли от злополуката, в която е загинала майка му? Върху бюрото в метална рамка имаше снимка на млада руса жена, която държеше в скута си едно малко, много рунтаво куче и която се усмихваше, присвила очи от слънцето. Никаква прилика между нея и Жилбер. И все пак безспорно той беше син на тази мъртва, на този фантом. Унесен в размишленията си, Жан-Марк се съвзе в момента, когато Жилбер спря да говори. Той му обясни смисъла на някои архаични думи и му постави няколко граматически въпроса. А какво да правят после? Съзнавайки слабостта си в математиката, физиката и химията, той избра френския език, където поне смяташе, че ще се измъкне с достойнство. Жилбер му каза, че има да съчинява едно досадно домашно: „След като прочете посланието на Боало за ползата от враговете, кажете дали споделяте мнението на автора. Защо според вас Расин не е отвърнал на доводите на Боало?“ Затруднен от задачата, Жан-Марк препоръча да се каже в първата част, съвсем кратка, че като засегнат себелюбието на един писател, неговите неприятели понякога го тласкат да се надценява; във втората част, по-дългата, би могло в замяна на това да се докаже, че противниците на Расин не са отправили никаква сериозна критика срещу него, но са търсили да го сразят с най-долни средства и следователно той е имал право да не споделя мнението на своя приятел Боало.

— Аз мразя Боало — каза Жилбер. — Той е нравопоучителен глупак. За векове е успокоил умовете на французите.

— И мен ме дразни — каза Жан-Марк. — Но в края на краищата той има заслугата, че е формулирал изкуството на своето време.

— Правилата убиват изкуството! Рано или късно учителите ще унищожат Бодлер и Рембо! Вие обичате ли Рембо?

— Разбира се.

— „Спомням си за сребърните и слънчеви часове край реките, за ръката на планината върху рамото ми и за...“ — издекламира Жилбер.

— Това е от „Един сезон в ада“?

— Не от „Просветления“.

— Не съм чел „Просветления“ — каза Жан-Марк.

— Нима? Но то е по-значително от „Един сезон в ад“! Там се разбира как с коварство, с ожесточение Рембо си разстройва нервите, за да може по-добре да чувства и по-добре да казва. А Лотреамон, неговите „Песни на Малдорор“ — обичате ли ги?

Без да дочака отговора на Жан-Марк, Жилбер скочи на крака и измъкна една книга от библиотеката. Той я отвори наслуки и прочете:

— „Получих живота като рана... Искam създателят да съзерцава всеки час от своето безсмъртие зиналата пропаст!“ Какво ще каже дядо Боало?

Той хвърли книгата върху масата и разтърка ръце с доволен и зиморничав вид. Стаята бе много топла.

— Мислите ли, че има някаква тайна връзка между Рембо и Лотреамон? — подзе той.

— Признавам, че никога не съм мислил по този въпрос — каза Жан-Марк. — Очевидно и двамата са антиконформисти...

— Да, щурмоваци на езика. Но Лотреамон си спомня за Байрон, за Данте, за Бодлер, докато Рембо сякаш всичко изобретява! Това е все едно, Лотреамон е може би по-силен от Рембо. Той е нощен гений от най-висша степен. А всъщност Верлен не го поставя в своята галерия на „прокълнатите поети“! Несъзнателен пропуск или братска свинщина...

Жилбер крачеше насам-натам, извънредно възбуден и нереален. Това амбулантно красноречие дразнеше Жан-Марк. Както преди малко пред госпожа Грювелие, той имаше чувството, че присъствува на някакво представление, на номер в мюзикхол: малкият гений в интимна среда.

— Знаете ли, че Андре Бретон счита, че цялата сюрреалистична поезия произлиза от Лотреамон? — подзе Жилбер.

— Слушайте, драги — каза Жан-Марк с решителен тон, — аз съм тук, за да ви помагам да преговаряте учебната програма, а не да подготвяте теза върху произхода на сюрреалистичната поезия. Да се върнем към Боало, към Расин и към интригата срещу „Федра“.

Жилбер седна на мястото си, угасна и измърмори:

— Простете ми... Но Лотреамон ми се вижда толкова по-важен от всичко друго...

Въпреки това малко по-късно, когато Жан-Марк го накара да анализира изкуството на Расин, той се въодушеви и заяви, че според Пол Валери Расин по-скоро би променил характера на Федра, камо ли да напише лош стих.

— Така пише Жид в своя „Дневник“. Искате ли да видите?

Жан-Марк не отвърна и продължи да го разпитва за френската литература от XVII век. Жилбер беше неспособен да каже две дати, не беше чел дори половината от пиесите на Молиер, твърдеше, че Лафонтен му е досаден до смърт, не беше на ясно за становището на Паскал спрямо янсенизма и се заплете в спора за класиците и модернистите. Изобщо културата му, изглежда, се беше формирала криво-ляво съобразно онова, което случайно беше чел. Но Жан-Марк чувствуваше, че познанията на неговия ученик, въпреки нестабилността им, бяха по-оригинални, по-блестящи и по-разнообразни от неговите. „Какво се мотая тук?“ — каза си той. И мъжествено мина към алгебрата. Надвесен върху урока за функциите на тринома, той прочете текста полугласно, зачете го отново, започна да го обяснява криво-ляво с помощта на далечните си спомени. Но на места затъваше и тогава Жилбер, спомняйки си обясненията, чути в клас, му се притичваше на помощ в тази нова за него наука. От теорията преминаха към практическите упражнения. Като се подкрепяха един друг, те бавно напредваха в лабиринта на кривите, тангентите и отсечките. Зад главата си Жан-Марк долавяше мощното и спокойно царство на книгите, наредени на лавиците. Многогодишните гениални трудове на всички тези писатели бяха готови да изскочат извън скривалищата си като спирални пружини, притиснати в кутии. Така обкръжена, стаята беше някакъв олтар, някакво вълшебно място, където се извършваше пресоване на идеите. Една такава голяма библиотека на седемнадесет години! Не беше ли ненормално? Жан-Марк се бореше срещу глухото си възмущение пред това съкровище, настлано на пластове от вестибюла до стайте. Дори в дома на баща си не бе подушвал до такава степен миризмата на богатството. Истина бе, че откакто живееше сам оскъдно, беше десет пъти по-чувствителен към високомерния блясък на парата. Принуден да се лишава понякога от най-необходимото, той страдаше, като гледаше другите да се пресищат в излишества. И все пак той не им завиждаше. С всичките си сили устояваше на изкушението на социалната омраза. Беше много

лесно. Нищо не може да се изгради със злоба и клевета. Можеше ли Жилбер да се държи отговорен за финансовия успех на господин Грювелие, администратор на тридесет и шест мощни предприятия? А господин Грювелие, който печелеше толкова много пари, нямаше ли право да ги дава за покупка на произведения на изкуството? Хайде де, господин Грювелие хич не го е еня за произведенията на изкуството! За него въпросът е да пласира парите си! Обаче Жилбер не прилича на дядо си. Навярно не е прочел четвъртината или една пета от книгите, които закриват стените на стаята му, но дори и тия, които не беше отворил, тайнствено го хранеха със своето съдържание. Като живее в тази гора от напечатани страници, той е придобил мълниеносната лекота на елфите. Задачата по алгебра беше безкрайна. Очевидно Жан-Марк не искаше да се предаде. От равенство на равенство, той най-сетне, изтощен, стигна до крайното решение. Жилбер въздъхна и каза:

— Не ми се вярваше, че ще успеем!

Беше късно. Жан-Марк стана да си върви.

— Ще ви предложи „Просветления“ — каза Жилбер. — Прочетете тази книга и ще видите...

— А пък вие прочетете „Поетично изкуство“ на вашия приятел Боало — каза Жан-Марк със саркастична усмивка, за която веднага съжали.

Беше по-силно от него: това момче едновременно го дразнеше и озадачаваше. Той взе подвързаната в зелена кожа книжка, която му подаде Жилбер, и я пхна в джоба на самото си. Отново галерията, декорирана с картини, холът с фруктиери от алабастр върху клонки от порфир и с тапицерията, украсена с митологически герои на бледорозов фон със синкави листа...

Като се видя в нощта върху тротоара на булевард „Морис Барес“, Жан-Марк помисли, че е изплувал на повърхността след потапяне в едно минало време. Последните думи на неговия ученик още звънтяха в ушите му. Жилбер не говореше и не размишляваше като момчетата на своите години. Не се ли дължеше това на влиянието на баба му и на дядо му, които го караха да прилича на момче отпреди войната? Тази официалност, този вкус към четенето, този прекален комфорт, тази липса на приятели... Той беше демодиран в ентусиазма и в учтивостта си. Книжката с чистите краища тежеше в джоба на Жан-Марк. При всяка крачка — леко потупване на хълбока. Вдигнал яката на

пардесюто си, той потъна в студената и влажна тъмнина, нарушавана от бледата светлина на уличните лампи. Вляво отвесните фасади на буржоазните къщи, вдясно тъмният, шуплест хаос на Булонския лес, откъдето лъхаше на мъртви листа. Цялата тази част на Ньойи беше здраво седнала върху банковите си сметки. Можеше ли той, Жан-Марк, да се възмущава на това имане? Можеше ли да критикува установения ред той, чийто баща?... „Нямам баща“ — изведнъж реши рязко, с мъка. Той забеляза, че се мъчи да оправдае бедността на своето съществуване с някакъв възвишен идеал, докато всъщност сегашното му затруднено положение се дължеше само на една случайност. Ако му се предоставеше възможност да се върне в семейството си, той би се прибрал с голяма благодарност! Материалното благоденствие беше като кокаин. Който го беше опитал, не можеше да се откаже от него, освен с отчаяно усилие върху себе си. Той беше помислил, че е способен на това усилие. И сега издъхваше.

Миризмата на метрото го отврати. Хората, които го обкръжаваха, бяха с уморени лица и износени дрехи. Как може да се обича бедността? Докато той се измъчва сред тази бедна тълпа, Жилбер лениво прелиства произведения на изкуството, милва с поглед картина на Матис или акварел на Дюфи. От време на време влакът спираше в пещера от фаянс с пъстроцветни афиши и вълна от пътници се качваше с щурм във вагоните. Имаше много хора по земята.

Прибрал се вкъщи, той бе обзет от студа, който царуваше в стаята му. Обикновено тръбите от долните апартаменти, които минаваха през стената в дъното, размразяваха атмосферата. Опря ръката си върху тази преграда и почувствува, че е ледена. Навярно съседите бяха заминали и прекъснали отоплението. Пусна електрическия радиатор. Само за четвърт час, не повече! При тази цена на електрическата енергия! Увит в халата си, с шал около врата и с одеяло върху коленете, той се настани пред масата и вечеря със сардина и парченце швейцарско сирене. Изобщо предпочиташе да не яде до насита, отколкото да понася отвратителната кухненска миризма на студентските столове. След като преглътна последните хапки, той взе учебниците и тетрадките си и започна да преговаря гражданско право за утрешните практически занятия. Всяка бележка през четвъртата година можеше да се вземе предвид от комисията при последния изпит. Сивият текст на циклостила уморяваше очите. Той

извади от джоба си малката, подвързана със зелена кожа книжка и машинално я отвори. Кратки, хапещи формули. Тук-таме подчертани с молив редове: „Опънах въжета от камбанария до камбанария; гирлянди от прозорец до прозорец; златни вериги от звезда до звезда — и танцувам“. Защо Жилбер беше подчертал това изречение на Рембо? Беше ли самият той изпитал лично същото чувство на ефирна радост, на странна лекота? Като мислеше за него, Жан-Марк си представяше ту едно дресирано гениално куче в цирка, ту един пламък с неочаквани избухвания, разкъсващ жицата, която му служеше за опора. Всъщност не беше недоволен от изминалия ден. Струваше му се, че бе извършил нещо по-разумно и по-значително, отколкото предаването на урок, че се беше проявил и разведрил, като се бе занимавал с друг човек. Има такива личности, чиято лъчезарност ви осветява и ви помага да видите себе си. Жан-Марк се върна към раздела „Ликвидиране актива на наследството“, без все още да се отърси от спомена за библиотеката, където беше прекарал една част от следобеда с Боало, Расин, алгебрата и едно любезно, потайно, влюбено в себе си, загнило в лукс и литература момче. Поезията и правото се размесваха в някакъв адски бульон. Още едно изречение, подчертано от Жилбер: „Да продадеш анархията на масите; неукротимата радост на истинските любители; жестоката смърт на вярващите и на любовниците!“ А Жан-Марк подчерта в учебника си: „Ако наред с нередовния наследник има и законни наследници, какъвто е случаят с останалия жив от съпрузите, който наследява само правото да ползува дохода от имота, то в случая...“ А Рембо продължаваше: „Да се продадат очакваните удари и нечуваните скокове на хармонията...“ Жан-Марк отблъсна циклостилните листове и изцяло потъна в „Просветления“. И чак когато прочете книгата, той взе отново учебника си по право. Беше спокоен. Не му беше вече студено. Работи до два часа след полунощ и си легна уморен, доволен и с празен стомах.

V

Даниел излезе тичешком от клиниката, едва не се блъсна в една болнична линейка, която преминаваше желязната врата на градината, с притиснати към тялото лакти спринтира по авеню „Дю Рул“, спря едно такси, хвърли се в него и каза:

— Булевард „Сен Мишел“ 44.

— Не е ли това лицейт „Луи“? — попита шофьорът.

— Да! — въздъхна Даниел.

И погледна часовника си: ако има малко шанс, ще стигне навреме за класното по философия. До тази сутрин си мислеше, че ще трябва да се откаже. Щеше наистина да бъде жалко, защото този път беше назубрил учебника от кора до кора. Ако се паднеше тема за мисленето и деянието или пък за телата и пространството, той дори се надяваше да удари в земята Панонсо, който беше класиран първи, през ноември. Обаче за нищо на света не би оставил Дани, докато не се свърши всичко. Каква страхотна нощ! Събуждане в два часа сутринта, бързо тръгване за клиниката с толкова много пакети, завивки. Дани стенеше, Мариана Совело със спокойно и вдъхновено лице като на капитан в навечерието на битка, после в чакалнята, мебелирана в стил Луи XV и със снимки на бебета по всички стени. Лоран и баща му бяха останали вкъщи. Доктор Болепие беше от типа на решителните и оптимистите. Въпреки това раждането продължи по-дълго време от предвиденото. Без болки ли? Какво говорите! Тя сигурно е изпитала мъки, бедната! За да убива времето в тихия и зле осветен салон, Даниел прелистваше записките си по философия. Докато се трудеше така, тъща му, седнала до него, го поглеждаше от време на време изумена и едновременно разчувствувана. Очевидно тя не разбираше как може така задълбочено да учи в един такъв момент. Но ако познаваше господин Колере-Дюбрусар!... Самата тя прелистваше илюстриран вестник. Стъпки, приглушени от линолеума. Тиктакане на часовник. А зад стената може би пулсира едно ново сърце. Мъчителни минути. Главата му натежа. Беше шест часът и четиринадесет минути,

когато акушерката се появи сияеща: момиченце! Мариана Совело прегърна Даниел. Той беше много развълнуван, макар че би предпочел момченце. В първия прилив на щастие той си беше помислил: „Значи така, няма да проваля класното си“! Тържествуваща, Мариан Совело, след като оправи роклята си, беше извикала: „Хайде, бързо!“ А Дани, бледа, отпусната, щастлива и с това вързопче от червено набръчкано месо до нея в една люлка. Баща! Тя беше изморена. Трябваше да я оставят да си почине. Стана много добре: по този начин тя няма да почувствува неговото отсъствие, когато той отиде в лицей. Разбира се, че следобед няма да ходи на занятия — естествена история и английски, второстепенни предмети. Ще се снабди с едно „извинително“ от доктор Болепие. Да свърши поне една работа този гинеколог! Бяха му телефонирали десет пъти. Беше дошъл, когато работата беше на свършване. „Смешен! Ужасно смешен!“ — както казваше Лоран. Таксито пълзеше по авеню „Де ла гранд Арме“.

— Не може ли да карате по-бързо! — каза Даниел.

В отговор шофьорът изръмжа неразбираемо и ускори. „Знаменит тип“ — реши Даниел. Всъщност само знаменити типове имаше тази сутрин. Баща! Смешно чувство. Беше още много зашеметен от удара, за да може да анализира философски това чувство. В него се смесваха различни усещания — на тържествуваща гордост, на смътен страх и на загадъчно уважение. Искаше му се да се смее и да покаже на другите достойнството. Само ако би могъл да излезе пръв по философия! Всъщност днес нямаха истинско класно, а по-точно писмено изпитване, за да привикнат учениците към изпитанието на матурата. Но да се отличиш в този случай беше много желателно. Той мечтаеше да поднесе успеха си като подарък на Дани! Мислейки си за нея, той преливаше от състрадание, от любов, от нетърпение. Как се случи така, че авеню „Шанз-Елизе“ е толкова задръстено тази сутрин? Като излезе от клас, ще се върне право в клиниката. Оттам ще телефонира на баща си, на майка си, на Маду, ще изпрати по телефона телеграми на Франсоаз и на Жан-Марк! И едните, и другите да споделят тяхното щастие, като научат новината! Ами ако препитването бъде на някоя от темите, които Колере-Дюбрусар беше разгледал през първия срок? Истинска клопка! Даниел не беше предвидил това. Той бързо отвори тетрадката си и започна да я прелиства на колене. Друскането на колата му пречеше да чете. Той си припомни някои от уроците: „Пътят

на Платон, пътят на Декарт, пътят на Кант...“ А пътят на таксито? Защо завиваше край кейовете, глупакът му с глупак! По най-задръстения път. „Философията не е любовта на мъдростта, а мъдростта на любовта“ — пишеше Хайдегер. Даниел затвори тетрадката, протегна врат и с изопнати нерви проследи минута след минута бавното изкачване на булевард „Сен Мишел“ от плътния поток на колите. Цифрите подскачаха на екрана на апарата. Имаше ли достатъчно пари в себе си? Точно толкова. Без бакшиш! Пред лицето „Сен Луи“ той плати на шофьора, изскочи навън и тресна вратата.

Влезе в клас в момента, когато господин Колере-Дюбрисар седнаше зад катедрата и с широк жест разтваряше чантата си от кафява кожа. Две редици зад него Лоран го викаше шепнешком. Обърна се.

— Какво? — прошепна Лоран.

— Дъщеря — каза Даниел.

И се изчерви от щастие. Целият клас го гледаше.

* * *

Една златна тема: „Човекът и ръката“. Под този двусмислен етикет всъщност се криеше покана да се развие цялата глава върху „преживеният опит“. Щом разбра това, Даниел се нахвърли с писалката върху белите листове. Споменът за този урок се изливаше като непрекъснат поток от главата му в неговото стило. Той пишеше без двоумения и почти без зачерквания:

„Тъй като преживяното материално пространство е така насочено, може да се каже, че за човека светът е надясно, към неговата по-сръчна ръка“.

Тази мисъл беше на господин Колере-Дюбрисар, но Даниел имаше опияняващото чувство, че принадлежи на самия него, хрумнала му в този момент в защита на каузата. Без да вдига очи, той си представяше около себе си всички тия наведени глави, робите от галерите, които дърпат греблата, и бавния ход на кораба... Да не губи

нито минута. Ще удари в земята Панонсо. Сега той навлизаше в главното различие между личността, която действа, и личността, която мисли. Нашите праисторически прадеди са правели каменни сечива, преди още да знаят да размишляват. За Бергсон „хомо фабер“ — човекът, който произвежда, предшества „хомо сапиенс“ — човека, който мисли със своя ум в зачатък. Голяма бомба. Колере-Дюбрусар ще бъде на седмото небе. Ръката е образец на сечивата: сходството между камъка и юмрука, тоягата и пръста... Като се възхищаваше на собствените си знания, Даниел в същото време изпитваше едно доволство, което нямаше нищо общо с насладата на човека, който го подлагаше на изпит. Зад лекото подреждане на фразите пламтеше огънят на радостта, който придаваше необикновени багри на всичките му мисли. „Какво въпрочем има толкова приятно в моя живот? Ах, да! Баща! Аз съм баща. Аз, Даниел! Това е безумно!“ Един след друг съучениците му завършваха писмената си работа. Той обаче не можеше да се реши да тегли заключението. Господин Колере-Дюбрусар излезе от класната стая, той се удари по челото от отчаяние: беше забравил да пише за „изразителността на ръката“!

— Два часа, наистина много малко време! — изръмжа той.

Приятелите му не бяха на това мнение. Като ги разпитваше за това, което бяха писали, той установи, че неговата писмена работа беше далече по-богата. Въпрочем Панонсо беше офейкал, без да вземе участие в обичайните спорове на тротоара. Това означаваше, че се бе провалил.

— Отиваме ли в клиниката? — попита Лоран, като дръпна Даниел настрана.

— Да — каза Даниел. — Но най-напред трябва да купя цветя за Дани. Не можеш ли да ми заемеш десет франка?

— Имам точно за метрото!

— Трудна работа! — въздъхна Даниел. — Все пак не мога да се върна там без цветя в такъв ден!

За щастие приятелите им не се бяха разпръснали. Даниел отиде при тях и постави направо въпроса. Настъпи леко вълнение. Той обясни, че току-що е станал баща, че в бързината си е излязъл от къщи, без да вземе пари, че утре непременно ще върне парите... Всъщност той не беше сигурен в последното твърдение, но разпалените му думи

вдъхнаха доверие на аудиторията. Дюбонде, който не знаеше какво да прави с парите си, подаде банкнота от петдесет франка, като каза:

— Нямам дребни.

— Много са! — каза Даниел. — Никога не ще мога да ти ги върна.

Тогава Дюбонде претърси джобовете си и му даде десет франка в монети от по двадесет су. Даниел благодари и тръгна с големи крачки, следван от Лоран, който мърмореше:

— Няма да похарчиш всичките за цветя, нали?

— Ако ще е — да е! — каза Даниел строго.

Той влезе в една цветарница, следван по петите от загрижения си шурей. Снопове от рози, наръчи от люляк, но нищо не му се виждаше достатъчно хубаво за Дани. Попита за цените и трябваше да се отдръпне възмутен. Продавачката го наблюдаваше с ирония. Под този изпитателен поглед той се смъкна надолу по йерархическата стълба на цветята. След известно двоумение се спря на едно малко букетче от полски цветя, хубаво подредено в кутийка от прозрачна пластмаса. Струваше само седем франка. Лоран вдигна рамене: по негово мнение пак било много скъпо. Като се качиха в метрото, Даниел си помисли, че по-добре щяло да бъде, ако беше направил покупката от някой цветар в Ньойи, отколкото да мъкне това пакетче от Латинския квартал. Винаги тази липса на практически усет! Сред трополенето на вагона Лоран го попита за раждането. Той отвърна снизходително:

— Разбира се, че е страдала! Всички жени страдат! Такава е природата!

— А бебето хубаво ли е?

— Ти виждал ли си някога хубаво бебе?

— То на кого прилича?

— Първо — не е „то“, а е „тя“. Второ — тя не прилича на никого!

— Смешно е, че искате да го наречете Кристин!

— Кристин, Мадлен, Едвиг! Дразнят ли те тези имена?

— Не... В края на краищата бих предпочел Натали.

— Аз не. Спомняш ли си Натали, нашия учител по математика преди три години? Когато ще трябва да повикам дъщеря си, винаги ще си мисля, че ще се появи она с кривата глава!

В клиниката попаднаха на Шарл и Мариан Совело, прави в коридора пред вратата на стаята. Нещо сериозно? Не! Било час за тоалета. Санитарката се появи и съобщи, че може да се влезе.

С разтуптяно сърце Даниел видя жена си, седнала в леглото, розова, слаба, усмихната; и до нея в едно кошче, драпирано с прозрачна материя, неговата дъщеря, дребничка, намръщена, със свити юмручета, със затворени клепачи, с редки черни коси върху продълговатото ѝ черепче. Дано се оправи, като порасне!

— О, цветя! — каза Дани. — Благодаря!...

Тя се приповдигна върху възглавниците. Даниел я прегърна така предпазливо, сякаш притискаше към гърдите си акробатка със счупени крайници. След страданията, които тя бе преживяла по негова вина, той се питаше дали някога би се освободил от чувството на вина, което изпитваше към нея. В тази родилна стая обикновената му несръчност се беше увеличила от мисълта за неговата отговорност.

— Как е? Добре ли мина? — попита тя много възбудено.

Той беше потресен от този обикновен въпрос. Колко го обичаше! Как само знаеше да отгатва кое беше най-важното в живота му!

— Да — каза той важно. — Накратко казано, мисля...

— Защо казваш, че само мислиш? Аз съм уверена! В един подобен ден във всичко трябва да успяваш. А ти, Лоран?

— С голяма мъка снесох две страници — каза Лоран. — Впрочем темата беше костелив орех!

— А, прощай! — извика Даниел. — Аз мисля обратното, че въпросът беше много добре поставен. Човекът и ръката...

— Че какво?... Това е целият учебник по психология, ако започнеш оттам! Въображението, науката...

— Нищо не си разбрал! Не е трябвало да се занимаваш с въображението!

— Трябваше...

— Не...

— В края на краищата, драги мой...

Даниел престана да упорствува, осъзнал, че е прекалил по вина на шурей си, който не разбираше нищо от лъчезарната тържественост на момента. Лоран извади цигари и му подаде пакетчето. И той щеше да вземе, но Дани се намеси:

— Ах, не! Няма да пушите в стаята на Кристин!

Шарл Совело стана: не можеше да остане повече, чакали го в службата. След като той си отиде, Мариан Совело се разшета из стаята, подреди един вграден шкаф и седна отново на мястото си. Дани взе ръката ѝ върху одеялото и стисна пръстите ѝ, като се вгледа втренчено в очите ѝ. Даниел намери, че тя прилича на малко безпомощно момиче. Несъмнено Даниела имаше повече нужда от майка си, отколкото от него. Наистина беше естествено след първото раждане жената да се обърне към тая, която я беше родила. Висцералната сложност се предаваше от едно поколение на друго. Но той съвсем не изпитваше чувството, че е изоставен. Всъщност скучаеше малко в този затворен, тапициран с памуци стерилен свят, предназначен изключително за жени. За да прикрие смущението си, той се наведе над люлката. Мъчеше се да бъде нежен, а забеляза, че таи в себе си само някакво тревожно и приятно любопитство, едно съдържано удивление. Случаят беше интересен най-вече от философска гледна точка. Там, където доскоро не е имало нищо, изведнъж се появява едно същество. Цяло, напълно комплектувано — уши, коси, нокти, пол — то беше изплувало от страхотния катаклизъм на раждането и сега живееше с малките си вени, с миниатюрния черен дроб, с мъничкото си сърчице, което пулсира, със зародиша си от сиво вещество и може би с цялата карта на своето бъдеще, окачена в дълбочините на неговата материя. Живееше, без да беше пожелало живота, с разкъсани гърди от този нов въздух, който нахлуваше при всяко вдишване. То живееше — обещание за радост и мъка на себе си и на другите. Изведнъж една луда идея възпламени Даниел. Дани имаше право: днес във всичко трябваше да успява. И най-напред одобряване в семейството! От толкова дълго време беше мислил за него! Какъв по-добър случай от това раждане, за да свърже баща си и брат си? То се разбира, че няма да ги предупреди за срещата, която им подготвяше.

Пред люлката те ще забравят, че се ненавиждат, ще паднат един друг в обятията си. Усмивка разтегна лицето му.

— За какво мислиш? — попита Дани.

— Ще съобща по телефона новината на нашите — каза той.

— Как? — извика Мариан Совело. — Нима още не сте направили това?

Имаше телефон до леглото. Даниел вдигна слушалката и се замисли: от кого да започне? Докато срещата между баща му и брат му беше желателна, то на всяка цена баща му не трябваше да срещне майка му. Не беше ли странно, че при всяко голямо семейно събитие въпросите на вътрешна междуособица замъгляват радостта на Ейглетиерови? Гласът на телефонистката от вътрешната централа го измъкна от размишлението. Изненадан, той даде най-напред номера на баща си.

* * *

Санитарката донесе един стол за Франсоаз. Жан-Марк и Лоран седяха върху перваза на прозореца. Дани, малко трескава, беше със зачервени бузи и блестящ поглед. Около нея няколко букета с едри цветя и сладникав аромат пъстрееха в чудновати вази. „Цъфнала е като кинозвезда!“ — беше казала санитарката. „Тя навярно — мислеше си Даниел — повтаря този израз от стая в стая“. Обаче му се искаше да вярва, че дори за тази жена, която обикаля родилките от сутрин до вечер, Дани беше необикновено приятна за гледане и за обслужване. Франсоаз съвсем се обърка от бебето. Двадесет пъти Мариан Совело и тя се бяха надвесвали над люлката. В действителност всички жени навярно се чувстват засегнати в корема от едно раждане. Бащината любов беше отражение, майчината любов — инстинкт. Ще изучават ли по философия тая глава за чувствата, произхождащи от детеродните функции? Даниел беше чел в някаква книга, че морските кончета се увиват около тялото на женската, когато тя снася яйцата си, че мъжките съомги помагат на женските в издълбаването на дупка, в която хвърлят хайвера, но че при костенурките и крокодилите бащата не се грижи за отглеждането и възпитанието на малките. Всичко това ставаше пленително, когато човек се мъчеше да си изясни човешката психология чрез психологията на животните.

Далеч от тия проблеми, Жан-Марк разговаряше с Лоран за състезателните автомобили. Безгрижието на тези двама изумяваше Даниел. По всичко изглежда, човек трябва да бъде съпруг и баща, за да изпита и меда, и горчилката на живота. Лоран сви ръка и погледна часовника си. Дано той не даде знак за тръгване! И Жан-Марк ще се

възползува, за да се измъкне! А беше едва четири часът и четвърт. Даниел беше казал „четири часа“ на баща си и „шест часа“ на майка си. Дано баща му не бъде задържан в кантората и срещата с Жан-Марк да се провали. Подобен случай няма да се повтори! Всичко беше налице — обстановка, събитие, присъствие на симпатични свидетели. Единствената сянка в картината — отсъствието на Маду. Тя беше изревала от радост по телефона, като научи новината. Но трябваше време, докато дойде от Тюке — щеше да пристигне едва късно вечерта. В перспектива още една сцена на разнежване. Изведнъж Жан-Марк скочи на крака. Загрижен, Даниел прошепна:

— Тръгваш ли си вече?

— Не — каза Жан-Марк. — Но тук е задушно!

Беше по пардесю; свали го. Даниел въздъхна с облекчение. Стаята беше много затоплена. Беше хубава стая, боядисана в бяло и синьо, с тоалетна и с изглед към градината. Всеки път, когато я оглеждаше, той си мислеше за таксата. Навярно тъстът му ще заплати. Впрочем Шарл Совело беше в затруднено положение. „Всъщност — казваше си Даниел, — ако бях истински мъж, бих зарязал учението и бих си намерил каквато и да е работа!“, но той не можеше да се откаже от философията, не можеше да остави ума си необработен, да пожертва бъдещето заради настоящето!... Ах, от всички мъжки възрасти неговата възраст беше най-трагична. Нищо не можеше да се сравни, с душевната мъка на бащата ученик, принуден да разчита на други за издръжката. Той отправи любовен поглед към Дани. Тя сияеше в своето съвсем ново майчинство. Без съмнение, както всички други жени, тя намираше за естествено други да я издържат. Или родителите ѝ, или съпругът ѝ. Завидя ѝ за нейното лекомислие. Само той в тази стая имаше в главата си тежки мисли.

— Погледнете как стиска пръста ми! — каза Франсоаз. — Каква сила! И тия трапчинки на всяка става... Аз намирам, че съвсем прилича на Дани. Формата на очите, устата...

На вратата се почука. Даниел отиде да отвори и със силно разтуптяно сърце въведе баща си, усмихнат, внушителен. Жан-Марк, изненадан, едва забележимо се вцепени. Филип поздрави Мариан и Шарл Совело, прегърна Франсоаз, стисна ръката на Даниел и Лоран, целуна Дани по челото, поздрави я за добрия ѝ вид и като хвърли студен поглед по посока на първородния си син, каза просто:

— Добър ден, Жан-Марк.

— Добър ден, татко — отвърна Жан-Марк.

И веднага се обърна към брат си. Даниел прочете в очите му мъчително безпокойство. „Ти нарочно си устроил това! — казваше му сякаш Жан-Марк. — Знаел си, че ще дойде тук!“ Даниел устоя, без да трепне, на този тежък от упреци поглед. Как можеше Жан-Марк да не разбере, че тази история е смешна, че за него сега беше моментът да се прояви като мъж, а не като нервен хлапак, жертва на въображението си?

Филип се беше приближил до люлката.

— Нали е очарователна? — попита Франсоаз.

— Безкрайно очарователна — каза той.

Тонът му беше условен, едно фалшиво любезно изражение покриваше като маска лицето му.

— Изненадан съм, че Карол още не е тук! — каза той, като си възвърна надменния тон.

— Сигурно ще се забави! — каза Мариан Совело. Такова движение има в Париж!

Жан-Марк пак облече пардесюто си.

— Какво? Отиваш ли си вече? — извика Даниел с мъка.

— Имам работа — каза Жан-Марк.

— Недей, моля ти се! Току-що дойде! Остани още малко!...

Жан-Марк поклати отрицателно глава. Лъжеше, това бе очевидно. Един поглед, една само дума на баща му беше достатъчна да го задържи. Но лицето на Филип беше каменно. Жан-Марк се измъкна незабелязано. Едва се чу как затваря вратата. Даниел не знаеше на кого трябваше повече да се сърди — на баща си или на брат си, че се провали опитът му за одобряване. Около него се водеше толкова банален разговор, че за миг му стана безинтересно и погледна през прозореца. Видя Карол да прекосява градината. Беше облечена в светлобежово манто с яка, гарнирана с лутър. Беше ли срещнала Жан-Марк пред оградата на клиниката?

— Ето — каза Даниел, — още една гостенка за нас.

Филип вдигна глава и погледът му се изостри.

— Кой е? — попита Дани.

— Карол — каза Даниел.

— Аха! — измърмори Филип.

Последва дълго мълчание. Филип почувства да се съсредоточават върху него погледите на сина му и на дъщеря му. Но тяхното мнение не го интересуваше. Настръхнал, той чакаше появяването на Карол. „Тя трябва да е срещнала Жан-Марк по пътя — мислеше си той. — Какво ли е изпитала при тази среща? Толкова ли съм наивен! Сякаш не са се виждали без мое знание! Ами Ксавие Болийо тогава? Единият не пречи на другия. Тя е толкова развратна, че може да ги върти и двамата. И мене също!“ Беше толкова привикнал с тези изблици на гняв, че очакваше последицата като хронично болен човек, който в началото на кризата предварително знае през какви фази ще мине до края на пристъпа. За стотен път си казваше, че е идиот, задето не се осведоми по-добре за поведението на жена си, да я проследи при нужда. Имаше специалисти за тази работа. Не, няма да се унижи до тези начини. Всъщност ако бъде напълно информиран, няма ли да страда повече?

Вратата се отвори и както обикновено, с появяването на Карол всички лица се оживиха. В течение на две минути тя прелъсти с усмивка Мариан Совело, целуна Дани като родна дъщеря, издаде възторжени и забавни викове пред бебето, притисна Даниел към гърдите си, поздравявайки го като „малък баща“, и подари една вълнена блузка на майката и едно гащеризонче за бебето.

— Мислех си, че розовият е вашият любим цвят — каза тя. — Знаете ли, че рядко съм виждала толкова хубаво оформено бебче?

Докато тя говореше, надвесена над люлката, Филип ѝ се възхищаваше, че е жена точно по неговия вкус. Незасегнатата от последиците на бременността и на кърменето, тя притежаваше само най-поетичните качества на своя пол. Беше ли действително искрено развълнувана от щастието на Даниел и Дани? Като гледаше това малко семейство без конфликти, може би изпитваше желание за чисти и прости радости? Може би разпалена от присъствието на децата, решава да се върне отново при него? При тази мисъл го обзе внезапна радост и той се почувства като облян от светлина. Направи знак на сина си, че иска да говори с него, и излезе от стаята. Даниел го последва в коридора.

— Какво има, татко?

— Ела с мен в канцеларията на клиниката! — каза Филип с категоричен тон.

Те слязоха по главното стълбище и завиха по един коридор в партера. Пред стъклената врата на канцеларията Филип каза:

— Разбира се, всички разноски по раждането ще платя аз!

И без да даде време на сина си да му благодари, той блъсна вратата. Докато Филип даваше нарежданията си на касата, Даниел, изумен от благодарност, се обвиняваше, че не познава добре баща си. „Това е истински мъж! Той не се оставя децата му да го водят за носа! Ако се отклонят от пътя, той ги гледа отдалече как се мъчат да се измъкнат от тресавището, без да се намесва. Но в последния момент, когато опасността стане много голяма, той им подава ръка. Ще бъде като него по-късно с моите синове — суров и справедлив!“ Филип затвори чековата си книжка и я плъзна в задния си джоб. Излязоха от канцеларията.

— Това, което ти направи, татко, е... нещо величествено! — измънка Даниел.

И той целуна баща си. При този допир Филип, както винаги, изпита желание да се отдръпне. Въпреки това се овладя, като си помисли за Карол, която, обратно на него, имаше по-голямо чувство за семейните задължения. Изпълнявайки докрай своето решение, той каза още:

— От утре ще ти бъде открита сметка в моята банка.

— Но, татко, аз няма да имам какво да влагам в нея! — каза Даниел.

Филип му подаде банкнота от сто франка:

— Ще внесеш това като начало. А от време на време аз ще ти правя по някой малък превод.

Объркан от тази неочаквана щедрост, Даниел можа само да измънка:

— Благодаря, татко... само че това няма ли да те затруднява?...

— Ако ме затрудняваше, нямаше да го правя.

— Признавам ти, че това ми идва много добре? С разноските, които ще имаме... Дани ще бъде много доволна!...

— Може би няма нужда да й казваш.

— Но аз винаги й казвам всичко, татко!

— Добре! Това си е твоя работа. Почакай поне да останете насаме, за да й го кажеш!

Даниел си спомни, че баща му изпитва ужас от сантименталностите, и престана да говори. В стаята намериха Карол да се приготвя да си върви.

— Ще ме отведеш ли? — попита тя Филип.

— Разбира се.

Той ликуваше, сякаш с решението си да подпомогне Даниел беше направил услуга на самия себе си. Първата награда му връчваше Карол, като го молеше да я върне с колата вкъщи. Навярно бързаше да се прибере, за да се преоблече. Тя все по-често и по-често излизаше вечер. Трябва да внимава да не я упрекне, да не я загуби, за да я спечели отново с постоянство, с хитрост, с нежност...

Тя се затвори в банята. Той остана в стаята, вслушан в тайнственото плискане на водата, в звъntenето на шишенцата, във въздишките. Увлечен в тия шумове, той си представяше Карол, отпуснала се във ваната, с гърди, повдигнати от водата и леко отдалечени от гръдния кош; гърди, които бяха служили само на любовта. Като си помислеше само, че до неотдавна това тяло беше на негово разположение, а той тичаше подир други. Глупак! Желанието се надигаше в него като морски прилив от кръв. Лицето му гореше. Не можейки да издържи повече, той почука на вратата.

— Влез — каза тя.

Той се вмъкна в една топла пара с парфюма на Карол. Тя беше излязла от ваната и загърната в пенъоар от розов хавлиен плат, решише косите си, седнала пред огледалото на тоалетната си масичка. Широкият ръкав на дрехата разкриваха ръцете ѝ чак до подмишниците. Кръглата форма на гърдите ѝ се очертаваше между разтворените краища на дрехата. Застанал зад нея, той я разглеждаше и се мъчеше да обуздае вълнението си. Но колкото повече искаше да бъде господар на нервите си, толкова повече му се искаше да я завърти, да я прилепи към себе си и да започне да целува устните ѝ без червило. Прошепна ѝ:

— Преди малко повиках насаме Даниел, за да му кажа, че ще платя в клиниката.

— Много хубаво си направил — каза тя. — Щях да те посъветвам.

— Реших също да му отпусна малка издръжка. Триста франка месечно. Какво мислиш?

— Не е много!

— Достатъчно е на неговата възраст!

Тя му се усмихваше в огледалото. Не беше ли за насърчение? Той постави ръка върху рамото на жена си. Под дебелия плат беше плътта — гъвкава, неустойчива. Тя стана, обърна се и произнесе с далечен глас:

— А Франсоаз?

— Какво Франсоаз? — попита той.

— Би трябвало да подпомагаш и нея.

— Случаят е различен. Нейният съпруг е на работа. Тя, от своя страна, изкарва прехраната си. Не, лично за нея аз ще се намеся само ако разбере, че е действително в нужда...

Като говореше, той беше поставил и другата си ръка върху рамото на жена си. Така той я държеше и отдясно, и отляво право срещу себе си като пленница. При едно недоловимо теглене на ръцете щяха да се докоснат и телата им. Той беше вече в зоната на топлия въздух около лицето ѝ. Тя не изразяваше недоволство, не се отдръпваше. Боже мой! Нима бе възможно да е съгласна? Той наведе глава към тия полуотворени, отдаващи се устни. При едно вдишване тя каза:

— А Жан-Марк?

Сякаш леден дъжд шибна лицето му. Скован рязко в движението си, той се изправи и я изгледа. Тя не се усмихваше, но в дъното на очите ѝ блещукаше свирепо злорадство.

— А Жан-Марк — подзе тя, — не искаш ли да подпомогнеш малко и него? Питам се с какво живее?

Той си каза, че тя грижливо е подготвила удара си, оставяйки го да се възбуди, да се увлече и в последния момент да го отблъсне в самотата му. Освен ако не е подхвърлила тия думи под напора на внезапно вдъхновение. Във всички случаи тя бе по-силна от него. Поради това ли не можеше без нея? Никоя преди нея не се беше отнасяла така с него. Той винаги се бе държал като господар с жените. Възрастта, умората... Той я мразеше. Отдръпна се една крачка назад. Тя притвори пенъора и закри полуразголените си гърди.

— С кого излизаш тази вечер? — попита той с глух глас.

- С приятели.
- Кои приятели?
- Не ги познаваш.
- Ксавие Болийо?
- Между другите.

Той излезе от банята и тресна вратата зад себе си. Какво да прави? Беше едва шест часът и половина. Да се върне в кантората? Делата му го отегчаваха. Зурели получи втора сърдечна криза миналата седмица и оттогава отделът за Европа беше закъсал. Трябваше да помисли за негов заместник. Някой млад, активен човек. Ще видя това утре. Сблъска се с Агнес.

- Господинът вкъщи ли ще вечеря? — попита тя.
- Не — отвърна той.

И веднага си помисли, че може би Карол ще излезе след вечеря, към девет часа. Би трябвало да я попита за тази подробност. Ако случайно беше заета по-късно тази вечер... Съвзе се бързо. Засрами се от това колебание. Повтори си: „Не!“, мина пред Агнес и измъчен и нещастен, влезе в библиотеката, където лъхаше на кожа и тютюн. Почтата го чакаше върху масата му. Разкъса няколко плика. Нищо интересно: фактури, проспекти, покани, много покани... Беше взел решение да отказва на всички покани, знаейки, че Карол не държеше да се показва с него в обществото. Колко време щеше да продължи това фалшиво положение? Щеше да полудее, ако тази жена не започне да се отнася по-любезно с него. Как можеше да бъде толкова сурова със съпруга си, когато беше така мила с другите? Какво ангелско лице имаше преди малко в стаята на Дани! Той извади от джоба си писалката и написа нареждане до банката си — на 27 число всеки месец да се привеждат по триста франка в сметката на неговия син Даниел Ейглетер. После си помисли: „Е, добре! Малкият хитрец постигна това, което искаше!“

VI

В склада на подземния етаж миризмата на книги беше по-силна, отколкото в магазина. Дори бисквитата, която Никола̀ гризеше, седнал върху един сандък, имаше вкус на печатана хартия. Трябваше да се скрие, за да закуси и да си почине! В отсъствие на Брекошон двете служителки там горе биха могли да го оставят на мира. Но те не преставаха да го шпионират и да го безпокоят, сякаш беше тяхна работа, сякаш им бъркаше в джоба, като не работеше. Две идиотки — всяка посвоему — раболепни със собственика, отвратителни с него. Той ще им плати за това. Как? Още не знаеше как. С уста, пълна с бисквити, той мечтаеше за хитри отмъщения и оглеждаше с досада лавиците в мазето, на които бяха подредени томове по автори. В началото му беше забавно да отваря някои от тях. Романи, есета, исторически трудове... Стендал, Пруст, Достоевски, Жоис, Гьоте и модерни автори, повече или по-малко познати. Да прочете всичко това? Беше сигурен, че ще го направи един ден. Но сега не беше моментът. Беше много погълнат от живота. Впрочем само като прелистваше от време на време някоя от тези книги, той се насищаше с литература. Важно беше не да си образован, а да изглеждаш такъв. Той запали цигара точно срещу табелката „Забранено е да се пуши“, всмукна два пъти и я смачка с тока си. Очите му се затваряха за сън. Беше се прибрал в три часа сутринта, след като танцува до припадане в „Шамбранл“, след като изпи четири чаши уиски, спечелени на бас, и след като се люби с Корин, която беше платила консумацията. Тя го беше отвела в своята квартира — чудесно ателие, където всичко бе изискано! Северен стил, изглежда. Самата тя имаше северен вид. Едра, руса, яка. Истинска шампионка. При борба тя би залепила на земята плещите му. Но в любовта той я превъзхождаше. И то как! Пресметна лудориите им и се удостои с награда за отличие. Утре пак имаше среща с нея. Нямаше значение докога ще продължат. Тя често сменяше партньорите си. Беше много ценна: видеха ли някого с нея, и той ставаше известен. Никола̀ жадуваше за слава. Отдалече да го познават

и да казват: „Ето, Никола минава! С кого ли е?“ Няколко месеца му бяха достатъчни, за да се аклиматизира в Париж. Това доказваше, че теренът му подхожда. Никога в Тулуза той не бе чувствал такава връзка между себе си и улицата. Вярно е, че тук не излизаше никога от квартала: „Сен Жермен“, „Сен Мишел“ и „Монпарнас“ определяха границите на неговото щастие. За втори път се прозина още по-дълбоко и по-приятно. Въздухът в тази книжарница беше нездравословен от хартията и праха. По-добре ли щеше да бъде на някое друго място? Всяка промяна го безпокоеше. Страхуваше се от умората при ново чиракуване. Привлекателното тук беше не надницата, която бе доста мизерна, а малките гешефти. Беше обяснил на Брекошон, че иска да си направи постепенно библиотека с творби по изкуство. Благодарение на отстъпката, която се правеше на книжарите, той можеше да получава тези книги с намаление. Даваше ги после на един приятел, Пиеро Коанье, специалист в разносната търговия, който ги препродаваше по-скъпо на частни лица. Поделяха си печалбата. През декември, месеца на подаръците, Никола си докара допълнително сто франка от тези сделки. През януари, след празниците, възможностите на клиентите спаднаха и той трябваше да се задоволи с тридесет франка. Разчиташе, че за февруари ще приключи със средното от тия две суми. Пиеро му беше дал три заглавия, за които имаше клиенти: „Офортите на Рембранд“, „Тулуз-Лотрек“, „Импresiонистите“. Без никакви трудности Брекошон предостави тези томове на своя работник по обичайните условия. Щеше да ги отнесе тази вечер, след като помоли госпожа Бук, касиерката, да удържи сумата от заплатата му. Последния път тя му бе казала: „Струва ми се, че вие много се интересувате от живописиста!“, и то с такъв студен и гаден тон, че го озлоби. Но Брекошон, изглеждаше съвсем щастлив, че има продавач, който знае да цени хубавите неща. Що се отнася до хубавите неща, Никола се възхищаваше най-вече на ботинките от черна кожа, които си беше купил с доходите от декември и януари. Той протегна крака си, обърна обувката надясно и наляво и светлината на електрическата крушка заигра по металическата тока, която закопчаваше ботинката при глезена. Цялата елегантност на Англия се беше събрала на върха на краката му. Наистина той би спечелил два пъти повече пари, ако ходеше сам да предлага книгите на любителите. Но за това трябваше да обикаля с часове, да звъни по

вратите, да обяснява със смущение, да блъскат вратите под носа му. Не му беше в характера да понася такива унижения: предпочиташе да печели по-малко, но да си няма грижи. Пръски кал скверняха тока. Той наплюнчи пръст и изчисти петната. Гьонът блесна. Пет часът и двадесет и пет минути. Още час и половина тегло. Пъхна още една бисквита в устата си. Гласът на госпожица Лафолик се изсипа върху му през отворения капак:

— Е, хайде, господин Верне! Идвате ли с поръчката?

Никола не обичаше да го наричат господин Верне. Понасяше го някак, докато майка му беше жива! Сега би предпочел да се именува Козлов. За това би трябвало баща му да го признае. Можеше ли Александър да го направи след толкова години? Преди всичко дали искаше? Навярно не. Ужасяваше се от семейни връзки този Александър! По въпроса наистина имаше право, опълчвайки се срещу целия свят. Какво беше всъщност едно име? Един етикет, един пореден номер.

— Чувате ли ме, господин Верне?

— Сега, сега! — изръмжа той.

Беше натрупал книгите в една кошница. Бързо провери по списъка дали е поставил всичко, хвана дръжката на кошницата и започна да се изкачва по спиралната стълба, която водеше в магазина. Там трябваше да подреди книгите по заглавия на местата, които госпожица Лафолик му посочваше. После тя му възложи да оправи плакатите за новите издания и да почисти праха от лавиците в дъното на книжарницата. Само слугинска работа. Ако се появи клиент, тя ще полети към него с къдрава усмивка. И на Никола му се искаше от време на време да продаде някоя книга. При малкото случаи, които беше имал, оставаше с впечатлението, че е измамил наивници. Като виждаше човека да си излиза горд с малкото пакетче под мишница, той не можеше да не се засмее в себе си, сякаш беше успял да направи хубав удар. В седем часа без пет минути той отиде при касата, за да вземе трите книги, които госпожица Лафолик беше приготвила за него. Противно на навика си, госпожа Бук не направи обидна забележка.

— Записахте ли ги на моя сметка? — попита той.

— Да, разбира се! Бъдете спокоен...

Тя се усмихваше, сгърчила лице и присвила очи. Никола си каза, че би му било много приятно да ѝ смачка носа така, че хрущялът му да

изпращи.

— Хайде, до утре, госпожо — каза той с фалшиво любезен тон.

И тръгна с „Рембранд“, „Тулуз-Лотрек“ и „Импresiонистите“ под мишница. Както беше уговорката, предаде пакета на Луиджи, собственика на едно бистро на улица „Дез'Екол“. Пиеро трябваше да мине да вземе стоката утре сутринта, преди да тръгне на обиколка.

Времето беше хубаво и студено. С вдигната яка и с ръце в джобовете, Никола навлезе в булевард „Сен Жермен“ и се смеси с пешеходците. Под светлината на уличните лампи ботинките му блестяха от елегантност. Той би вървял с часове, носен от тия необикновени обувки. На кръстопътя за Буци забеляза, че един мъж го следи. Четиридесетгодишен, с розов тен, със сива четина, важен на вид. Очевидно беше излязъл на лов. Като него имаше много в квартала. Симон, един приятел на Никола, се беше хванал на въдицата. Според него не било страшно. В повечето случаи тия господа се задоволявали с невинно интимничене. В замяна, на което давали малки подаръци — часовник, колан... Никола не би се подлъгал по малките подаръци, но му беше неприятна мисълта, че трябва да се остави да го натиска един такъв тип. Предпочиташе момичетата. Въпрос на вкус. Каква разлика между Корин с нейното тънко и гъвкаво тяло с дълги крака и този тук с голямото шкембе? Обърна се. Мъжът, който го следеше, се усмихна изискано. Може би е дипломат, висш чиновник... Лъскав като сапун. Преливащ от умиление и жизнен опит. От него можеше да се научат много неща! Но Никола наистина нямаше желание да се просвещава. Той стисна зъби, погледна яростно и усили крачки. Висшият чиновник остана назад. Никола ликуваше. Ботинките танцуваха под него като вълшебни обувки. Той не откъсна очи от тях чак до кафене „Обриан“. Съвсем случайно погледна вътре. Александър седеше на масата си, около него бяха разхвърляни книги, пишеше нещо, подпрял главата си с ръка.

— Ще ме почерпиш ли една кола? — попита Никола.

И се тръшна на пейката, за да покаже, че е капнал от умора след тежък работен ден. Александър поръча кока-кола, започна отново да пише, но след минути измърмори, без да остави стилото си:

— Впрочем казах ли ти, че съм поканил Брекошон на вечеря?

— Не — измънка Никола. — Кога ще дойде?

— Тази вечер.

Никола̀ понесе удара със затворена уста, с угаснал поглед и мислено прецени опасността: „Ако Брекошон дойде вкъщи, положително ще спомене за книгите, които съм купил от него с намаление, тоест лично за мене. Какво ще отговоря, за да се измъкна?“ Опасността му се виждаше все по-голяма, колкото повече се мъчеше да я предотврати.

— Много глупаво — каза той, — но тази вечер не бих могъл да си бъда вкъщи. Поканен съм...

— Ще се извиниш.

— Невъзможно е.

— Все пак трябва. Брекошон идва за теб.

— За мене?

— Да: иска да види библиотеката ти.

Александър се усмихваше, наблюдавайки Никола̀. Една тънка усмивка, която обтягаше устните и свиваше очите, без да придава веселост на лицето.

— Каза ли ти? — прошепна Никола̀.

— Да.

— Какво точно?

— Че си колекционер на книги по изкуство.

— И после?

— Изненадах се. Много се изненадах. Това му бе достатъчно да разбере. Отдавна се съмнявал в номера ти.

— Какъв номер?

— Не се прави на глупак пред мен!

— Наистина ли ще дойде тази вечер?

— Не, казах го, за да те изплаша.

Никола̀ въздъхна. Най-неприятни за него бяха очните ставки, обясненията.

— Срегнах го преди малко — продължи Александър. Заради мен няма да прави истории!

Никола̀ започна да мърмори. Предпочиташе всичко друго, отколкото да се прави на разкаян престъпник пред един великодушен Брекошон.

— Майната му — каза той.

— Твоя работа — каза Александър. — А после?

— И после няма да се върна там.

— Не става въпрос да се върнеш! Брекошон не те иска вече.

Настъпи мълчание. Никола̀ изпразни чашата си.

Александър запали цигара.

— Какво те накара да се хвърлиш в тази афера? — попита той, като издихваше пушека пред себе си.

— Какво ли? — измърмори Никола̀. — Никому не съм навредил! Бих могъл да задигна сума книги, без Брекошон да забележи. Щяха да го припишат на невъзпитаните клиенти. И от това щях да имам съвсем друга полза, уверявам те!... Но аз се задоволих да играя само с отстъпката. А този дърт пергишин, който не знае какво да прави с парите си, се осмелява да ме обвинява сега! Злоупотреба имало все пак, а!... Така ли е?

— Ако всички служители правят като теб, книжарницата трябва да се затвори.

— Да, но не правят като мен. Тогава от какво се оплаква?

— Просто, че е бил изигран! Оказал ти е доверие по моя препоръка...

— Нима си разгневен, че си ме препоръчал? Морал ли ще ми четеш?!

— Морал ли? Плюя аз на морала, драги! — каза Александър с рязък тон. — Всеки живее, както си знае. При условие че не пречи на другите. Но това, което не мога да прощавам, е глупостта. Ти си се държал като глупак. За да спечелиш няколко банкноти от по десет франка, си рискувал толкова, колкото, за да спечелиш хиляда пъти повече. Това е лошо скроена работа. Вярвай ми, когато човек няма мошенически талант, по-добре е да си кротува. Но този въпрос е приключен. Ще си потърсиш друго място. Съмнявам се обаче, че ще намериш по-хубаво.

След раздрусването от страха и гнева Никола̀ си възвърна напълно душевното спокойствие. Отново заплува в тихи води. Александър наистина беше прекрасен тип. Със своя цинизъм той можеше да разбере всичко, всичко да прости. Сякаш и той бе на осемнадесет години.

— Имаш ли цигари? — попита Никола̀.

Александър му посочи отворения пакет върху масата.

— Вземи си.

И двамата запушиха мълчаливо. Никола` размишляваше. Изведнъж той попита:

— А на Франсоаз какво да разкажа?

— Истината — отвърна Александър.

Никола` сви вежди.

— Не, ще ѝ кажа, че Брекошон ме уволнява, защото след празниците няма вече нужда от мен.

— Щом искаш.

— Иначе ще направи цяла история! Глупаво е, че твоята жена има толкова сериозен характер! Човек остава с впечатлението, че за нея всичко е трагично.

— А с твоя става нещо средно — каза Александър.

Никола` се изтегна на пейката, вдигна очи към тавана и прошепна:

— Обичам я много тая Франсоаз! Но тя не е забавна. Не се ли отегчаваш малко с нея?

— Ако се отегчавах, нямаше да стоя при нея!

— Все пак ти си женен за нея!

— Какво от това? Не, драги мой; трябва да опознаеш съвсем отблизо Франсоаз, за да я оцениш истински. Обикновено най-мъдрите привидно жени са най-удивителни в интимността!

— Значи си щастлив?

— Да.

— Хубаво е! — каза Никола` сериозно. — Мене ми се струва, че не бих бил щастлив с една и съща жена всеки ден. Сега имам една Корин...

— А, така ли? — каза Александър. — Мислех, че си още съвсем момче.

— Шегуваш ли се?! Никога не съм бил такъв! Впрочем бил съм много малко време!

— И как изглежда твоята Корин?

— Шведският тип е много изгоден. Ти навярно си я виждал в квартала. Тя е много ценна. С нея съм в интимни отношения. Но тия дни ще я зарежа...

— При положение че тя те зареже!

Никола` се отегчи, направи лека гримаса и погледна върха на ботинките си под масата. Александър подреди книжата и книгите си в

чантата.

— Всъщност — каза Никола̀ с провлачен глас — хората от моето поколение нямат късмет.

— Защо?

— Защото са родени в лоша епоха, в един съвсем отвратителен свят! Не е лесно да си следвоенно поколение!

— Трябва да ти напомня, че от праисторическо време всяко ново поколение е следвоенно поколение!

— Точно така! — каза Никола̀. — Значи животът е лошо устроен! Ще ме почерпиш ли още една кола?

— Не — каза Александър. — Трябва да си вървим. Франсоаз е поканила някого на вечеря...

Сърцето на Никола трепна:

— Нали ми каза, че не е вярно за Брекошон?

— Не се касае за Брекошон.

— А за кого?

— Жан-Марк.

— Предпочитам го! — каза Никола̀.

Той поклати глава и след миг добави:

— Все пак щеше да бъде по-добре, ако си бяхме само тримата!

* * *

Франсоаз изпразни пепелника. Цял куп смачкани угарки падна в кутията за отпадъци. Цялата вечер тримата мъже бяха пушили, спорейки. После, към единадесет часа, Жан-Марк си тръгна, като отведе Никола̀, който казваше, че имал желание да излезе на чист въздух. Александър едва не ги последва. Не го направи сигурно заради жена си.

— Още много работа ли имаш? — попита той, сякаш говореше на вятъра.

— Немного. Ти какво ще правиш?

— Ще си легна и ще почета малко.

Тя изплакна чашите в хладка вода. Една от тях беше нацърбена.

— Знаеш ли — каза тя, — много се безпокоя, че вече няма работа за Никола в книжарницата. Наистина Брекошон му плаща малко и го

кара да работи за четирима! Но какво ли ще намери сега?

— Той ти е казал! Ако бащата на неговия приятел наистина е собственик на киносалон „Шанз-Елизе“, ще го вземат за проба.

— Вярваш ли на приказките на Никола?

— На тези може би!

— Дори да допуснем, че е вярно! Разпоредител в киното — това не е професия!

— Не е професия? А ти какво искаш? Те изкарват луди пари от бакшишите!

Франсоаз поклати глава:

— Никола е много млад за такава работа.

— Страхуваш се, че ще гледа филми, забранени за младежи под осемнадесет години? — каза Александър, смеейки се.

Тя прибра чиниите една по една, почисти остатъците от храна и ги сложи в боклука.

— Ти си глупав! — въздъхна тя. — Подиграваш се на всичко. Отнасяш се приятелски с Никола. Все пак той е твой син!... Вчера се прибра в три часа сутринта, тази вечер навярно ще си легне още по-късно...

— Такава е възрастта! Като му омръзне, ще се укроти!

— Трябва да чувства нечий авторитет!

— Не разчитай да играя ролята на надзирател. Вятър работа е това, че родителите могат да бъдат моделиери на характери. Истинското възпитание не се извършва в дома, а на улицата...

— На улицата! Ах, да! Като виждам някои момчета от моето поколение да се влачат по улиците отчаяни, отегчени, мръсни, карикатурно облечени, смешни, заклевам ти се, студени тръпки ме побиват!

— Не се учудвам, малка моя ученичко от шести клас! Мила моя семейна фейо, скована от принципи, кога най-сетне ще разбереш, че всичко това минава много бързо в живота на мъжа! Погледни мен! На младини правех каквото си исках. Ако имам малко характер, то се дължи именно на тази свобода!

— Да, Александър — каза тя, — но ти си изключително същество!

Две ръце стиснаха талията ѝ. Александър стоеше съвсем близо до нея. Тя сложи върху решетката една чиста чиния, взе друга от

сапунената вода и започна да я плакне. Дъхът на Александър галеше тила ѝ.

— Остави чиниите — каза той с малко дрезгав глас. — Ела!

Тя се изскубна.

— Не искаш ли? — подзе той.

Тя беше щастлива, че той я желаше, и същевременно разгневена, че така брутално изявява своето желание. Сякаш той трябваше само да изкомандува и тя да му се отдаде. Мисълта за това физическо подчинение, прибавена към усещането от мазната вода по ръцете ѝ, я хвърляше в отчаяние.

— Трябва да свърша с чиниите! — каза бързо тя.

— Утре ще довършиш.

— Не. Не мога да оставя всичко така. Кухнята ми е разхвърляна. А утре денят ми е много претоварен. Обещала съм да предам машинописа предобед.

Тя започна пак да мие чиниите и да ги нарежда.

— Виждам, че домакинската ти работа е над всичко! — каза той, като се усмихваше. — Лека нощ!

Излезе, като я остави разярена и смутена. След чиниите — тенджерите. Най-неприятното. На дъното на тигана имаше загоряло. Тя напразно търкаше — сместа от картофи и изпържен кашкавал мъчно се отделяше. Как да мисли за любов с тази миризма на студено ядене в ноздрите? Във всеки случай вечерята беше минала с успех. С какъв апетит Жан-Марк се беше нахвърлил върху пържените картофи с кашкавал. Навярно му беше омръзнал студентският ресторант. Франсоаз рядко го беше виждала така нервен, така неуравновесен, преминаващ за миг от смеха към равнодушието и скуката. Той не говореше нито за приятелите си, нито за проектите си. По всичко можеше да се предположи, че проваля живота си. Но самата тя? Можеше ли да каже, че успява в своя? Тя почувства самотата си. Обкръжаваше я пустиня. Между преписването на машина и домакинската ѝ работа какво ѝ оставаше за самата нея? Часовете на интимност с Александър ставаха все по-редки. Зает с курсовете по руски в Института за източни езици и с преводите си, той прекарваше повече от времето си навън. Когато се прибираще вкъщи, Никола почти веднага заставаха между него и нея. Вместо да живее, както би искала, като съпруга на своя мъж, тя трябваше да контролира

жестовите и думите си. Поне Никола̀ да беше въздържан по характер! Но той никога не оставаше незабелязан. Присъствието му тежеше много в този съвсем тесен и неудобен апартамент. Дори когато отсъстваше, духът му витаеше тук. Не можеха нищо да решат, без да се съобразят с него. Той влизаше във всички планове на семейството. Нещо повече — беше главното действащо лице. Отначало тя бе развълнувана от привидния семеен живот, които появата на доведения син създаде около нея. Сега, без да съжалява, че го е приела, страдаше от една все по-голяма обърканост. Изненадваше се, че мечтае да заминат като влюбени; само двамата с Александър, в някаква слънчева страна. Дали и Александър не изпитваше нуждата да избяга? Той беше толкова странен! Понякога тя имаше чувството, че мизерията го привлича, че се забавлява с пороците на сина си, че дори би го насърчил да безделничи. Да, Никола̀ го откъсваше от нея, отдалечаваше го от нея... Естествено едно дете всичко би уредило. Тя така силно го желаше! Защо Дани да роди, а тя не? Всеки месец тя изживяваше същата надежда и същото разочарование. Без нищо да спомене на Александър, разбира се. Той би се изсмял под носа ѝ. Нали беше ѝ повтарял сто пъти, че мрази децата? Това бяха думи на самотен мъж. Ако имаше бебе, щеше да го накара да го обича. Защо трябваше предварително да мечтае? Може би никога нямаше да изпита тази толкова голяма и толкова обикновена радост... Да не се стреми толкова нависоко, да се задоволява с това, което има. Последните остатъци от загорилото плувнаха във водата. Ръцете ѝ миришеха на прегоряла мазнина. Питаше се вследствие на какво забележимо подхлъзване беше стигнала до това разочарование, до това примирение, точно от кой момент беше станала изведнъж прозорлива и студена пред своята разбита надежда и дали би могла да избегне този провал. Всички въпроси оставаха без отговор. Животът течеше, подобно на река, подкопаваше тинести брегове, променяше течението си, губеше се под земята, лъкатушеше потайно, появяваше се по-далеч, неузнаваем. Изглежда, че никаква човешка сила не беше способна да се противопостави на неумолимата комбинация между успеха и неуспеха. Всичко е решено извън нас, независимо от силното желание, с което ние толкова се гордеем. Тя почисти умивалника, затвори кутията за отпадъци, окачи парцалите по местата им. Кухнята бе подредена. Можеше да премине от ролята на слугиня към ролята на съпруга.

Съблече се, влезе под душа, дръпна завесата. Топлата вода плисна по раменете ѝ. Отново имаше гърди, корем, бедра. Мислеше си за Александър, докато търкаше кожата си с тоалетната ръкавица. Като се изсуши, тя се загърна с хавлията и се приближи до леглото, където той се беше полуизтегнал с книга в ръка.

— А, все пак! — каза той с престорена строгост. — Ами ако не исках? Това, което чета, е толкова увлекателно. Позволяваш ли да завърша главата?

Тя се засмя без нотка на стеснение и нетърпение. И той се засмя, без да отмести очи от нея. В погледа му, който я разнищваше, се четеше господарско спокойствие. Тя покри лампата с розовата салфетка на нощната масичка. Таванът се сниши, стените се приближиха. Франсоаз отметна хавлията и влезе гола под завивките. Александър я обви с ръце и я притисна нежно към себе си. Тя почувства, че всичко е на мястото си по цялото ѝ тяло. Хищна уста се прилепи към нейната, ръце се плъзнаха по бедрата ѝ. Не за първи път къси вълни докосваха плътта ѝ. Но тя долавяше нетърпението на другия, задържано с усилие, и на това усилващо се желание в нея спонтанно отвърщаше един повик, който не можеше да обуздае. Загубила ум, тя следваше вече през хиляди несвързани мисли етапите на неговото удоволствие, когато там някъде, в края на света, една врата се отвори и затвори. Потръпна изтрезняла и прошепна:

— Никола!

— Да — изръмжа Александър.

И продължи да я милва. Но тя не чувстваше вече нищо. Вледенена, вцепенена, с изострен слух, тя долавяше това нежелано присъствие в антрето. Отдръпна се рязко от Александър. Той отново я притегли в обятията си. Тя го отблъсна и дръпна одеялото върху голата си гърд.

— Какво? — попита той. — Страх те е да не влезе? Ще си легне и това е!

В същия миг вратата се отвори. Франсоаз обърна глава и се престори, че спи. Но покритата с розова кърпа лампа, но разхвърляните по пода дрехи, но цялата тази любовна обстановка!... Никола не можеше да се излъже. Той се появи на прага.

— Не се безпокойте — каза той. — Видях, че свети под вратата и си помислих, че не спите още. Ще отида за чаша вода в кухнята.

Той прекоси стаята с бавна стъпка, без да погледне към леглото. Парализирана от срам, Франсоаз дишаше учестено. Никога досега не беше изпадала в толкова неудобно положение. Обикновено Александър и тя чакаха Никола да заспи. Или пък Александър идваше при нея следобед, когато Никола беше в книжарницата. Тия тайни срещи имаха своя чар. Никола се върна.

— Лека нощ — каза той, минавайки.

— Лека нощ — каза Александър, като се прозя.

Никола влезе в антрето и затвори вратата. Александър се приближи до Франсоаз. Ръцете му отново се плъзнаха по тялото ѝ. Искаше да поднови играта оттам, където беше прекъсната. За него това като че ли беше само един антракт. Съвсем не го смущаваше мисълта, че синът му лежи на две крачки зад стената. Повдигна се на лакът. В полумрака Франсоаз видя това жадно лице с отворена уста. Тя беше изворът. Той се навеждаше, искаше да пие. Също като Никола преди малко в кухнята.

— Не — прошепна тя. — Вече е невъзможно, Александър... Той нежно сложи ръка под тила ѝ, разроши малко косата ѝ, после ѝ прошепна:

— Не се тревожи. Ще бъде по-хубаво!

С ужас, с гняв, тя изохка пак:

— Не, Александър! Не така!

— Малка глупачко! — каза той през зъби. — Няма ли да разбереш най-сетне!

След това легна по гръб и угаси светлината. Тя дълго не можа да заспи, отвратена и със сълзи на очи...

* * *

— Сигурна съм, че преувеличаваш! — каза Франсоаз с отегчение.

Люси се изсекна и отправи към дъщеря си жален поглед.

— Все пак тия излияния по всяко време, тия служебни обеда, тия малки пътувания...

— Това не са достатъчни улики, мамо!

— Личи си, че не живееш с нас! Той толкова много се промени в отношението си към мене! Ето на, днес е събота, не е на работа; не мислиш ли, че би могъл да остане при мен?

— Къде е?

— На някакво си спортно събрание, както ми каза...

— Може би е вярно!

— Не, моя Франсет, той лъже! Знам, чувствам го!...

Говореше плачливо, задъхано. Сълзите бяха размазали синия грим около клепачите ѝ, тънки бръчки имаше около устата ѝ. Франсоаз я намираше смешна в скръбта ѝ. На тази възраст човек нямаше право да страда от любов. Как е могла Люси да повика спешно дъщеря си с телеграма без обяснения? Влизайки, Франсоаз очакваше да я намери тежко болна; а тя изпадна в тази жалка, сантиментална изповед, в това напразно безпокойство на изоставена жена! От два месеца не беше посещавала майка си. Жан-Марк, Даниел и Дани също измисляха хиляди причини, за да не тръгнат към Севър. Привидно Люси се оплакваше малко. Но всъщност тя преживяваше много добре без децата си. Навярно се страхуваше, че самото им присъствие ще я прави стара в очите на Ив Мерсие. „Колко съм сурова към нея!“ — помисли си Франсоаз учудена и съкрушена. Тя не можеше да обуздае в себе си тази много стара неприязън, това порицание, залегнало дълбоко в сърцето ѝ.

— Той скоро ще ме напусне, ще поиска развод! — подзе Люси.
— Какво ще стане с мене, сама с Анжелик? Нищо друго, освен да умра.

Франсоаз се ядоса.

— Не говори глупости, мамо! Бориш се с вятъра, блуждаеш, бълнуваш заради удоволствието да страдаш!

— Не мога всичко да ти разкажа... Много е интимно!... Но в края на краищата, Франсет, той не ме обича вече... Не съществувам вече за него като жена... Значи има някоя друга в живота му!...

Франсоаз се засрами заради майка си от тия брътвежи за брачното легло и вместо да я насърчи да продължава, се уедини в мълчание. След дълга пауза Люси отново се развълнува:

— Очевидно е, че на него му е удобно в това положение. Измъчва ме и се забавлява. Играе на две карти. Но това не може да продължава!...

Тя взе цигара и я запали. Ръцете ѝ трепереха.

— Пушиш ли сега? — попита Франсоаз.

— Да, това ме успокоява. След като размислих, ще взема преднина. Ще го притисна към стената. Ще го принудя да обясни!

— Колко грешиш, мамо!

— Защо?

— Не знам... Струва ми се, че като обвиняваш Ив лекомислено, ти рискуваш да го озлобиш, да го подтикнеш към това, в което го обвиняваш...

— Може би имаш право — въздъхна Люси.

Тя издуваше бузите си с пушек, който изпускаше пред себе си със страдален вид. Малкият хол трапезария със светлосини стени и лакирани мебели от явор контрастираше с чистотата и реда си на съкрушения израз на нейното лице. Зад малката стена Анжелик размахваше играчка със звънчета. Люси погледна натам, откъдето идваше шумът, и две сълзи се появиха в очите ѝ.

— Горкичкото! Добре се подредихме ние двете!

Изведнъж Франсоаз осъзна трагичната абсурдност на този разговор насаме, в който дъщерята дава съвети на майка си. Ревността, озлоблението, лудостта бяха на страната на възрастта; разумът и прозорливостта — на страната на младостта. Така ли беше в другите семейства? Струваше ѝ се, че ако бе на мястото на майка си, би имала гордостта да мълчи пред детето си. Учестена кашлица разкъса гърлото на Люси. Тя угаси цигарата в пепелника и измънка:

— Добре, в такъв случай няма нищо да му кажа сега... Ще бъда търпелива, ще оставя всичко да узрее, ще чакам да се разкрие сам... Ще видим какво ще стане!... Всъщност аз съм толкова уморена, толкова грозна, така разчорлена!

И като отпрати очи към малкия бронзов стенен часовник, окачен над камината, тя се ужаси:

— Вече е шест часът без десет! Ивон ми каза, че ще се прибере към шест часа! Ела! Искам да се пооправя малко...

Минаха в банята. Франсоаз седна на ръба на ваната, докато майка ѝ започна да се реши пред огледалото. При всяко забиване на гребена в сухата ѝ руса коса с тъмни корени Люси навеждаше глава. Имаше строг вид с леко присвити устни. Изведнъж тя се обърна към

дъщеря си, отпускна ръце, но продължи да държи четката за коса. Погледът ѝ стана твърд в лъскавата маска.

— Във всеки случай — прошепна тя — ще ти кажа нещо: ти много добре направи, че се омъжи за по-възрастен мъж от тебе! Обратното е... ад, мила моя! И при най-беглото поглеждане в огледалото виждаш, че времето ти е минало, че красотата ти се е изтъркала! А той не се е променил, няма нито една бръчка! Като консервиран в хладилника! Каква борба! Не мога повече!...

Тя се обърна към огледалото и грижливо започна да се гримира. Очите и устните ѝ отново светнаха с фалшив блясък. Завъртя се на токовете си. Облечена с много къса дреха, тя приличаше на остаряло малко момиченце, което търси куклата си. Франсоаз, която нямаше никакво намерение да срещне Ив Мерсие, стана:

— Трябва да си вървя, мамо.

— Да, да, добре! — извика Люси. — Тръгвай бързо! Ще те държа в течение! Но не казвай никому! Най-вече на братята си!

Очевидно държеше да бъде сама при посрещането на съпруга си. От доверено лице дъщеря ѝ сега се превръщаше в досаден посетител. Тя целуна Франсоаз по двете бузи, бутна я нежно на прага и затвори вратата.

Всичко това беше така неочаквано и толкова необикновено, че на улицата Франсоаз се запита дали майка ѝ не е умствено разстроена. Тази мисъл се въртя в главата ѝ, докато се прибере.

Очакваше да намери апартамента си празен. Но Александър я чакаше, като четеше. Обзе я такава силна радост, че остана неподвижна на прага, сякаш изумена от някакво откритие. Целият ѝ живот ѝ се видя осмислен от присъствието на този мъж, седнал във фотьойла, с вдигнати на масата крака, с разкопчана яка на ризата и с разтворена руска книга на коленете.

VII

Филип се наведе над интерфона и каза:

— Помолете господин Блондо да дойде.

— Още не е пристигнал, господине! — отвърна глухият глас на секретарката.

— А! — изръмжа Филип.

И погледна часовника си: три часът и двадесет!

— Пратете го при мен веднага щом се яви! — сърдито отсече той.

И прекъсна връзката, като натисна надолу малкия метален лост. Този хлапак правеше каквото си иска. Едва десет дни, откакто е на работа в кантората, и вече си позволяваше да закъснява! Когато стана дума за заместник на Зурели, който наистина беше тежко болен, Висо най-напред спомена за Жан-Марк: „Вие винаги сте казвали, че искате да го вземете при вас на работа. Сега или никога!“ Филип трябваше да направи голямо усилие, за да отговори спокойно, че е обмислил вече този въпрос и има други проекти за сина си. Тогава Висо препоръча племенника си Жан Блондо. Според него той бил изключително сериозен човек. Но „сериозността“ на младите не бе като на възрастните. Зад гнева, който Филип изпитваше срещу Блондо, блестящото произведение на факултета по право и на Свободния университет по политически науки, имаше тайно злорадство, че с този частен случай се потвърждаваше неговото общо мнение. По-добре щеше да направи, ако бе назначил човек на тридесет и пет години, солиден и не толкова високомерен. „Ако сега го уволня, бедният Висо ще направи цяла трагедия — каза си той. — Никога не трябва да се назначават хора, препоръчани от приятели или сътрудници. В сериозната работа сантименталността пречи...“ Във всеки случай направил е грешка, като е поверил на Блондо делото Трубайи-Пирене. Доста сложно за един начинаещ!... Той даде простор на мисълта си, а с поглед обходи декора на своя възход. Картини в тъмно, кожени кресла, махагонови шкафове, претъпкани с юридически трудове —

всичко тук беше необходимо, ценно, висококачествено. Все пак при виждане се забелязва лекото овехтяване на вещите. Модерните мебели също остаряват. Той си помисли, че има някаква загадъчна връзка между незабележимото протъркване на ъглите, омекването на креслата, избеляването на боите и неговата лична умора. Но докато можеше да пребоядиса, тапицира и наново мебелира по свой вкус кабинета си, невъзможно му беше да поднови себе си. Облечен в кожа, която увяхваше от ден на ден, той бе осъден да не може никога да се подмлади. Колко време щеше да се радва още на живота и да управлява своята кантора? На вратата се почука.

— Викали сте ме, господине?

Беше Блондо, дребен, слаб, с вирната брадичка, с жив поглед. Държеше папка в ръка.

— Откъде идвате? — попита Филип сухо.

— На обяд имах важна за мене среща. Това малко ме забави.

Очевидно не се чувстваше виновен и въпросът на неговия събеседник му се виждаше безсмислен. Филип разбра, че ако упорствува в строгостта си, в очите на това момче ще изглежда назадничав шеф. Можеше ли да се изисква уважение и изпълнителност от тази раса на всезнайковци, още неизбистрени, но очарователни? Те всички са еднакви: жадни за удоволствия, важни, славолюбиви...

— Прегледахте ли делото Трубайи-Пирене?

— Точно за него исках да ви говоря, господине — каза Блондо.

Той седна в един фотьойл, без Филип да го покани, метна крак върз крак, повдигна малко ръкавите си и съвсем спокойно, е гърлен глас започна да обяснява причините на спора.

— Зная, зная — каза Филип с досада.

Без ни най-малко да се смути от прекъсването, Блондо мина към същността на юридическото развитие на делото. Безспорно той беше проучил досието и открил главните съмнителни моменти, които се криеха под много документи. Историята се отнасяше за завода за шперплат, поделен след смъртта на собственика Пирене между неговия син и дъщеря му, омъжена за Трубайи: след време Трубайи открива, че в интерес на шурей му е била укрита готова продукция; ощетяването възлиза на повече от двадесет и пет процента; проектът на молбата от ищеца за отменяне на делбата... Блондо нищо не бе пропуснал. Отначало той бе предвидил едно обезпечаване с гаранция,

защото искът за отменяне на делбата би довел до анулиране на всички предишни процедури и имаше опасност една нова делба да не бъде така изгодна за съпрузите Трубайи, както първата. Но след направената равностметка сега той бе склонен да се позове на член 792 от Гражданския кодекс за отклонение и укриване на средства. Това беше и мнението на Филип. Докато младежът говореше с все по-голяма увереност, той наблюдаваше това лице с блестящ поглед и здрави зъби и размишляваше за голямата гъвкавост на ума и на плътта на младостта. Няколко пъти главата на Жан-Марк се очертаваше над раменете на Блондо. Едно просветление, един проблясък. После всичко ставаше нормално. Блондо трябва да беше две години по-голям от Жан-Марк. Същата подготовка, същите мечти, същите идеи... Само като си помислеше, че Жан-Марк можеше да бъде на мястото на този претенциозен чукундур! Собственият му син да бъде до него в един процес. Да работи с него, да го обогатява със своя опит, да се гордее с неговите успехи... В настоящия случай това все пак би изглеждало съвсем иначе! С усилие Филип се мъчеше да забрави причините на своята злопаметност. Като оздравял от тежка болест, който пристъпва за първи път извън стаята, след като е бил седмици на легло, той полагаше усилие да превъзмогне опасението, което му вдъхваше тази нова насока на мисълта му. Бавно, предпазливо той се връщаше към стари навици на привързаност и на доверие; спомняше си щастливи моменти, лелееше надеждата за една среща. Но изведнъж образът на Карол изпълни главата му и помете всичко. Срамът и гневът отново пламнаха в него.

Блондо бе млъкнал в очакване с вид на спокойно задоволство.

— Добре — измънка Филип. — Оставете ми това досие.

— Съжалявам, господине — каза Блондо, — но е невъзможно. Трябва да проуча още някои документи, за да бъда готов за срещата с господин и госпожа Трубайи, които ще дойдат утре сутринта.

— Аз ще приема господин и госпожа Трубайи.

Блондо леко изтръпна:

— Как? Нима не ми възложихте това дело?

— Не, господин Блондо, не съм ви възлагал това дело. Възложих ви подготовката: това е различно!

— С което искате да кажете...? — попита Блондо с нотка на нахалство.

— Искам да кажа, че тук, при важните случаи, клиентите идват при мене.

Блондо настръхна, побледнял от сдържано възмущение, и постави папката на края на бюрото.

— Ето, господине — каза той с треперещ глас.

— Ако ми потрѣбват други подробности по делото, ще ви повикам пак — каза Филип. — А в това време помолете господин Висо да ви предаде досието на Парижката компания за електрически кабели. За това ще говорим утре.

Без да отвърне нито дума, Блондо се отправи към вратата. Останал сам, Филип си го представи пред масата му как предъква гнева си, как си преповтаря всичко, което не бе посмял да каже, как съжالياва, че не можа да си подаде оставката с трясък. „Не бях ли много груб с него? — попита се Филип. — Не, сто пъти не!“ Каква самонадеяност! Каква дързост! Никога през време на стажа си той не бе посмял да говори с шефа си така, както Блондо бе направил. При мисълта, че има диплом, този хлапак вярва, че всичко му е позволено. Ако му отпуснеш юздите, след седмица ще поиска да замести Висо, а след месец да седне на директорското кресло. Всъщност всички младежи на негова възраст са нахални и влюбени в себе си. Болест на епохата. Младежите и девойките се раждат с големи претенции. В хубавите и богатите квартали тази порода от малки кариеристи се увеличава като в зайчарници. Не четем ли в статистиките, че понастоящем една пета от французите ходят на училище? Ужасяващо съотношение. Нахлуване на младите. Те образуват държава в държавата. Дълг на всеки съзнателен човек е да се бори с тях, а не да ги подпомага. Защото те нямат друга цел, освен да изместят бащите си. Тези, които любезничат с младите, всъщност подкрепят неприятеля, изменят на свещената кауза и напомнят за „колабораторите“ по времето на хитлеристката окупация. (Помислете си само, че тия малки интересчи не знаят какво е „колаборатор“!) Но колко много родители избягват да се противопоставят на желанията на своите рожби от страх да не изглеждат старомодни, колко много вестници ласкаят вкусовете на ненавършилите двадесет години от страх да не загубят мнозинството от своите читатели, колко много индустриалци приспособяват своето производство към изискванията на новоизлюпените от страх да не се намали оборотът им! В

действителност, заразени от страх, от глупост или от алчност, възрастните, които би трябвало да се съюзят за борба срещу младежта, се прекланят пред нея и дори я насърчават, за да бъдат унищожени. Радиото, телевизията говорят за войните и революциите в Азия и Африка, но това са дребни неща в сравнение с междуособиците, които съществуват в почти всички страни на света. Война на живот и смърт между поколенията. Разбира се, победата ще бъде на страната на младите. Същественото за старите е да забравят, доколкото могат, момента на капитулацията. Не е ли чудовищно да се мисли, че пъпчивите абитуриенти в края на краищата ще имат по-голямо право от учените, защото мозъчните им клетки са по-активни от техните? Цялата Вселена е изградена върху тази неправда! Младите са толкова много презаети със себе си, че от тях не може да се очаква и най-малкото уважение. Дори ако им се случи да се възхитят от някой по-възрастен, те не виждат в него пример, а препятствие. „За Блондо и нему подобните аз съм препятствие. И за Жан-Марк. И за Даниел. Техният живот ще започне в деня, в който аз се предам“. Той сведе глава на рамото си. Откога се беше похабил в тия си размишления? Неговият студен и добре подреден кабинет го ужаси. Помисли си, че играе комедия пред тези класьори, този интерфон, този телефон с множество копчета — комедията на дошлия господар.

Погледна часовника си: пет часът и десет минути. Беше дал колата си за преглед. Щеше да бъде готова чак утре по обяд. Ще вземе такси. Но беше много рано, за да тръгне. Кой му пречеше? Като изключение нямаше важна среща тази вечер. Висо щеше да приеме второстепенните клиенти. О, да! Делото Трубайи-Пирене — утре сутринта. Той прелисти преписката, взе си бележки. Блондо беше предвидил всичко. Едно момче с бъдеще. „Бъдещето на другите — това е моята старост, моята смърт!“ Той изтръпна, сякаш някаква врата се бе отворила зад гърба му. Никой не го чакаше вкъщи. Карол беше предупредила, че няма да се прибере за вечеря. Още сутринта тръгна за планината. С този Ксавие Болийо навярно. Как я нареждаше той, че да има толкова много удоволствия? Най-добре беше да вземе папката с делото Трубайи-Пирене. Ще го проучи вкъщи, с отпочинала глава. Може би ще открие някои подробности, които Блондо е пропуснал? Ако можеше да му натрие носа с някоя грешка! Изведнъж се почувствува готов да заработи с часове, за да постигне този резултат.

Детинщина! Подреди документите в чантата си. Шест часът без десет. След резките нареждания, дадени по интерфона на Висо и на госпожица Бигарос, той заслиза по стълбите, застлани с мек тъмносин килим.

Студът на улицата ощипа лицето му и в него нахлуха сили още при първите вдишвания на чист въздух. Тръгна по улица „Франсоа I“ към площад „Канада“. Беше лош час за такси. Нито едно свободно. Реши да върви пеша. Чудесна разходка след един прекаран в кабинета ден. Беше наддал шест килограма, откакто не спазваше режима. Панталонът го стягаше в кръста. Винаги се заричаше да се откаже от тестените храни, от напитките, от месата със сосове... Но за кого би се подложил на такива жертви? Карол се подиграваше. А нямаше никого друго в живота си. Невероятно: от месеци беше верен на една жена, която вече не го искаше! Да, колкото и далеч да се връщаше в миналото, за пръв път не беше обвързан с никаква връзка. Съвършено сам — душевно и физически. Самотен като затворник. Единствено с мечти. Прекоси моста Александър III и тръгна към площад „Дез Енвалид“, в дъното, на който се издигаше дълга фасада със стотина прозореца и слабо осветено кубе. Тази сива и безплътна архитектурна красота му достави удоволствие, което го изненада. Обикновено само живите същества го вълнуваха. Не беше ли признак на старческа немощ този внезапен интерес към нещата? Чувствуваше умора в краката и беше малко задъхан. Беше вървял много бързо. Забави крачка. Чантата му тежеше. Каква глупост да понесе папката вкъщи. Мина празно такси. Поиска да го спре, но се въздържа от гордост. Посолства, учреждения, министерства, исторически паметници, портали, улица „Сен Доминик“ му се видя като коридор на почтеността и спокойствието. Като навлезе в булевард „Сен Жермен“, той потъна отново във водовъртежа и силните светлини на живота. Изведнъж броят на младежите по тротоара се увеличи. Те идваха откъдето. Гърлото на Филип изсъхна. Влезе в едно кафене с остъклена тераса, забеляза маса, която се освобождаваше, седна и си поръча чаша уиски. Тънка стена от стъкло го разделяше от улицата. Обърна гръб на външния свят. И тук, както навън, младежите бяха мнозинство. Или поне те най-вече се забелязваха. Възрастните, улегналите хора служеха като фон, за да изпъкне това дръзко разцъфтяване на свежата плът. Обезличени и сякаш засрамени, те довършваха в ъглите своите жалки

лични авантюри. Филип се вгледа в едно момиче с големи гримирани очи на съседната маса. Тя говореше силно и се смееше гръмко между две дребни, хилави момчета. За миг погледът ѝ настойчиво се спря върху Филип. Той се учуди. Какво искаше тя от него? Не беше ли това покана? Момичето му се виждаше смешно, но все пак беше поласкан, че е привлякъл вниманието ѝ. Не повече от двадесет и три години. Хубава под този абсурден грим. Ловният инстинкт се пробуждаше вече в него. Но момичето извърна очи и продължи да кокетничи с други. Очевидно искаше да разшири кръга на обожателите си.

Филип изпи глътка уиски и запали цигара. Тежка тъга отново нахлу в него. Дори ако тази непозната беше отишла по-далеч в играта, той не би се опитал да прекара нощта с нея. Някаква основна пружина се беше скъсала в него. Беше достигнал до такъв предел, че изпитваше огромно отвращение към всичко онова безцветно и горчиво, което му носеше приближаването на петдесетгодишнината. Момчета и момичета влизаха, излизаха, сновяха между масичките. Те — с къдрици, паднали до очите, с бледи устни и празни очи, кавалерите им — с коси във вратовете и с притъпени погледи; те бяха всичко видели и разбрали; бяха уморени от всичко, само не от самите себе си, Филип изпи останалото в чашата си. Да си тръгне? Заради кого? Да остане? За да чака кого? Поръча си второ уиски, купи си вечерен вестник от продавач, който минаваше между масите, и потъна в четене на финансовата рубрика.

* * *

Преди да прекрачи прага, Жан-Марк се отдръпна, остави остъклената врата да се затвори и каза:

— Да отидем другаде.

— Защо? — попита Валери.

— Баща ми е тук!

И го посочи с брадичката си. Седнал с гръб към входа, Филип не можеше да ги види.

— Смешно! — каза Валери. — Какво прави съвсем сам?

— Никак не е смешно! Покъртително е! Навярно дебне!

— Ах! Да? Ако не беше с мен, щях да вляза и да го пленя!

— И не ще бъде трудно. На бърза ръка ще те отведе.

Той я хвана за ръка и я повлече. Тя се опита да се освободи.

— Досаждаш ми! Исках да изям един сандвич, преди да отидем на концерта!

— Ще намерим другаде!

— Сигурно не са толкова хубави като тук! Искам сандвич за физически работник — с голямо парче хляб и дебел салам!

Изведнъж тя свърна в една напречна улица и блъсна вратата на малък италиански ресторант.

— Къде отиваш? — извика Жан-Марк.

— Промених решението си — каза тя. — Предпочитам спагети! Ела, аз те каня!

Салонът беше полупразен и слабо осветен. Сервитьорката, изтръгната от тъпото съзерцание на улицата, се втурна да ги обслужи. След десет минути пред тях бе сложена по една чиния с купчина спагети, полети с гъст тъмен сос.

— Впрочем — каза Валери, като въртеше вилицата, за да навие няколко спагети — дядото и бабата на Жилбер дойдоха вчера у дома. Ти напълно си ги пленил. Изглежда, че моят глупав братовчед отбелязва изключителни успехи благодарение на теб!

— Първо, твоят братовчед не е глупак — каза Жан-Марк. — Второ, ако има успехи, заслугата не е моя. Малко му помагам; мъча се да създам у него вкус към учението, а това е съвсем друга работа!

— Не се прави на скромен! Само ако можеше да чуеш какво говорят старите Грювेलие за теб! Ти изведнъж се издигна в очите на моите родители! Те са възхитени. Моето мнение е, че не трябва да ги оставим да изстинат!

Тя глътна една хапка, погледна право в очите Жан-Марк, който мълчеше, и уточни:

— Не говоря за спагетите, Жан-Марк, говоря за родителите ми.

— Да, да — каза той. — И какво?

— Все пак трябва да решим.

— Но нали сме решили.

— Може би. Само че никой, освен нас не знае. Това не може да продължи. Мама ми дотяга. Татко ме гледа подозрително. До гуша ми дойде!

Той отпи глътка вино и избърса устните си с книжната салфетка. Такъв разговор възникваше между него и Валери винаги когато най-малко се надяваха. Ясно небе, открит хоризонт и изведнъж струпване на облаци от всички страни и бурята избухва. Отвращаваше се от такива обяснения може би защото не чувствуваше съвестта си чиста. Примирил се отскоро с мисълта за женитбата, той виждаше в това решение един етап от живота си, някакво прибързване в неумолимия ход към целта.

— Ти самата бе казала, че е по-добре да изчакаме пролетта, за да направим в Шантийи прием по случай годижа — измърмори той.

— Точно така! Скоро ще настъпи пролетта! Годиждът може да стане през април, непосредствено след Великден. А сватбата през май.

— Както искаш!

— Като че ли ще те водя в кланицата! — каза тя през смях.

Продължиха да ядат мълчаливо. Той попита неочаквано:

— Ако си на моето място, би ли се оженила?

— Ах, не! — каза тя. — Не съм толкова глупава! Но нямам твоя характер! Ако бях мъж, над всичко ще поставя независимостта си! А ти без подкрепа си загубен! Щеш не щеш, ти си от породата на съпрузите! Бъди спокоен, ние все пак ще бъдем едно много демократично семейство.

— Очарователно!

— Не си мечтал за такова нещо? — Мечтал съм.

— Аз се омъжвам, за да бъда свободна. Обединяване чрез разделяне, разбираш ли?

Тя остави вилицата си напреко в чинията, в която бяха останали половината от спагетите, и прошепна:

— Не мога повече!

После взе филия хляб, намаза я с горчица и захапа лакомо.

— Как можеш да ядеш такава мръсотия? — попита той.

— Божествено е!

Тя го дразнеше. Беше странно: в усилията си да открива недостатъците ѝ той не можеше да живее без нея. Не би могъл да каже точно в кой момент беше приел да се оженят. Това бе станало постепенно, с течение на дните и на срещите. Тя беше винаги при него, лесна, необходима. Не се боеше от тънките нишки, с които тя го омотаваше. Като копринен пашкул, бавно и сладко удушване. Някоя

сутрин не ще може да мръдне. Пленник на навиците, много по-силни от обещанията. Въпреки това нямаше желание да се жени. Примиряваше се като по логична последица. Материалните изгоди от това решение не му убягваха. И се отвращаваше малко, че ги имаше предвид. Но какво от това! Нима трябваше да се отвърне, от Валери само защото родителите ѝ са богати? Баща ѝ, казваше тя, бил склонен да го вземе на хубава работа при себе си. Ще работи в предприятието до обяд, а през останалото време ще подготвя изпитите си. След лисанса, доктората... Прав, с прибрани крака, в края на бездната. „Скачай, но скачай де! Ще видиш, че няма да паднеш, ще полетиш!“ Той глътна последните спагети.

— И така — каза тя, — трябва да действуваш, драги мой! Кога ще говориш с родителите ми?

Обзе го панически страх. Не знаейки какво да отговори, той въздъхна:

— Как можеш да бъдеш толкова досадна!

— Как така досадна? — извика тя. — Много силно казано! Искам да ми обясниш!

Тя се мръщеше. Той се разгневи. Цялото му тяло трепереше. Хванат в клопка, той вдигна глава като победен.

— Мое е правото да реша — измънка той. — Ще говоря с тях, когато поискам. Но ако продължаваш да ме дразниш, въобще няма да говоря!

Валери издърпа цигара от пакетчето, което той бе оставил на масата, и с поглед поиска да ѝ я запали. Той щракна запалката си. Беше му подарък от нея. Позлатена, с фини гравюри. Пламъкът избухна. Валери се наведе и бързо се изправи. Лицето ѝ беше спокойно и твърдо.

— Този път, малък мой Жан-Марк, преминаваш границите! — каза тя. — Нима си въобразяваш, че дълго време ще търпя това хитруване? Крачка напред, две назад. Може би това забавлява тебе, но не и мене!

— Не се сърди — каза той, омекнал изведнъж. — Естествено е да се питам. Това е сериозно решение за мен.

— А за мен не е ли сериозно решение?

— Не толкова.

— Защо считаш себе си за блестяща партия, а пък мен, бедната мишка, за второ качество?!

— Глупава си! Искам да кажа, че за момичетата бракът е цел.

— А за момчетата — средство ли?

— Не, но в края на краищата те не изграждат цялото бъдеще само върху брака.

— И момичетата също, бъди спокоен!

— Донякъде все пак!

— Не в наше време, драги. Изостанал си!

Сервитьорката им поднесе листа. Валери си поръча „замразен портокал“, а Жан-Марк — чаша еспресо. Бяха отегчени от този спор. Отстъпчив по характер, той мразеше обтегнатите отношения, споровете на висок глас. При всички случаи предпочиташе мълчанието, намеците, полусенките. Нямаше ли Валери да му развали вечерта със своята глупава сръдн? Очакваше такова удоволствие от този концерт! Бетовен, Бах... Тя ядеше „замразения портокал“ с края на лъжичката.

— Хубав ли е? — попита той.

— Какво те засяга? — отвърна тя с високомерен тон.

Той я хвана за ръка и каза:

— Ще дойда да говоря с баща ти идущата събота. Доволна ли си?

— Не ме интересува!

Погледнаха се студено, подвоумиха се за миг и едновременно избухнаха в смях.

* * *

Музиката го завладя, въздигна го, отнесе го толкова нависоко, че очите му се изпълниха със сълзи. Плъзна поглед към Валери. Тя навярно мислеше за тяхното бъдеще, когато се развихряше Алегроto на концерта на Бетовен в си бемол мажор. Бяха кацнали в галерията на най-евтините места. Преди с Карол купуваше винаги места на първия ред. Тя не би понесла да седи неудобно. Той си спомни за деня, в който го бе принудила да напусне концертната зала още в антракта, защото, както казваше, имала мигрена. Нямаше опасност Валери да направи

същото! Всеки по свой начин слушаше. Музиката галеше, проникваше, обливаше до кости Карол, увеличаваше, изглежда, тайнствеността ѝ, докато мелодичният поток течеше и се раздвояваше върху Валери като върху бял и гладък камък. Тя слушаше внимателно, без да се вълнува. След увертюрата на солистите — пиано, цигулка, чело — подхващаха един след друг основната тема и я развиваха изящно. При всяко повторение на началната тема сърцето на Жан-Марк изтръпваше. Не беше виждал Карол от срещата им в градината на клиниката. Тогава тя беше облечена в светлобежово манто с лутрова яка. Всичко бе сиво около нея — дърветата, земята, небето, старата стена на оградата. Тя му се бе усмихнала: „Добър ден, Жан-Марк“. И той бе срещнал нейния нежен и тъжен поглед с цвят на мокри керемиди. Поглед на горда непреклонност. Поглед, казващ сбогом на миналото. През цялата нощ не можа да спи, разсънен от спомените за това малко повехнало лице със забулени от меланхолия зеници, с полуотворени от сладострастна нежност устни. Това манто беше прелестно. И късият ѝ син жакет! И полата миди от оцелот. И светлокафявият ѝ костюм. Той си спомняше всичките ѝ рокли. Би могъл със затворени очи да опише съдържанието на нейните гардероби, касетката ѝ за бижута. И обратно, случваше му се да не може да си спомни как вчера е била облечена Валери. Това не значеше нищо. Жената не се обича заради тоалетите ѝ. Поиска да съсредоточи цялото си внимание върху музиката. Обикновено когато беше на концерт, забравяше всичко друго. Как стана така, че днес не беше способен? Всеки миг интимни мисли пресичаха удоволствието му. Погледна към партера тъмната публика от първите редове и си каза, че Карол е там може би с приятелка или с някой мъж. Тя претендираше, че е страстно влюбена в Бетовен. Но той се съмняваше, че тя преувеличава. Няколко пъти му се стори, че я вижда и се учуди на вълнението, което го обземаше. Обаче нито за миг не би приел да се върне при нея. Днес се осмеляваше да си припомня за нея, защото тъкмо до Валери се чувствуваше сигурен в себе си. Мощното стенание на цигулката го убеждаваше в мисълта, че обича Валери и никоя друга. Валери в тъмнозелено поло и черна плисирана пола. Прилично облечена. Тя му се усмихна. Колко бе млада! Колко бе руса! Защо толкова млада? Защо толкова руса? Ларгото започна с широта. Дълбоко дишане одухотворяваше музиката. Карол трябва да е съкрушена. Невъзможно! Тя не е в залата. Валери наведе глава настрана. На кого

му напомняше тя в това съсредоточено състояние? Ах, да, на Жилбер, когато се мъчи да разбере една алгебрична теорема. И все пак те никак не си приличаха. Семейна черта може би. Всъщност обичаше ли Жилбер музиката? Два месеца, откакто му даваше уроци, а никога не бяха говорили за нея. Ще го разпита утре. По много въпроси имаха еднакви вкусове. Спомни си за тяхната игра, която се състоеше да си подхвърлят от време на време в разговора по някое изречение от Лотреамон. Идеята беше на Жилбер. Резултатът — поразителен. Но трябваше грижливо да подбират цитатите. Жан-Марк не беше приготвил нито един за утре. Тази вечер, като се прибере, ще прелисти „Песните на Малдорор“. Бетовен понесе Лотреамон на раменете си. Ах, тази прелестна намеса на пианото. Способна ли беше Валери да разбере финеса на тия акорди? Да! Без съмнение колкото и Карол. Впрочем коя беше формулата на Лотреамон, на която Жилбер толкова се възхищаваше? „Приех живота като рана!“ Прекрасно. Ужасно и прекрасно! „Приех живота като рана“. Жан-Марк си каза, че може да приеме тези думи като свой девиз. Или като епитафия. Отново се отдалечаваше от музиката. Колко досадно! Оркестърът се развихри отново. Слава, нежност, тъга, ирония — всичко това го имаше в тази последователност от блестящи звуци. Изведнъж се почувствува освободен, удовлетворен. Музиката като буен поток изтласкваше всичко от главата му. Нямаше да има парични проблеми, нито изпитите по право, нито женитбата, докато тия чисти съзвучия бушуваха в него. Дълго стоя така — напълно щастлив — между небето и земята. После в залата избухнаха аплодисменти. Диригентът се поклони. Солистите също. Валери ръкопляскаше. Тя каза:

— Изключително! Нали?

Жан-Марк я погледна с изненада. Какво прави тя до него?

VIII

Никога урокът не бе протичал така скучно! От три четвърти час Жилбер се мъчеше да определи по схематичните фигури на своя учебник посоката на електрическия ток, получен по индукция в една бобина. Той бъркаше, Жан-Марк го поправяше:

— Не, драги мой, ако отдалечим от бобината северния полюс на магнита, потокът в бобината отслабва...

— До гуша ми дойде наистина! — каза Жилбер, като отблъсна учебника си.

— Кураж! Нямаме много време.

— Какво искаш да кажеш?

— „Точно необходимото време, за да се разбие с чук главата на една жена!“ — отвърна Жан-Марк.

Беше избрал този цитат снощи от „Песните на Малдорор“. Жилбер избухна в смях.

— Ах, чудесно е! — каза тон. — Ще го запомня.

Ободрен от този литературен изблик, той смело се върна към физиката. Точно в пет часа на вратата се почука и се появи прислужничката, хванала с две ръце поднос с чаши, чайник и няколко малки съдинки. Беше станало навик. Китайски чай; Жилбер не обичаше друг. С него бисквити и конфитюр от горчиви портокали. Докато прислужничката слагаше подноса върху масата, Жилбер, вдигнал пръст, декламираше:

— „Кукумявката носи с човката си мишка или жаба, жива, сладка храна за малките си“.

Звучеше още по-смешно, защото слугинята с дългия си нос и кръглите си очи приличаше наистина на кукумявка. Жан-Марк стисна челюсти, за да не прихне. Прислужничката изчезна със зловещото достойнство на нощна птица.

— Точка за тебе! — каза Жан-Марк.

Още на втория урок бяха решили да си говорят на ти. В началото на Жилбер му беше трудно. Сега това приятелство му беше приятно.

Започнаха да пият на малки глътки горещия ароматен чай пред масата, отрупана с ученически помагала. Следваше втори час на занимания. Жилбер се надяваше да го посветят на литературата. Но той беше най-слаб по физика. И за успокоение на съвестта си Жан-Марк искаше да го занимава с този предмет. Каза му решението си, като хрускаше една бисквита.

— Много присърце вземаш моя успех! — забеляза Жилбер.

— Да — каза Жан-Марк. — Заклел съм се да издържиш матурата.

— Не ти ли отнемам много време с тия уроци?

— Така ли мислиш?

— Има толкова много за зубрене през четвъртата година по право!... Какво мислиш да правиш след лисанса?

— Докторат. Но в същото време искам да работя в някоя адвокатска кантора.

— При баща ти?

Жан-Марк изтръпна. Осведомен ли беше Жилбер от Валери? Не! Вероятно нищо не знае.

— Скаран съм с баща ми — каза той. — Не го виждам вече.

— Аз също — каза Жилбер — никога не виждам баща ми, но не съм скаран с него. Той не иска да знае за мене и аз за него. Всъщност човек може много добре да се чувства без родителите си, не намираш ли?

— Да — отговори Жан-Марк.

И машинално отпрати очи към ъгъла на масата, където в метална рамка бдеше фотографията на една млада руса жена. Жилбер проследи погледа му и каза:

— Майка ми.

— Красива е — каза Жан-Марк смутено.

— Намираш ли? Тази снимка уби в мене всички спомени. Не мога вече да си представя майка си, освен неподвижна, няма, с бяла кожа и черни устни, или пък виждам отново нещастieto.

— Бил си много малък.

— Спомням си го все пак. Все по-точно, колкото годините се изнизват! Знаеш ли кое най-много ме ужаси след удара? Майка ми беше изхвърлена от колата. Просната върху насипа, полата ѝ бе праметната върху лицето ѝ. Беше разголена. Притеснявах се заради

хората, които се струпваха около нея. Последната картина, която съм запазил от майка ми, са разкрачените ѝ крака и бельото.

Той направи нервна гримаса и завърши:

— Навярно имам голямо доверие в тебе, за да ти разказвам всичко това!

Прислужничката влезе, за да прибере подноса.

— Да се върнем към електромагнитната индукция — каза Жан-Марк. — Повтори ми закона на Ленц.

Жилбер се отпусна върху облегалото на стола. Лицето му беше странно, с хлътнали слепоочия и премрежени клепачи. Жан-Марк го оприличи на рус виетнамец.

— „Посоката на електрическият ток, получен по индукция, зависи от магнитното поле...“ — започна Жилбер.

И като вдигна пръст, прибави:

— „Бръмбарът трепери при тия нечувани думи“.

Този път Жан-Марк си забрани да се засмее: не трябваше урокът да се изражда в шега. С най-сериозен вид той започна да изрежда обяснения, които бяха скучни и на самия него. Жилбер въздишаше, пуфтеше, мърмореше: „Да, да! Разбирам!“, и навярно почти не разбираше. Жан-Марк се чувствуваше отмалял. Горещият и ароматен чай, портокаловият конфитюр, сухата топлина на радиаторите приспиваха умствените способности. Чувствуваше се толкова добре в този кабинет, отрупан с книги, че би прекарал в него всичките си дни. В шест часа и половина Жилбер затвори тетрадката си с категоричен жест. Запалиха цигари и запушиха един срещу друг, щастливи и двамата, че бяха приключили с науките.

— Снощи бях на концерт, дирижиран от Барновиц — каза Жан-Марк. — Беше изумително!

— С Валери ли беше? — попита Жилбер.

Жан-Марк го погледна изненадан.

— Тя ли ти каза?

— Не, но предполагам. Ти често излизаш с нея!

— Да.

— Аз рядко я виждам. Не мога да я понасям. Впрочем питам се защо.

— Въобразяваш си! — измънка Жан-Марк.

— Има признаци, които не лъжат. Чувствувам враждебността ѝ, както студа по лицето.

— Бъди спокоен, никога не ми е казвала нещо, което...

— Считам я за зла. Красива, духовита и зла.

— Намираш ли я красива? — попита Жан-Марк.

— Да. А ти?

— И аз.

Настъпи мълчание. Жан-Марк си представи Валери избухнала, със свити устни и студен поглед. „Моят братовчед, този малък глупак...“

— Значи концертът беше много хубав? — попита Жилбер.

— Да. По-точно Концертът от Бетовен. Знаеш ли го?

— Не съм любител на музиката... Изобразителното изкуство, поезията — да! Но музиката... Всъщност баба ми навярно има тази плоча. Искаш ли да проверим в салона?

И той се насочи към вратата. Жан-Марк го последва, изненадан от бързината на движенията му. Те прекосиха бързо отрупаната галерия с помпозни картини, които навярно никой никога не поглеждаше, и влязоха в салона. Жилбер запали всички лампи. Други картини изскочиха от сянката. Жилбер ги представи с комична предвзетост:

— „Отвлечането на Дежанир“, „Диана, изненадана от «Актеон»“, „Малкото риболовно пристанище“, „Любовта обезоръжава боеца“...

И продължи, като се въртеше на петите си:

— Толкова са сладникави, че ми прилошава! Но дядо ми и баба ми безумно са увлечени във френската школа от XVIII век. Така че от сутрин до вечер аз се тъпча с XVIII век. Весело! Да живее превземането на Бастилията!

Едно бюро служеше за дискотека. Жилбер извади един голям албум.

— Концертите на Бетовен. Погледни дали ще намериш твоя!

Имаше го. Жилбер се приближи до един тежък, старомоден шкаф, целият от тъмно дърво, отвори двойната врата, зад която се показва радиограмофонът, постави плочата върху диска, пусна апарата, седна по турски направо на килима и каза, като махаше с пръст:

— Млади момко, „наведете коленете си към земята“!

Това навярно беше пак от Лотреамон.
— Да бяхме сменили автора! — каза Жан-Марк.
— Прието, Кого предлагаш за следващия път?
— Бодлер...
— Не е толкова забавен!
— Тогава Рембо.
— Съгласен!

Първите тактове на концерта избухнаха бавно, чисто, царствено. Този архаичен радиограмофон имаше чудесен тон. Съсредоточен, Жан-Марк отново преживя снощните си вълнения. Други солисти, друг диригент, но мисълта на Бетовен пак тържествуваше. Едната страна на плочата свършваше точно преди ларгото.

— Да обърна ли плочата? — попита Жилбер.
— Да, разбира се. Не го ли харесваш?
— Да, да...

Жилбер въртеше плочата в ръцете си, като се двоумеше. И внезапно попита:

— А ти за майка си никога не си ми говорил! Какво представлява тя за тебе?

Отначало смутен, Жан-Марк отвърна:

— В младостта си тя навярно е била идиотка. Развела се е с баща ми, за да се омъжи за един идиот. Сега е два пъти по-голяма идиотка! Това е всичко!

— Жесток си! — прошепна Жилбер.

Жан-Марк изведнъж се почувствува горд, че минава пред някого за жесток, защото понякога по цели дни се обвиняваше за своята мекушавост, чувствителност и нерешителност.

Жилбер сложи плочата, пусна грамофона и отново зае позата на Буда със скръстени крака.

— Ако те отегчава, спри я! — каза Жан-Марк След миг.

— Не ме отегчава — каза Жилбер, — но музиката не ме вълнува така, както поезията. В музиката има нещо, което пряко и брутално засяга нервите. Поезията има по-фин подход. Не виждам нищо чудно в това, че музикалните вълни карат мозъка ми да трепти по един приятен или неприятен начин. Но когато всекидневните думи, съчетани по един особен начин, ми създават дълбока наслада — това, драги мой, за мене е чудо! Да вземем толкова изтърканите думи като „дъжд“, „земя“,

„покрив“, „шум“. Те нямат вълнуваща стойност. Твоята портиерка ги употребява непрекъснато. Даваш тия думи на Верлен. Той написва:

*О, нежен шум на дъжда
по земята и по покривите!*

И за цял живот има за какво да мечтаеш!

— Ти много опростяваш проблема — каза Жан-Марк.

— Никога не трябва да се сравняват поезията и музиката, както не може да се сравняват музиката и изобразителното изкуство.

Оркестърът започваше един меланхоличен пасаж. Жан-Марк полузатвори очи.

— Съгласен съм, хубаво е! Много е хубаво! — прошепна Жилбер. — Не мога да тълкувам този език!

— Защото се питаш какво чувство изразява. Кажи си, че не изразява никакво познато досега чувство, но че създава едно ново чувство; кажи си, че музиката не е създадена, за да ти разказва или внушава нещо, а за да те привлече в един свят, абсолютно различен от твоя стар, реален свят; кажи си, че тя не ти предлага отражение на самия тебе или на твоята среда, а нещо ново, една перспектива; кажи си, че не стоиш пред огледало, а пред прозорец.

Стояха мълчаливо до края на пиесата. После Жан-Марк попита:

— Ти, който толкова много обичаш поезията, опитал ли си се да пишеш стихове?

— Разбира се — отговори Жилбер. — Като всички хора!

— Ще ми ги покажеш ли?

— Ах, не! Много са лоши!

— Уверен съм, че не са!

Жилбер му отправи признателен поглед и измърмори:

— Защо казваш така? Защото говоря много за поезията? Не знаеш ли, че истинските артисти най-малко говорят за изкуството си?

Като изрече тези думи, той протегна пред себе си двете си ръце със сплетени пръсти.

— Часът е вече седем и двадесет! — каза Жан-Марк, като погледна часовника си. — Трябва да тръгвам...

Когато ставаше, госпожа Грювелие влезе. Без да му даде време да се сбогува, тя го покани на вечеря:

— Ще прибавим един куверт — това е всичко!

Той прие с готовност, защото беше гладен и защото помнеше съдържанието на бюфета си: остатък от един пастет и малко швейцарско сирене. Радостта, която видя по лицето на Жилбер, му достави удоволствие. Откакто къщата на баща му беше затворена за него, той имаше още по-голяма нужда от човешка топлина. Появи се и господин Грювелие. Жан-Марк го виждаше за втори път. Сребристи коси, кожа с цвят на слонова кост, на горната устна тънки и кестеняви мустаци. Беше учудващо подвижен за годините си: най-малко шестдесет и пет! Той постави ръка върху рамото на Жилбер. Очевидно бе, че се гордее със своя внук. Целият му финансов успех намираше оправдание в присъствието на това изискано момче под неговия покрив. Той разпита Жан-Марк за учението му, за проектите му, каза, че преди е бил в делови връзки с неговия баща, който му бил давал най-добрите съвети, и накрая се оплака от новия стил на икономически живот във Франция, в който засилената намеса на държавата в търговията пречела на играта, толкова необходима при конкуренцията.

Минаха на масата в една малка кръгла трапезария със светла ламперия и кожени столове в маслинен цвят. Жан-Марк намери виното качествено, месото леко и фино, сервирането мълчаливо. Макар че по принцип беше против натрупването на богатства, беше принуден да се съгласи, че известен лукс е необходим за неговото щастие. Помисли си, че ще има всичко това, като се ожени за Валери. Тази мисъл леко го ужаси. Но се овладя. Не беше ли странно, че атмосферата в тази къща породила желанието за брака? Може би нямаше да чувства така ясно носталгия по уютен дом, ако не идваше тук? Мъчеше се да участва в разговора, но мислено беше другаде. Освен това и Жилбер изглеждаше разсеян. В присъствието на дядо си и баба си той угасваше, ставаше непохватен, превръщаше се в кротко и замечтано дете, свикнало да оставя възрастните да говорят. Върнаха се в салона: кафе, билков чай? Жан-Марк по съвета на госпожа Грювелие предпочете билковия чай. Той имаше неопределен аромат, смесица от тридесет и шест изсушени цветчета. В десет часа счете за благоприятно да си тръгне. Господин Грювелие му предложи колата си да го откара до дома му. Той нямаше куража да откаже.

Седнал сам на задната седалка в големия черен мерцедес, той гледаше пред себе си червения врат на шофьора, късо подстриганите му коси под фуражката и си въобразяваше, че е banker, индустриалец, министър, известен адвокат... Ще дойде ли ден, когато тази комедия ще стане за него реалност? Не му се искаше да вярва. И все пак нали всички именити личности в този свят са били на двадесетгодишна възраст такива загрижени за своето бъдеще жанмарковци? Шофьорът, свикнал да вози старци, караше с предпазлива скорост. Жан-Марк бе участвувал във войната през 14-18-а година. Кавалер на Почетния легион. Член на няколко управителни съвета. Личен приятел на министър-председателя. Много негови приятели са умрели през последните години. Притежава колекция от табакери. Две картини от Реноар, една от Утрило, една от Пикасо. Пълен със съдържание живот. Беше злокобно! Той се отпусна върху облегалото на седалката. Париж се изнизваше зад прозорците със своите мрачни фасади и букети от светлини. Нощта беше студена, тротоарите сухи. На завоя при „Шанз-Елизе“ Жан-Марк изведнъж каза на шофьора:

— Оставете ме тук, моля ви.

Слезе от колата, благодари на дебелия червендалест човек, който се бе впуснал много късно да му отвори вратата, и с пъргава стъпка се отправи към площад „Конкорд“.

* * *

Електрическият радиатор червенееше в един ъгъл на стаята. През нощта студена вълна се бе спуснала над града. Прозорците бяха заскрежени. През пролуките на вратата духаше леден въздух. Жан-Марк работеше в леглото, за да му бъде по-топло. Беше надянал пуловер над пижамата си. Вкочанясалите му пръсти прелистваха напечатания на циклостил учебник по политическа икономика, сложен върху завивката. Радиото на съседите свиреше силно. Нищо не можеше да се направи: беше неделя сутринта, хората имаха право. Когато Жан-Марк започваше нова глава, приближиха се стъпки.

— Господин Ейглетьер! Господин Ейглетьер!

Той позна пелтечещия глас на портиерката, стана и отвори вратата.

— Какво има?

— Викат ви по телефона!

Едва от един месец собственикът беше сложил телефон в портиерната. Но докато портиерката само в краен случай приемаше поръчения, то винаги отказваше да се изкачва по стълбите, за да търси наемателите. За да направи изключение на това правило, навярно причината бе важна.

— Идвам! — каза Жан-Марк, обличайки домашния си халат. — Кой ме вика?

— Не знам точно. Но е спешно. Много спешно. Изглежда... Изглежда, че е въпрос на живот или смърт!

Панически страх обзе Жан-Марк. Помисли за баща си, за Франсоаз, за Даниел, за Маду, за всички, които обичаше, излезе бързо, мина пред портиерката, още задъхана от изкачването до петия етаж, измърмори „Благодаря, госпожо“ и се спусна по стълбите. Влязъл в стаичката, той грабна слушалката и въздъхна:

— Да... слушам...

Един деформиран, далечен мъжки глас издекламира:

Не е сериозен човекът, когато е на седемнадесет години.

И когато има зелени липи по пътя си!

— Какво има? — прошепна Жан-Марк.

— Нищо сериозно — отвърна Жилбер.

— Тогава защо си казал...?

— Не искаше да се качи и да те повика. За да я склоня, измислих форсмажорен случай!

Успокоен и едновременно разгневен, Жан-Марк изръмжа:

— Прекаляваш!

Не си спомняше дори да е давал телефонния си номер на Жилбер.

— Снощи благополучно ли се прибра? — попита Жилбер.

— Прекрасно!

— Ще бъдеш ли свободен днес следобед?

— Не, драги.

— Жалко. В мрачно настроение съм!

— Какво те затруднява?

— Нищо конкретно. Просто съм се размекнал, кисел съм, скучая, въртя се като луд... Не ти ли се е случвало да ти е така тежко?

— Да — каза Жан-Марк. — Но в такива случаи реагирам, мъча се да...

Помисли един миг и добави:

Имаме среща с Валери в два часа. Ще ходим в Лувъра! Ела с нас!

— Ах, не така! — извика Жилбер.

— Защо?

— Не бих искал да ви безпокоя!

— Щом ти предлагам, значи няма да ни безпокоиш!

— Добре — каза Жилбер с внезапна радост. — Тогава как да направим?

— Среща в два и четвърт, портала Денон, на гишето. Удобно ли ти е?

Портиерката влезе в стаичката с трагично лице. Жан-Марк успя навреме да си даде подходящ вид. Той постави слушалката така, както би свалил траурна лента.

— Какво? — попита портиерката.

— Моят чичо Ернест е много зле! — отвърна той. — Благодаря ви, че ме повикахте!

И той прекрачи прага, вдървен от неочакваната скръб.

Влязъл в стаята си, той си каза, че Валери навярно ще се разгневи, задето е поканил Жилбер. По дяволите! Бяха толкова често сами, че можеше от време на време да понася трети човек между тях. Тази разходка, която преди десет минути му се струваше като едно обикновено развлечение, сега изведнъж му се стори като лъчезарна перспектива.

Лувърът, прекрасни картини, саркастичните разсъждения на Валери, сериозен и интелектуален разговор с Жилбер — той гореше от нетърпение да бъде там. За малко щеше да започне да се приготвя. Но беше едва десет часът сутринта и не искаше предварително да се бърсне, защото бе забелязал, че брадата му расте бързо.

* * *

— Как може още да има хора, които се възхищават от тази жена?
— каза Жилбер, като застана пред „Джокондата“.

Няколко посетители отпавиха към него възмутени погледи.

— Ела — каза Жан-Марк, като го докосна за рамото.

— Не мога — каза той. — Тя ме хипнотизира. Но не с красотата си, а с глупостта си. Би трябвало да се измисли един глагол, който да означава глупавото самодоволство на това лице. Глаголът „джокондирам“!...

— Изглежда, че Винчи е започнал да рисува едно момче, а после го е облякъл като Мона Лиза! — каза Валери.

— Каква е тази история? — попита Жан-Марк.

— Не знаеш ли, че Винчи е бил педераст?

— Бъркаш го с Микеланджело!

— Съвсем не! И той също! Впрочем това е тайната на неговия гений. Защото аз не съм като Жилбер: аз смятам, че Джокондата е съществувала!

—пейзажът може би — каза Жилбер, — но не и мутрата.

Все повече и повече почитатели се трупаха около картината като мухи около парче захар. Поглъщаха своята доза красота, обозначена на етикета. Тук-там някоя компетентна личност обясняваше шедьовъра на съседите си. Но за щастие, тъй като беше неделя, нямаше организирани групи. Жан-Марк, също като Жилбер, се дразнеше от международния култ към „Джокондата“. Той би предпочел да бъде единствен почитател на картината. Все пак не отиваше толкова далеч да скверни Леонардо да Винчи, под предлог, че много хора го считат за велик художник. Изобщо беше разочарован от поведението на Жилбер този следобед. Да не би присъствието на неговата братовчедка да подтиква това момче, обикновено толкова проникателно и толкова изискано, към търсене на парадокси? Тръгнаха равнодушно към други картини. Италианската школа изливаше върху тях необикновената яснота на своите образи от скъпоценна велатура. Но те всички си приличаха; от картина на картина възторгът спадеше. Валери събу обувките си и ги взе в ръка, за да може да върви по-свободно. Тя танцуваше сред галерията. Пазачите я следяха с подозрителен поглед. Жан-Марк я намираще забавна с това дебело палто от зеленикава лопатарова кожа, подплатено с агнешка кожа. Бяла вълнена шапка, плетена на кука, обвиваше главата ѝ и се закопчаваше под брадичката

й. Лицето и изглеждаше розово и остро през отвора на тази шапка с наушници.

— Не ти ли е много горещо? — попита Жан-Марк.

— Не! Чувствувам се като в рая!

Жилбер се отдалечи, сякаш за да каже, че няма нищо общо с това момиче. Моряшката му пелерина в морскосин цвят, която стигаше до коленете, му придаваше вид на колежанин в униформа за отпуск. Под брадата му беше бухнал тъмночервен копринен шал, който даваше червени отражения в ноздрите му. С ръце в джобовете, от време на време той се спираше пред някое табло, гледаше го зложелателно, изказваше с ръмжене неодобрението си и продължаваше да върви. Жан-Марк и Валери го настигнаха в холандската зала пред „Бетзабе“ от Рембранд.

— Обичам повече тази! — каза той. — Рембранд поне не прави магия, за да привлича клиенти. Сурово, откровено, прямо...

— Да, но тази жена с жълта плът е отвратителна! — каза Валери.

— Тя е истинска! — възрази Жилбер с известна злоба.

— Впрочем ако трябва да се рисуват само красиви жени, изкуството ще отиде в ръцете на фризьорите! — забеляза Жан-Марк.

— Кой знае — прошепна Валери, — в епохата на Рембранд може би това е било красотата.

— „Една нощ сложих Красотата на коленете си! — издекламира Жилбер. — Видя ми се горчица и я наругах“.

В същото време той хвърли към Жан-Марк съучастнически поглед. Жан-Марк леко кимна с глава, за да покаже, че е познал в цитата пасаж от Рембо.

— Какво кудкудякаш? — попита Валери.

— Нищо, нищо! — отвърна Жилбер със загадъчна веселост. — Във всеки случай бих дал всичките Джоконди и всичките Свети Ани за малкото платно „Философът в съзерцание“ с неговото слабо осветено прозорче и спирална стълба.

Валери се тръшна на една пейка и obu обувките си.

— Не мога повече! Тръгваме ли си?

— Не искаш ли да видиш и други картини? — попита Жилбер с ироничен тон, като се наведе над нея.

Лицето му беше почти глупаво от враждебност. Вместо отговор, Валери въздъхна, стана с усилие и увисна на ръката на Жан-Марк, като

заяви, че е „страшно уморена“. Чак до изхода вървя така притисната до него, тежка и отпусната, сякаш искаше да покаже тяхното физическо единство. Жилбер избягваше да ги гледа и продължаваше да критикува картините. От време на време разсъжденията му с прями и резки думи припомняха на Жан-Марк за постоянните подигравки на Валери. Имаха същия начин на изразяване, жив, непослователен и язвителен... Биха могли да минат за брат и сестра. А се мразеха. Изведнъж Жилбер се обърна и тръгна заднишком, без да изпуска из очи Жан-Марк и Валери.

— Вие сте чудесни, че ме взехте днес със себе си — каза той. — Благодарение на вас изживях прекрасни моменти!

Шегуваше ли се? Искрен ли беше? Жан-Марк предпочете да не го разпитва.

— Само че съм сигурен, че ви досаждам! — продължи Жилбер. — И най-малко, че ви притеснявам. Щяхте да бъдете много по-добре без мене!

— Ти си глупак! — каза Жан-Марк.

— Искате ли да си отида?

— Да, върви си! — каза Валери, като се отдръпна от Жан-Марк. — Впрочем ти умираш от завист.

— Не, оставам.

— Добре, остани!

— Не, отивам си!

Той продължаваше да върви заднишком, без да поглежда зад себе си. Изведнъж блъсна с гърба си две стари жени, които леко изпищяха.

— Внимавай! — изръмжа Жан-Марк.

— „Блъскайте си коленете, вещици мои!“ — каза той съвсем тихо, като му намигна.

Разгневен, Жан-Марк нямаше намерение да подема играта с цитатите. Още два пъти Жилбер се опита да го въвлече в нея с фрази от Рембо. Но усилията му не дадоха резултат. Сигналите му попадаха в празно пространство. Телеграфът не работеше.

Преди да излязат от музея, Валери поиска да купи пощенски картички. „Девицата при скалите“ от Леонардо да Винчи, „Младежът с ръкавицата“ от Тициан, „Жената с ветрилото“ от Гоя. Изборът не беше лош, но Жилбер се подсмиваше.

Навън сухият и леден въздух затрудни дишането им. Земята беше покрита със суграшица. Прозрачни ледени висулки удължаваха черните клони на дърветата. Жан-Марк предложи да отидат в една английска чайна зад булевард „Сен Мишел“. Тръгнаха, хванали се тримата под ръка, за да се топлят. Но скоро Жилбер се пусна и тръгна сам. Често се обръщаше, за да види дали другите двама го следват. Носът му беше станал морав, пара излизаше от устата му. Жан-Марк си каза, че това момче не е добре облечено с тази много къса пелерина и това тънко шалче.

Нахлуха в малко, топло и тихо заведение със светло полирана дъбова ламперия и лампи с платнени абажури. Валери и Жан-Марк се отпуснаха на една пейка, Жилбер седна срещу тях. Чай и препечени филийки за цял свят. Валери свали мантото си, бялата си шапчица. Освободени изведнъж, златистите ѝ коси бухнаха. Тя разтърси глава. Погледът ѝ смело се взря в очите на Жан-Марк. Той се усмихна, протегна ръка, оправи русите къдрици, които висяха в безредие около това обтегнато лице. Жилбер наблюдаваше, като пиеше чая си бавно и изящно. Жан-Марк можеше да отдръпне ръката си, но не го направи и с показалеца си докосна леко студената и гладка буза на младото момиче. Доста странно бе, че не му стана неприятно, като забеляза, че Жилбер следи тази милувка. Миглите на момичето не трептяха около двата зелени и блестящи камъка на зениците му. Валери дишаше леко. После тя хвана ръката на Жан-Марк, доближи я до долната част на лицето си и като отвори уста, захапа върховете на пръстите му. Зъбите се забиха така силно, че той издаде сподавен вик.

Тя се засмя и отметна глава назад.

Жилбер остави чашата си.

— Добре — каза той, — този път си тръгвам!

— Веднага ли? — попита Валери, сякаш изтръгната от сън.

— Да, трябва.

— Обещал си на баба си?

— Точно така!

Той се усмихваше тъжно. Жан-Марк се почувствува виновен. Въпреки това нямаше за какво да се обвинява. Жилбер бе направил всичко, за да бъде отвратителен този следобед. Когато той излезе, Валери прошепна:

— Каква лепка! Наистина за последен път излизам с него! Жан-Марк кимна одобрително с глава. Какво ставаше с него? Никога досега той не беше желал Валери така, както в тази минута. Притегли я към себе си и каза с глух глас:

— Да бяхме отишли у дома?

Тя стана. Навярно отдавна знаеше, че разходката им ще завърши така. Колко просто беше всичко с нея!

IX

До последна възможност бяха чакали Никола̀ за обѣда. Но тъй като в един часа и половина той все още не беше се прибрал и понеже Александър имаше лекция в три часа, Франсоаз опържи бифтеците, притопли картофеното пюре и занесе всичко на масата. Александър нападнa месото с настървение, обаче тя, загубила апетита си от нервност, престана да яде още след втората хапка. Безредието, безразсъдността, отвращението към точността, които прощаваше на бащата, не можеше да прости на сина, защото може би към него тя бе съвсем трезва в изискванията си. Никола̀ нямаше друга цел в живота, освен да удвоява недостатъците на Александър. Откакто бе тук, той живееше, без да полага и най-малкото усилие, за да направи присъствието си по-леко. Разбира се, още не беше си намерил нова работа. За тази длъжност на разпоредител в кино, която казваше, че му е обещана и дори запазена, сега говореше като за някаква много далечна перспектива. Разглеждаше малките обяви във вестниците със спокойното убеждение, че нито едно място няма да бъде подходящо за него. В замяна на това си беше втълпил да следва курсове по драматично изкуство. Изхождайки от мисълта, че трябва непременно да се захване с нещо и че ще се просвети повече, като работи върху текстовете на класиците, отколкото да се влачи по кафенетата, Александър го беше насърчил в тази насока. И сега четири пъти седмично от осем часа вечерта Никола̀ ходеше на курсовете при Клебер Бодри; връщаше се много важен към един часа след полунощ. Тази привидна заетост тревожеше Франсоаз. Освен това тя все повече страдаше от теснотията в жилището, срещу което нищо не можеше да направи. Отскоро я измъчваше един проект — абсурден и съблазнителен, — който не смееше да сподели със съпруга си. Той ядеше бързо и много, седнал пред нея, неподозиращ мислите, които я занимаваха. Изведнъж тя каза:

— Знаеш ли... размислих... На улица „Бонапарт“ има втора слугинска стая, много удобна, незаета... Имам намерение да я поискам

от Карол за Никола.

Александър сдъвка парчето, което бе лапнал, избърса устните си със салфетка, изпи чаша вино и измърмори:

— Не разбирам какво ще прави Никола на улица „Бонапарт“!

— Не те ли смущава неговото постоянно присъствие между нас двамата?

— Ако живее далеч от нас, ще ни струва два пъти по-скъпо.

— Но като си намери работа...

Той поклати глава:

— Не е лесен неговият случай: няма никаква специалност!

— Ако не му угаждаме толкова, ще видиш, че много бързо, със или без специалност, той ще се устрои някак!

— Може би... може би... Значи искаш да го изгониш!

— Просто да го настаня другаде.

Тя смени чиниите, донесе сиренето.

— Добре — измърмори той. — Иди виж Карол!

Пиеха с наслада, бавно и замислено кафето си. Сега, когато беше развила плана си, Франсоаз не бързаше толкова да го изпълни. Парализираше я перспективата да иска услуга от Карол. И после, как Никола ще изтълкува това решение? Имаше ли тя морално право да го отпрати, след като беше направила всичко, за да го настани в дома си? Александър хвърли поглед към часовника си, хвана кафеника и отново напълни чашката си. В този момент вратата бързо се отвори и се появи Никола, неочакван и засмян. Той винаги имаше вид, че внезапно се прибира.

— Надявам се, че не сте ме чакали — каза той.

И като се обърна към входа, добави:

— Идваш ли?

Зад него стърчеше едно едро, разкрасено момиче с трагична физиономия, чиито тъмни гладки коси падаха като завеса върху раменете му.

— Това е Алисия — обясни той. — Приятелка от курса. Имаме да репетираме една сцена за тази вечер.

Досега Никола не беше водил момиче вкъщи. Макар и раздразнена от това натрапване, Франсоаз се овладя, усмихна се на новодошлата и я покани да седне. Алисия ѝ отвърна с тъжна гримаса и седна, без да каже нито дума. Имаше огромна уста, а изглеждаше няма,

големи очи, а изглеждаше сляпа. Хубава и разсеяна, тя гледаше на живота със снизхождение. Как можеше едно толкова апатично същество да мечтае да стане актриса? Във всеки случай тя нямаше повече от двадесет години. „На моя възраст!“ — помисли си Франсоаз с изненада. А самата тя се чувствуваше толкова по-стара. От учтивост попита кой текст трябва да подготвят Алисия и Никола.

— „С любовта шега не бива“ — каза Никола.

— Предполагам, че вие, госпожице, играете Камила! — каза Александър, палейки цигара.

Младото момиче кимна, без да отвори уста.

— Очарователна сврака е вашата Камила, със студено сърце, хищна човка и с пъстри пера! — продължи Александър.

Със свиване на устни Алисия се съгласите има нещо вярно в това твърдение.

— Отдавна ли изучавате ролята? — попита Франсоаз.

Алисия поклати глава от ляво на дясно. Никола се намеси:

— Едва сме разчели сцената — всеки поотделно. Сега ще я разработваме заедно!

Алисия му благодари с усмивка; беше ѝ спестил усилието да изрази своята мисъл. Като говореше, Никола си беше отрязал дебело парче швейцарско сирене и го унищожаваше без хляб.

— Няма ли и вие да вземете нещо? — попита Франсоаз Алисия.

Алисия премигна с клепачи.

— Тогава добър апетит! — каза Александър, като се отправи към вратата.

Когато той излезе, Франсоаз разряза на две останалия бифтек и донесе пюрето. Никола и Алисия очакваха дажбата си с вирнати носове и бляскащи очи. Момичето, макар и безплътно на вид, имаше страшен апетит. До края на яденето не чува гласа ѝ. Франсоаз разчисти масата, без Алисия да направи опит да ѝ помогне. Никола отиде при нея в кухнята с чашите в ръце.

— Слушай, драги — каза му Франсоаз с глас, който беше нито тих, нито висок, — това твоє момиче може да е много мило, но на мене съвсем не ми е удобно да репетираш тук!

— Защо?

— Имам огромна работа следобед!

— Няма да те смущаваме, ще отидем в моята стая.

— В твоята стая?

— Разбира се, в моята стая! — каза той, като посочи антрето с величествен жест.

И в същото време я умоляваше с поглед. Тя склони, като си каза, за да извини слабостта си, че това е за последен път, тъй като в скоро време той ще живее сам. Докато тя миеше чиниите, Алисия и Никола се уединиха в антрето. Тя се настани в голямата стая, постави пишещата си машина на края на масата и започна да удря клавишите. Трябваше да препише един доклад за замърсяването на речната вода от някакъв химически завод в Сена-Оаза. През тракането на буквите, които се забиваха в хартията, Франсоаз чуваше патетични провиквания зад вратата. Гласът на момичето беше контраалт, мощен и вулгарен, украсен с лек египетски акцент.

— „Не ще ли намеря тук един сърдечен мъж? Наистина, когато човек търси, той е ужасен от самотата си! Е, добре, братовчеде, кога ще бъде сватбата?“

— „В най-скоро време; аз вече говорих с нотариуса, с кюрето и с всички селяни!“ — отвърна Никола с жар.

— „Мислите ли, че наистина ще се ожените за Розета?“

— „Положително!“

И двамата играеха еднакво фалшиво, предвзето, изпадайки в комична тържественост. Макар че не искаше да се отклонява от работата си, Франсоаз несъзнателно следеше диалога. Направи една буквена грешка и я изтри с гняв.

Съвсем очевидно беше, че няма да може да работи сериозно, докато тия двамата кряска до пресилване в антрето. Когато се готвеше да започне отново да пише, Никола полуотвори вратата и каза:

— Не би ли желала да ни подаваш репликите?

Това предложение учуди Франсоаз; после я развесели. Следобедът ѝ бе провален; ще работи довечера; и се съгласи през смях.

Алисия влезе със свитъка в ръка. Никола обясни на двете жени сцената:

— Ти, Франсоаз, влизаш оттам. Да, ти си Розет, млечна сестра на Камила. Пердикан те е оплел, защото Камила му се е разсърдила. Но това е предизвикало ревността на Камила, тя нервничи.

— Знам сюжета — каза Франсоаз с усмивка.

— Ах, така ли? — каза той, като я погледна недоверчиво.

— Добре — каза Алисия. — Значи започваме? Ето, Франсоаз, вземи моя свитък!

Това обръщение на ти, което идваше след дълго мълчание, смути Франсоаз. Алисия ѝ подаде една малка, зацапана, изпокъсана книжка и посочи средата на страницата с пръст, чийто нокът беше остър, розов и лакиран.

— „Ваша светлост — зачете Франсоаз, — ида да ви поискам прошка. Всички хора от селото, с които говорих тази сутрин, ми казаха, че вие обичате своята братовчедка и че сте ме ухажвали само за да се забавлявате и двамата...“

— Какво казвам аз? — запита Алисия.

— „Ти си добро момиче, Розет; запази тази огърлица, аз ти я давам, а моят братовчед ще вземе моята вместо тази. Колкото за съпруг, не се тревожи, аз се наемам да ти намеря“.

Като гледаше съвсем отблизо това лице на удавница с дълги гладки коси, Франсоаз имаше впечатлението, че е станала някаква промяна в живота ѝ. Тя не беше вече омъжена жена със семейно огнище, с отговорности, с грижи. Избягала от задушавашите стени на класната стая, тя играеше през междучасието в двора на училището с партньори на нейната възраст. Изпусна дълбока, театрална въздишка.

— Много е хубаво това! — каза Алисия.

— Кое това? — попита Никола.

— Въздишката ѝ! Добре я направи!

— Ти не си придирчива!

— Да, да! Тя има нещо. Не искам да ти давам съвет Франсоаз, но ги трябва да се явиш на прослушване пред Клебер...

Никола се плесна по бедрата:

— Представям си лицето на Александър, когато научи, че съпругата му ще става звезда!

— Ще бъде може би очарован — каза Франсоаз.

— Положително дори! — извика Никола. — Това е сериозна работа! Значи, докъде бяхме стигнали?

— Излизаш, придружена от Пердикан — каза Франсоаз. — Сега ти, Камила.

— Какво казвам? Подай!...

— „Какво става с мене?“

Поемайки отведнъж репликата, Камила продължи с потъмнели очи и треперещ глас:

— „Какво става с мене? Той я отвежда със съвсем спокоен вид. Това е необикновено: струва ми се, че главата ми се върти. Наистина ли ще се ожени за нея?...“

Тя скърцаше със зъби. Франсоаз потисна не принуденото желание да се засмее и неочаквано нададе вик, който не беше в текста. Другите двама, спрели в порива си, я изгледаха пренебрежително.

— Съвсем забравих за прането си! — каза Франсоаз. — Трябва да отида в обществената пералня! Иначе ще трябва сама да го изпера!

— Ще отидеш по-късно! — каза Никола.

— Не, драги. По-късно, ако ми позволиш, ще работя, за да наваксам времето, което вие ми загубихте.

— О, добре, добре!

Тя ги изостави по средата на един романтичен конфликт, който навярно бяха неспособни да разберат. Провикванията им къртяха чак до площадката на стълбището.

Половин час по-късно, когато се върна, след като бе свършила работата си, гласовете им не се чуваха. Тя превъртя ключа в бравата, но вратата бе заключена отвътре. Тя се досети какво ставаше в стаята и разгневена, започна да звъни и да тропа. След дълго мълчание Никола̀й отвори.

— Бях спуснал резето по невнимание! — каза той, усмихвайки се съучастнически. — Глупаво, нали?

Хвърли му мълниеносен поглед и мина в голямата стая. Алисия навярно се беше стъкмила набързо. Малко повече разчорлена отпреди, в зениците и блестеше животинска удовлетвореност. Франсоаз беше готова да избухне, но се въздържа. Ще изглежда смешна, ако ги упрекне — и то в името на кои буржоазни принципи, — че бяха правили любов в стаята ѝ. Освен това те бяха забелязали нейното недоволство. Излишно беше да подчертава. После ще си поговори насаме с Никола̀й. Уморена и отвратена, тя ги чуваше да бръцолевят, че са свършили репетицията на тяхната сцена, че ще си тръгнат и я оставят да си пише на пишещата машина. Алисия навлече палтото си от заешка кожа, като разклащаше бедрата и раменете си, сякаш се изкачваше в комин.

— Хайде, чао — каза тя, размахвайки пръсти.

Когато бяха вече далеч, Франсоаз отвори прозореца, за да проветри. Внезапно желание да заплаче стисна гърлото ѝ. Всичко беше грозно в живота ѝ. „Това не може да продължава така!“ — реши тя. Започна да трепери от острия студ, влизащ от улицата. Затвори прозореца, седна пред пишещата машина, препрочете последното изречение, което беше написала, и започна отново да чука по клавишите.

Малко по-късно на вратата се позвъни: писмо по пневматичната поща. Даде бакшиш на раздавача, позна почерка на майка си и отвори плика със страх:

Имала си право, мила моя! Говорих с Ивон. Бях полудяла! Ние се обичаме повече от всякога! Забрави всичко, което съм могла да ти кажа! До скоро виждане! Но не следващата неделя: ще заминем на село като влюбени!

Ще ти се обадя тия дни! Много целувки: щастливата ти майка.

* * *

— Мисля, че ти фантазираш! — каза Карол. — Тази стая е съвсем малка. Бедното дете не ще може да се обърне!

— А мислиш ли, че му е много широко в нашето антре? — попита Франсоаз.

— Не мога добре да си представя. Толкова ли е тясно у вас? Все пак той е на по-удобно, отколкото ще бъде там горе без течаща вода и без отопление! В края на краищата иди да видиш! Знай, че ако това може да ти послужи...

Тя се помъчи усмивката ѝ да изглежда много благосклонна, защото намерението на Франсоаз ѝ беше противно. Ако Никола се настанеше в помещението за прислугата, той ще слиза в апартамента по двадесет пъти дневно под най-различни поводи: за да вземе душ, за да се постопли, за да телефонира, за да прочете вестници... Кой знае дори дали в края на краищата няма да се настани в една от стаите, опразнени от Франсоаз и Даниел? Беше имала твърде много главоболия, докато отстрани тия двамата, за да приеме риска един натрапник да се вмъкне в живота ѝ на тяхно място. Единствената благоприятна точка в тази работа беше, че заварената ѝ дъщеря, която мразеше, все пак бе принудена да я моли за услуга. Навярно тя беше дошла нарочно по-рано от другите членове на семейството, за да ѝ говори насаме.

— Уверена съм, че ако тази стая се подреди, като се преобоядиса, ще стане много приятна — каза Франсоаз.

И тя се изправи. Карол запали лампата върху трикраката масичка. Около нея се очерта салонът, златист и розов, блестящ като скъпоценен камък на тоя фон от син здрач, идващ от прозорците.

— Може би — въздъхна тя. — Във всеки случай там горе трябва да е задръстено с вехтории!

Франсоаз полетя като стрела, влезе в кухнята, където Агнес си говореше сама пред готварската печка, вдъхна приятния аромат на

баницата и попита:

— Втората слугинска стая кой номер беше?

— Тридесет и втори, вляво, във втория коридор — каза Агнес.

И показа връзка ключове, окачена на гвоздей.

Франсоаз не можа да познае таванското стълбище. Мръсните и изтъркани стъпала се издигаха сред ослепително бели стени. Въздухът беше напоен със силна миризма на боя. Но работата не беше свършена. На една площадка бяха оставени кофи, пълни с мътна вода, четки, парцали. След много години безплодни спорове съкооператорите навярно се бяха споразумели най-сетне да поправят и почистят тази част на сградата. Толкова по-добре: така Никола ще има по-приятен вход за своето жилище. Всъщност защо тя се бе двоумила да го настаня тук? Та нали Жан-Марк живееше в слугинска стая?

Стигнала до един тесен и слабо осветен коридор, тя отвори вратата на номер 32 и се отдръпна пред планина от прашни пакети, издънени куфари и изпочупени мебели. Тази стая беше още по-малка от антрето, в което спеше Никола. Обезкуражена, тя затвори вратата.

Когато се върна в салона, Даниел и Дани бяха вече там.

— Е, какво мислиш за стаята? — попита Карол.

— Наистина е неизползваема! — каза Франсоаз. — Много жалко.

Тя седна до Дани на дивана и отпусна ръце в полата си.

— Не съжалявай толкова много — каза Карол. — Докато ти беше горе, поразмислих за нещо: Олимпия има една приятелка, Роза Корнай, която работи във фирма за недвижими имоти. Тя дори е специалистка в отдаването на апартаменти под наем. Ще я натоварим да замени твоя срещу друг, по-голям и по-удобен.

— Мислила съм вече за това — каза Франсоаз, — но е невъзможно!

— Защо?

— Защото, ако искаме да имаме по-голям и по-удобен апартамент, ще трябва да платим за преотстъпването. Ние нямаме такива възможности. Освен това не ще намерим жилище на такава ниска цена като нашето.

— Но може, може! Впрочем винаги може да се намери начин за уреждане на въпроса!

— Александър не може да даде нито сантим повече.

— Вие не сте сами! — каза Карол нежно.

Франсоаз се сви. Не искаше да бъде в тежест на никого. Най-вече на баща си. Защото ако той направеше нещо за нея, то щеше да бъде единствено благодарение намесата на тази жена. Днес ѝ беше забавно да го направи добър, както се беше забавлявала вчера да го направи лош, за да покаже своята власт!

— Какво ви трябва по-точно? Всекидневна и две стаи?

— За какво да говорим! — каза Франсоаз. — Никога няма да приема татко да ни помага.

— Той подпомага Даниел!

Франсоаз не знаеше това. Объркана за миг, тя погледна брат си. Седнал с Дани пред ниската маса, той прелистваше с голям интерес модни списания. И двамата не бяха чули какво говореше Карол.

— Не е все едно — прошепна Франсоаз.

— Същото е — възрази Карол. — Защо Даниел, а тебе не?

— Защото Даниел още не печели! — каза Франсоаз.

— Остави гордостта си. Ние сме си свои!

— Не моята гордост е причина, а гордостта на Александър! — каза твърдо Франсоаз.

И се изчерви. Настойчивостта на мащехата ѝ я оскърбяваше. Достатъчно беше тази жена да я окуражи в една посока, за да я накара да избере друга. Не поради постоянната неприязън, а от страх. Всичко у Карол беше пресметнато, нейното благоразположение беше съмнително. Към какво се стремеше тя? Може би просто да принуди Франсоаз да ѝ бъде признателна? Една степен по-високо от омразата. Франсоаз се разкаях, че ѝ беше говорила за стаята. Появата на баща ѝ пресече тези мисли. Той извика, че умира от жажда. Събраха се около ниската маса, където бутилките, купичката с лед, чиниите с мезета създаваха отморяващо впечатление. Още погълната от разговора, който бе имала с Карол, Франсоаз чу баща си да казва, че в кантората си е имал телефонен разговор с Мадлен: била добре, но се оплаквала, че племенниците и племенничката ѝ били толкова мързеливи, че не ѝ пишели! Даниел възрази, че не било вярно, че неотдавна ѝ бил изпратил пощенска картичка.

— Впрочем защо тя не идва вече в Париж? — добави той с нежна ирония. — Преди за щяло и нещяло се качваше в таратайката си

и пристигаше. Сега трябва да ѝ се пише. Какъв свят! Мисли се за мадам Дьо Севинье!

Горчива тъга обзе Франсоаз. Тя не беше отговорила на последното писмо на Маду. Леля ѝ се отдалечаваше от нея така, както се отдалечават спомените от детство. Александър я беше убил. Когато беше дошла за кръщаването на малката Крестин, Франсоаз я видя само два пъти и бе винаги нащрек. Сякаш Маду беше неспособна да я разбере. Реши да ѝ пише още утре. Но за да ѝ каже какво? Потопи устните си в чаша с порто. Даниел говореше с ентусиазъм за дъщеря си:

— Много е забавна! Вече ни познава!...

Какъв щастлив вид имаше! Около него всички се усмихваха. С пристигането на Александър и Никола кръгът се разшири. Би могло да се каже, че пред Карол бяха светнали лампи като на театрална сцена. Би могло да се каже, че и още един се представяше: Никола! За трети път идваше тук и се чувствуваше като у дома си. Навярно дълго се е подготвял. Франсоаз му беше огладила панталона, а Александър му беше дал вратовръзка. Ботите с металните катарамии го издигаха на равнището на английската елегантност. Седнал с праметнат крак връз крак, с чаша уиски в ръка, Никола очевидно се наслаждаваше на всичко в своята личност. Дори когато си даваше вид, че следи разговора, Франсоаз предполагаше, че той мисли само за себе си. На въпроса на Филип дали още не е намерил работа, той въздъхна с отчаяна гримаса:

— Не! Макар и да поця всички вестници, да натискам всички звънци — нищо, нулев резултат! Или съм отишъл много късно, или съм млад, или пък нямам диплома, каквато се иска!

— Аз — каза Карол — имам впечатление, че в малките обяви има само служби, които никой не иска!

— Обаче аз, госпожо, съм готов да работя каквато и да е! — извика Никола. — Да знаете колко ми е тежко, че съм без работа!... Наистина има дни, в които...

Той вдигна юмрук и се удари по коляното, сякаш да се накаже, че живее.

— Но положението ще се промени! — продължи той. — Не може да не се промени!

Искреност се четеше по лицето му. Той беше с пламтящо сърце, готов да започне борбата за своето съществуване. Франсоаз и Александър си размениха ироничен поглед.

— Важното е да не се губи кураж — каза Карол с пленителен глас. — Дълго време и силно да желаеш — това е вече успех.

Като произнесе тия думи, тя почувствува приятни тръпки. Рихард беше казал тия думи на Ксавие снощи на вечерята. Той имаше важен глас. Когато говореше, тя си представяше кофа, която потъва към дъното на дълбок и тъмен кладенец. Ксавие, който беше в делови връзки с него, го беше поканил с Олимпия и Марсел Лашо в „Максим“. За трети път излизаха заедно. При всички случаи Рихард беше въздържан. Тридесет и пет годишен, висок, слаб, с грубо лице, със светли очи зад очила с големи седефени рамки — от него се излъчваше сила, увереност и разум. Тя напразно се бе мъчила да привлече погледа му през масата, но никога не бе успяла да задържи вниманието му повече от една секунда. Не му ли харесваше физически? В друга ли беше влюбен? Толкова ли бе деликатен, че се боеше да не засегне Ксавие, като се покаже внимателен към нея? Не, Ксавие не му подхождаше за приятел. Бяха се срещнали по повод на една значима търговска сделка. Подпише ли се договорът, нямаше повече да се видят. Във всеки случай Олимпия дразнеше Рихард — това беше съвсем ясно. От известно време тя бе започнала да се превзема по един смешен начин. С какви студени очи я погледна вчера, когато тя се правеше на наивна и твърдеше, че една глътка вино може да опие! На Карол ѝ се искаше да не мисли за него, но не можеше да си наложи да не си го спомня по повод и без повод. С усилие тя каза на Никола:

— Предполагам, че имате по-голям шанс в курсовете по драматично изкуство, отколкото с малките обяви.

— Да — каза той, — в това отношение много силно ми върви!

— Добър педагог ли е Клебер Бодри?

— Страшен! Той ни учи не да играем, а да чувствуваме.

— Това навярно изисква труд!

— Огромен! Памет и всичко друго! С много неща трябва да се пълни главата! Знаете ли, че ако човек иска да играе в театър, трябва да му се отдаде като на религията!

Франсоаз ухапа отвътре бузата си, за да не се засмее.

— Какво изучаваш сега? — попита Даниел. — Класиката ли?

— Класиката! Съвременната драма! Всичко! Преди минах „С любовта шега не бива“. Сега работя върху „Съобщение до Мария“ от Клодел. Чудесен е Клодел. Какъв език!

Той поклати глава като познавач и изпразни чашата си. Карол предложи на компанията чиния със солени бадеми. Александър и Филип се бяха отделили от групата и говореха за политика. Откъслечни фрази достигаха до ушите на Франсоаз. Тя разбра, че Александър изказва мнението си за Съветския съюз.

— Те неизбежно ще се приближат до нас. Тяхното призвание, щат или не щат, е европейско. В политиката рано или късно географията тържествува над идеологията.

— Не ви ли се иска да проверите мнението си на място? — каза Филип.

— Разбира се! Мечтая от години било с желание, било с колебание, било със загриженост. Но не е лесно... Ще трябва подходящ случай!...

— Аз също никога не съм ходил там. И си признавам, че не съжалявам. Аз предпочитам пътуванията за удоволствие пред пътуванията за осведомяване.

— Едно пътуване до Съветския съюз не е непременно пътуване за осведомяване.

— Мисля, че да! — възрази Филип. — Не отиваш за удоволствие, а за да видиш как живее един народ при комунистически режим.

— Техният комунизъм значително е еволюирал...

— Така казват... така казват...

— Кога ще ви видим на сцената? — попита Карол Никола.

— Немного скоро! — забеляза Франсоаз.

— Ето че се лъжеш! — извика Никола войнствено. — Става въпрос учениците на Клебер Бодри да излязат пред телевизията в предаването „Кракът на Етрие“.

— И ти ли си в състава?

— Не.

— Е, тогава?

Никола посрамен, се намръщи.

— Какво е това предаване? — попита Дани.

— Касае се за серия от много къси пиеси със сюжета от историята на Франция, написани от млади автори и изпълнени от начинаещи актьори — отговори Никола.

Карол се върна в мечтите си, докато разговорът се водеше без нея. „Аз не обичам телевизията!“ беше казал Рихард на вечерята в „Максим“. — По силата на това, че всеки ден излъчва картини от цял свят, като краен резултат ще отнеме на хората влечението да разсъждават, да мечтаят, да фантазират... Акцентът му беше грапав. Лошо ли беше, че е германец? Не, разбира се! Трябваше да се забравят всички ужаси, които вестниците, книгите, киното се мъчеха периодически да припомнят на света, сякаш за да попречат на останалите живи да бъдат щастливи. Рихард е бил дете — като нея, — когато войната е избухнала. Никога не е носил военна униформа, нито се е занимавал с политика. Що се отнася до родителите му, те, изглежда, са били върли противници на Хитлер. Защо да не му вярва? Той говореше отлично френски; идваше често в Париж за сделки; дори си бе наел за една година ателие на остров Сен Луи при кея Бетюн. Кога ли ще го види пак? Абсурдно бе, че трябва да чака доброто разположение на Ксавие! Още повече че той заминава вдругиден за Румъния, където ще остане две седмици! Сред тия размисли тя долови един привлечен глас:

— Госпожо, масата е сложена.

Тя стана и хвана ръката на Франсоаз. Да не забрави да говори на Рози Корнай за тази замяна на апартаментите. Изведнъж преля от желание да бъде щедра, да разбира другите. Рихард се разхождаше в главата ѝ. Биваше ли го в любовта? Германците имат славата, че са чувствени и брутални. Каква глупост! Ръцете му бяха толкова фини. Тя направи две крачки към трапезарията, полуобърна глава и с угоднически жест покани цялото семейство да я последва.

* * *

Нечленоразделни викове прекъснаха съня на Даниел. Той се обърна в леглото. Нямаше нужда да гледа будилника: беше точно шест часът. Кристин настойчиво искаше своето. За да има малко отдих, Дани я слагаше да спи в банята, точно срещу стаята на родителите си.

Но вратата оставаше полуотворена. Мариан Совело даваше първия биберон. Паркетът в коридора изскърца под енергичните ѝ стъпки. Врясканията стихнаха. Кристин навярно беше вече в ръцете на баба си. Един женски глас заговори глупости на пискливото същество. Даниел не обичаше да се лигавят с дъщеря му. Интелигентността се създава с интелигентност. Обезпокоена от утринните шумове, Дани въздъхна и заби нос във възглавницата. Ще стане истинска майка малко по-късно, „при втората служба“, както тя казваше. Даниел с наслада си припомни, че учителят по история е болен и че тази сряда сутрин ще има занятие чак от десет и половина. Само по философия. Може би Колере-Дюбрусар ще го изпита по диалектическа логика и по трансцендентална логика? Затваряйки очи, Даниел мислено си повтори всичко, което знаеше за „категиите“ на Кант. Но защо тези „категории“, а не други? През тия сериозни мисли той чуваше движенията на своята тъща из банята. Тя се бавеше нещо след биберона, сменяше пелените, глезеше внучката си. Най-сетне тя се отдалечи. Даниел пък сложи глава върху възглавницата. Дани, съвсем сънлива, се плъзна в обятията му. Беше топла, мека, с повдигната нощница. Пожела я много силно. Тя го отблъсна:

— Ти си луд! Мама може да се върне!

Останаха за миг с наострени уши. Продължаваше да е тихо. Но възбудата на Даниел беше спаднала. Той въздъхна:

— Все пак щеше да бъде по-приятно, ако живеехме отделно!

— Как така отделно? — попита Дани.

— В друг апартамент, какво! Не чу ли какво каза Карол снощи? Можем да поискаме от нейната приятелка да намери нещо и за нас!

— Не се ли чувствуваш добре в тази стая?

— Да! Но в края на краищата ние никога не сме сами! Майка ти се грижи за всичко! Това ме притеснява!

— Няма защо да се притесняваш, защото това я забавлява. Оплаква се, че има много работа, но само привидно! Всъщност тя никога не е била по-щастлива!

— А ти щастлива ли си?

— Разбира се!

— Не би ли предпочела да имаш собствен дом и да правиш това, което ти харесва?

— Но аз правя това, което ми харесва!

— С позволение на майка ти!

— Ти си смешен! Мама ми помага — това е всичко! И уверявам те, че ако не е тя, ще съм много затруднена. Представиш ли си ние с Кристин в един малък апартамент на края на Париж?

— Защо на края на Париж?

— Защото няма да имаме с какво да платим апартамента в някой свестен квартал — много добре го знаеш!

— Зависи.

— От какво?

— От... от това, което ще уговоря с баща си!...

Още с произнасянето на тия думи Даниел почувствува абсурдността на становището си. Той никога не ще посмее да поиска от баща си да го подпомогне, за да се настани по-удобно. Дори ако той самият пожелае насила да го избави от затруднение, ще откаже от себелюбие. Значи този разговор беше чисто теоретичен.

— Не искам да напускам родителите си — каза Дани с тих и сърдит глас.

Несъмнено за нея нямаше по-безопасно място от семейната черупка. Даниел реши, че няма право да критикува поведението на жена си, защото не можеше да ѝ предложи нищо в замяна.

— Разбираш ли — подзе тя шепнешком на ухото му, — тук съм добре, правя каквото си искам... Никакви грижи нямаме ти и аз... Ще дойде време...

— Невъзможно е! — каза той. — Невъзможно е!

Но бунтуването му бе напразно. Той прегърна Дани. За втори път тя каза не. И тъй като той се разсърди, тя му прошепна, че според нейните „интимни пресмятания“ моментът бил лошо избран. А бяха се разбрали, че е „немислимо“ да имат второ дете. Тази мисъл го накара да разбере съвсем ясно, че е подчинен на законите на капиталистическия свят. Кога впрочем ще печели толкова пари, че да живее, където си иска, да върши каквото си иска, да раждат или да не раждат деца? След матурата една или две години подготовка в „Сен Клу“, после четири години в университета, после военна служба; ще бъде господар на съдбата си едва когато бъде на двадесет и пет или двадесет и шест години. Този ден му се стори толкова далечен в бъдещето, както праисторическата епоха беше далеч в миналото. Как Дани не разбираше, че той изпитва все по-голямо морално страдание

заради това, че за всичко трябва да бъде задължен на нейните родители? Ах, колко би желал да бъде на тяхно място! Един човек като неговия тъст трябва да е горд, че е направлявал своето съществуване без грешка към целта, която си е избрал. Изобщо не може да се стигне до тази възраст, без да се преодолеят бариери, които правят толкова труден пътя на младежта към зрялата възраст. Когато петдесетгодишният крачи в живота си, тон навярно среща много твърда почва, прави пътища, обилна светлина вместо вълнообразните мъгли на двадесетата година. Да се погледнеш в огледалото и да можеш да кажеш не „Ще стана такъв или онакъв!“, а „Аз съм такъв или онакъв“! Ах, опиянение от сбъднати мечти! Приятно съвпадение между мечта и действителност! Дани бе заспала на рамото му. Той слушаше равномерно ѝ дишане. И се чувствуваше едновременно баща и син, млад и стар, победител и победен, щастлив, че живее, и разтревожен, че не знае защо или по-точно, той беше на земята.

* * *

— Шарл, спиш ли? — попита Мариан Совело.

— Не — отговори той с пресипнал глас.

— Кристин пак повърна една част от биберона. Така е вече трети ден поред... След малко ще телефонирам на доктор Мишле...

Шарл Совело отвори очи. Бледен силует стърчеше вдясно. Лъхна го аромат на сладникав нощен крем. Седнала в леглото, Мариан го гледаше.

— Много ѝ даваш навярно — прошепна той с отегчение.

Спеше му се и се страхуваше, че възбудена, Мариан може да се впусне в спорове върху отглеждането на децата и да остане дълго време будна. Когато я обземаше някаква мисъл, тя не чувствуваше умора. А него бебешките истории го отегчаваха. Той считаше за смешна шетнята на жените около люлката. Те прекаляваха, придаваха си голяма важност, забравяха, че природата е предвидила всичко. Мариан възрази:

— Давам ѝ точно дажбата, която трябва да получи едно бебе на три месеца!

— Теглото ѝ намалява ли?

— Не. Поне за момента.

— Е, какво тогава! Впрочем Дани не се тревожи: все пак тя е майката!

— Майка! Майка! — извика разгневено Мариан. — Ти забравяш, че и самата тя е бебе!

— Добре — изръмжа той. — Тогава телефонирай на Мишле. Кажи му да дойде.

Обърна се към стената и предостави на жена си солидната маса на гърба си. Тя не му се разсърди за това нощно бягство. По същество, мислеше си тя, мъжът е дебелокож, той е суров в съжденията си. Възмущаваше се повече, когато установяваше до каква степен дъщеря ѝ няма майчински инстинкт. Дани не възприемаше като повик елементарните нужди на своето бебе. Тя не знаеше, пък и не размишляваше кое е добро и кое е лошо за Кристин. По силата на навика да си повтарят, че няма трудности, младите бяха загубили чувството за отговорност. Всъщност каква беше на двадесет години тя, която критикуваше Дани? За да бъде съвсем искрена, трябваше да признае, че никога не бе изпитвала нито към дъщеря си, мито към сина си лъчезарната загриженост, която проявяваше към внучката си. Струваше ѝ се, че това дете е необикновено нежно и че никой, освен нея не го разбира. Кристин беше нейна, без да е родена от нея. Между нея и това пеленаче имаше една връзка от втора степен, която положително ще се засилва с течение на годините. Попаднало в живота ѝ, това дете ѝ даваше втора младост. В грижата за биберона и пелените тя се подновяваше, разцъфтяваше. Съпругът ѝ, напротив, се беше състарил от това събитие. Появата на Кристин беше угасила погледа му и свила раменете му. Докато тя ставаше отново майка, той ставаше дядо. Още малко и цяло едно поколение ще ги раздели. Тя затвори очи, обзета от приятно вцепенение. Шум, идващ отдалече, я накара да се стресне. Отново плачеше Кристин. Мариан стана, навлече пенъоара си и се отправи към вратата, докато Шарл глупаво се престори, че внезапно се е събудил.

— Е! Какво има? Къде отиваш? — измърмори той.

Тя не благоволи да му отговори.

Когато излезе, той запали нощната лампа и взе цигара от пакетчето. Седем часът без двадесет. Можеше да се каже, че за него нощта беше свършила. Облегнал гръб на възглавницата, той пушеше,

замислен в трудностите, които го очакваха. Това събрание на всички инженери и шефове на ФИСАК в десет часа и тридесет при Кабуек с нищо нямаше да помогне. Разбира се, той щеше да защитава проекта си. Ще му отправят критики в подробностите. След обсъждането ще си отнесе проекта както, винаги, защото само той познаваше напълно техническите предимства на новия метод. И така щеше да загуби предобеда си в обяснения на своя план пред хора, недостатъчно подготвени, за да го разберат. Несъмнено тия господа от „Търговския отдел“ имаха претенции, равни на тяхната некомпетентност! А на всичко отгоре бяха по-добре платени от него. Да поиска увеличение от Кабуек? Знаеше отговора: „Вие сте достигнали тавана, драги мой!“ Усложнението идваше от ликвидацията на фирмата СОФИ, където получаваше възнаграждение като консултант. Чиста загуба от две хиляди франка месечно. В резултат на това трябваше да уволни домашната прислужничка, да се задоволят само с една чистачка до обед, да съкращава второстепенните разходи... Щеше да продаде ситроена си и да купи рено на изплащане. Наистина сега Даниел внасяше по триста франка месечно като участие в семейните разходи. От тази сума Мариан му връщаше сто франка и навярно дори повече, за да има поне малко джобни пари. Това положение щеше да продължи, докато той завърши учението си и си намери работа. Преподавател по философия! Защо не? Но той ще смени сто пъти плановите си дотогава. Беше толкова млад, толкова екзалтиран, толкова наивен! Дано поне се въздържи от второ дете! А и Лоран, който съвсем не се интересуваше от учението си. След като бе започнал сравнително добре, сега тъпчеше на едно място, беше се самозабравил, пренебрегваше всичко, затваряше се в стаята си уж да работи, а всъщност за да чете криминални романи. Каква ли професия ще си избере? Още не беше възможно да разбере. Шарл Совело угаси цигарата си и отпусна глава на възглавницата. Не можеше да се похвали нито със сина си, нито с дъщеря си, нито със зет си. „Никога в наше време ние не бихме правили като тях! Каква несъзнателност, какво спокойствие в търсене на удобства. Спокойствието е заместило желанието да се рискува. Чия е грешката? Мариан и аз им отстъпвахме по всички точки. За да има мир навярно. Между родители и деца разрешението и на най-малката трудност преминава през приятелството. Правим ли ние изключение? Не, това е социално

явление в епохата. Идва един момент, когато никой не може да върви срещу течението. До точката, до която сме стигнали, не ни остава нищо друго, освен да имаме доверие в младежта..." С натежала глава, той съжаляваше, че не може да поговори за всичко това с Мариан. От раждането на бебето той нямаше вече съпруга: живееше с една баба! Дори когато биваха двамата сами, тя му говореше за Кристин, за Дани, за Даниел, за Лоран. Не се мъчеше вече да му се харесва. Забравяше, че е жена. Имаше моменти, в които си казваше, че никога вече не ще може да прекара една приятна вечер насаме с нея. В редките случаи, когато оставаха заедно вкъщи, това биваше само защото младото семейство, измъкнало се, за да отиде на кино, им оставяше да гледат бебето. Мариан се върна съвсем успокоена: Кристин спеше.

— Очарователна! — каза тя. — Извадих ѝ палеца от устата. Ако беше я видял...

Свали пенъора си и го хвърли върху фотьойла. Жестът на ръката раздвижи рамото ѝ и изопна бедрото ѝ. Изведнъж на Шарл Совело му се видя хубава, стройна, здрава като една от тия гръцки девици с развети воали, които танцуват по стените на вазите. Искаше да ѝ го каже, но се побоя да не го намери смешен и извърна очи. Мариан си легна и угаси лампата. Дневната светлина вече прозираше през пердетата. След половин час будилникът щеше да звънне.

Х

Жилбер затвори тетрадката си и запита неспринудено:

— Истина ли е, че ще се жениш за Валери?

— Да — каза Жан-Марк.

— Съобщи ми го баба снощи. Защо ти никога не си ми говорил по този въпрос?

— Защото не беше още официално решено. Трябва да се видя с баща и вдругиден.

— И трябваше да се реши официално, за да ми кажеш?

Жан-Марк не отговори, стана и запали цигара.

— Вдругиден! — продължи Жилбер. — Сериозна работа! Добре ли размисли?

— Естествено!

— Не те виждам съпруг на Валери. Вие сте толкова различни един от друг! В края на краищата това е твоя работа! Кога ще бъде?

— Ще обявим годежа си в края на месеца и предполагам, скоро след това ще се венчаем.

Жилбер взе един том от библиотеката, завъртя го между пръстите си и го постави на мястото му. По лицето му се изписа смущение. Той каза:

— Значи няма да се виждаме повече?

— Защо искаш да не се виждаме повече?

— Защото в живота си ще бъдеш зает с друга работа, а не с даване уроци на братовчеда на жена си!

Жан-Марк се усмихна и прошепна:

— Знаеш ли, Жилбер, когато дойдох тук за първи път, аз мислех само за печеленето на пари. Сега за мене всичко се промени. И за тебе също, надявам се. Съвсем няма да ми е приятно, ако в твоите очи съм само един платен учител!

— Ти си ми единственият приятел — каза Жилбер, като наведе глава.

Настъпи мълчание. Жан-Марк погледна часовника си: седем и четвърт. Взе пардесюто си, което бе хвърлил върху един стол точно под акварела на Дюфи.

— Тръгваш ли си вече? — попита Жилбер.

— Да.

— За да се срещнеш с Валери?

— Не. Имам среща с Дидие Копелен. Предстои ни голяма работа. Решили сме да зубрим чак до два часа сутринта.

— А утре вечер какво ще правиш?

— Бяхме проектирали с Валери да отидем с компания в „Бигарад“. Защо?

— Защото в петък в Лувъра има нощно посещение: гръко-римската скулптура!

— Истина ли? Ах, навярно ще бъде чудесно!

— Бих желал да отидем заедно.

— Не мисля, че Валери ще се съгласи! — каза Жан-Марк през смях. — В Лувъра с тебе миналата неделя — това бе много за нея!

— Какво искаш? — изсумтя Жилбер. — Валери и аз не се спогаждаме. Не може ли да отидем само двамата в Лувъра?

— Не, драги мой. Не мога да направя този номер на Валери.

Жилбер тръсна глава.

— Да, разбира се... Знаеш, нямам нищо против нея...

— Е, добре! В такъв случай непременно трябва да се изглади това недоразумение! Ще телефонирам утре на Валери: ако Лувърът не е по силите й, ти ще дойдеш с нас в „Бигарад“!

— В нощно заведение? С толкова момичета и момчета, които не познавам! О, не!

— Не се прави на идиот! — каза Жан-Марк, като го тупна по рамото. — Трябва да се отракаш малко, да влезеш в контакт с хората. „Бигарад“ е много симпатично заведение. Като го видиш, няма да ти се излиза от него. Хайде, решено, ще те водим!

* * *

Жан-Марк вечеря в университетския ресторант и отиде у Дидие Копелен, който го очакваше сред своите учебници, напечатани на

циклостил. Потънаха в потайностите на ликвидирането на оставеното от родителите наследство, като си задаваха един на друг въпроси, за да преговарят различните случаи. Но много скоро започна да говори само Дидие. Жан-Марк го слушаше, съгласяваше се с него, но мислено беше другаде. Колко близък му беше станал Жилбер за няколко седмици! Копелен също беше негов приятел. Но нямаше нищо общо между чистата симпатия, която изпитваше към Дидие, и силната привързаност, която го свързваше с другия. Всяка минута му се искаше да призове Жилбер за свидетел на нещо прочетено, на някаква мисъл, на някакво мимолетно хрумване. В същото време си даваше сметка до каква степен това момче имаше нужда от него. Блазнесто беше съзнанието, че е център на Вселената за едно младо и откровено същество.

Към полунощ Дидие, уморен, предложи почивка и отиде да потърси нещо за пиене. През вратата, оставена отворена, Жан-Марк го чу да говори с майка си в коридора:

— Но остави, мамо... Сам ще сервирам... Така, лека нощ!...

Ехото на тази майчина загриженост развъълнува за миг Жан-Марк. Колко далеч от него беше всичко това! Дидие се върна с две бутилки плодов сок. По стената на стаята, върху лавиците, бяха наредени книги. Нима тази скромна библиотека някога е правела впечатление на Жан-Марк! Наистина и Дидие обичаше да чете и на драго сърце цитираше Кафка и Киркегор. Но литературните му познания, възвишеността на мислите му, фантазията му не бяха нищо в сравнение с тия на Жилбер. Като пиеха и пушеха, те говореха за учението си, за своите приятели, за бъдещето си... Дидие разпита Жан-Марк за семейството му. Какво правели Даниел и Франсоаз?

— Много отдавна не съм ги виждал! — каза той.

— Щастлива ли е тя?

— Да, струва ми се — каза Жан-Марк.

— Защото се чувствам малко отговорен към нея!

— Отговорен?

— Бях свидетел на брака ѝ в общината!

— Вярно! — каза Жан-Марк. — Бях забравил.

Погледът на Дидие се замъгли, сякаш това, което виждаше, не принадлежеше на този свят. Замечтана усмивка удължи устните му. Той свали очилата си и дълго разтрива носа си с два пръста. „Трябва ли

да му говоря за моя предстоящ брак с Валери? — помисли си Жан-Марк. — Не, по-късно!“

— Ще разгледаме ли следващите параграфи? — попита Дидие, като си сложи очилата.

— Карай! — каза Жан-Марк.

Дидие заговори отново. Но Жан-Марк съвсем не го слушаше. Отново беше другаде. Как ли ще се държи Жилбер утре в нощното заведение, ако Валери, както бе възможно, откаже да отиде пак в Лувъра? Изведнъж му се стори несправедливо да наложи такова изпитание на едно толкова чувствително същество! Искайки да го изцери, рискуваше да го нарани смъртно. Колко самотно живееше това момче, отгледано от баба си и дядо си, как не познава живота, колко много се смущава пред грубостите в света! Валери беше от друго тесто. Човек можеше да я лъже, да я блъска, да я разочарова в последния момент, без да ѝ причини болка! Впрочем ще има цял живот да излиза с нея!

— Добре! — изръмжа Дидие. — Виждам, че ти нищо не слушаш! Да бяхме прекратили?

XI

Със слушалка, притисната към бузата си, Карол обърна глава: Филип влизаше в салона.

— Ало! Ало! — повтори тя машинално в апарата.

Но никой не отговори; Щеше да има шанс, ако намереше такси по телефона в осем часа вечерта! Филип седна в един фотьойл и разтвори „Монд“.

— Убийствено е! — каза тя. — Във върховите часове в Париж няма други превозни средства, освен метрото или автобуса!

Той се съгласи с поклащане на глава и смъкна вестника си. Тя издържа погледа му. Наблюдаваше я по-проницателно, отколкото обикновено. Сякаш беше подушил, че тази вечер беше особено важна за нея. Ревността ли го караше да предчувствува? Тя извърна глава и провери в огледалото на камината състоянието на фризурата си и дискретното съвършенство на грима си. След дълго двоумение тя бе облякла официалния си костюм от сиво-бяло ламе. Това облекло, едновременно бледо и искрящо, придаваше на очите ѝ необикновена дълбочина. Далечно бръмчене, което долавяше с ухото си, ѝ напомняше, че все още е в телефонна връзка.

— Колко се бавят! — въздъхна тя. — Ало! Ало!

— Трябва да са те забравили! — каза Филип. — Смешно!

Още малко и щеше да ѝ предложи да я отведе с колата си на срещата. Тя усещаше, че той е готов на всички унижения само да научи нещо повече.

— Чакайте! — каза телефонистката.

Карол опря коляно до облегалката на фотьойла. „Поза на младо момиче“ — помисли си тя. Никога не беше се чувствувала така леко. Неслучайно Рихард я беше помолил да вечеря с него, щом знаеше, че Ксавие е на път. Наистина беше я уведомил, че е поканил и приятели. Но нито Олимпия, нито Марсел Лашо бяха между тях. Ще бъдат, беше казал той, само хора, които тя не познава. Навярно устройваше делова вечеря, от която разчиташе да има значителна полза: имал е нужда от

красиви жени на масата, за да вложи малко прелест във всичко това. И дали тя ще бъде единствената францужойка между германците? Тази перспектива не можеше да не ѝ харесва.

— ... Ще имате кола след четири минути — каза телефонистката. Карол, сияеща, затвори телефона.

— Нареди се! — каза тя на Филип.

Той стана, за да ѝ помогне да облече палтото си от черен визон.

С галантен жест и мрачно лице, той запита:

— Късно ли ще се прибереш?

— Откъде мога да знам? — отвърна тя, повдигайки с пръст една къдрица пред огледалото.

И излезе с прекрасното чувство, че след нея започваше едно очакване, едно страдание, една омраза, които тя единствено ще подхранва.

Като се качваше в таксито, шофьорът се обърна и каза:

— Къде отиваме?

Намери лицето му плебейско, но страшно симпатично. Колата тръгна по кея Малаке, мина моста Карусел и зави надясно. Очерта се фасадата на Лувъра, бледа и величествена. Прозорците на партера бяха осветени. Сякаш дворецът имаше обитатели. Навярно тази вечер устройваха някаква изложба. Красотата на Париж нощем с неговите къщи, пълни със спомени, с неговите мрачни стени, с неговите очертания от бяла светлина радваше Карол като някаква поредица от дарове. Като че ли в нейна чест Рихард бе избрал да живее на остров Сен Луи. Никога човек с лош вкус не би имал жилище в този тих квартал с интимен чар. За първи път му отиваше на гости. Любопитството възбуждаше нейното желание. Таксито спря пред стара къща с врата като на затвор, обкована с железни плочки. Тесен асансьор, подобен на вертикално изправен ковчег със стени в огледала, изкачи Карол на петия етаж. Самият Рихард отвори при нейното позвъняване. Тя посрещна с вълнение удара на неговия син и студен поглед. Той целуна ръката ѝ, освободи я от кожуха и я въведе в просторна и висока стая, която навярно преди е била ателие на художник. Около белите стени изпъкваха красиви мебели, тъмни и масивни. Масата бе поставена по средата. Два прибора. Тя обърна очи към него, без да прояви и най-малка изненада.

— Отчаян съм — каза сериозният му глас с груб и топъл акцент.
— Всичките ми приятели се отказаха в последната минута.

Тя потисна усмивката си и весело се приготви да играе друга роля.

* * *

Като влезе в големия салон, Жан-Марк бе обзет от зрелището на всички тия сковани голи тела, от всички тия отрязани глави със слепи очи, къпещи се в електрическа светлина. По-мъртви от мъртвите, каменните портрети припомняха нищожеството на земните амбиции. Мъже и жени, които бяха страдали, лъгали, обичали, градили, бяха се гордели със своето положение, а нищо не бе останало от тяхното вълнение, освен тия студени мраморни релефни изображения, върху които се плъзгат разсеяните погледи на посетителите. Жилбер, изглежда, беше потиснат от същото мрачно чувство като Жан-Марк. Облечен в своята моряшка пелерина, с ръце в джобовете, той крачеше от един бюст до друг, като ги гледаше тъжно изпод вежди.

— Скулптурата не е весело изкуство! — прошепна той. — Когато съзерцаваш една картина, имаш желание да се провреш в платното и да се окъпеш в боите; когато съзерцаваш статуя, неизбежно мислиш за смъртта. Една статуя, която се усмихва — това е нещо страшно, не намираш ли?

— А статуя с гримаса на болка — още повече. Всъщност тя не трябва да възпроизвежда нито чувство, нито движение. Трябва да ги подсказва. Ако артистът изобрази повече, ако набляга, получава се маймунщина, театър. От статуи като „Лаокоон и синовете му“ аз се ужасявам!

— Ах, какво удоволствие ми създава това, което ти ми казваш тук! — извика Жилбер. — Аз също се ужасявам от „Лаокоон“!

Жан-Марк се поздрави за тяхното единомислие. Добре беше направил, че се отказа от глупавото излизане с Валери и компанията. Това стана лесно, по телефона. За предлог измисли извънредно занятие по практика. Тя дори не се изненада. Всичко минаваше пред нея. В този момент тя навярно се смееше с другите, подхвърляше някои хубави думи, предварително подбрани, пиеше от чашата на Ники,

танцуваше буза до буза с Бертран... „Щом това я забавлява!...“ — мислеше си Жан-Марк. От колко време вървяха един до друг с Жилбер? Минавайки от зала в зала, те се възхищаваха на строгата голота на един атински юноша, мечтаеха пред един мраморен фрагмент, представляващ торс с измъчени мускули, разпитваха едно лице с прояден нос и свити в чувствена гримаса устни. От време на време вълна от посетители, повиквана от гида, се събираше около всепризнат шедьовър.

— Да вървим по-нататък — шепнеше Жилбер. — Не искам да слушам как декламира глупости!

Внезапно светлината угасна. Всички статуи изчезнаха, с изключение на една в средата на залата при кариатидите, — „Диана на лов“ бе осветена от лъчите на прожектор. Тя се представяше като кинозвезда с ръка, търсеца стрела в колчана, окачен на рамото ѝ, с дълъг врат, с изящен крак, с кошута, подскачаща до нея.

— Харесваш ли това? — попита Жилбер.

— Не! — каза Жан-Марк. — Много е сладникаво.

— Освен това има глупав вид! Изобщо гърците лошо представят всички свои жени. Правили са ги матрони с големи гърди или пък слаби момичета с момчешки мускули!

Когато отново осветиха залата, Жилбер се насочи вдясно и се изправи пред очарователна мъжка статуя с вдигнати и съединени над главата ръце.

— Това е вече друго нещо, нали? — каза той.

— Да — каза Жан-Марк. — А са го бутнали в ъгъла. Никой не го поглежда! Недомислие!

Грациозността на лицето, гъвкавостта на движението, зърното на мрамора — всичко тук способствуваше за едно неземно съвършенство. Дълго стояха в съзерцание пред този непознат младеж, после продължиха разходката си, доволни, че пред всяка нова творба можеха да потвърдят прекрасното сходство на своите вкусове. Отбягвайки „Венера Милоска“ и други скулптори със световна слава, те се отправяха, без да се уговарят, към по-дискретни, по-необикновени статуи, като им се струваше, че в тайната на тия творби не можеше да проникне никой, освен тях: античният Аполон с осакатен орган, сатир, играещ с дете... Изведнъж Жилбер се застоя пред една скулптурна група, представляваща двама юноши, леко приближени един до друг.

Единият, чиято дясна ръка беше счупена, като че ли четеше нещо във вдлъбнатината на лявата си длан. Вторият, с едната ръка на бедрото, а другата — чудновато вдигната с разперени пръсти зад тила на съседа си, го гледаше с братска нежност. И двамата бяха голи, но мраморът на хармонично изваяните им мускули им придаваше учудващо целомъдрие. Дори полът им, ясно очертан, допълваше благородството и равновесието на ансамбъла. Тези две тела близнаци бяха по същество чисти, облечени във вечна младост, изваяни за живота под открито небе, за благородните идеи и мъжествените очи.

— Каква красота! — прошепна Жилбер.

— Да — каза Жан-Марк.

Той се наведе към пиедестала и прочете:

— „Орест и Пилад... античен стил... имитиращ един модел от началото на V век преди Христа...“

— Когато човек гледа това — подзе отново Жилбер, — има впечатлението, че тия хора са били открили тайната на щастието и че ние сме я загубили, като се обличаме в тъмно, като създаваме идиотски закони, като четем Библията! Орест и Пилад! Двама приятели...

— Ела! — каза Жан-Марк.

Те излязоха от залите на гръко-римската античност и стигнаха до монументалното стълбище в момента, когато светлината отново угасна. Този път един прожектор осветяваше само „Победата при Самотраки“, поставена на върха на стълбата. Обезглавена фигура на тъмен фон, устремена, прелестна, с големи, разтворени криле, с дрехи, прилепнали от вятъра към бедрата и гърдите.

— Тази е красива, защото още няма лице! — каза Жилбер. — Каква катастрофа, ако някой намери главата ѝ!

— Ще се качим ли горе да разгледаме и други зали? — попита Жан-Марк.

Жилбер се двоумеше.

— Може би стига! — каза той най-сетне. — Не трябва да се откриват много хубави неща на един път. Иначе спомените се объркват. Да бяхме отишли у вас? Искам да видя къде живееш.

Вчера Жан-Марк би отказал да му покаже стаята си. Но тази сутрин Агнес беше идвала тайно да почисти. Всичко беше в ред.

— Е, добре! Да отидем — каза той. — Но предупреждавам те — това е слугинска стая!

— Че какво?

Тръгнаха пеша в студената нощ. Като минаха по улица „Бонапарт“, Жан-Марк показва на Жилбер къщата на своето детство.

— Преместил си се, след като сте се скарали с баща ти? — попита Жилбер.

— Не, преди това.

— Защо?

— За да имам самостоятелен живот.

— Какво означава за тебе да имаш самостоятелен живот? Да спиш с момичета ли?

— Между другото, да...

— Много ли момичета си имал?

— Няколко.

— Аз нито едно, — каза Жилбер, хилейки се. — Трябва да ти изглеждам идиот. Ще навърша осемнадесет години след три седмици и съм девствен!

— Съвсем не изглеждаш на идиот. Това е въпрос на обстоятелства. Дори е по-добре може би да се почне по-късно...

Направиха мълчаливо няколко крачки. После Жилбер каза:

— Знаеш ли какво поисках от дядо и баба за моя рожден ден?

— Не.

— Една кола емге. Те са съгласни!

— Но нямаш разрешително за кормуване!

— Ще се явя на изпит. Вземам уроци от Леон.

— Леон?

— Да, шофьора. Струва ми се, че осемнадесет години е вече един етап, нали?

— Човек си въобразява, преди да ги е навършил! — каза Жан-Марк. — После мнението бързо се променя!

— Изобщо така е и за момичетата?

— Кое?

— Преди изглежда прекрасно! А после...

— После пак не е лошо! — каза Жан-Марк със смях.

Бяха стигнали улица „Асас“. По стълбите Жан-Марк допълни:

— Знаеш, драги, съвсем малка е стаичката там горе. Ще бъдеш разочарован!

Той отвори вратата, запали лампата и покани Жилбер да влезе.

— Нямам нищо за пиене! — подзе той. — Освен ако приемеш ябълков сок!

— Но да — каза Жилбер. — Сок от ябълки, ще бъде много хубаво!

Проучваше стаята с поглед. Изведнъж извика:

— Чудно е, че тук, у тебе, много ми харесва!

— Шегуваш ли се?

— Не, не, уверявам те!

— Човек едва може да се обърне!

— Може би, но е толкова интимно, толкова твое! А и този изглед към комиците на Париж! Всички тия наклонени покриви, които си пречат един на друг, тия кули от керамични тръби, тия капандури, тия светлини в далечината... Заклевам ти се, че бих предпочел сто пъти да живея тук вместо при баба и дядо!

Изглеждаше искрен. Наистина преситен от комфорта от скъпите мебели, от картините, от книгите, той навярно намираше пикантна тази бедна обстановка. Жан-Марк изпита голяма радост. Изведнъж и той започна да обича стаята си, която отдавна бе престанал да забелязва.

Подаде на Жилбер чаша с ябълков сок. Жилбер отпи една глътка, наведе се над масата, взе една, книга напосоки, прелисти я и каза:

— „Разполагаемата част...“, „последниците от запора...“ — нищо не разбирам! Дори ми изглежда зловещият твой учебник! Кога имаш изпити?

— Писмен през май, устен през юни, предполагам.

— Готов ли се чувствуваш?

— Съвсем не. Но имам още време.

— А после? Наистина е глупаво, че си се разсърдил на баща си! Той щеше да те подкрепи в началото...

Жан-Марк запази мълчание. Можеше ли да твърди, че във фармацевтичните лаборатории на „Шарнерай-Дюпуй“ ще намери по-интересна служба, отколкото в адвокатската кантора „Ейглетиер“? Всъщност Жилбер навярно знаеше това. От желание да се закача повежда този разговор. А като си помислеше, че утре ще трябва да застане с лице срещу самия господин Шарнерай? Всичко да реши, да говори с ясни думи, да се обвърже за цял живот. Тръпки полазиха по гърба на Жан-Марк. Студено беше в тази стая. Той завъртя до край

ключа на електрическия радиатор. После пусна грамофона и намали тона, докато звукът стана като фон: Третата симфония на Бетовен. След минута прозвуча гласът на Жилбер:

— Ти не ми каза защо Валери не дойде с нас в Лувъра?

— Беше уморена — измърмори Жан-Марк.

Няма все пак да му разкрие, че бе излъгал Валери, за да може да излезе само с него!

— Виж ти! — каза Жилбер. — Това рядко ѝ се случва.

Жан-Марк затвори очи, преструвайки се, че слуша музиката. Сърцето му биеше ускорено. Ами ако Жилбер реши един ден да заговори пред Валери за това нощно посещение в Лувъра... Не, момчето беше толкова проникателно, че нямаше да направи тази глупост. Без да е осведомено, то предугаждаше всичко! Изслушаха и двете страни на плочата. После Жилбер каза:

— Време е да си вървя. Кога ще те видя пак?

— В понеделник на урока.

— Не може ли преди това?

— Не. Да приготиш упражненията по тригонометрия, които ти посочих.

— Да, да, бъди спокоен! — измърмори Жилбер. Жан-Марк слезе с него на улицата. Жилбер спря едно такси. Преди да влезе в колата, той прошепна:

— Благодаря, Жан-Марк... Благодаря ти за тази вечер... Благодаря за твоето приятелство. Ти и аз — това е прекрасно!

Вратата изтрака. Таксито се отдалечи. И след като изчезна, Жан-Марк стоя дълго на тротоара, изпълнен с необяснима радост. Тъй като беше още сравнително рано, той реши да отиде до „Бигарад“, за да види дали Валери е още в компанията.

* * *

— Тук е — каза Карол. — Голямата врата, веднага след антикварната...

Рихард спря колата си до тротоара, скочи от мястото си, отвори дясната вратичка и помогна на Карол да слезе. Застана пред нея

вцепенено, тромаво, загледал я право в очите. Тя се усмихна и му подаде ръка:

— Е, хайде, довиждане, Рихард! Вечерята беше много симпатична.

— Мога ли да ви телефонирам скоро, за да направим друга, също така симпатична вечеря? — попита той.

Тя отново почувствува как нахлува в нея дрезгавото трептене на този глас и си помисли за някакво подземие, за някакъв тъмен кладенец с вода на дъното. Овладейвайки вълнението си, тя иронично сви очи и прошепна:

— С вашите приятели, които се бяха отказали?

— Не съжалявайте за тях: те са много скучни хора!

Тя натисна звънеца, вратата се отвори автоматично.

— Ксавие се връща вдругиден — каза тя.

— А когато е тук, никога ли не излизате без него?

— Това още не ми се е случвало!

— В такъв случай трябва да се опита. Непременно! И бързо! Ще ви телефонирам вдругиден.

— По-добре след три дни.

Той се поклони почтително. Карол се раздели с него малко потисната. Външната врата се затвори след нея. Тя прекоси с бързи крачки павирания двор, в който на трите страни автомобили спяха под лунната светлина. Каква странна вечер! Рядко бе чувствувала, че я водят, че я превъзхождат до такава степен. За първи път не тя водеше играта. Дори не знаеше къде се намира. Вратите на асансьора се затвориха зад нея. Тя машинално натисна копчето на втория етаж. По време на яденето (хайвер, студено пиле, шампанско и никаква прислуга) той я бе разпитвал за нея, за съпруга ѝ, за Ксавие. Разбира се, тя трябваше да лъже, за да украси истината. Между нея и Ксавие имало голяма любов, която свършвала; колкото до Филип, той бил сурово и грубо същество, с което тя била в процес на развод, макар че го уважавала много и продължавала да живее под един покрив с него; но раздялата щяла да стане скоро; вследствие на тия сантиментални разочарования тя била обзета от тъга, от хроническа мъка, която криела от света под една привидна веселост. Рихард я слушаше внимателно и изглеждаше, че ѝ вярва. Все пак нито за миг не я бе докоснал. Дори след вечерята, седнал с нея на дивана срещу

запалената камина, той не бе направил нито един неуместен жест, не бе казал нито една обвързваща дума. До края се бе държал възхитително и коректно. Много коректно. Можеше ли тя да му се сърди за тази въздържаност? Стигнала до втория етаж, тя извади ключа от чантата си и тихо отвори вратата. В известни случаи препаленото уважение води до неуважение. Тя се чувствуваше едновременно засегната и поласкана, издигната много високо и глупаво измамена, разгневена, че не знаеше какво трябва да мисли за този човек, нито пък какво можеше да мисли този човек за нея. В единадесет часа говореха за Германия, за детството на Рихард, за красотите на Черна гора... Той го правеше нарочно! Ще не ще, тя трябваше да пее със същия глас; „Късно е. Трябва да си вървя. Да, да...“ Колко беше хубав с грубата си глава, с ледения си поглед, със силната си усмивка! Тя би искала да има сили да не го вижда повече. Ако телефонира след три дни, ще каже не. Светлината бликаше от малък полилей от венецианско стъкло. Фина кухненска миризма още лъхаше във вестибюла. Кога най-сетне Агнес ще се научи да затваря вратата на коридора? Наистина се е отпуснала в работата си! Да я оправя ли? Но какво ме засяга? Тази къща съвсем не е моя къща! Все пак поведението на Рихард е необяснимо! Човек не може да се държи така с една жена, която е поканил на вечеря тет-а-тет... Раздразнена, тя свали коженото си палто. Стресна я шум, идващ от кабинета. Тя не би трябвало да се съмнява: Филип още не спеше! Той може би дори я чакаше. Жалък тип! Вратата се отвори. Той се появи на прага в домашен тъмносин халат, със златистожълт шал около врата, с книга в ръка. Какво означаваше това облекло, неподходящо за възрастта му? „Честна дума, за да ме съблазни!“ — помисли си тя в проблясък на злорадство.

— Рано се прибираш! — каза той.

— Да, бях малко уморена. Толкова съм жадна!

Той се засуети: уиски, вода, лед, чаши. За миг донесе всичко, пригответи всичко върху ниската масичка в салона. Докато той наливаше питието, Карол го наблюдаваше с по-голямо внимание и го намираше трогателен в любезността му. Желанието да бъде добра се пораждаше в нея и се предаваше от ума в плътта ѝ. Отправи усмивка към тоя раболепен просяк, благодари му, попита го какво чете в момента, не чу отговора му и пак се усмихна. В същото време я обзе странното чувство да отмъсти на Рихард. Филип ѝ подаде приготвената чаша.

Погледите им се срещнаха. Мълчаливо я молеше. Той беше толкова ясен, безпомощен и обикновен, докато Рихард беше млад, снажен и загадъчен. Тя го мразеше, но все пак имаше желание да му даде милостиня. За да достигне границите на своята собствена снизходителност. За да отмъсти на другия. За да не остане с впечатлението, че е претърпяла поражение. Тя вложи цялото си очарование в същата меланхолична усмивка, в същия влюбен поглед, които не бяха разчувствували Рихард, и каза полугласно:

— Хайде да прием в моята стая!

Той се изправи пред нея и дълго я гледа, скован от вълнение, сякаш още не смееше да повярва на успеха си. С изненада, с досада тя видя две малки сълзи да блестят в очите му.

— Е, хайде! Ела! — каза тя.

XII

Курсистите на малки групи от по трима-четирима излизаха от Института по източни езици. Най-сетне се показа Александър с чантата си в ръка. Като видя Франсоаз, която го чакаше на отсрещния тротоар, той се сепна от изненада и прекоси улицата.

— Какво правиш тук?

— Бързо! — каза тя. — Много е важно!

И го поведе към Сена през улица „Сен Пер“. Като стигнаха до кея Волтер, тя каза с радостен порив:

— Вярвам, че ще можем да се преместим!

Той се спря рязко.

— Да се преместим? Къде ще отидем?

— В един по-голям, по-уютен апартамент!

Основната мисъл беше казана. Франсоаз очакваше с разтуптяно сърце реакцията на Александър. Все пак той отдавна знаеше, че тя иска да смени апартамента!

— Аха, да? — каза той. — Карол ти е намерила нещо?

— Не, аз самата! От малките обявления във „Фигаро“! Четири стаи в шестнадесети район!

— В шестнадесети? — повтори той с гримаса на недоверие.

Тя избърза, преди той да каже възраженията си:

— Прекрасен апартамент! Наемът е малко по-висок от нашия! Ходих там тази сутрин. Попаднах на една млада, симпатична двойка. Той е човек на изкуството — художник. Помисли си, значи мечтае за левия бряг! Само като разбра, че нашият апартамент е на улица „Баки“...

— Почакай да го видят...

— Но те го видяха!

— Кога?

— В три часа. Точно след като ти тръгна за института. Те са въодушевени. Ако се водим по тях, ще се преместим утре!

Той продължи да крачи с наведена глава, с ръце, пъхнати в джобовете на палтото му.

— Ти си истински циклон — каза той. — Тази сутрин не ставаше дума за нищо, а сега...

— Трябва да се действа бързо в подобни случаи — отговори тя. — Ако ние се двоумим, някой може да ни го измъкне под носа...

— Защото ти смяташ, че е изгодно?

— Естествено, Александър! Помисли малко: ще имаш кабинет за работа! Никола ще си има стая, ние също! Една голяма кухня! Отделно помещение за баня. Нашият живот ще се промени!

Той се усмихна: тя го забавляваше със своята буржоазна привързаност към удобствата в живота. В дъното на душата си, мислеше си той, всяка жена е камериерка, чистачка, домакиня... Впрочем той, който мразеше предразсъдъците, не смяташе ли както другите, че е предразсъдък да счита, че шестнадесети район не е равностоен на шести или седми? Да предпочиташ един квартал пред друг, значи да допускаш разсъдъкът ти да отстъпва пред вещите. Един умен човек трябва да може да изгражда личния си свят навсякъде. Да промениш адреса или да промениш ризата си — имаше ли разлика?

— Къде ме водиш? — попита той.

— На улица „Сен Дидие“, господин и госпожа Пасеро! Те ни чакат!

Той тръгна, като избухна в смях:

— Каква конспирация!

Тя увисна на ръката му.

— Знай, ако не ти хареса, кажи само една дума и...

Преминаха през моста Карусел, градините на Лувъра и се качиха в метрото при „Пале роаял“.

— Виждаш ли — каза Франсоаз, — само веднъж ще се прехвърляш, когато отиваш в института. Двадесет минути, не повече...

Като завиха по улица „Сен Дидие“, Александър изпита чувство на хлад и на уважение. Автомобилите пълзяха по стръмното между къщите. Франсоаз се спря пред една шестетажна сграда с мрачна фасада и тъмни прозорци, построена навярно в началото на века.

— Тук е — съобщи тя, като се вмъкна във входа.

В дъното на коридора блестеше електрическа лампа в посивял стъклен абажур.

— Има и асансьор... — подзе тя гордо.

Но една табелка беше окачена на дръжката: „Временно спрян“.

— Добре започва! — каза Александър.

— Няма никакво значение! — възрази тя. — Отиваме на първия етаж.

— Тогава защо си толкова довольна, че има асансьор?

Тя не отговори.

— Ти си смешна — поклати той глава.

Изкачиха стълбището, чиито стъпала бяха застлани с грозна шарена пътека. През стъпало постелката беше нагърчена. На площадката имаше три кафяви врати. Франсоаз позвъни на лявата. Младата жена, която й отвори, изглеждаше тридесетгодишна. Дребна, болезнено бледа и скулеста, тя имаше весели очи и по-широка от челюстите си усмивка.

— Да ви представя моя съпруг! — каза Франсоаз. — Госпожа Пасеро...

Появи се и господин Пасеро. Едър, с буйна коса, той смучеше угасналата си лула и пъчеше гърди под дебел пуловер на зелени и жълти райета.

— Е, хайде, влезте! — покани ги той.

От съвсем тясното антре минаха в мрачна трапезария с тъмночервени пердета, с модерни, олющени и зацапани мебели. На четирите ъгъла таванът бе украсен с палмови клончета от гипс. До прозореца се издигаше голям черен бойлер за отопление. Тръбата му прекосяваше помещението и се забиваше в стената.

— Както виждате — каза госпожа Пасеро, — ние сами се отопляваме. Много е изгодно, защото винаги имаме температура, каквато искаме. А освен това е много икономично. Сандъкът за въглища е точно отзад, в коридора. Фред, по колко пъти дневно зареждаш през зимата? Три пъти?

— Не, два пъти — отговори Фред, като се прозя.

— Виждате ли!

Александър забеляза по стената някакви странни платна, окачени едно до друго, без рамки. Петна от ярки бои се преливаха едно в друго. Тук-там по тях, в гъстия слой боя, имаше по някоя рибена кост, парична монета, капачка от химикалка. Всички картини бяха подписани с името Фред. Увлечен по този хаотичен свят, Александър

забравяше апартамента. Той минаваше от картина на картина, гледаше отблизо и се учудваше, че един човек, привидно нормален, с такава страст е цапал белите платна. Това не бе абстрактност, а избърсване на четките. Франсоаз го дръпна за ръкава.

— Идваш ли?

— Да, да — измърмори той.

— Трапезарията е идеална, нали?

— Идеална, идеална! Всъщност не е много светла!

Тя вдигна рамене и каза строго:

— На първия етаж не може да бъде много светло!

Спалнята, която се намираше в дъното на дълъг коридор, беше мрачна с пердетата си от пожълтял тюл, с дървеното боядисано легло стил Луи XV и с бледолилавите книжни тапети на тъмни и светли райета, по които също тук-там имаше крещящи картини.

— Идвате в лош момент! — каза госпожа Пасеро. — Сутрин до десет часа сме облени в слънце.

На минаване тя оправи възглавницата на един фотьойл, отвори вратата на един шкаф за дрехи, като каза: „Гардероби, гардероби, гардероби!“, и добави:

— Имате ли такива гардероби на улица „Бак“? Не си спомням!...

— Да, да! — каза Франсоаз. — Само един, но много, много голям...

— В нашата епоха са необходими вградени гардероби, за да се живее по-нашироко. Сега оттук...

Старомодна баня, снабдена с газов нагревател. До нея малка стаичка, мебелирана с диван, стол и триножник.

— Това ще бъде стаята на Никола — каза Франсоаз тържествено.

По стените пак имаше картини от Фред, все по-ярки и по-неразбираеми. Картини имаше и по пода. На триножника бе поставено бяло платно с голямо червено петно по средата, а около него бяха залепени зърна от грозде.

— Всичко, което мога да ви кажа, е, че човек тук се чувства много добре, за да работи — каза Фред. — Отпуска се и това е...

Като излязоха от втората стая, те тръгнаха по дългия коридор и попаднаха в килер, осветен само от малък висок прозорец.

— Това беше кабинетът на тъста ми — каза Фред.

— Ще бъде твойт! — прошепна Франсоаз на Александър.

— Умря тази година, през януари — въздъхна госпожа Пасеро.
— Впрочем затова искаме да се преместим. Сега апартаментът е много голям за нас.

Книги и папки изпълваха четирите дървени лавици. Масата чезнеше под грамада книжа.

— Баща ми беше финансов съветник — добави госпожа Пасеро.

— А! — възкликна Александър.

Колкото и да се мъчеше, той не можеше да се види наследник на един финансов съветник. Все пак трябваше да се съгласи, че този апартамент беше по-широк и по-удобен от неговия. Франсоаз вече разглеждаше кухнята с компетентен вид, решително и като собственичка. Върнала се в трапезарията, тя дръпна Александър настрана и каза:

— Е, какво мислиш?

— Не е много весел! — изръмжа той.

— Защото трябва да се пребоядиса, да се сменят пердетата. Имай вяра в мене, Александър! Ще видиш колко прекрасно ще бъде!

Той се възхити от удоволствието, с което тя мислено смъкваше декора на семейство Пасеро, за да го замени със свой.

— Седнете, моля! — каза Фред Пасеро. — Имаш ли нещо за пиене, Кики?

Кики постави на масата шише с ликьор и четири чаши.

— Ако се споразумеем — попита Александър, — как ще процедираме?

— О, много просто! — отвърна госпожа Пасеро. — Ние говорихме по този въпрос с вашата жена. Всеки, от своя страна, ще изпрати по едно препоръчано писмо с обратна разписка до своя хазяин, за да му съобщи, че имаме намерение да си разменим апартаментите с оглед нуждите на семействата ни. Кое е истина.

— Съвсем истина! — каза Франсоаз.

— След срок от петнадесет дни, ако нашите хазяи не направят възражения пред съда, ще можем, спокойно да направим замяната. Формално нашето положение е законно. Ние ще продължим да бъдем редовни наематели!

— Уверена ли сте в това?

— Абсолютно!

— Аз вече говорих по телефона с нашия управител — каза Франсоаз. — Той по принцип е съгласен. И тъй като собственикът не прави нищо, без да се съветва с него...

— От наша страна ние имаме уверението, че няма да имаме пречки! — каза госпожа Пасеро.

— Остава само, че вашият наем е по-висок от нашия! — каза Александър.

— Седемдесет и пет франка разлика месечно! Нищо не е!

— Колкото за преотстъпката — измърмори Фред Пасеро, — ние решихме да се спрем на хиляда и петстотин франка.

— Каква преотстъпка? — попита Александър.

— Но да, каква преотстъпка? — извика Франсоаз. — Вие не сте ми говорили за преотстъпка!

Фред Пасеро леко се усмихна и погали брадичката си с изцапани с боя пръсти.

— Ние с жена ми размислихме... Вашият апартамент все пак е по-малоценен от нашия... Не само по обем... Освен това ние ви оставяме пердетата, мокета в антрето...

— Съжалявам, господине — каза Александър, като стана.

— Не разполагам с такава сума.

Стана и Франсоаз, отчаяна.

— Чакайте! — каза Фред. — Не искам да ми платите сумата наведнъж. Може на вноски...

— Не, господине. Тази сделка, дори без преотстъпка, е тежка за мене. А сега е невъзможна!

Франсоаз го последва във вестибюла. Зад тях двамата Пасеро спореха на тих глас. Когато Александър се готвеше да излезе, Фред застана между него и вратата.

— Е, какво! — каза той. — Отказвате ли се? Все пак можем да поговорим!

— Да поговорим, за каквото искате, но не и за някаква преотстъпка — забеляза Александър.

— Вие имате шанс, че вашата улица „Бак“ ми влезе в очи! Губя от замяната, но както и да е. Какво да се прави?! Аз съм човек на изкуството...

Александър погледна бегло Франсоаз. Надеждата я пооживи. Госпожа Пасеро изпи ликъора от чашата си и предложи веднага да

напишат писмата до хазяите.

Като излезе с Александър на улицата, Франсоаз бе с разтуптяно от радост сърце.

— Доволна ли си? — попита той.

— А ти?

— Да, понеже този апартамент ти харесва.

— Малко е да се каже, че ми харесва, Александър, той ме очарова! Толкова щастливи ще бъдем там!

— Да, да! — каза той. — Ще се разпуснем като тях!

Тя се притисна към него усмихната. Той я прихвана за раменете. Колко малко трябваше всъщност, за да се задоволят жените!

— Накратко, ако всичко върви гладко, ще можем да се преместим след петнадесет дни? — попита той.

Тя се отдръпна от него, завъртя се на токовете си наред тротоара, отново се хвана за ръката му и каза:

— Да! Даваш ли си сметка?

— Давам си най-вече сметка, че след петнадесет дни няма да бъда тук!

— Къде ще бъдеш? — измънка тя.

— В Москва.

Тя го погледна загрижено и повтори тихо:

— В Москва?

— Да.

— Какво ще правиш там?

— Това е идея на Шевалие-Виняр — отговори той. — Миналата седмица е бил посетен от главния редактор на едно голямо съветско литературно списание: Висарион Боголюбов. Аз също видях този човек. Ние тримата обсъждахме възможността за създаване на едно френско издание, близък на съветското списание. С една дума виждаш какво е значението на този проект. Само че аз трябва да отида в Москва, за да проуча на място подробностите на тази работа...

— Колко време ще отсъствуваш?

— Осем или десет дни, не повече!

— А уроците ти в института?

— Уговорих се с госпожа Шуйска. Тя много иска да ме замества.

— Решил си всичко това, без да ми кажеш?

— Щях да ти кажа, но ти тъкмо тогава повдигна въпроса за апартамента!

Разстроена за миг, тя се съвзе. Перспективата за преместването ѝ помагаше да понесе тази раздяла. Усмивайки се с усилие, тя каза:

— По този начин, когато ти се върнеш, ние с Никола̀ ще сме наредили всичко!

Направиха няколко крачки мълчаливо. После Александър започна да говори глухо, с очи, отправени надалеч, сякаш тя не беше до него:

— Отивам в тази страна, която съм си представял чрез книги в продължение на повече от тридесет години и чийто език преподавам. Странно е! По своя инициатива може би никога нямаше да отида! Русия ме привлича и ме плаши. Приличам на човек, който се страхува да се погледне в огледалото!... Впрочем поканил съм Висарион Боголюбов на вечеря!

— За кога? — попита тя загрижено.

— За тази вечер!

В миг тя избухна:

— Трябваше преди това да ме попиташ!...

— Как да те попитам? Вдругиден той заминава за Москва. Можеше тази вечер или никога!

— Няма нищо вкъщи!

— Е, добре! Да минем край арменеца. Ще купим от него пирожки, водка, ще направим с него една руска закуска с пиене!

— За да се отпразнува едно предстоящо пътуване? — попита тя с тъга.

— За да отпразнуваме нашето предстоящо преместване.

Тя се почувствува като отнесена от вихър. Каквито и да биваха нейните обвинения към него, в края на краищата той ги разпръскваше като сламки. Погледна го в очите и каза:

— Ти си невъзможен!

И си помисли, че това, което бе невъзможно, беше животът без него.

* * *

Облакътен на масата, със зачервено лице, Висарион Боголюбов ядеше с апетит. Франсоаз беше изненадана от неговите груби маниери и все пак не можеше да отрече, че го намира симпатичен. В своя европейски костюм, който го стягаше в раменете, този мужик с рус перчем и сини очи имаше вид на добросърдечен човек. От време на време наивна усмивка просветляваше лицето му. Той не знаеше нито една дума на френски и руският му акцент беше съвсем различен от този на Александър. По-провлачен, по-пеещ, по-наблягащ върху гласните. Стил на дяволит селянин и познания на професор по литература. Тя не знаеше толкова добре руски, за да следи разговора, но понякога долавяше откъслечни фрази. Или пък Александър и превеждаше по някоя дума. Той изглеждаше пленен от госта си.

— Колко жалко, че ти не можеш да разбереш всичко! — казваше той.

Тя се усмихваше. Висарион Боголюбов ѝ намигаше, изпразваше чашата с водка и пак се връщаше към чинията си. Никола, който трябваше да бъде на курс тази вечер, се беше измъкнал преди пристигането на поканения. Колко много се зарадва, когато разбра, че в новия апартамент ще има отделна стая за него. Само Александър, изглежда, не съзнаваше изгодите на тази замяна. Навярно му липсваше въображение! Тя обаче мислено се връщаше на улица „Сен Дидие“, разхождаше се с радост из стаите, подреждаше мебелите, заканваше пердетата, запалваше печката, поставяше тенджерите...

Александър се обърна към Висарион Боголюбов, глътна едновременно с него чаша водка и подхвана разговора. Франсоаз разбра, че разискваха по въпроса на предстоящото заминаване на Александър. Тя си мислеше за същото със страх. Десет дни, дълго, нескончаемо време! Но Александър изглеждаше толкова щастлив, че ще отпътува! През неговото отсъствие тя ще създаде новия декор на техния живот. Никола ще ѝ помага в тежката работа.

— За ваше здраве! — каза Висарион Боголюбов на френски със смешен акцент.

С вдигната чаша, той я канеше да пие. Тя не можа да откаже. Силният алкохол опари небцето ѝ. Мислите ѝ се разлюляха. Пред нея на стената висеше голяма картина с руски пейзаж. Александър ще види това в действителност след няколко дни: тази степ, тези дървени къщи, тази горичка от сребърни брези... И не ще бъде до него, за да

сподели вълнението му! Тя стана, смени чиниите и донесе десерта: сладка питка с масло и извара, малко поизсъхнала. Висарион Боголюбов завъртя очи с възторг, наведе се към Франсоаз и ѝ заговори на руски.

— Не разбирам — прошепна тя на Александър.

— Той каза, че съжалява, задето и ти няма да дойдеш с мен.

— Кажи му, че аз съжалявам много повече от него!

Висарион Боголюбов сам напълни чашата си. Александър го попита дали знае нови народни руски песни.

Без да го молят, гостът започна да тананика един тъжен припев с доста приятен баритонов глас. Александър клатеше глава в такт. Безредието на масата, нагънатата покривка, димът на цигарите, който се носеше из стаята, кръстосването на дрезгавите гласове забавляваха и пренасяха Франсоаз надалеч. Всеки път, когато имаше опасност да изпадне в меланхолия, искрица радост я съживяваше: новият апартамент! Като се прибра към един след полунощ, Никола завари всички на масата.

XIII

След като изпра двете кърпи, Жан-Марк ги залепи още мокри върху огледалото над умивалника. Утре сутринта ще ги намери гладки и чисти, както би ги получил от гладачницата. Чорапите му киснеха в легена, напълнен с пенлива вода, „суперактивна“. Франсоаз му беше дала едно шише от този „чудотворен препарат“. Във всеки случай скоро ще промени живота си. Завчерашният му разговор с родителите на Валери окончателно беше определил съдбата му. Не можеше и да става въпрос за връщане назад. Впрочем той беше щастлив от това разрешение. Много щастлив може би. Пътят, който се отваряше пред него, беше толкова широк, толкова лесен, че дори изпитваше някакво неудобство. Ще не ще, той трябваше да признае, че материалният му успех нямаше да се дължи на заслуга, а на връзки. По начина, по който господин Шарнерай му беше стиснал ръката, той беше почувствувал белега на една доста отвратителна органическа връзка. Зачислен във фамилията, той ставаше от този ден нататък предмет, дарен с известна сила, върху светската шахматна дъска. Функциите му на бъдещ съпруг на Валери имаха по-голяма стойност от всички дипломи. Родителите на младото момиче желаеха бракът да се отпразнува веднага след Великден. Обаче той им бе казал, че предпочита най-напред да вземе изпитите си. Беше въпрос на здрав разум. Така той щеше да бъде поспокоен, като тръгнат на сватбеното пътешествие. Господин Шарнерай отлично беше разбрал неговите причини, госпожа Шарнерай се съгласи против волята си, а пък Валери се задоволи да каже: „Много е глупаво, но няма значение!“ В тия няколко минути срокът беше удължен с два месеца. Тази мисъл създаваше на Жан-Марк чувството за физическо облекчение, за свободно дишане. Годежът въпреки всичко щеше да стане след петнадесет дни. По този въпрос Валери беше неотстъпчива. Шантийи. Прием в градините. Шампанско, сладкиши. Елегантна навалица. Жан-Марк се върна на масата си. Един и половина след полунощ. Стига работа! Той подреди книгите си, окъпа се, легна си и запали цигара.

Пепел падна върху чаршафа и той я избърска с пръсти. Обичаше тия дълги часове на нощна самота. Трябваше ли да се откаже от тях след брака? Какво странно изпитание да бъдеш споен с някоя жена! Ден и нощ. В разговора и в мълчанието; в яденето, в любовта и в спането; в боледуването и в добро здраве; в минути на удоволствие и в годините на неприязън един към друг. Снощи Валери носеше на пръста си един блестящ брилянт. Годешният ѝ пръстен. Тъй като той не можеше да ѝ предложи нещо подобно, тя и майка ѝ бяха избрали между семейните бижута един среден на големина камък и го бяха поставили в нова обковка. „Камъкът не е съвсем чист — казваше тя. — Но е ефектен. След няколко години, когато ще имаш възможност, ти ще ми подариш един истински годешен пръстен. Така ще бъде по-оригинално, отколкото сега!“ Той трябваше да признае, че тя умееше елегантно да подхваща въпросите. Всеки път, когато страдеше от себелюбие, тя знаеше как само с няколко думи да отстрани всяка мисъл за материалното неравенство между нея и него.

Цигарата, почти изпушена, пареше пръстите му. Той я смачка в пепелника, поставен до леглото. После угаси лампата. Тъмнината не можеше да го приспи. С натъпкана от прочетеното глава, той продължаваше да размишлява. Но мислите му бяха по-несвързани, отколкото при светлината. Не знаеше дали мисли или сънува. Карол подпомагаше Валери да се качи на един пъстър кон. При това движение панталонът на ездачката изпращя. Карол избухна в смях.

Валери потегли в галоп... Естествено нито баща му, нито Карол ще присъствуват на сватбата. В замяна на това майка му и Ив Мерсие положително ще бъдат. Как ще се държат те? Ах, добре би се чувствувал, ако не дойдеха. А Маду? Да я уведоми ли? „Имам време!“ Какво ли правеше тя в Тюке, останала сама със своите антики и с фенека си? Видя я като в халюцинация: тежка, с открито лице, с цигара в уста, дигаща пара срещу племенниците си, които не ѝ пишеха. Положително щеше да бъде разочарована, като научи, че ще се жени за Валери. „Какво те е прихванало? Но какво те е прихванало, Жан-Марк?“ Той се вкопчваше в юздата на развилнелия се кон. Остави се да го влече в калта. Спря го със силата на ръцете си. А от седлото скочи Карол, облечена като амазонка, а на пръста ѝ пръстенът на Валери. Ако господин и госпожа Шарнерай научеха това!... Те вече крачеха в зигзаг, задъхваха се от ярост, чукаха на вратата му. Жан-Марк опипом

потърси ключа. Светлина бликна в лампата. Виденията отлетяха, обаче шумът зад вратата не стихваше.

Той стана, завъртя ключа в бравата, отвори и се отдръпна учуден. Облегнат на рамката на вратата, с бледо лице, с блуждаещ поглед, с лъскави влажни устни, Жилбер бърбореше:

— „Милостиви сине на Пан! Около твоето чело, украсено с цветя и плодове, блестят очите, два скъпоценни камъка!“

— Какво правиш тук? — попита Жан-Марк.

— От кого е?

— Ти си съвсем пиан!

— От Рембо — изхълца Жилбер.

И добави с груба гримаса:

— Да, пиан съм, драги мой! Пиан до козирката! Пих свинщини!

Жан-Марк му помогна да влезе, настани го в един фотьойл, разкопча яката му и каза:

— Не мърдай! Ей сега ще се върна...

Докато слагаше да се топли вода за чай, той чуваше зад гърба си как Жилбер плачливо мърмореше:

— Болен! Ох, колко съм болен! Жан-Марк... Ще пукна!

Жан-Марк трябваше да му държи чашата, докато той пиеше. Веднага след това очите на Жилбер се разшириха, започнаха да блуждаят, езикът му се обърна; дишаше учестено и издуваше бузи. „Не трябваше да му давам чай, а горчиво кафе — помисли Жан-Марк с досада. — В такива случаи винаги се дава горчиво кафе! Сега сигурно ще повърне“.

Хвана го за раменете и го повлече към вратата.

Тоалетната беше на площадката. Общи тоалетни — клекала. Но относително чисти. Жилбер се облегна с ръка на стената. Със силно разтърсване на раменете струята бликна. Остра миризма лъхна към Жан-Марк. Вътрешностите му се повдигнаха, помисли, че и той ще повърне. Застанал прав зад Жилбер, той стискаше ноздри и избягваше да гледа мръсотията, която се изливаше върху белия порцелан. Щом момчето започна да диша спокойно, той го остави, за да отиде да вземе кърпа от стаята си. Когато се върна, Жилбер бе паднал на пода в безсъзнание, със свити крака, заприщили вратата, и с буза, опряна до дупката. Повърна пак с мъчителен хрип. Ризата му беше изцапана отпред. Жан-Марк превъзмогна отвращението си и избърса лицето му

с кърпата. Жилбер размърда клепачи, но не можеше да произнесе нито дума. Една врата се отвори в коридора. Идваше някой. Само това липсваше!

— Е, какво има? Тежко болен ли е господинът?

Беше съседът на Жан-Марк, един добряк, общарски работник. Нисък, мургав човек със сплескан нос, по панталон и горнище от пижама.

— О, не е много сериозно — отвърна Жан-Марк. — Стомашно разстройство, отравяне...

— Искате ли да ви помогна?

— Да, бих искал да го отнеса в стаята си.

— Трябва да го изправим на крака най-напред. Ще видите какво правя аз в такива случаи!

И общарят се разкрачи над тялото, дръпна ръчката на сифона. Бликна буйна водна струя, която силно обля лицето на Жилбер. Задавен, той извика и се повдигна на лакти.

— Ето на! — каза общарят.

Той изглеждаше толкова горд от резултата, че Жан-Марк не посмя да протестира.

— Остави ме! Остави ме! — молеше Жилбер с лице, обляно от вода.

Повдигнаха го двамата — единият за краката, другият за раменете, пренесоха го в стаята и го сложиха върху леглото.

— Нямате ли нужда повече от ватерклозет? — попита общарят.

Жан-Марк го увери, че няма, благодари му и затвори вратата зад него. Дрехите на Жилбер бяха измокрени. „Какъв идиот е този тип, та пусна водата над него!“ — мислеше си Жан-Марк. Той несръчно съблече Жилбер, като издърпа панталона, чорапите, ризата без помощта на момчето, което беше в полусъзнание и с отпуснати крайници. После изми с тоалетна ръкавица лицето, гърдите, ръцете, избърса го и го зави. Макар че одеялото бе до брадичката му, Жилбер трепереше. Жан-Марк хвърли и палтото си върху него, прибави една пелерина и каза:

— По-добре ли се чувствуваш?

— Да — измънка Жилбер.

Бузите му се бяха позачервили малко. Но все още зъбите му тракаха.

— Прощавай — каза той. — Отвратително е!... Да повръщам, да повръщам в дома ти!...

— Няма значение — успокои го Жан-Марк.

Учудваше се на твърдостта си: той, на когото от нищо прилошаваше, сега гледаше без погнуса изцапаните дрехи, свити на кълбо върху перваза на прозореца. А освен това не беше почувствувал ни най-малко отвращение от вида на това момче, легнало в леглото му. Със спуснати клепачи и подути устни, Жилбер дишаше леко. Светлината на нощната лампа очертаваше високите му скули. Беше пуснал дълги коси и бакенбарди, които му придаваха романтичен вид. Спеше ли? Жан-Марк дръпна фотьойла и се настани в него, като просна крака върху друг стол. След току-що преминалата буря чувствуваше необикновено спокойствие, подобно на удоволствието, което създава края на една дълга музикална фраза. Искаше му се да не мисли за нищо, но една мисъл го тревожеше: Жилбер дори не бе казал откъде идва! Какво ще си помислят баба му и дядо му, като не се прибере тази нощ? Трябва да го отведе на всяка цена у дома му.

— Жилбер! — прошепна той. — Жилбер! Баба ти и дядо ти? Трябва да се прибереш вкъщи! Иначе те ще полудеят!

— Баба ми и дядо ми заминаха за четири дни — каза Жилбер тихо. — Един продължителен уикенд в Дордон, у приятели...

Жан-Марк отново облегна глава върху облегалото на фотьойла. Размишляваше. След дълго мълчание попита:

— С кого си бил?

— Един приятел от класа ме покани у свои братовчеди. Бяхме около тридесет души в един частен дом в Ньойи. Пихме разни неща. Танцувахме. Не помня вече. Ужасно ме боли главата!

— Не ти ли се повръща повече?

— Не, свърши се!

— Можеш ли да станеш, да вървиш?

— Не ми се вярва. Чувствувам се толкова слаб! Главата ми се върти...

— Добре. Ще спиш тук.

— А ти? — попита Жилбер.

— А, нали виждаш, настанил съм се в този фотьойл. Много съм добре.

Той угаси нощната лампа и затвори очи. Изминаха отново няколко минути на вцепенение. Слушаше равномерното дишане на Жилбер и си представяше, кой знае защо, някаква галера, чиито гребла се забиват едновременно във водата. Щеше да се унесе, когато в тъмнината до него достигна един тайнствен, настойчив глас:

— Жан-Марк?

— Какво?

— Не съм вече онова малко момче!

Първата мисъл на Жан-Марк бе, че Жилбер е още под влиянието на алкохола.

— Мълчи и гледай да заспиш — каза той.

— Ти не ми вярваш? — извика Жилбер. — Обаче е истина: тази нощ правих любов с едно момиче!

Паника обзе Жан-Марк. Като не можеше да разбере тревогата си, нито да я обуздае, той измърмори:

— Кое момиче?

— Едно момиче, което срещнах там, в Ньойи, Изабел... Изабел, но не знам коя...

— Обичаш ли я?

— Никак!

— Тогава защо си постъпил така?

— Трябваше! — отговори Жилбер. — Това е животът. Животът на мъжете! Не е ли така?

— Може би! — каза Жан-Марк.

Смущението му изчезваше, оставяйки място на едно смесено чувство на тъга, глупост и бъркотия. Сърдеше се на това момче, което поставяше толкова високо, че се е принизило до такъв жалък опит. Изведнъж започна да му се вижда много по-омърсено, отколкото беше от повръщането.

— Беше ли поне хубава? — подзе със свито гърло той.

Отвърна му зъл, накъсан смях:

— Тя е очарователна! Има гърди като жена! Секс като на жена! Всичко, което трябва, за да направи мъжа щастлив! Каква мръсотия!

— Знаеш ли — каза Жан-Марк уклончиво, — първия път...

— И ти ли първия път си бил разочарован!?

— Да.

— А сега с Валери удовлетворен ли си?

Жан-Марк не отговори. Настъпи тежко мълчание. После Жилбер се обърна към стената и изръмжа.

— Впрочем всичко това няма никакво значение!

* * *

Жан-Марк влезе в стаята с котешки стъпки. Носеше виенски кифли за закуска. Но Жилбер още спеше. Лицето му имаше спокойно изражение. Голата му ръка, по чиято бледа кожа се очертаваше една синя вена, висеше до пода с разперена длан. Той не беше чул кога Жан-Марк бе станал, окъпал се под душа, облякъл се и излязъл. И сега не чуваше как слага вода да кипне, как разтребва масата от книгата си. А вече наближаваше десет часът и дневната светлина нахлуваше през пролуките на пердетата. Жан-Марк даде още петнадесет минути срок на спящия, все пак днес бе неделя. После, като се наведе над него и го покри със сянката си, той прошепна:

— Жилбер! Жилбер!

— Да — каза Жилбер, но без да отвори очи. — Колко е часът?

— Десет.

Клепачите на Жилбер се полуотвориха и погледът му блесна:

— Дали? Невъзможно е! Спал съм като труп! А ти? Трябва да си се схванал в този фотьойл!

— Лъжеш се! Прекарах много хубава нощ! Как се чувствуващ тази сутрин?

— Прекрасно, добре! — въздъхна Жилбер. — Почистен, облекчен, подновен!...

Той седна в леглото, изпъчи голите си гърди, скръсти ръце и килна глава назад; слънчеви лъчи се плъзнаха по главата и под раменете му. После скочи от леглото, облечен само със слипове. Като заслепен от лъч светлина, Жан-Марк си спомни за Лувъра, за атинските юноши, мускулести и тъжни, мраморни и топли. Жилбер се къпеше под душа. Излезе още мокър, с кърпа около кръста. Изправил се пред умивалника, той взе четката за зъби на Жан-Марк и я пхна в устата си. Отначало изненадан от този жест, Жан-Марк не изпита никаква погнуса, никакво недоволство. Дружбата между него и това момче беше така възвишена. Видя го още как се бръсне с неговия

бръснач, как се реше с неговия гребен. После, понеже дрехите на Жилбер бяха изцапани, той му даде свои. Бяха почти еднакви на ръст. На гърба на този рус и строен младеж неговата риза на фини райета, неговият тъмносив панталон, неговото старо сако от еленова кожа добиха неочакван вид. Жилбер се смееше, оглеждайки се в огледалото:

— Не изглеждам лошо, нали?

— Много ти отива — каза Жан-Марк сериозно.

Седнаха да закусят един срещу друг.

— Направих чай съвсем случайно — каза Жан-Марк. — Ако предпочиташ кафе...

— Не, не! Чай — каза Жилбер. — Чай!

Изпи две чаши, изяде три кифли, намазани с масло и конфитюр, после продължи с бисквити. На Жан-Марк му беше приятно да го гледа така жизнерадостен сега, след като му бе толкова зле снощи. Искаше му се да прекара с него деня, но имаше среща с Валери в три часа.

— Би ли дошъл с нас? — предложи той. — Още не знам какво ще правим.

Жилбер поклати глава:

— Предпочитам да остана сам.

— Сам? — каза иронично Жан-Марк. — Уверен ли си?

Жилбер се възмути:

— Разбира се!

— Какво ще правиш?

— Ще отида на кино.

— А после?

— Ще се прибера вкъщи.

— Не искаш ли да се срещнем довечера в осем часа?

— Но... ще бъдеш ли свободен?

— Ще се помъча — отвърна Жан-Марк.

Следобедът с Валери мина бързо. Тя бе поканила приятели вкъщи. Край нея Жан-Марк игра без досада весело и непринудено ролята на годеник. Но няколко пъти с изненада разбра, че е толкова весел, защото ще види довечера Жилбер. Сбогува се в седем часа, под предлог, че има среща с Дидие Копелен. Тя го изпрати до площадката на стълбата и му подаде устните си. Залепил устни до женските устни, той си представяше Жилбер пред умивалника с неговата четка в уста.

— Трябва наистина да вървя — измънка той, като прекъсна целувката.

— Е, добре, върви!

Тя се усмихваше, беше красива с полуотворени устни, с дързък поглед; той си тръгна разгневен.

Беше оставил ключа под изтривалката. Жилбер го чакаше с книга в ръце. При влизането му той вдигна щастливо лице. Не попита Жан-Марк как е прекарал следобеда, а и Жан-Марк не го запита какво е правил, сякаш времето, през което бяха разделени, не бе съществувало за тях. Набързо подхвана един незначителен разговор, припомняха си бегло за някои приятни часове, сякаш другите не съществуваха за тях. Жан-Марк беше открил едно много симпатично бистро на улица „Драгон“. Отидоха там да вечерят. Жилбер черпеше. Беше настоял, като казваше, че е много щастлив и че освен това след осем дни ще има рожден ден. На масата заговориха пак за автомобила, който ще получи по този случай: едно емге, модел кабриолет, в бяло и черно. Неотдавна се беше записал в курс за кормуване и щеше да се яви на изпит за книжка още на другия ден, след като навърши осемнадесет години.

— Освен това — каза той — ще правим чудесни разходки заедно.

— Ами ако те скъсат? — попита Жан-Марк. — Нали знаеш, рядко дават книжка при първо явяване!

— Ако съм скъсан, ти ще седнеш на волана. Ще имаме колата точно по хубавото време.

„Хубавото време“ Жан-Марк помисли за предстоящата си женитба и бе обзет от досадна меланхолия. С усилие се върна към разговора, усмихна се и се възхити на безбройните златисти искри, които лампите на бистрото създаваха в очите на събеседника му. Бяха поръчали две порции телешко с ориз, но сервирането беше много бавно и Жилбер проявяваше нетърпение. Размърда рамене и каза:

— Не чувствуваш ли някакво течение?

— Не — отвърна Жан-Марк.

— Прозорецът зад нас не е добре затворен. Неприятно е!

— Искаш ли да сменим мястото?

— Ако на тебе ти е приятно...

Една маса се бе освободила на другия край на салона. Преместиха се. Но там съседите говореха високо и от вратата на

кухнята лъхаше от време на време тежка миризма на готвено. Жилбер, със смръщени вежди, изглеждаше, че се измъчва. Промяната на неговото настроение разтревожи Жан-Марк. С извънредната си чувствителност това момче търсеше съвършенството във всяко нещо и понеже рядко го намираще, страдаше повече от другите.

— Отчаян съм — въздъхна Жан-Марк. — Трябваше да отидем другаде!

— Защо? — прошепна Жилбер с горчива усмивка. — Тези хора до нас са невъзможни! Но няма защо да ги слушаме.

Келнерът донесе телешкото с ориз. Жан-Марк и Жилбер го опитаха с върха на зъбите си и без да се споразумяват, направиха гримаса.

— Погледни — каза тихо Жилбер.

И той показва на Жан-Марк в средата на масата едно малко глинено гърненце, от чийто похлупак с дупка за дървена лъжичка бяха изскочили пръски от жълто-зеленикава горчица.

— Знаеш ли нещо по-отвратително от това? — продължи той. — Когато бях малък, не можех да погледна бурканче с горчица, без да се отвратя. Дори сега никога не ям горчица. А ти?

Жан-Марк си помисли за Валери, на която ѝ беше приятно да яде сандвичи с горчица, „за да изглежда вулгарна“, както сама казваше.

— И аз не обичам — отвърна той.

Келнерът смени чиниите и донесе замразени плодове, които те бяха поръчали за десерт.

— Бих желал да те познавам, когато си бил още на шест, на осем години — подзе Жан-Марк замечтано.

— Не бях много интересен — каза Жилбер. — Тогава току-що бях загубил майка си. Не знаех за какво да се заломя...

Хората от съседната маса избухнаха в груб смях. Жан-Марк стисна гневно челюсти. Снизходителният поглед на Жилбер го обезоръжи. Той като че ли казваше: „Зарежи ги де! Те са други. Техният свят и нашият не са еднакви“. После се прозя зад ръката си.

— Трябва да ти е дотегнало — забеляза Жан-Марк. — Искаш ли да си ходим?

— Не — отвърна Жилбер.

Обаче гласът му бе вял, погледът му блуждаещ. Умората го обхващаше внезапно, както много млади хора, които издават последен

вик, преди да заспят в нощта.

Жан-Марк го придружи до дома му. Апартаментът беше празен и тих. Още щом се почувствува в обичайната си среда, Жилбер се оживи. Каза на Жан-Марк, че не бива да си тръгва, преди да изпие с него една последна чаша. Отидоха да търсят уиски в салона, вода и лед в кухнята. После тръгнаха към стаята със заети ръце и се настаниха в два фотьойла. Понеже беше много горещо, Жилбер махна връзката и разкопча яката на ризата си. Една лампа, поставена на ниска масичка, осветяваше лавиците с книги около него. Жан-Марк го следеше с възторг, примесен с тревога. Изпитваше като насън някакво очарование пред това лице, сякаш то беше произведение на изкуството, предназначено само за него. Съзнателно ли Жилбер бе свалил вратовръзката си и заел тази небрежна поза? Тишината и покоят създаваха между тях една странна игра. Седнали един срещу друг, с чаши в ръце, те нямаше защо да си говорят, за да се разбират. Времето, което се изнизваше, ги отнасяше в едно и също течение, в един и същи ритъм. Жан-Марк си спомни за един риболовен излет с приятели във водите около Корсика през ваканцията преди около пет-шест години... Моторът на лодката, наета за случая, се беше повредил. Необикновена тишина последва яростното боботене на машината. Слънцето печеше отвисоко върху синьото спокойно море, от чиято повърхност се издигаше блестяща, уморителна за очите мъгла. Нито една лодка на хоризонта. Докато морякът оправяше повредата, Жан-Марк бе изпитал силно чувство на самота, на щастие, на пространство и на опасност. Пълната липса на шум, лекото вълнение на водата, скърцането на неустойчивата лодка, увиснала над една опасна синкавозелена пропаст, тревожната мисъл, че си далече от човешката помощ — всичко това отново изпитваше странно и днес в тази затворена стая, отрупана с книги, когато седеше срещу Жилбер, който пиеше и пушеше, без да произнася нито дума. Дълго стояха така, вдървени, онемели, отдадени на едно страшно притегляне. „Какво ми става? — мислеше си Жан-Марк. — Колко е хубаво!...“ Изведнъж го обзе страх. Той стана, сложи празната си чаша върху масата и прошепна:

— Довиждане, Жилбер! Отивам си!

Жилбер съвсем не се изненада и го придружи до вратата. Стиснаха си ръцете. Това силно и мъжествено ръкостискане пробуди Жан-Марк.

XIV

Като се бръснеше пред огледалото, Филип намери, че не изглежда добре. Нямаше защо да се учудва след нощта, която бе прекарал! В продължение на часове, вместо да спи, той бе проучвал делото Карол. Тази сутрин трябваше да има с нея решително обяснение. Чашата бе преляла. От две седмици той не можеше повече да понася да я гледа ту весела, ту далечна. Защо, след като бе склонила веднъж на неговата настойчивост, сега го отблъскваше? Всяка вечер беше заета. Щом се разбираше толкова добре с Ксавие Болийо, нека се пренесе окончателно при него!... „Ще ѝ го кажа. Ще я принудя да избере!...“ Той се облече, телефонира в кантората си, за да предупреди госпожица Бигарос, че няма да отиде преди единадесет часа, и попита Агнес дали госпожата е станала.

— Не вярвам, господине — отвърна Агнес. — Във всеки случай тя още не е позвънила за закуската.

Беше десет часът без четвърт. Толкова по-зле, ако я събуди! С груба решителност той почука на вратата на стаята ѝ. Никой! Дори леглото не бе разтурено. Мина в банята и в лицето му блеснаха санитарните уреди. Чистото, празно помещение го вдърви, смрази го. Вдъхна парфюма на новата тоалетна вода, с която Карол си служеше от известно време, и мъката му се превърна в гняв. Цялото му същество бе обзето от желание да вика, да удря, да чупи. Изведнъж се видя с отворена уста и разширени очи в огледалото над умивалника: глупава и вяла маска на разгневен рогоносец. Лек шум го накара да извърне глава. Карол току-що бе влязла и стоеше зад него, с коженото манто от оцелот на рамене, с шала си в ръце, усмихната и свежа.

— Добро утро! Добре ли си? — попита тя.

Силно изненадан, той изведнъж се успокои. Нима тя се осмеляваше да се подиграва с него при това си поведение? Всъщност това бе обикновената ѝ тактика. Вместо да отговори на въпроса ѝ, той попита грубо:

— Откъде идваш?

Тя отправи към него студен, снизходителен поглед и прошепна:

— Наистина ли искаш да знаеш, Филип?

— Да — изръмжа той. — Не може да продължава повече така!

— И моето мнение е точно такава!

— Трябва... трябва непременно да се обясним!

— Щях да ти предложа същото.

— Още сега, Карол!

Тя свали мантото си, оправи косите си с обичайния си жест пред огледалото, завъртя се на пети и каза:

— Няма ли да ме поканиш на обяд в ресторант?

Той я изгледа с изненада. Нямаше ли тя желание да превърне в развлечение един неприятен за нея разговор? Този път няма да се улови на въдицата. Въпреки това той се чу как избърбори:

— Щом искаш.

— Къде ще ме заведеш?

— Не знам...

— За предпочитане в рибен ресторант! Обясни ми защо толкова много ми се иска риба в този момент!

— Ще мина да те взема в един часа — каза той сухо.

И излезе, без да я погледне, с чувството, че е загубил атаката, преди още да я започне.

В бюрото лошото му настроение се влоши повече. Блондо пръв понесе удара. Той беше все още затънал в делото Трубайи-Пирене. Макар и да признаваше, че случаят е сложен, Филип обвини сътрудника си, че не е намерил едно приемливо и за двете страни решение. И когато момчето постави пред него писменото предложение, което току-що бе съчинил, той се разсърди:

— От такива бележки, драги, ми е дошло до гуша. Това е губене на време! Цепене косъма на четири! Вие не сте тук, за да откривате чистото право, а за да помагате да живеят в разбирателство живите хора, хората, които са егоисти, глупци, суетни и алчни. Спогодба! Предложете ми разумна спогодба! Или пък предайте делото на Висо. Диплом той няма, но има чувство за човечност!

Като казваше това, той наблюдаваше дребното лице на Блондо, което понасяше ударите, без да трепне. Искаше му се със злорадство да нашиба с камшик този хлапак с чиста яка. И като го удря, да постави намясто цяло едно поколение самонадеяна младеж. Когато

Блондо се оттегли, смъртнобледен и важен, с папката си подръка, той започна да брои минутите до срещата с Карол.

В един часа без десет той беше в салона, нетърпелив и неспокоен. Карол се появи в оня си вид, с който често поднасяше като удар благоволенията си на човека, който я чакаше.

— Е, добре! — каза тя. — Къде отиваме?

Той предложи да я заведе в „Порфир“, нов ресторант, където бил давал много успешно делови обеда. Намирал се наблизо, на улица „Мазарини“. Отидоха пеш.

Заведението беше малко и мрачно, но в дъното имаше голям живарник, осветен отдолу. Сиви пъстърви яростно и упорито се притискаха към тръбата за вкарване на въздух, като размахваха опашки. Собственичката настана Филип и Карол на уединена маса зад един стълб, облицован с раковини, и остави листа с менюто.

— Толкова съм гладна! — каза оживено Карол.

След хиляди двоумения от изблик на лакомия тя си избра половин дузина миди и лаврак с копър.

— И за мене същото — каза Филип.

Като не беше в състояние да мисли за ядене, той се учудваше, че жена му не беше така потисната като него от мисълта за разговора, който им предстоеше.

Собственичката пак ги обезпокои, като им показва върху легло от водорасли няколко лаврака със сребристи брони, с бледи кореми и разтворени уста. Те си избраха една средно голяма риба, достатъчна за двама души. Келнерът вече носеше подноса с мидите.

— Имат превъзходен вид! — каза Карол.

Келнерът наля в чашите вино „Сансер“, което Филип беше поръчал, и си отиде.

— Е, добре! — подзе Карол. — Какво толкова важно имаше да ми казваш?

— Аз нищо — отвърна той. — Но предполагам, че в твоя живот има нещо ново, щом дори не се прибираш вкъщи да спиш.

— Наистина — каза тя — има много неща, които могат да променят живота ми. — Тя взе от подноса една мида, поля я с лимон и я лапна. Той разсеяно направи същото.

— Заради Ксавие Болийо? — попита той.

— Не, Ксавие Болийо за мене е само една светска връзка.

— Значи има някой друг?

— Да, Филип.

— Вече? — попита той със саркастична усмивка.

— Ти не можеш да разбереш — въздъхна тя. — Мериш времето с твоята мъжка логика. Като че ли в някои случаи петнадесет дни не са равни на една година. Аз срещнах едно необикновено същество, Филип.

Той изпита чувство на задушаване и изпи пълна чаша вино. Тя изяде още две миди.

— Влюбена ли си? — попита той, като се мъчеше да говори с безразличен тон.

— Да.

Мълчанието ги раздели. Карол гризеше филийка препечен хляб. После тя започна бавно, сериозно:

— Между мене и него има нещо много силно, много... много истинско!

Като каза тия думи, тя отправи към Филип откровен поглед. Той блъсна чинията си, лицето му бе сгърчено.

— Аз може би съм груба, Филип — продължи тя. — Но толкова те уважавам, толкова съм ти признателна, че не искам нищо да крия от теб!

— Уважение? Признателност? Преувеличаваш!

— Да, да! Само като си помисля за нашето минало, аз се вълнувам от прекрасните спомени, които са ни свързвали!

— Жан-Марк например! — каза той разярено.

Тя поклати тъжно глава:

— О, Филип! Защо искаш с горчиви думи да очерниш всичко? Аз знам грешките си спрямо тебе, както ти знаеш грешките си към мен. Но ние не сме имали лоши моменти. Нима всичко си забравил, Филип?

Бяха останали четири миди в подноса. След като бе обикалял около масата, келнерът се осмели да ги вдигне.

— Не, не съм забравил — отвърна Филип със свито гърло. — Ако беше така, нямаше да съм тук.

Страшна мъка се натрупваше в него последователно, при всяко туптене на сърцето му. Ръката на Карол докосна неговата върху покривката.

— Нищо не може да разруши нашето приятелство, нали, Филип?
— каза тя.

Готов да се огъне, той се вцепени и отдръпна ръката си. Светкавично предчувствие, подобно на защитен рефлекс, го предупреждаваше, че достигнал до тази точка, той трябва да контраатакува, ако не иска да бъде търкалян от нея чак до дъното на пропастта.

— А преди петнадесет дни, когато прекарахме нощта заедно, пак ли бе от приятелство? — попита той.

Управителят на заведението им поднесе лаврака на специална скаричка и запали огъня от клонки на копър, който обкръжаваше рибата. Запламтя висок и светъл пламък. Някои посетители от съседните маси обърнаха глави към този гастрономически огън.

— Ти си глупав! — каза Карол. — Преди петнадесет дни аз бях раздвоена, обичах тебе, обичах него, но не знаех къде съм...

— А сега знаеш ли?

— Да, сега... сега зная, че не мога да живея без този човек и че той не може да живее без мен.

Пламъкът угасна. Управителят на заведението елегантно нарязва рибата. Един келнер постави пред Карол и Филип чиниите, напълнени с бяло месо с лек сив оттенък към гръбнака и с аромата на провансалски билки. Дотича и собственичката засмяна, за да получи похвали. Но като разбра, че клиентите ѝ се интересуват повече от своите чувства, отколкото от нейната кухня, тя се оттегли, като повлече персонала си. Карол опита печения лаврак с копър, изпи глътка вино и отсече:

— Това исках да ти кажа, Филип.

— И си въобразяваш, че аз ще приема такъв живот? — извика той с глух тон.

— Кой ти казва да приемеш?

— Но... но ти, Карол...

— Не си разбрал, Филип! Рихард Раух и аз решихме да се оженим.

Контрастът между нежността на гласа и жестокостта на присъдата беше толкова голям, че Филип за миг се усъмни дали добре е чул. От изненада главата му се замая. Той погледна Карол. Тя се усмихваше. Някакъв страх го прониза като мълния.

— Ти не говориш сериозно! — измърмори той.

— Сериозно говоря, Филип.

— Този човек, когото ти едва познаваш!... Това е безумие!... На колко години е?

— Защо такъв въпрос?

— Искам да знам!

— Не, Филип.

— По-млад ли е от теб? На годините на Жан-Марк?

— Той е на моя възраст.

— На твоя възраст — измънка той.

Със свито сърце, той почувства, че ще се пръсне от мъка. Все тая младеж го преследваше и го ограбваше. Карол отново бе започнала да яде с бавни, грациозни движения. Той не можеше нищо да погълне. Попита я:

— Какво работи?

— Той е генерален директор на една германска фирма.

— Значи е германец?

— Да.

— И ти ще се омъжиш за германец?

— За мене няма националности — каза Карол. — Обичам го.

Бе казала тия думи с глас, едновременно убеден и малко унил, сякаш признаваше някаква болест, срещу която не би помогнала никаква съпротива. Белязана от фаталността на любовта, безотговорна и съкрушаваща, именно тя не можеше да склони на доброжелателството на този, когото измъчваше. Филип запали цигара, за да се овладее. Сега най-важното бе да издържи докрай. Но как да изглежда спокоен, когато вътрешно пропадеше, когато се измъчваше, когато сълзи напиреха в очите му, когато горчилката стигаше чак до устните му.

— Предполагам, че ти искаш да се разведем много бързо — каза той.

— Да, Филип.

— Не е така просто. Ние имаме общи интереси.

— Какви?

— Е, добре!... Но... ти добре ги знаеш... В моята работа ти си нещо като...

Тя наведе глава.

— Не, Филип. Аз съм далеч от това. Не искам да имам нищо общо в работата на кантора „Ейглетиер“.

— А защо ме бе заставила преди?...

— Страхувах се: не исках да ме изоставиш!

— А днес вече не се страхуваш?... Защото намери мой заместник!

— Не ми дотягай, Филип — каза тя с болезнена усмивка.

Той се отпусна върху облегалото на стола. Пред него в аквариума пъстървите се въртяха, блъскаха се, изумени, отворителни, ненаситни, прилепени всички в ъгъла с мехурите. Той беше като тях. Блъскаше се в едно стъкло.

— Ами ако откажа?! — каза той изведнъж.

— Ако откажеш какво?

— Развода.

Тя наведе глава.

— Нищо няма да помогне. Във всички случаи аз трябва да замина с Рихард идния петък.

Каква нужда имаше да повтаря на висок глас като курва името на мъжа, когото обичаше!

— Къде ще отидете? — попита Филип.

— В Мюнхен.

— А после?

— Няма значение! Каквото й да стане, няма да се върна при теб, Филип...

Той потрепери: келнерът пхаше под носа му листа. Поредица от ястия с абсурдни названия. Отвратен, той остави листа до себе си и извърна очи. Карол си поръча сок от ананас, а той — кафе. Една пъстърва се отдели от стадото, обиколи купчина миди и внезапно се върна в ъгъла, близо до тръбата, сред своите заети другарки.

— Защо искаш да ми откъщаваш? — попита Карол.

— Как така?

— Щом мислиш да ми откажеш развода, значи искаш да ми откъщаваш, не е ли така?

— Или пък не искам да те загубя!

Карол размисли и каза с въздишка:

— Със сила не може да се задържи жена!

Филип изпи кафето си, поиска сметката и изръмжа:

— Бъди спокойна: в нищо няма да ви преча.

Тя наведе глава и погледът ѝ сякаш се смекчи от спускане на някакво було. Нямаше ли да заплаче? Не, тя потискаше вълнението си. Изведнъж Филип помисли, че сега му е необходимо да стане, да излезе на силната дневна светлина, да срещне други хора. Това, което в дъното на този слабо осветен ресторант можеше все пак да мине за абсурден сън, на улицата щеше да стане жестока реалност.

— В петък? — попита той с дрезгав глас.

— Да.

— Значи... значи след четири дни?

— Да.

Келнерът върна рестото в чинийка.

Прекрачил прага, Филип премигна пред студеното слънце. Карол го хвана под ръка и удължи крачката си, за да върви в такт с него. Беше дружелюбна и меланхолична. Той обаче не знаеше какво повече да каже. Мълчанието сякаш изпразваше главата и вените му. Дори не чувствуваше, че му е зле. Като стигнаха до ъгъла на улица „Жак-Кало“, той попита:

— Какво ще правиш сега?

— Прибирам се вкъщи, за да си почина малко. Искam да изглеждам добре пред децата.

— Децата?

— Нали знаеш, че ще дойдат за вечеря!

Съвсем беше забравил. Обзе го гняв. Всичко се съюзваше против неговото спокойствие. Не беше по силите му да посрещне семейството си в един такъв ден.

— Ще съобща да не идват — каза той.

— О, не! — извика тя. — Моля те, не прави това!

— Защо?

— Защото за тях една такава вечер е празник. Нямаме право да ги разочароваме!

— Имаш намерение да им съобщим на трапезата за нашия предстоящ развод? — попита той със злоба.

Тя го погледна нежно като болногледачка:

— Не, Филип! Това ти ще им съобщиш лично по-късно, когато намериш за добре.

— А тази вечер? Комедия ли ще разиграваме?

— Не наричай това комедия, Филип. Щеш не щеш, между нас и твоите деца съществуват чувства на привързаност, които имат значение...

— Е, добре! Ще трябва да ги скъсаме! И то по-скоро!

— Трябва ли да считам, че след нашия развод няма повече да те виждам, няма да виждам и децата? — попита тя с малко разтреперан глас.

Този въпрос го порази. Карол се бе спряла и трагично вдигнала към него умоляващо лице. Той не беше я разбрал добре. Беше може би попаднала под властта на друг. Но в душата си таеше искрена привързаност към тия, които щеше да напусне. Внезапно тя се бе превърнала в жертва! Тръгнаха отново един до друг бавно, замислено. До вкъщи не размениха повече нито дума.

* * *

Филип присъствуваше на вечерята в едно състояние на сомнамбулно раздвоение. Беше на масата, слушаше, казваше по някоя дума, усмихваше се, а същевременно в него нарастваше едно отчаяние, за което не виждаше никакво лекарство. Както винаги, децата задръстваха разговора със своите истории. Даниел говореше за учението си, Дани за бебето си, Никола за курса си по драматично изкуство, Франсоаз за съпруга си, който бе заминал за Съветския съюз, и за новия апартамент, който подреждаше. И всичко това беше толкова неинтересно и глупаво, че да ти прилошее. Как Карол можеше да изпитва удоволствие от този брътвеж?

— А кога се връща Александър? — попита тя.

— След осем дни, предполагам! — каза Франсоаз.

Карол скръсти ръце до чинията си.

— Ще ни разкаже вълнуващи неща! Още повече че знае езика. Ще може да има преки контакти... От голямо значение са преките контакти! Предварително се радвам!...

„За какво се радва? — помисли Филип. — Че ще види отново Александър? Но след осем дни, когато той се върне, тя не ще бъде вече тука! Знае това!...“ Тази мисъл го удари в главата. Имаше желание да извика: „Тя ви лъже! Тя ще ме напусне! Тя заминава в петък за

Мюнхен! Ние се развеждаме!“ Но стисна с две ръце края на масата, сякаш се вкопчи за някаква ограда. До него достигна гласът на Франсоаз, далечен и глух:

— Да, там още има някакви далечни роднини... Братовчеди, мисля... Проектът е много интересен... Френско издание на съветско списание... Никаква политика, изключително литературно...

— В края на краищата ще бъде пак пропаганда — каза Даниел.

— Уверявам те, че няма да бъде!

— Много си наивна, драга моя!

— Всъщност ти познаваш Александър! Ако имаше и най-малък риск за... Но щом ти казвам...

Спорът се водеше между брата и сестрата. Карол с усмивка угаси страстите.

— А този апартамент? — попита тя. — Бих желала все пак да го видя!...

„Тя продължава!... — помисли Филип. — Защо? От любов към играта, от жестокост, от липса на съвест?“ С поглед той я помоли да млъкне.

Най-сетне станаха от масата. Филип чувствуваше едно усмихнато изражение, окачено като картонена маска на лицето му. Всички трябваше да забележат усилието, което полагаше, за да изглежда любезен. Но не, младите по навик бяха заети само със себе си. Четири крана, едновременно отворени, бълваха блудкавата си вода.

— Какво ти е, татко? Не си ли добре?

Франсоаз го питаше.

— Не, не! — каза той. — Малко уморен може би...

— Искях да ти покажа какво отговори собственикът на писмото ми, което бях му написала по повод на тази замяна на апартамента.

— У тебе ли е?

— Не помислих да го взема! Колко глупаво!

— Е, добре, донеси ми го в неделя към три часа вкъщи.

— Няма ли да ходите в Бромей за уикенда?

— Не, тази седмица няма да ходим — каза Карол.

Филип я погледна смутен и не каза нищо. Разговорът продължи без него. След един час празни приказки децата най-сетне решиха да си тръгнат.

Видя се пак насаме с Карол в средата на един много широк салон сред много дълбока тишина. Тогава забеляза, че целия ден, от обяда в „Порфир“ и тази минута, за него е било бавно подготвяне за самотата. Карол тук беше жива пред погледа и ръцете му, а като че ли не съществуваше вече.

— Те наистина са очарователни — каза тя. — Толкова непринудени, толкова весели! Признай, че щеше да бъде жалко, ако беше им казал да не идват!

— За тебе може би. Аз считам, че тази вечеря беше непоносима. Не мога да се преструвам, Карол. Когато ми е зле, имам нужда да бъда сам.

Тя застана пред него с малко повдигната глава и постави ръцете си върху раменете му.

— Съвсем сам ли?

— Да, Карол.

— Значи ли, че трябва да те оставя?

— Не исках да кажа това — измънка той.

Тя го гледаше втренчено в лицето със закачлива и нежна настойчивост. Несъзнателно те се приближиха един до друг. Устните на Карол се разтвориха. Сцената от предишната вечер се повтаряше в най-малки подробности. Защо искаше да му се отдаде, щом твърдеше, че обича друг? За компенсация? От милосърдие? Подарък за раздялата? Тя се бе притиснала сега към него, топла, похотлива, изкусна. Устните им се докоснаха. На Филип му се стори, че една веничка се пука в мозъка му. С голямо усилие той отблъсна Карол.

— Не — каза той. — Не това. Сега вече не!...

Тя се усмихна състрадателно и отпусна ръцете си.

— Много жалко, Филип! Колко не си прав!...

Миг след това тя изчезна в стаята си.

С подкосени крака, той се свлече в един фотьойл. Тази победа над самия себе си го бе изтощила. Да се откаже от това, което бе казал, да почука на вратата, да моли Карол да му отвори! Трябваше да се поддаде на съблазънта. Но малко по малко се укротяваше. И колкото плътта му се успокояваше, толкова разумът му надделяваше. Надживял момента, той започна да си представя последиците. Бъдеще без Карол! Една пропаст, една безсмислица, едно бавно задушаване!

Той отиде в кабинета си. Седна пред масата си и си пожела да умре. Всичко беше съвсем просто: едно прощално писмо; малкото студено дуло на пистолета до слепоочието; избухването на хиляди слънца; край на проблемите... Изминаха минути. Последните. От него зависеше да приключи сметката моментално или по-късно. Не, няма да се самоубие. Той беше вече мъртъв. Не се убива мъртвец. Прибра се в бившата стая на Жан-Марк, съблече се, легна си отворен от това, че е една такава голяма машина от размекната плът и упорит дух, който устоява на всички сътресения на мисълта. Карол бе толкова непостоянна! Може би след известно време Рихард Раух ще ѝ омръзне и тя ще се върне при него? Затвори очи. В ума му се оформи нещо като молба.

XV

Като влезе в апартамента, Франсоаз намери целия екип на работа: Даниел притискаше по стената валяк, напоен с нежна светложълта боя, Жан-Марк боядисваше бойлера в сребрист цвят, Дани и Лоран баданосваха в бяло рамките на вратите, а Никола, покачен на стълба, добоядисваше корнизите.

— Доста сте напреднали! — каза Франсоаз.

Тя навлече една стара жилетка на Александър, изпоцапана с боя, и взе четка, за да им помага.

— Е? — попита Даниел. — Видя ли татко?

— Да.

— Какво каза?

— Писмото на собственика, изглежда, е съвсем както трябва. Ние можем да спим спокойно. Но има нещо друго: съобщи ми, че, щели с Карол да се развеждат!

Всички спряха да боядисват.

— Това пък какво е!? — прошепна Даниел.

— Какво? Нима се учудваш? — каза Никола.

Даниел повдигна рамене.

— Всъщност не чак толкова! Как изглеждаше, като ти сервира това?

— Много спокоен, много студен — отвърна Франсоаз.

— Значи не му пука!

— Нямаше да му пука преди една-две години. Но в последно време според мен не може да живее без нея!

— Значи тя ще да е поискала развода?

— Положително! — каза Франсоаз.

Като потопи четката си в една кутия с бяла боя, тя клекна и започна да боядисва цокъла. Жан-Марк още не бе казал нито дума. Тя се запита какво ли изпитва той при мисълта за тази раздяла. Облекчение, отвращение или безразличие? Сега, когато беше толкова

влюбен във Валери, че искаше да се ожени за нея, за него навярно Карол не е вече привлекателна.

— А ти какво му каза? — попита Даниел, като започна отново да влачи валяка по стената.

— Какво искаш да му кажа? — измънка Франсоаз. — От изненада не можах да кажа нито дума! А пък той, знаеш, гледаше колкото се може по-скоро да ме отпрати...

— Така! Не бих искала да бъда на твое място! — провикна се Дани. — Много деликатно положение! Това, което не мога да разбера, е, че те онзи ден на вечерята имаха вид, като че ли много добре се разбират! Вярваш ли, че те вече са били взели това решение?

— Ха, разбира се! — каза Даниел. — Всичко трябва да е било уговорено! Но това, draga моя, е стилът на фамилията! Кога ще си отиде?

— Не знам — отговори Франсоаз.

— Не ми се иска да мисля, че няма вече да я виждам вкъщи — въздъхна Даниел. — Обичах я все пак въпреки недостатъците ѝ!

— Вярно! — потвърди Никола, слизайки от стълбата. — Рядко съм виждал такава секси жена!

Франсоаз си помисли за Жан-Марк и го сръза строго:

— Говориш глупости!

— Какво! — изръмжа Никола. — Нямам ли право да считам, че мащехата ти е сексапилна? А и не само това! Общителна, забавна, съвсем...

— Тя беше олицетворение на лицемерието! — извика Франсоаз. — Тя мразеше всички ни!

— Значи ти, Франсоаз, считааш, че този развод е добре дошъл? — попита Даниел.

— Разбира се!

— И все пак ти самата твърдеше, че татко ще бъде нещастен!

— В началото! Но постепенно ще разбере, че това е най-хубавото, което е могло да му се случи!

Даниел плъзна валяка от горе до долу на стената с гъвкаво движение на китката си, млясна с уста, за да изрази задоволството си, и каза:

— Слушай, Франсоаз, сега ние ще трябва да ходим по-често при татко, за да не се чувства толкова самотен!

Франсоаз се усмихна: само ако не познаваш баща си, можеш да си въобразяваш така, че в компания с децата си той ще се утешава заради провала си в брака. Никола, който бе завършил белосването на корнизите, влачеше стълбата към съседната стая. Лоран го следваше.

— Какво ще правите! — попита Франсоаз.

— Ще поправяме тук-таме! — отвърна Никола.

След малко тя ги чу да пеят на два гласа „Песента на Софи“.

— Гадно! — изписука Дани. — Млъкнете!

Те запяха по-силно. Даниел примираше от смях. При втория куплет не можа да издържи повече и запя с тях.

— Съседите! — извика Франсоаз. — Хубава слава ще ми излезе в тази къща.

Най-после гласовете им стихнаха.

Франсоаз бе трогната, че братята ѝ, Дани и Лоран бяха дошли тази неделя следобед, за да ѝ помагат при боядисването на апартамента. Благодарение на тях всичко можеше да бъде готово до завръщането на Александър. От заминаването му досега тя бе получила от него само една пощенска картичка от Москва, изобразяваща храма „Василий Блажени“. С химикалка бе написано:

Прекрасно пътуване. Нямам време всичко да видя.
Колко жалко! До скоро виждане. Целувки.

Александър

Този лаконизъм я ужасяваше. Нямаше ли какво друго да ѝ каже? Ако не беше това преместване, тя щеше да бъде още по-тъжна. Обзета от грижите по настаняването, тя не искаше да мисли за нищо друго, освен за момента, в който Александър ще прекрачи прага на апартамента им. В тази нова обстановка ги очакваше много щастлив живот. Александър никога не е знаел какво значи „да си имаш дом“. След като прекара няколко минути в кабинета си, той не ще иска да излезе от него. Край на дългото застояване в бистрата, за да пише! Никола също ще си има кът за работа. А тя в стаята си може да си чука на машината, без да бъде обезпокоявана, нито пък да безпокои някого. Ще трябва непременно да се даде гощавка по случай настаняването им тук. Тя вече съставяше мислено списъка на поканените. Разбира се,

най-напред доброволните работници. Спомни си, че на улица „Бак“ сама бе извършила всичко! Наистина там помещението бе малко. С поглед обходи сегашното си жилище, боядисано в бледи тонове. Антрето, голямата стая и спалнята бяха в ясножълт цвят, кабинетът — в светлокафяво. В момента преди боядисването тя си бе спомнила съветите на леля Маду: „Не трябва да се мисли, че така наречените тъмни бои помрачават къщата. Ако ги подбереш добре и ги освежиш тук-там с някоя светла линия, ще получиш един блестящ и оригинален ефект“. Наистина боята, размазана от неопитни ръце, не беше навсякъде напластена равномерно: таваните бяха само почистени от праха; но всичко това трябваше да се огледа съвсем отблизо, за да се открият тия несъвършенства. Дани, облечена в стар панталон и вълнена блуза, размаха една полупроскубана четка и каза:

— Свърших, за щастие! Боята не ме иска вече!

После, като се приближи до Франсоаз, тя въздъхна:

— Колко хубаво ще бъде в твоя дом!

— Да — каза Жан-Марк. — Много удачно избра тези тъмни цветове! Белите тавани ще подчертаят красотата им. Видя ли какво направих с бойлера? Не е вече отоплителен уред, а бижутерско изделие, най-хубавото украшение в тоя дом!

Сребърен прах се беше полепил като запетайки по челото и ръцете му. Той се смееше. Франсоаз реши, че разводът между баща му и Карол съвсем не го засяга и започна да диша по-свободно. Фактът, че Филип е намерил сили да се разведе с Карол, я изпълваше с радост. Мислеше си, че това е така не поради утоляването на омразата ѝ към мащехата, а от чувство на уважение към баща ѝ. Тя започваше да вижда едно нормално бъдеще за него и за цялото семейство. Ще се ожени отново може би. Всяка друга жена ще го направи по-щастлив, отколкото Карол.

При тях отидоха Никола̀ и Лоран, изпоцапани с боя като индианци по време на война.

— Като че ли съм боядисвал тавана на Сикстинската капела — каза Лоран. — Много мръсна работа!

Тъй като бе около седем часът, екипът се прехвърли в кухнята, за да се измие и утоли жаждата си. Подаваха си от ръка в ръка почернелия сапун и бутилката с плодов сок. Никола̀ и Даниел бяха

отворили една бутилка с червено вино и я пресушаваха, като се чукаха при всяка чаша. Позвъни се.

— Трябва да е Жилбер — каза Жан-Марк. — Бях му казал да мине да ме вземе.

Никола̀ изтича да отвори и се върна с едно момче, слабо и русо, с нежни черти, с нещо сребристо и крехко в израза на лицето. След като го представи, Жан-Марк каза:

— Преди десет минути щеше да ни видиш в бои от главата до петите!

— Ако знаех, щях да дойда да ви помагам! — каза Жилбер.

— Но може би е вече много късно?

— Много късно? — каза Никола̀ с комично възмущение.

— Не се ли вижда, че всичко сме свършили?

Франсоаз разведе Жилбер из помещенията. Той се възхити на всичко с голяма любезност. После, върнал се в кухнята, погледна към Жан-Марк въпросително.

— Да, трябва да тръгваме — каза Жан-Марк.

Франсоаз се опита да ги задържи. Но те много бързаха за някакъв сензационен филм от 1925 година в един кино клуб.

След малко Даниел и Дани се разтревожиха, че са закъснели, трябвало да се приберат вкъщи, защото родителите на Дани щели да вечерят навън и нямало кой да гледа Кристин. Лоран, какъвто си беше благороден и тромав, накрая склони да прекара вечерта вкъщи със сестра си и зет си: ще гледат телевизия или, ако програмата е скучна, ще играят на карти.

Изведнъж Франсоаз се намери сама с Никола̀ сред тишината и безредието. Тя изми чашите, нареди ги в бюфета. „Логично — мислеше си тя, — би трябвало да се боядисат кухнята и банята“. Но тези две помещения можеха да се боядисат само с блажна боя и разходът би надминал сумата, която тя си бе определила. Само за стаята, кабинета и всекидневната тя трябваше да похарчи шестстотин франка за материали.

— В кухнята е достатъчно може би само да се измият стените — каза тя.

— Луда ли си? — извика Никола̀. — Ще останат петна навред. Много си е добре така твоята кухня: има старинен вид! А освен това,

като я огледаш, поне си даваш сметка от контраста за работата, която е извършена в останалата част на апартамента!

— По-добре кажи, че много те мързи!

— Има и нещо такова! — призна той тържествено.

За вечеря Франсоаз приготви яйца с шунка и картофена салата. Седнаха един срещу друг в кухнята сред сандъци, купища чинии и парчета вестници. Никола яде с апетит и изхруска един ментов бонбон за десерт. После запали цигара. Пушеше, като се клатушкаше по навик назад-напред, без да държи сметка за скърцането на стола. Тази чисто мъжка мания често вбесяваше Франсоаз, като гледаше да правят така и братята ѝ. Какво удоволствие изпитваха момчетата, като се клатушкаха по този начин? Не беше ли спомен от далечното минало, когато са се люлеели на кончета?

— Столът, Никола! — каза тя с упрек.

— Какво столът? Ако се счупи, ще го поправя!

— Като другия!

— О, добре де!

Франсоаз разтреби масата и се върна във всекидневната. Носачите бяха разхвърлили мебелите навред. Трябваше поне малко да ги подреди, за да види кое къде трябва да бъде. Тя се прегърби и се опита да плъзне един скрин по неравния под.

— Чакай! — каза Никола. — Не можеш сама.

Двамата хванаха скрина и го пренесоха в стаята. Франсоаз гледаше това небръснато лице пред себе си и ѝ се искаше да се засмее. Боя по косите. Закърпена риза. Измачкан панталон, колан със златиста катарاما.

— Да знаеш само какъв вид имаш! — поде тя.

— Ами ти? Не си ли се погледнала?

Тя хвърли поглед във величественото огледало с тежка позлатена рамка, окачено над камината, и едва се позна: разчорлена, с лъскав нос, със старата кестенява жилетка на Александър, която се развяваше около нея и стигаше чак до коленете ѝ.

— Наистина! Отвратителна съм!

— Не толкова де! Не толкова! — каза Никола.

И той се зае отново да пренася с два пъти по-голяма енергия. След час всичко бе на място. Франсоаз вдигна постланите по пода вестници и декорът блесна в окончателния си вид, просторен и гол.

Събрани в единственото помещение на улица „Бак“, същите тия мебели бяха достатъчни да създадат там интимна атмосфера; тук те плуваха, чужди, немощни и смешни. Голямата руска картина със синьото небе и златното жито беше съвсем очевидно много малка за площта, която трябваше да украсява — стената между бялата врата и сребърния бойлер; бюрото в стил Луи XVI от леля Маду чезнеше със своите фини инкрустации и нежни бронзови украси сред пустинята в ясножълт цвят; свещникът с усукан крак и опушен пергаментов абажур, негърската глава от желязно дърво, широкият диван легло, покрит със зелено шотландско одеяло — всичко, което в другия апартамент минаваше незабелязано, тук дразнеше вкуса. Изведнъж на Франсоаз ѝ се стори, че тази мебелировка, с която в края на краищата бе свикнала и към която дори се бе привързала, беше дърво без стойност.

— Наистина ли ти харесва тук? — попита тя, като се обърна към Никола.

— Дали ми харесва? Сензационно!

— Не се ли плашиш, че е доста голям?

— Щастие е, че е голям! Иначе защо трябваше да се преместваме?

Той тръгна от стая в стая, а тя крачеше след него, размахала ръце.

— Много малко мебели имаме! — добави тя. — Трябват три пъти повече!

— Не намирам! Ако имаше повече мебели, нямаше да можеш да се обърнеш!

Тя се усмихна.

— А освен това — продължи той, като блъсна една врата — ела да видиш моята стая! Как искаш да критикувам, щом имам такава стая?

Под острата светлина на електрическата крушка, която висеше от тавана, тесният нар с проядени от мишките ъгли, плоският като палачинка дюшек и сандъкът, служещ за нощна масичка, изглеждаха на Франсоаз още по-мизерни. Никола сам бе боядисал стаята си в светлозелено.

— Знаеш ли — каза Франсоаз, — не е много весела боята?

— Обожавам зелените площи! — каза той, като се засмя.

Нямаше пердета на прозореца. Всъщност никъде още не бяха поставили пердета. Тия от улица „Бак“ бяха много къси. Щяха ли един ден да имат толкова пари, че да поръчат нови? Франсоаз поиска да затвори капациите. Те бяха железни, с ръждясали панти и мъчно се отваряха и затваряха. Ръцете ѝ се изпотиха. Прищипа си пръста и нададе вик.

— Остави на мен! — каза Никола.

Докато той затваряше капациите, тя влезе в кабинета на Александър. И там всичко ѝ се стори бедно и тъжно. Видя със съжаление, че за да си нареди книгите, има само две отвратителни лавици с метални подпори, а за работа — една байцвана дървена маса. Пръстът все повече я болеше. Краката ѝ отмаляваха. Чу, че Никола идва и каза, като поклащаше глава:

— Ах, обезкуражена съм!

— Защо?

— Не знам...

— Защото Александър скитори? Ще изпадне във възторг, като види всичко това!

— Вярваш ли? — извика тя, като отправи към него сияещ поглед.

Вместо да отговори, той излезе, вдигнал нагоре и размахал наляво и надясно ръце, като щракаше с пръсти. После започна да се кълчи, сякаш се подчиняваше на ритъма на някакъв вътрешен там-там.

— Облечи се! — каза той. — Ще те заведе в едно екстра нощно заведение!

— Не — каза тя.

— Защо? Неприятно ли ще ти бъде да излезеш с мен?

— Съвсем не!

— Или защото не обичаш да танцуваш?

— Да допуснем, че е заради това!

— Защото винаги си танцувала с жалки риби! Аз танцувам хубаво!

— Зная.

Той сложи ръка върху рамото ѝ:

— Слушай, Франсоаз, трябва да се измъкнеш от твоите мебели, от твоите бои! Ако не искаш да танцуваме, хайде на кино! Дават страшен каубойски филм в „Шанз-Елизе“. Каня те.

— В „Шанз-Елизе“? — попита тя. — Скъпо е.

— Аз съм паралия! Погледни!

Той извади от джоба си една банкнота от петдесет франка и я потърка по носа на Франсоаз.

— Откъде ги имаш? — попита тя.

— Спечелени с пот на челото, като подложих вчера мутрата си за рекламни снимки. Поколението на гроздовия сок! Красота, здраве, благоденствие!... Но това е само началото. Идната седмица ще позирам за един фотороман. Страшно добре се плаща тая работа! Откриха ме у Клебер Бодри. Изглежда, че съм тип на млад романтичен герой! Ще ме видят по страниците на „Нежен поглед“.

— Няма да правиш това, Никола! — каза Франсоаз, внезапно разтревожена.

— Защо не?

Тя го погледна прямо в очите:

— Защото... защото е недостойно за тебе.

Настъпи мълчание.

— Недостойно за мене? — повтори тихо Никола.

— Лицето му стана сериозно. Очите му потъмняха, сякаш бе съсредоточил цялото си внимание вътре в себе си. След дълго мълчание той каза:

— Значи ще отидем на кино?

Тя прие. Всеки изтича в стаята си, за да се преоблече. Франсоаз се приготви първа.

— Не бързаш ли? — извика тя през вратата на Никола.

— Ето! Ето! — отвърна провлачен глас.

И се появи един манекен: риза на хиляди райета, сако и панталон от черно кадифе и боти с катарамии.

— Много си шик! — каза тя.

— Как? Нима не знаеш този костюм? — измърмори той с небрежен тон. — Купих го от един приятел.

После разгледа Франсоаз с надменна съсредоточеност. Тя се завъртя на токовете си, за да подчертае синята си рокля с ажурни басти. Той мълчеше, като я оглеждаше критично. Най-накрая каза:

— Защо не си облече лилавата жилетка и шотландската пола?

— Така не съм ли добре?

— Добре си. Но с жилетката и полата си екстра!

— Добре! Добре! Да не спорим по това!

Тя отиде в стаята си. Когато се върна облечена, както той искаше, Никола каза:

— Сега си прекрасна! Знаеш ли, ако не беше жена на Александър, щях да те ухажвам!

— Голям хитрец си! — отвърна тя, като избухна в смях. — Впрочем не си мой тип!

Като затваряше зад себе си вратата на апартамента, тя изпита странно чувство на собственост, на благоденствие и на почтеност. Това чувство бързо се изпари, защото Никола я повлече по стълбите, като кряскаше:

— Тичай, за бога! Всичко ще пропуснем!

На улицата ги изненада пороен дъжд, но те продължиха да тичат чак до спирка „Боазиер“ на метрото. Влакът пристигна в момента, когато преминаха вратата на перона. Във вагона Франсоаз се отпусна запъхтяна върху пейката. Той остана прав до нея, като дишаше учестено и се усмихваше.

Когато излязоха отново навън, на авеню „Шанз-Елизе“ все още валеше. Пред вратата на киното под черна броня от трептящи чадъри имаше опашка. Последното представление започваше след десет минути. Те хладнокръвно застанаха на края на опашката. Никола се доближи до Франсоаз, смъкна дъждобрана си и наметна своята и нейната глава.

— Ти хубаво тичаш — каза той. — Не ми се вярваше.

— Защо?

— Защото нямаш такъв вид... Ето! Хората излизат! Виж какви физиономии правят. Може би филмът не е хубав! Да попитаме?

— Каквото и да е, много е късно, за да ходим другаде — каза Франсоаз.

Дъждът се засили.

— Ако стана прочут актьор, няма да правим опашка — каза Никола.

Искаше й се да му възрази шеговито, но си каза, че в света на киното и театъра най-големите успехи не са могли да бъдат предвидени и замълча. Никола на първо място в афишите, Никола — жънец успехи, Никола диктатор на модата за ентусиазираната младеж? Защо не? Опашката тръгна. Една дълга човешка верига шляпаше в

локвите. На пет-шест редици пред Никола̀ едно момче се обръщаше към Франсоаз. Никола̀ го поздрави с небрежен жест.

— Това е Камюзо — каза той. — Един приятел от курса. Любопитен до немай-къде. Влязла си му в очите. Утре сигурно ще ме пита отдавна ли ходя с теб. Като му кажа, че си ми мащеха, няма никога да повярва! Ще трябва да се обзалагам с него, да!...

* * *

Брадати колонисти със светли очи слизаха от конете и започваха да приготвят бивак на върха на едно скалистو било. Огънят пламна под котлетата, една китара засвири под сурдинка. Никола̀ обърна глава към Франсоаз, която като че ли беше хипнотизирана от екрана. В смътната светлина от прожекционния апарат тя му се видя по-красива и по-загадъчна, отколкото обикновено. Никога досега не бе забелязал суровата чистота на нейния профил. Може би защото за първи път я гледаше с очи на мъж. В отсъствието на Александър тя му бе станала по-близка. Сега имаше чувството, че са една двойка с нея. Припомни си думите на баща си: „Франсоаз трябва да я опознаеш по-отблизо, за да я оцениш напълно... Най-мъдрите привидно жени са най-изумителните в интимността...“ В навечерието на заминаването си за Москва той му бе казал още: „Поверявам ти Франсоаз!“ Но очите му казваха: „Давам ти я!“ В това Никола̀ беше уверен. Ако стигнеше докрай с нея, Александър нямаше да се разсърди. Това необикновено положение трябваше да го подтикне към дързост. Но в момента той беше само объркан. Внимателно протегна дясната си ръка върху облегалото на съседния стол. После малко по малко плъзна ръката си към рамото на Франсоаз. Увлечена във филма, тя не мръдна. Никола̀ също стоеше неподвижен. С върха на пръстите си, които висяха, той почувствува топлото излъчване на една непозната плът. И не смееше да отиде по-далеч. Каза си, че дори тя да не беше жена на Александър, той би се двоумил дали да продължи. Едно момиче като Франсоаз не е за забавление в леглото, а за другар в живота. Навярно тя бе единственото същество в света, достойно за уважение. Обзе го неприятен страх при мисълта, че може да я обиди, да ѝ направи лошо впечатление. Беше готов, на каквато и да е мръсотия, но не и на такава.

Далеч от мислите, които занимаваха Никола̀ в тъмнината, тя продължаваше да гледа в екрана. Един колонист с пушка в ръка бдеше под лунната светлина, за да спят спокойно другарите му. Нищо не предсказваше приближаването на индианците. А всъщност те пълзяха като червен в мрака. Никола̀ бавно прибра ръката си. Човекът на пост падна заклан. Другите, събудени внезапно, откриват огън срещу нападателите. Ожесточението на битката освобождава Никола̀ от чувството на тревожен страх. За него опасността беше преминала. Той се отдръпна от Франсоаз.

— Страшно! — каза тя. — Какво правят?... Погледни!

И от вълнение тя му стисна ръката. Той отвърна на това докосване. Но нежно, чистосърдечно, без задни мисли. До края на филма той се чувствуваше щастлив и уверен в тяхното приятелство.

XVI

Поблазнени от хубавото време, повечето от поканените бяха излезли от къщата и бяха се пръснали из парка. Сред дърветата под просторни шатри на бели и кафяви райета имаше три бюфета. На лехите с цъфнали цветя съответствуваха тук-там букети от пъстри цветя, поставени в каменни вази. На фона на тъмнозелените морави кръжаха светлите тоалети на жените, блестящи и волни като платноходки при състезания. Франсоаз и Никола̀ се насочиха към най-важната група, откъдето се носеха буйни гласове и смях. Жан-Марк и Валери бяха в центъра на сбитието. Още от пръв поглед Франсоаз разбра, че брат ѝ се държи престорено весело и светски любезно, което я натъжи. Напротив, Валери изглеждаше съвсем непринудена в своята роля. Нищо в нейната физиономия не показваше, че младото момиче е развълнувано от щастие и гордо, че може да покаже това на хората. Очевидно за нея същественото бе да даде прием на приятелите си и се държеше така, сякаш не ги бе канила на годеща си. „Каква липса на скромност!“ — помисли си Франсоаз. Като я целуваше, тя и прошепна на ухото:

— Поздравявам те, Валери! Радвам се и за двамата ви!

Но Валери си даде вид, че не е чула. Навярно считаше думите на Франсоаз за неуместни. Тя подаде ръка на Никола̀. Той каза, като посочи градината с широк жест:

— Каква природа!

— Да — каза Валери, — имаме шанс; службата за времето е с нас!

И като извърна очи от Никола̀, тя извика:

— О, Нанси, дарлинг! Много мило, че дойде!...

Беше облечена в сиво-зелена рокля, много строга, с обърната яка и на колана с букет от бели и черни цветя. Този полутраурен тоалет, доста странен за случая, показваше постоянното ѝ желание да смайва хората. Франсоаз се приближи до Жан-Марк. Той я притисна в обятията си, отвлече я встрани и попита:

- Александър не е ли с тебе?
- Не — каза тя с огорчение.
- Върна ли се от пътуването?
- Не още.
- Мислех, че го очакваше за миналия понеделник!
- Писа ми, че навярно ще бъде задържан още известно време...
- Кога се връща?
- След четири-пет дни навярно...

Тя искаше той да спре разпитването. Още малко доведена до крайност, щеше да му признае, че все още няма известие от Александър, че напразно го очаква и че умира от тревога. Повече от три седмици, откакто бе заминал! Тя дори нямаше адреса му в Москва. Ако и утре не получи писмо от него, ще отиде в издателство „Шевалие-Виняр“, за да се осведоми. Там трябваше да знаят къде е, какво прави, кога мисли да се завърне в Париж... Спомни си за сватбата на Даниел през миналата година. Александър беше отказал да присъствува и изведнъж, когато никой не го очакваше, се бе появил в салона. Няма ли да го види днес да изскочи внезапно в края на алеята? Една абсурдна надежда я накара да обърне глава: господин Дьо Шарнерай, придружен от гости, се приближаваше към своя бъдещ зет. Жан-Марк направи три крачки към тях. Франсоаз остана назад. Тя започна да наблюдава как брат ѝ води разговор с господата на възраст и с тежест. След като се бе лутал насам-натам, щеше най-сетне да стъпи на твърда земя: семейство, положение, подкрепа от всички страни... За какво повече можеше да мечтае? Трябваше да бъде много силен, за да търси щастието по обикновените пътища. Мнозина от тези, които презират материалното благосъстояние, издигат идеала за бедността само за да оправдаят мързела и неспособността си! А самата тя, която си бе въобразявала, че скъсва със средата си и навиците си, беше ли наистина доволна, че е обърнала гръб на всичко това? Снощи беше говорила по телефона с Маду за годеща на Жан-Марк. И двете бяха на едно мнение за изгодите от този разумен завършек. Тогава защо днес се натъжи толкова много при мисълта за предстоящия брак на своя брат? Защо изпитваше неясно смущение, като го гледаше в тоя вид на млад шеф, готов да поеме смяната на тези старци пред него? Откъслечни думи стигнаха до ушите ѝ:

— Какво смятате да правите след аспирантурата?... Да, с основание се отказвате от адвокатската професия!... Много главоболия... Въпрос на характер... Вълнуваща...

Тя съжали, че Маду си е в Тюке поради ангина. Този пресипнал глас по телефона: „Много глупаво! Ще дойда следващата седмица... Ще го целунеш от мен!“ Какво ли щяха да си кажат, ако Маду беше на приема! Наистина в този случай щеше да е необходимо да ѝ говори за пътуването на Александър. Невъзможно е да я измамиш, тая леля Маду! Тя щеше да направи всичко, за да разбере защо е загрижена, защо е измъчена, защо е наскърбена племенницата ѝ. Франсоаз обаче искаше да запази тайната си. От гордост, от скромност, от учтивост.

— Ще дойдеш ли да пием нещо? — попита Никола.

Той я заведе до най-близкия до тях бюфет и поръча чаша шампанско за нея и уиски за себе си. Петна от слънце и от сенки мърдаха по раменете на гостите. От време на време някои, познали се, се поздравяваха отдалеч, викаха си с пълна уста: „Добър ден! Как сте?“ И усмивките изчезваха с дъвченето. Купчините сандвичи и дребни сладки в чиниите намаляваха. Стреснаха се, като забелязаха госпожа Дьо Шарнерай, която с разсеян и чаровен вид обикаляше поканените. Господин Дьо Шарнерай я настигна. Франсоаз от учтивост размени с тях няколко думи.

— В Париж нямаше да бъде така! — каза госпожа Дьо Шарнерай. — Но тук всичко стана набързо! Ако валеше, какъв провал!

Грабната от група приятели, тя изчезна, а думите ѝ увиснаха във въздуха.

— Хайде да видим другия бюфет! — предложи Никола. — Тук има само старци!

Даниел и Дани им препречиха пътя.

— Търсихме ви навсякъде!

— Току-що дойдохме — каза Никола. — Величествено е, нали?

— Да — каза Даниел, — но ме е яд, че татко не е тук!

— Той не дойде и на твоята сватба! — каза Франсоаз. — Мислиш ли, че се вълнува от годежа на Жан-Марк, когато не иска да го види вкъщи?

— Това е така! Пък тук са мама и Ив!...

— Къде са?

— Към къщата, ей там...

— Ще отидем ли при тях?

— Имаме време, нали? — каза Никола̀. — Толкова съм жаден!

И той ги повлече към втория бюфет, където се бе струпала още по-гъста тълпа. Докато се промъкваха към масата, Жан-Марк ги хвана.

— О! — извика той. — Оставих Валери с една банда досадници. Тя е по-смела от мен. Какво ще вземете? Обръщам ви внимание, че шампанското е екстра качество. Моят бъдещ тъст е личен приятел с производителя.

Всички избраха шампанско, с изключение на Никола̀, който искаше да „продължи“ с уиски. Франсоаз вдигна чашата си, като се вгледа внимателно в Жан-Марк. Той се усмихна със смутен вид, сякаш искаше да я помоли да го извини заради шанса му. Тя имаше впечатлението, че той несъзнателно се отдалечава от нея, че заднишком навлиза в един богат, снобски и повърхностен свят, в който тя никога нямаше да може да го настигне.

— А за мен? Нищо ли не ми предлагаш? — попита Валери.

Никой не беше забелязал идването ѝ. Тя повдигаше дребно, остро и предвзето лице на върха на един врат, по-дълъг от обикновено.

— Между другото телефонирах на предприемача тази сутрин — започна тя. — Закле ми се, че апартаментът ще бъде готов в края на юни!

— Толкова по-добре, толкова по-добре — измърмори Жан-Марк.

— Къде ще живеете? — попита Франсоаз.

— На авеню „Буго“ — отвърна Валери. — Баща ми се погрижи да ни намери забележителен апартамент, на последния етаж, с тераса. Всъщност ние няма да бъдем далеч от тебе! Жан-Марк ми каза, че ти очарователно си подредила жилището си.

Смутена, Франсоаз погледна брат си, после Валери и каза:

— Задоволихме се само с боядисването на стените. Съвсем е просто!

— У мен също ще бъде съвсем просто — каза Валери. — Една част, взета хоризонтално...

Дани я слушаше със зяпнала уста. Даниел загрижено гледаше жена си, сякаш се страхуваше да не се зарази от тази грандомания.

— Много бих желала да видя как е у тебе — подзе Валери.

— Щом се върне Александър, ще поканим някои приятели — каза живо Франсоаз.

И тя наведнѹж изпи чашата си до дѹно. Хиляди иглички боднаха езика ѳ. Страните ѳ пламнаха. Струваше ѳ се, че цял свят наднича в сърцето ѳ и я съжالياва. Но Валери вече се отдалечавахе от нея и радостно крещеше:

— Зизи, Мари-Елен!

Тя страстно целуна две подобия на клоуни с обезцветени коси и твърди метални мигли. Приятелки от училището или от някоя лятна ваканция, после изчезнали от погледа и сега отново намерени за добро! Няма вече да се разделят — кълнат се. Като им представяше Жан-Марк, Валери избягна да поясни: „Моят годеник“ което още веднѹж раздразни Франсоаз. Говореха с най-висок тон. Зизи и Мари-Елен бяха гледали всичко — пиеси, филми, балети, художествени изложби, модни ревюта, преди още да бъдат показани на широката публика. Дори Валери беше изостанала в сравнение с тия изследователки на парижкото изкуство. Обаче на Никола те не направиха никакво впечатление и той често им възразяваше. Изумена, Франсоаз го чуваше да говори за знаменити актьори, като споменавахе имената им, и да критикува някаква комедия, за която тъкмо бе чел рецензия във вестника. Морскосиният костюм, с който бе облечен, бе собственост на негов приятел от курса, който му го беше дал за днес. Ботите му с катарами имаха нужда от нови подметки. Но всичко това не му пречеше да бъде в отлично настроение и вдигнал чаша, да казва:

— Не съм съгласен... Постановката на Жозеф Бинден убива текста... Това е германската тенденция.

„Дърдори какаото му скимне!“ — помисли Франсоаз. Изведнѹж тя видя, че погледът на Жан-Марк се откъсва от групата, издига се над главите на другите и посреща някого.

— Прощавайте! — каза Зизи. — В първите си постановки Жозеф Бинден може би... Но тук... Впрочем гледахте ли „Умиращият Ираклис“^[1]?

— Да — каза Никола самоуверено.

— И поддържате мнението си?

— Поддържам го.

— В такъв случай не ви разбирам.

— Я! Жилбер! — извика Валери. — Не си подранил много, драги мой!

Жилбер, със спокойно лице и шаблонна усмивка, стисна ръцете около себе си и взе чаша. Франсоаз, която крадешком го наблюдаваше, намери, че изглежда разстроен и нещастен.

— Значи какво стана с колата? — попита Жан-Марк.

— Всичко е наред — каза Жилбер. — Имам я от тази сутрин.

— С нея ли дойде?

Той вдигна рамене.

— Знаеш, че е невъзможно, тъй като ме скъсаха на изпита. Не, оставих я в гаража.

— Бих желал да я видя все пак!

— Лесна работа.

— Хубава ли е?

— Да, доста.

— Утре, искаш ли? Или по-добре вдругиден... Ще ти се обадя по телефона.

— Точно така.

— Каква марка е? — попита Никола, като остави двете жени, за да се впусне в механиката.

— Едно емге.

— Ах, това е мълния! Четири скорости, от които три синхронни? Сто и седемдесет в час?...

— Така казват.

Гръмогласен смях, силен като военен сигнал, ги прекъсна: госпожа Дьо Шарнерай идваше към групата заедно с една възрастна двойка, която Франсоаз не познаваше. Прегръдки и порой от комплименти бяха бабата и дядото на Жилбер. Нов прилив от гости увеличи групата около Валери. Уморена от люлеенето на усмихнати лица, Франсоаз се отдалечи от бюфета. Жан-Марк и Жилбер също се отделиха и се спряха на няколко крачки от нея, близо до голяма каменна ваза с цветя.

— Е, хайде, честито! — каза Жилбер. — Пожелавам ти много щастие. Довиждане, драги мой.

— Тръгваш ли си вече? — попита Жан-Марк.

— Какво да правя тук?

— Знам ли... Като другите...

— Аз не съм като другите — каза Жилбер, като заби упорит поглед в очите на Жан-Марк.

И си тръгна с нервни крачки, като избягваше групите от гости, пръснати по алеята. Дълго време Жан-Марк го следва с очи. После, забелязал, че Франсоаз е наблюдавала сцената, той се приближи до нея и каза:

— Все още е ядосан, че са го скъсали на изпита за шофьорска книжка! Искаш ли още една чаша?

— Не, благодаря.

— Нищо не пиеш, нищо не ядеш...

Говореше с отегчение само за да убива времето. Тя помисли за пясък, изтичащ в дупка.

— Щастлив ли си наистина, Жан-Марк? — попита неочаквано Франсоаз.

Той се разсмя.

— Нима нямам такъв вид?

— Имаш, имаш...

След кратко мълчание Жан-Марк каза:

— Прощавай, дойде господин Дюпуй... Той е съдружник на моя бъдещ тъст...

И се втурна любезно към един дебел, плешив господин, декориран със знака на Почетния легион. Впрочем тук всички мъже на възраст носеха лента или розетка. Като примигваше, Франсоаз имаше чувството, че гледа някаква морзова азбука. Точка, тире, точка, точка, тире... Какво означаваше това телеграфно съобщение в червено по реверите на саката? Тя се усмихна на това хрумване. Птици изцвърчаха над нея, после се умълчаха, изплашени от човешката глъчка. Лаборатории за фармацевтически произведения „Шарнерай-Дюпуй“: цяло благосъстояние в капки, таблетки, супозиториуми. Ако беше тук, Александър щеше да се надсмее!

— Добър ден, моя Франсет!

Франсоаз изтръпна и със свито сърце видя към нея да идва майка ѝ, облечена младежки както винаги, развявайки полата си на всяка крачка по алеята.

— Къде е Жан-Марк?

— Беше тук преди малко — отговори Франсоаз.

— Едва можах да го видя. А годеничката му?

„Годеничката“ също беше изчезнала. Хващайки дъщеря си за ръка, Люси я повлече към една пейка, седна с нея и прошепна:

— Кажи ми, нали е безумие това, което става с баща ти?

— Кое?

— Изглежда, че ще се развежда!

— Да.

— Тя ли си отива или той?

— Тя.

— Бедният Филип! — въздъхна Люси с двусмислена гримаса. —

Няма шанс! Заради мен ли не е дошъл?

Франсоаз предпочете да излъже:

— Не, мамо, той е на път по работа.

— Пак ли? А ти, твоето семейство?

— Всичко е в ред.

— Не идвате често да ни видите!

— Александър е толкова зает! Като се върне от Съветския съюз...

Люси наведе напред силно гримираното си лице, отправи ѝ нежен, съучастнически поглед и прошепнат.

— А освен това... Няма ли нещо... нещо в перспектива?

— Не, мамо.

— Александър ли не иска или ти се двоумиш?

— Ние... ние двамата — каза Франсоаз, като се изчерви.

— Ех, грешите! — каза Люси. — Сама детето може да създаде хармония в семейството. Виж мене и Ивон...

— Александър не е Ивон!

— Всички мъже си приличат в някои отношения. Рядко са тия, които се женят, за да станат бащи. Дълг е на нас, жените, да им вдъхнем желание да имат дете...

Тази лекция за брачната кухня дразнеше Франсоаз. Рецепти на добри съпруги за надхитряне на мъжа и привързването му към семейното огнище. Тя никога не ще бъде от тези, които се преструват пред господаря и заговорничат зад гърба му. Дали защото майка ѝ я засегна по най-чувствителния въпрос, та лицето ѝ така пламна, сърцето ѝ толкова я заболя? Никой нямаше право да се меси в интимния ѝ живот! Разтреперана от гняв, тя едва се сдържаше и чувствуваше как сълзите напират в очите ѝ.

— Казвам това, скъпа моя, за твое добро... Ненормално е, че... Знам, ти си много млада... Но това не пречи...

Франсоаз се пренесе няколко месеца назад, когато майка ѝ, обезобразена от плач, ѝ беше доверила, че Ивон я изоставя и че тя скоро щяла да остане само с „малката си“. Очевидно сърдечните бури не дамгосваха жените. Какво здраве у тези нежни същества! Тая същата, която завчера беше отчаяна и просеше съвети, даваше днес уроци по щастие на младите съпружески двойки.

Облаци забулиха слънцето. Вятър разклати листата на дърветата. Платното на шатрите със зелени и бели райета се изду. Изведнъж стана студено.

— Не се безпокойте! Няма да има дъжд! — тръбеше госпожа Дьо Шарнерай.

Обаче жените вече бързаха със ситни колебливи крачки към голямата бяла къща със силно наклонен керемиден покрив. Люси стана с тръпнещи рамене.

— По-добре ще бъде вътре! Идваш ли?

— След малко, мамо — отвърна Франсоаз.

Люси тръгна и по пътя се лепна за Даниел и Дани.

— А малката Кристин как е? Имам слабост към нея, знаете ли?

Отървала се от майка си, Франсоаз задиша дълбоко. Един сервитър с поднос в ръце се поклони пред нея. Машинално тя взе чаша шампанско. Внезапно сред групите, които се разпръскваха, забеляза едно познато лице: Дидие Копелен. Той гледаше към нея като към спасителен пояс. Тя му се усмихна отдалеч. Миг след това той беше до нея.

— Ах, колко ми е приятно, че ви виждам — каза той.

— Знаете ли, аз не познавам почти никого тук!

— Аз също! — отговори Франсоаз.

— Все пак...

— Уверявам ви... Срещу двама приятели на Жан-Марк има тридесет на семейство Шарнерай.

Той я разглеждаше замислен през очилата си и каза:

— Това несъответствие дразни ли ви?

— Съвсем не! Само констатирам...

— И съжалявате?

— Не, разбира се!

— А пък аз имам смелостта да кажа, че съм малко натъжен.

— Защо?

— Оженен приятел — загубен приятел.

— Но не и Жан-Марк!

— Най-вече Жан-Марк! Той е прекрасен, но толкова чувствителен! Впрочем и вас вече не ви виждам, откакто се омъжихте!

— Защото съм чувствителна?

— Или защото сте щастлива!

Той странно се усмихваше със своето валчесто и честно лице с твърде високо чело, над което косите бяха бухнали в безредие. Тя го намери несръчен, симпатичен и не толкова дискретен. Никола минаваше с дебнещо лице по алеята. Тя му направи знак.

— Какво правиш съвсем сам? Ела!

— Всички тези хора — каза Никола, като се приближи — имат странен вид! Наблюдавам ги и до гуша ми дойде! Като че ли съм на театър.

Капка вода се разби по ръката на Франсоаз. Друга падна в шампанското.

— Сега вече и потоп! — каза Никола.

Тя постави чашата си върху пейката. Дъждът се изсипа изведнъж от небето. Сребристи отблясъци заиграха по моравата. Чакълът по алеята затрака. Сервитьорите покриха бюфета. Франсоаз, Никола и Дидие тичешком се отправиха към външното кръгло каменно стълбище, което се извиваше отсреща между двата плета от кучи дрян. От четирите края на парка излизаха прегърбени гости. Всички — измокрени, задъхани и засмени, се събраха отново в големия салон. Тук вече не можеше и да става въпрос за движение. Притиснати като на танцова площадка, хората си говореха, долепени един до друг. Скоро под тавана със златиста украса шумът от гласовете стана оглушителен.

Дидие беше изчезнал сред тълпата. Франсоаз го потърси с очи, не го намери и се обърна към Никола, който оправяше възела на връзката си пред едно старинно огледало.

— Краткотраен проливен дъжд! — заяви госпожа Дьо Шарнерай.

Противно на тази утешителна прогноза някои хора се подготвиха да си отиват.

— Тръгваме ли си? — предложи Франсоаз.

— Да — каза Никола. — Имам курс тази вечер, в осем часа. Ще ме придружиш ли?

Тя никога не бе присъствувала на лекциите на Клебер Бодри. От друга страна, перспективата да остане сама в големия апартамент пред пищещата си машина изведнъж ѝ се видя много тягостна.

— Искам — каза тя.

Никола си беше записал разписанието на влаковете за връщане. Докато той преглеждаше бележника си, Люси и Ив Мерсие изскочиха през една просека в стената от гости. И те също си тръгнаха заради малката Анжелик, която не можели да оставят сама вечер. Ако някой искал да се възползва от колата... Франсоаз и Никола приеха. Но трябваше да изминат цели десет минути, докато намерят в тълпата госпожа и господин Дьо Шарнерай, Валери и Жан-Марк и да се сбогуват с тях.

— Глупаво е! Ще има малка вечеря след това за близките. Трябваше да останете!

Въпреки умолителния поглед на Жан-Марк Франсоаз не склони.

Обаче в колата тя съжали, че не бяха взели влака. Ив Мерсие караше реното си като при надбягване, натискаше нахално клаксона зад по-мощни коли, за да му направят път, задминаваше ги мъчително, като едва не се докосваше до тях, сменяше много бързо скоростите, не намаляваше на завоите. Седнала до него, Люси бърбореше с писклив глас:

— Виж го пък тоя, не иска да отстъпи! Пълзи, а пък е вляво! Сега ускорява, защото и ти ускоряваш. Тук проличават характерите на хората! Можеш да го надминеш! Давай, давай!

И след като задминаваха, тя се обръщаше, за да отправи презрителен поглед към изостаналия шофьор. Свила се на задната седалка, Франсоаз се измъчваше от една смесица от срам и страх. Струваше и се, че в съжителството си с Ив Мерсие майка ѝ от година на година ставаше по-проста и по-глупава. Тя плъзна поглед към Никола: той наблюдаваше пътя безучастен към това, което се говореше около него. Дъждът шибаше стъклата. Чистачките работеха в такт по наводненото предно стъкло.

— Ето че — въздъхна Люси — и последното ми дете ще се ожени!

— Ти забравяш Анжелик, мамо — каза Франсоаз строго.

И веднага се разкая за грубостта си. Обаче Люси не бе разбрала намека.

— Истина е! — отвърна тя. — Остава ми това бедно дете! Но при скоростта, с която живеят младите, няма ли да се омъжи на петнадесет години за някой четиринадесетгодишен колежанин?

— Не се тревожи — каза Ив Мерсие. — На мене не ми минават такива!

— Да, да! На думи ти си много силен. Но се размекваш, щом тя ти се усмихне. Внимавай, един луд иска да те задмине!

Ив Мерсие ускори, мина по средата на пътя и каза:

— Ще има да почака! Като другите!

Той се смееше, без да трепнат раменете и главата му.

— Във всеки случай аз съм много щастлива за моя Жан-Марк — подзе Люси. — Валери е очарователна, госпожа и господин Дьо Шарнерай изглеждат много добре разположени. И каква хубава къща. Да имаш такова нещо на някакви си четиридесет километра от Париж — това е мечтата на всички жени!...

„Изглежда, че аз не съм жена!“ — помисли си Франсоаз, като стискаше ръце върху коленете си. Дъждът отслабна. Сиви къщи изплуваха сред изпаренията. Един мръсен, мокър и криволичещ Париж погълна потока от коли.

— Къде да ви оставя? — попита Ив Мерсие.

Добре че студиото на Клебер Бодри се намираше близо до площад „Периер“, така че Франсоаз, много уморена вече, каза да спре при Порт де ла Шапел. Тя предпочиташе да вземат метрото, отколкото още да слуша брътвежа на майка си. Застанала права с Никола в края на тротоара, тя гледаше как колата се отдалечава като ураган.

— Не така си представях майка ти — каза Никола. — Ти никак не приличаш на нея!

Замълча малко и добави сериозно:

— Освен това вторият ти баща кара като дръвник.

* * *

Седнала на стол в дъното на залата сред десетина зрители, Франсоаз скучаеше. Момчетата и момичетата, които идваха тук да играят на театър пред малобройна публика, бяха с ярко изразени банални лица. Минавайки през техните уста, думите на Мюсе,

Мариво, Расин, Бомарше се превръщаха в блудкава каша. Тия незначителни машинописки, изгладнели студенти, отчаяни „мамини щерки“, работници в големи магазини наистина ли се надяваха един ден да излязат на сцената? На Франсоаз ѝ се струваше, че ако бе на тяхно място, отдавна би се отказала. Но колкото повече Клебер Бодри ги критикуваше и подиграваше, толкова повече се засилваше желанието им да успеят. Седнал сред другарите си на земята, встрани от площта, определена за сцена, Никола чакаше реда си. Франсоаз го гледаше в гръб, но си го представяше съсредоточен и разтревожен. Репертоарът му се ограничаваше с откъса от „С любовта шега не бива“, който сто пъти беше повтарял с Алисия. При мисълта, че ще го чуе отново, Франсоаз се мъчеше да бъде търпелива. Неочаквано Клебер Бодри обтегна дребното си тяло, отметна назад пожълтялата си сребриста грива и съобщи, че класическото препитване е свършило за днес и че сега ще пристъпят към „психодрамите“. При тази новина в залата се разнесе радостен шепот. Никола се приближи до Франсоаз и ѝ обясни, че като принуждава учениците си да импровизират драматически диалози по дадена тема, учителят ги подтиква „да покажат какво могат“.

— Тука е истината, разбираш ли? — попита той. — Но не мисли, че ще мина тази вечер...

Той отиде да седне със скръстени крака до Алисия, която решише косите си. По заповед на Клебер Бодри едно момче и едно момиче излязоха от редицата и започнаха да се хулят един друг, представяйки семейна сцена. Те подбираха думите си, въздишаха и размахваха ръце. И накрая спряха, едва дишайки. Двойката, която ги последва, не беше по-оригинална в сцената на заминаването на мъжа за едно опасно автомобилно рали. Франсоаз гледаше тези непознати, които се нападаха един друг в светлината на малък прожектор, и се питаше какво търси тук, в това тъжно и голо студио с голям остъклен таван. В края на краищата щеше да бъде в по-добро настроение, ако се беше прибрала вкъщи да работи. Сега трябваше да преписва два пъти повече, ако искаше да има свободно време, когато Александър се върне. Помъчи се да си го представи в тази далечна страна, която тя не познаваше. Спомени от пощенски картички и от документални филми се нижеха объркано в ума ѝ: напуснати дворци, черкви с пъстроцветни кубета, безкрайни степи, многолюдни улици, тройки в снега, трибуни,

приветстващи масите, военен парад на Червения площад... Сред този водовъртеж от картини Александър снове насам-натам, разговаря, щастлив, че се намира сред свои. Той яде по руски, пие по руски, мечтае по руски... Преиначеният глас на Никола̀ я измъкна от размишленията: повикан от Клебер Бодри да изпълни една психодрама, той признаваше на жена си, че е загубил на комар всичките пари, които са били спестили за летуване. Жената, Алисия, беше вдървена от привиден гняв, с празни очи и гладки коси.

— Ужасно е! — мънкаше Никола̀. — Нямаме вече нито сантим! По моя вина!

— Все пак — казваше Алисия — как можа?

Никола̀ разтвори ръце и измърмори:

— Как можах! Как можах!...

Малкият прожектор, нисък като жаба, ги осветяваше отстрани. Очевидно нито той, нито тя знаеха как да продължат. Лицето на Никола̀ се размекна, разглоби. Катастрофа. Сърцето на Франсоаз се сви. Клебер Бодри вдигаше вече ръце, за да прекрати опита, когато, обзет от вдъхновение, Никола̀ продължи:

— Когато човек попадне в такава среда, в такъв водовъртеж, не може да устои! — извика той. — Уверявам те, че когато влязох в казиното, бях хладнокръвен и твърд като мрамор! Бях пресметнал всички рискове, набелязал всички комбинации!

Увлечен в думите си, той преживяваше перипетиите в същото време, когато ги измисляше. Лицето му се гърчеше в гримаси от страдание и угризение на съвестта. Истински сълзи блестяха в очите му. Като си мислеше, че това е едно обикновено актьорско упражнение и като го гледаше как се преструва на опечален, влюбен и разкаян, тя се питаше дали някога е искрен в тия чувства.

Озадачена и натъжена заради него, тя почти се срамуваше от това положение. Коленичил пред Алисия, той пелтечеше:

— Прости ми! Никога вече няма да повторя! Аз съм мръсник! Последен мръсник!...

— Стоп! — каза Клебер Бодри.

Никола̀ стана, отърси праха от панталоните си и от лицето му изчезна изразът на безумието. Усмиваше се, очаквайки преценката.

— Не е лошо — подзе Клебер Бодри, като постави ръка върху рамото му. — Ако беше направил два пъти по-малко, щеше да бъде

дори прекрасно. Бих искал играта да бъде по-вътрешна. Същата страст, но смислена, непринудена. Разбираш ли?

Никола кимна с глава, обеща в бъдеще да се владее и отиде да седне до Франсоаз, а в това време двама от другарите му застанаха пред прожектора.

— Хареса ли ти? — попита я той.

— Ами да — отвърна тя неубедително.

— Млъкнете там! — извика Клебер Бодри.

Никола сви глава между раменете си, намигна и с пълзене отиде при групата на учениците. След малко Алисия се приближи до Франсоаз.

— Видяла ли си това? — прошепна тя.

Подаде ѝ едно илюстрировано списание и се оттегли мълчаливо като сянка. Франсоаз разтвори списанието „Нежен поглед“. Още на втората страница позна Никола. Сериозен и гримиран, той се обясняваше от снимка в снимка с една едра блондинка с биволски очи. Думите им бяха написани в бели правоъгълници над главите. „Остави ме да действам, скъпа! След не повече от седмица ще ти предложи златен живот!“ — казваше Никола. „Как ще стане това? — възразяваше партньорката му. — Ти си млад офицер от кариерата. Разполагаш само със заплатата си, за да живеем!“ Той отвърщаше със смях: „Напускам армията. Ще печеля много!“ Беше озаглавено: „Колкото повече ме лъжеш, толкова повече те обичам“, правдив роман. Франсоаз затвори списанието с чувство на безпокойство.

Наближаваше полунощ, когато Клебер Бодри освободи хората си. На улицата Никола хвана Франсоаз под ръка. Тя държеше илюстрираното списание, навито на руло. Той го забеляза и каза:

— Алисия ли ти го пробута?

— Да.

— Каква гъска! Не исках да го видиш!

— Защо? Много си добре тук!

— Подиграваш ли ми се? Знам какво мислиш!

Направиха няколко крачки по мокрия тротоар, по който се отразяваха бледите светлини на уличните лампи. След миг той продължи:

— Сто франка на снимачен ден. Не можех все пак да откажа!

— Не, разбира се...

— Пък и защо! Няма да правя това цял живот!

— А какво ще правиш?

— „Напускам армията! Ще печеля много!“ — каза той със същото изражение като в клишето на фоторомана.

И избухна в смях. Тя също се засмя, изведнъж развеселена и примирена. В компания с него беше трудно да се мисли за бъдещето.

[1] „Трахинянките“ — трагедия от Софокъл. — Б.пр. ↑

XVII

В пет часа следобед раздавачът носеше обикновено само проспекти. Франсоаз взе двата плика, които ѝ подаде портиерката, погледна разсеяно единия от тях и едва не получи припадък: две руски марки, почеркът на Александър. Тя затвори вратата, върна се в голямата стая, седна със силно разтуптяно сърце пред пишещата си машина и распечата плика:

Моя скъпа Франсоаз,

Отдавна трябваше да ти пиша, но това пътуване още от самото начало беше една надпревара с времето: срещи с много, хора и много неща за разбиране... Смятах да остана малко време, но от ден на ден мисълта за връщането ми се струва все по-мъчителна. Висарион Боголюбов, с когото се срещнах, ме запозна с цяла група писатели, артисти, хора очарователни, благородни, сърдечни и естествени. Никога не съм изпитвал толкова силно вдъхновение. Като заминавах, нямах никаква представа за това, което ме чакаше зад границата: гръмотевичен удар! Още щом докоснах тази земя, още щом вдъхнах този въздух, още щом чух звука на руската реч, аз разбрах, че Франция е загубена за мене. Да, Франсоаз, реших да остана тук. Благодарение на Висарион Боголюбов имам уверението, че ще бъда назначен на много увлекателна работа, удоволствие в сравнение с тази, която извършвах за сметка на Шевалие-Виняр. Ще бъда на квартира у братовчеди, които открих в Москва и които са самата доброта. Успокой се, нямам никакво намерение да искам да дойдеш при мен. Предполагам, че и ти като мен си се възползувала от тази раздяла, за да размишляваш върху нашия брачен опит и да направиш извод. Не е провал, но също така не е успех.

Като си помисля само, че ти желаше да имаш дете от мен!
А пък аз изпитвам такъв страх! Повярвай ми, в това отношение ние имаме шанс! То се знае, че ще се върна в Париж през някой от тия дни, за да поискам виза за изселване. Обикновена формалност. Още сега съм уверен, че ще я получа. Ще се видим значи, преди да отпътувам — окончателно този път — за Съветския съюз. Ти си толкова млада! Ако останеш с мен, всичко ще си прахосаш, ако ме напуснеш, ще се върнеш непокътната в живота. Едно нещо е много важно за мен. Искam, дори разведени, да си останем приятели, големи приятели. Всичко е толкова просто, моя малка Франсоаз! Усмхни се на бъдещето. Целувам те нежно:

Александър

Тя свърши четенето с чувство на тежест в крайниците си. Въпреки това не беше учудена. Сякаш хиляди неопределени признаци я бяха подготвили за тази новина. С разтворени очи тя гледаше пред себе си стените с ясножълт цвят и бели линии и преценяваше безполезността на работата, която бе извършила. При мисълта за кабинета, който бе подготвила за Александър, вълна от сълзи поду клепачите ѝ. Подиграна, измамена, отхвърлена, тя бе изправена пред провала на всичко, в което се състоеше животът ѝ. Разтърси се в хълцане. Тя вече не виждаше нищо. Беше в мъгла. Отиде в банята и плисна лицето си със студена вода. В огледалото над умивалника погледът ѝ съзря една тъжна и измъчена жена със зачервени очи. „И ето края! Няма вече Александър!“ Гърлото ѝ се сви. Но този път съдържа сълзите си. Мъчеше се да диша нормално и си мислеше за времето — не толкова далечно, — когато бе поискала да се самоубие, защото се съмняваше в любовта на този човек. Какво дете е била тогава, непримиримо, гордо и фантазиращо! Мотивите, които я бяха тласнали към самоубийство, бяха детско отчаяние, обаче днес, когато бяха налице всички причини, за да бъде отвратена и отчаяна, дори не ѝ минаваше през ума да свърши с живота си. Ударът, който току-що получи, я беше зашеметил. Тя беше силна и спокойна, безчувствена към всичко и към всички. Дори и към собствената си съдба. Избърса

нос и оправи косите си, паднали върху челото ѝ. Когато се връщаше в голямата стая, шумът от нейните собствени стъпки ѝ се стори оглушителен. Апартаментът беше станал два пъти по-голям. Седна пред пишещата си машина. Писмото лежеше на пода. Тя го вдигна, сгъна го грижливо и го постави на края на масата. Пръстите ѝ паднаха върху клавишите. Думи на другите. Само да завърши страницата. За какво да се преуморява сега? Нямаше да има за какво да прави нови разходи. „Дано да обича светложълтия цвят!“ Входната врата се отвори и затвори. Франсоаз изтръпна със замряло сърце и вдигна очи. Беше Никола.

С лице, озарено от загадъчна радост, той се приближи до нея и хвърли няколко банкноти върху масата.

— Какво е това? — попита тя.

— Възнаграждението за позора! Току-що бях в администрацията на „Нежен поглед“. Петстотин франка и благодарности от дирекцията! Идущата седмица започвам нов фотороман!

Тя се усмихна леко. Той се вгледа по-внимателно в нея, после, като забеляза писмото, поклати глава и изръмжа:

— Ти си получила лоши новини от Александър!

— Да.

— Кога ще се върне?

— Никога.

— Какво?

— Виж сам — каза тя.

Той взе писмото, което тя му подаде, и го зачете бавно, с намръщени вежди. Стигнал до последния ред, каза:

— Значи така!

Тя написа края на едно изречение и извади листа от машината.

— Отвратително е това, което ти прави! — подзе той.

— Защо? Откровен е. Вместо да ми разиграва комедии, казва това, което мисли...

— Не го казва, пише го!

— Защото там именно си е дал сметка.

— Значи според тебе, ако не беше заминал?...

— Нищо нямаше да се промени. Малко по-късно щеше да разбере същото — това е всичко.

— Какво да разбере?

— Че... че аз не съм жена за него.

— Ти го защитаващ, честна дума! — извика Никола̀.

Тя съзна странността на поведението си. Но не можеше нищо друго да направи: една абсурдна гордост ѝ пречеше да обвинява Александър. Струваше ѝ се, че ако го напада, сама себе си ще опровергава и унижава. Постави чист лист в машината и завъртя цилиндъра.

— Ясно! — изръмжа Никола̀. — Значи всичко е по твоя вина!

— Не съм казала такова нещо. Моя вина, негова вина — какво значи това в отношенията между Александър и мен!

Тя прехапа устните си. Сълзи отново напиха в очите ѝ. Не пред Никола̀ все пак!

— Доволен съм, че се отнасяш така към него — каза той. — Но не можеш да ми попречиш да мисля, че Александър се държи като мръсник. Не може да се оставя така едно момиче като теб. Или пък нямаш нищо в гърдите си. Като казвам това, аз съм напълно значи убеден, че това, което те сполетява, е голямо щастие! Ти си направила страшна глупост, като си се омъжила за него. Първо, той е много стар!

Тя се усмихна.

— Александър много стар?

— Не е може би истина?

— Той няма възраст!

— Точно това казвам и аз. Няма възраст, няма дом, няма приятели, няма деца, няма жена...

— Вярваш ли, че ми правиш добро, като ми говориш лошо за него?

— Не се мъча да ти правя добро, мъча се да ти отворя очите!

Той крачеше надлъж и нашир из стаята, разярен и дружелюбен. Франсоаз помисли за щастieto, което той бе искал да намери при баща си и да стане приятел с него. „А няма дори една дума по негов адрес или за него в писмото на Александър! А всъщност това е още по-тъжно за него, отколкото за мене!“ — каза си тя.

— Какво ще правиш? — попита той внезапно.

— Ще видя... Във всеки случай не искам да се разчува! Не казвай никому нищо!

— Няма да казвам нищо, но рано или късно ще трябва ти да говориш!

— Не!

— Как ще обясниш тогава, че Александър не е вече тук?

Тя наведе глава. Наистина рано или късно ще трябва да осведоми семейството за тази печална история. Те ще я заобиколят, ще я съжаляват, ще се мъчат да я утешават, ще се съветват, шепнейки си зад гърба ѝ. Предварително страдаше от техните добри грижи.

— Във всички случаи няма да мръдна оттук! — каза тя твърдо.

— Ще плуваме само ние двамата в тая голяма танцувалия зала!
— измърмори той.

Тя с гняв огледа всичко около себе си. Тия стени я ужасяваха. Считахше ги виновни за своето поражение. Съвсем съкрушена, тя въздъхна:

— Ох, не знам вече какво да правя!

— Слушай — каза той грубо и усмихнато като спасител. — Апартаментът е нещо второстепенно! Ако не е този, ще бъде някой друг! Каквото и да стане, няма защо да се вълнуваш! С мене можеш да бъдеш спокойна! Няма да те изоставя като Александър. Ще си наредим хубав животец ние, двамата!

Тя се мъчеше да прогони едно сладниково горчиво вълнение. В нервното състояние, до което беше стигнала, многото нежност я нараняваше като острата грубост. За да прекъсне веднага собствените си мисли, тя каза:

— А работата ми, която не съм свършила! Обещах да я предам в шест и половина!

— Още много ли имаш да пишеш?

— Не... Почти една страница. Но вече е шест и пет.

— Е, добре! Изчукай я бързо! Ще вземем такси. Един път и аз да имам пари!

Тя завърши стихийно преписването, натика листовите в една чанта и изтича навън с Никола подире. В таксито тя можа да излее яда си срещу равнодушието на шофьора и голямото задръстване. Убедена, че ще пристигне след затварянето на „Топ-Копи“, тя се изненада, като видя вратата отворена.

Никола остана да я чака на улицата. Той се разхождаше по тротоара и се мъчеше да разбере защо се чувства толкова щастлив, докато, както изглежда, всичко вървеше толкова лошо за Франсоаз.

XVIII

Влизането на Агнес, която идваше да смени чиниите, прекъсна разговора. Мадлен отказа да вземе сирене и си избра един плод от фруктиерата. Това пътуване я беше изморило. Заричаше се, че за последен път идва с колата си в Париж. Седнал срещу нея, и Филип отказа сиренето. Тя трябваше да се върне много назад в спомените си, за да си припомни една друга вечеря насаме с него. Той опря рамене върху облегалото на стола и проследи с нетърпелив поглед как прислужничката обикаля около масата. Най-сетне Агнес напусна трапезарията и затвори вратата зад себе си. Филип хвърли към Мадлен поглед, пълен със смъртна тъга, тревога и молба. Очевидно той чакаше тя да подхване разговора.

— Прощавай — прошепна тя, — но не мога да те съжалявам!

— Не искам да ме съжаляваш! — изръмжа той.

— Това се очакваше!

— А! Така ли считаш?

— Разбира се! Ти я лъжеше, тя те лъжеше, и двамата имахте свой живот...

— Не и в последно време, Мадлен. Много се бях променил. Надявах се, че и тя, от своя страна...

— Карол да се промени? Ти се шегуваш! Повярвай ми, ти добре се отърваваш. В момента си още под влияние на удара, но ще видиш по-късно...

Той я прекъсна с отегчение:

— Нищо няма да видя.

Тя беше оставила половината от ябълката си в чинията.

— Не е ли хубава? — попита той.

— Малко хлебна.

— Вземи друга.

— Не, благодаря.

Минаха в салона. Мебелите бяха на обикновените си места, осветлението не беше променено и въпреки това на Мадлен ѝ се

струваше, че този декор беше студено копие на това, което познаваше. Липсваше онова незабележимо безредие, което една жена с вкус преднамерено оставя по местата, които обитава. Заминаването на Карол беше сковало всичко. Агнес напразно се мъчеше „да прави, както госпожата“, но нейните ръце нямаха същата лекота. Подредени една до друга върху дивана, възглавниците наподобяваха части на играта на конструктор; малките стари кутийки, наредени върху кръглата еднокрака масичка, сякаш бяха изложени за продажба; плисетата на пердетата висяха като вдървени.

Агнес донесе кафето и се оттегли.

— Не мога да се понасям така сам в този апартамент! — каза Филип.

Мадлен запали цигара и с цялата си тежест се отпусна върху възглавниците на дивана. Кракът я болеше. Не беше се възстановила съвсем от това падане. При най-малката умора болката се връщаше. Освен това умираше за сън. Беше станала много рано тази сутрин, за да се приготи за пътуването. Навярно приближаваше десет часът. Тя отпи глътка кафе и каза:

— Вярвай в моя опит, Филип. Човек много лесно свиква да живее сам!

— Ти може би — измърмори той, като седна. — Но аз не! Когато се прибирам тук, вече имам чувството, че пропада в пропаст. Натрапва ми се безсмислието на моя живот. Това е ужасно!

— Ако се срещаше по-често с децата си!... — подсказа тя.

Той направи гримаса.

— Децата... децата... Нищо общо нямам с тях.

— Ти я докара до това положение!

— Какво говориш?

— Наистина, Филип!... Припомни си...

Той вдигна рамене.

— Ти винаги си заставала на тяхна страна, срещу мене!

— Невинаги — каза тя, като го гледаше право в очите.

Тя мислеше за Жан-Марк. Той я разбра и наведе клепачи.

В дългото мълчание, което последва, тя чу как вратата на асансьора се затвори с трясък. Филип веднага вдигна глава.

Той навярно трепкаше така при всяко позвъняване на звънеца, на телефона. Натрапчива мисъл по Карол, Мадлен си представи това

жалко търпение, тая любовна просия и изпита отвращение.

— Ти би трябвало да започнеш да се срещаш с Жан-Марк — каза тя.

Очакваше той да избухне. Но с непроницаемо лице Филип само каза:

— За какво?

— Той има нужда от тебе.

— Вече не! — отвърна той със саркастична усмивка. — Той ще склучи блестящ брак.

— Точно за това! Този брак ме тревожи. Ако се сближиш с Жан-Марк, ако го вземеш при себе си на работа, той няма да има чувството, че непрекъснато е задължен на тези Шарнерай.

— Те са много изискани хора...

— Не е там въпросът! Един младеж като него — горд, откровен, смел — има опасност да страда в своето себелюбие, ако си втълпи, че е задължен за всичко — положение, удобства, бъдеще — на своя тъст!

— Успокой се — каза Филип. — И от това Жан-Марк няма да се почувствува окалян!

Тя го изглежда строго.

— Абсурдно е, Филип! Онова, което е останало в сърцето ти от тази жалка авантюра, би трябвало да изчезне окончателно със заминаването на Карол!

— Дали тя е тук, или не — с нищо не се променя това, което извърши моят син.

— Променя се. Нея я няма, вие заставате лице срещу лице без сянката на лъжата помежду ви. Лице срещу лице само с онова, което всеки има в сърцето си... От трите си деца ти обичаш само Жан-Марк. И само него отблъсна от себе си. Никога няма да разбереш колко много е нещастен! Можеше поне да отидеш на приема по случай годиша му!

— И ти не си била, доколкото знам!

— Бях прикована на легло с тридесет и девет градуса температура! — отвърна тя гневно.

— А след това виждала ли си го?

— Не. Дойдох направо тук. Ще се помъча да го видя утре. И ще ти го доведа доброволно или насила!

Той поклати отрицателно глава.

— Не трябва, Мадлен. Уверявам те, че не трябва... Ще увеличиш злото, мислейки, че правиш добро!

Очите му бяха насълзени, брадата му трепереше. Тя предположи, че е вцепенен в някакво високомерно решение и е неспособен да се измъкне от вдървяването. Но щеше скоро да излезе от това състояние. Още няколко седмици и тя ще успее да го склони. Постави си за цел да го накара да присъствува на сватбата на Жан-Марк. Церемонията щеше да стане едва в началото на юли. Два месеца имаше пред нея. Естествено трябваше да идва пак в Париж, оттук там... Филип се беше съвзел. Пушеше с отпусната глава върху облегалката на фотьойла, с блуждаещи очи, пълни с мъка, с разочарование, със съмнение.

— Доволен съм, че дойде — каза той.

Тя се усмихна. Той почака една секунда и добави:

— Би трябвало да останеш.

— Такова е и моето намерение.

— Искам да кажа: да останеш напълно.

Тя го изглежда с изненада.

— Как напълно?

— Да. Какво ти пречи да отстъпиш магазина си в Тюке и да наемеш подобен в Париж?

— Не виждам ползата!

— Ще живееш тук... Ще бъдеш близо до нас...

Той я викаше на помощ. Както след първия си развод. Но тогава децата бяха съвсем малки; тя чувствуваше, че е необходима; сега кой, освен брат ѝ имаше нужда от нея?

— Не — отвърна тя. — Невъзможно е.

— Защо?

— Колкото и странно да ти изглежда, Филип, аз също имам свой живот и не искам да го променям... Щом ми дадеш знак, ти искаш да зарежа всичко, да се затичам...

— Не разбираш как го казвам! — въздъхна той.

Тя омекна:

— Ти си един голям егоист. Защото си нещастен, защото си сам, ти би искал земята да престане да се върти.

— Откъде знаеш, че съм нещастен?

— Самият ти ми го каза.

— Аз съм възмутен, разбунтуван! А то е нещо друго.

Той започваше отново да се издига високо след миг на безпомощно състояние. Стар петел с проскубана шия и омекнал гребен, който при случай все още се перчи и се мъчи да измами някого.

— Късно е — прошепна тя, като стана.

— Искаш да си лягаш ли вече?

Тя почувствува, че той би продължил цялата нощ да говори за себе си, за Карол, за раздялата им, за отчаянието си... Беше ли несправедлива? Лесно вълнуваща се от тревогите на младите, тя бе безучастна към тия на възрастните хора. Филип ѝ досаждаше.

— Да — каза тя. — В Тюке си лягам в десет часа!

Той ѝ пожела лека нощ и тя се оттегли в стаята си. Агнес беше оправила леглото, разтворила куфара, окачила дрехите ѝ несръчно, тикнала три карамфила в една ваза. Мадлен машинално подреди цветята и с очи потърси фенека. Той се преструваше на заспал в панера си до прозореца. Но всъщност крадешком наблюдаваше господарката си и ѝ се сърдеше, че го бе оставила дълго време сам. Както винаги, тя беше очарована от проявите на тоя капризен, злопаметен и ревнив характер. Засмя се, с мъка клекна и погали гърба на животното, като му прошепна нежните думи на домашното помиряване:

— Недоразумение, Жулия! Няма да ми се сърдиш за такава дреболия!...

Сякаш убедена, Жулия с искрящи от благодарност очи се отдаде на ласките на това приятелство. После тя пак си легна, пхнала нос в лапичките си. Мадлен почеса челото ѝ с нокът и успокоена от примирението, се зае със себе си.

Още щом легна в леглото, разбра, че не ѝ се спи. Това ѝ се случваше все по-често — желанието да си почине изчезваше веднага щом се изтегнаше и настъпваше усилена умствена дейност. Всяка вечер тя си правеше равностметка. Мания на стара самотница. Попита се дали не бе сгрешила, като дойде. В продължение на месеци с упорита воля тя се бе ограничила да живее в своя кът сама за себе си. В действителност глупаво бе да се безпокои често: племенниците ѝ разчитаха толкова малко на нея, че забравяха да ѝ пишат. Разбира се, беше празнуван годежът на Жан-Марк. Трябваше да го види, да му честити, но веднага след това да замине... Иначе ще започне отново. Тя си каза, че прилича на човек, който с много мъка се е отказал да пуши и който след дълго въздържане нехайно, подло протяга ръка към

цигарата. Три всмуквания и робията започва отново. Излекувана веднъж от отровата на семейство Ейглетиеви, сега трябваше да устои на съблазънта отново да потъне в техните истории. Още едно усилие да върне Жан-Марк на баща му и това ще бъде всичко. Веднъж да види тия двамата сдобрени, би могла окончателно да се закопае в Тюке. С горчива уста тя взе една цигара от пакетчето „Голоаз“, поставено на нощната масичка, и я запали. Пушеше с успокоени нерви, зареяна в бледосинкав облак. Би желала да е само мисъл, но имаше този тежък корем, в който започваше храносмилането, тия уморени бедра с възпаления по тях, тия излишни гърди, на които чувствуваше меката маса, тежаща на гръдния ѝ кош — изобщо цялото това несвършено и непохватно тяло, което тя не обичаше и което все пак я представяше в очите на другите. Утре през деня ще се постарее да види Жан-Марк, Франсоаз и Даниел. А вдругиден, ако има малко шанс, ще бъде отново у дома си, в Тюке, сред мебелите и бибелата си. Помисли си за своето легло. Положително по-меко от това. Няма нищо по-хубаво от вълната в дюшека. Как ли госпожа Гурмон ще се справи в магазина? Американците решили ли са най-сетне да купят бюфета Луи XIII? Той така много ѝ пречеше, че би трябвало да им го предложи на по-ниска цена, за да ги подмами да го купят. А и тази работа с парцелите! Дано само дядо Оандър приеме да разменят хилавата градинка, която той притежава зад нейната къща, срещу малката ѝ ливада близо до пътя за Онфльор, която тя не ползваше. Но този тип упорствуваше! Груба селска недоверчивост. „Ще бъде толкова хубаво, ако успея да го склоня! Ще съборя междинната стена, ще разширя градината, ще построя един навес... Там ще може да се пие чай, да се обядва през лятото... Ще трябва пак да говоря с дядо Оандър след завръщането ми!...“ Тя отвори романа, който беше взела на тръгване, и започна да чете. На вратата се почука.

— Да! — каза тя.

Влезе Филип. Беше по домашен халат.

— Забелязах светлина под вратата — каза той. — Не спиш ли?

Отдавна не беше го виждала в домашно облекло и се учуди на този мъжки врат, гол и набръчкан, на тия бели крака с дебели вени, обути в елегантни пантофи от черна кожа.

— Останал съм без цигари — започна той — и не ми се излиза пак. Ти нямаш ли...

Тя му подаде пакетчето си „Голоаз“. Той направи гримаса, но взе една и извади запалка от джоба си.

— Каква свинщина! — каза той след първото поемане на дима. — Как можеш да ги пушиш? Вярно е, изглежда, че те не са толкова вредни за дробовете...

Той въздъхна, седна на ръба на леглото и продължи с горчива усмивка:

— Добри? Лоши?... Какво могат да променят? Като си помисля само, че има типове, които се страхуват да умрат!...

Тя го погледна със смразяващ поглед. Надяваше ли се, че ще я разтревожи с тия бръщолевения на сантиментален колежанин? Не, само да я щипне, да я принуди да му поставя въпроси.

— Къде е Карол? — попита тя със съжаление.

— В Мюнхен.

— Може би е временно увлечение.

— Във всеки случай тя вече написа и подаде молбата си. Не! Щом ти казвам, че е сериозно, значи, че е сериозно!

Мадлен притисна с ръка прозявката си и очите ѝ се насълзиха.

— Добре, оставям те — каза тъжно той.

Тя го изгледа как си отиде, угаси лампата, сви се в завивките и си помисли, че е много щастлива, дето не е жена на никого.

* * *

Никола̀ беше отчаян.

— Глупаво е! — каза той. — Още не се е прибрала. Навярно са я задържали в „Топ-Копи“. За всеки случай тя ме помоли да ви накарам да я почакате. Няма да се забави много...

Беше по риза с отворена яка, с черни вежди, с много бели зъби, с бохемски вид. Мадлен, която го бе виждала само веднъж, на кръщенето на Кристин, се изненада от факта, че го беше запомнила много добре.

— Ако обичате да влезете — подзе той.

Тя го последва в една голяма и грозна стая, в която бели линии плуваха в светлокафяв океан. Две момчета и едно момиче се бяха тръшнали на дивана. Те станаха и я поздравиха вяло.

— Жермон, Бернар и Алисия — представи ги Никола. — Другари от курса...

— Все още ли ходите в това училище по драматично изкуство? — попита Мадлен.

— Да.

— Доволен ли сте?

— Много доволен. Чувствувам, че върви...

Като забеляза, че тя обхожда с поглед помещението, той добави:

— Всичко е подновено! Елате да ви развежда...

— Да почакаме Франсоаз.

— Не, не, елате...

Той я въведе в коридора, отвори една врата, втора, трета и разкри тъжни и празни стаи. Изумена, Мадлен се попита защо племенницата ѝ бе разменила малкия стар, но очарователен апартамент на улица „Бак“ срещу този буржоазен кервансарай.

— Много хубаво, много хубаво — измънка тя.

Неспособна да каже нещо повече, тя замълча и погледна през прозореца: двор, стена, други прозорци.

— Моят брат ми каза, че Александър е в Съветския съюз — подзе тя машинално.

— А, да! Че е там, там е! — каза Никола.

Той се кискаше. Тя се заинтригува, но не го разпита. Сякаш увиснал във въздуха, той почака един миг и изръмжа:

— Писал е на Франсоаз, че няма да се върне!

— Какво? — извика Мадлен.

И разбра, че Никола я бе въвел в дъното на апартамента само за да може да ѝ говори, без да чуват другите.

— Да — каза той. — Така е. Тя ще ви наговори какво ли не, но...

Входната врата тракна. Никола млъкна. Мадлен се върна в салона и се сблъска с Франсоаз, която задъхана прекрачваше прага. Двете се прегърнаха.

— Отчаяна съм, че те накарах да чакаш! — каза Франсоаз.

Мадлен я намери променена, макар че имаше същото продълговато лице и същите очи, лъчисти и тъмни. След като размени няколко думи с приятелите на Никола, тя завлече леля си в своята стая, накара я да седне на края на леглото и се настани на един стол, съвсем

близо до нея. Стояха за миг мълчаливи, като се гледаха в очите. После Франсоаз каза разпалено:

— Ах, колко съм щастлива, че те виждам, Маду!... От толкова време!... Как си? Кракът ти?... А магазинът? И... Жулия?... Не съм ти писала често...

— Не. Трябва да ти кажа...

— Животът в Париж е много уморителен! Като се мръкне, човек открива, че нищо не е свършил от това, което е искал да направи...

Острият тон на гласа ѝ, бързината и непоследователността на мислите ѝ правеха болезнено впечатление на Мадлен.

— Как го намираш? — попита Франсоаз, като надигна врат.

— Кое?

— Апартаментата.

Мадлен нямаше сили да излъже и каза:

— Защо го смени?

— Трябваше. Ние бяхме много натясно на улица „Бак“. Беше непоносимо за мене... за Никола... за Александър...

Докато тук на Александър ще му бъде много удобно?

Франсоаз сви устни. Развълнувана от състрадание, Мадлен се въздържа да не я притисне в обятията си. Тя хвана плахо ръката ѝ, както преди, когато Франсоаз ѝ се доверяваше.

— Аз зная, Франсоаз — произнесе тя тихо.

— От Никола?

— Да.

— И какво? — изръмжа Франсоаз, като грубо дръпна ръката си.
— Ти си изумена? Възмутена?

Лицето ѝ доби войнствен израз.

— Не — отвърна Мадлен. — Тъжно ми е — това е всичко. Какво се е случило между вас?

— Ами... нищо...

— Все пак има някаква причина!

— Има сто хиляди — измънка Франсоаз.

Тя бе навела глава. Мадлен чувствуваше, че след краткия бунт племенницата ѝ неусетно се отдаваше на нуждата да отвори сърцето си или поне да говори като на себе си.

— Александър е един премного интелигентен човек за брак — подзе Франсоаз.

— А! — каза Мадлен. — Какво разбираш под това?

— Той е над условностите. Не счита нищо за положително, за свещено, за неоспоримо... Опитал се е да намери някаква причина, за да живее с мене. Но всичко, което правех, за да бъде щастлив, го караше да настръхва! Ето на, този апартамент! Грешка след много други! Всъщност Александър нищо не обича, към нищо не се привързва и страда от всяка промяна. И ето че му хрумна една идея: страната на родителите му. Там смята, че ще намери равновесие. Той е мистик, разбираш ли? Търси някакво верую, някаква религия. И не знае каква. Но аз зная. Зная, защото съм като него. По други пътища вървя към същата цел.

— Каква цел?

— Едно щастие извън социалните условности и парите! Едно нематериално щастие! Едно чисто щастие! Само че той не вярва в бога. Искаше да вярва в Човека. Той се бори. Мога само да го уважавам. Уважението е най-важното. Да уважаваш себе си, да уважаваш другия в себе си и себе си в другия.

Мадлен се мъчеше да бъде много съсредоточена. Имаше впечатлението, че присъствува на едно даване в думите. Но може би тя беше неспособна да разбере един такъв стил на разсъждение, кипящ, категоричен. Екзалтацията винаги я правеше мнителна.

— Така да е — каза тя. — Това са ваши работи. След всичко навярно това е най-добре за тебе, както и за него. Говори ли с баща си?

— Не.

— Трябва бързо да му кажеш, за да направи необходимото относно развода.

— Не смятам да се развеждам — каза Франсоаз спокойно.

Мадлен трепна.

— Как... как не смяташ да се развеждаш?

— Защо да се развеждам?

— Той... той ще живее другаде... а ти...

— Това си е негова работа!

— Казано по друг начин, каквото и да прави, ти ще се считаш за негова жена?

— Да.

Изразението на Франсоаз беше вироглаво и студено, почти тъпо от прекалена увереност.

— В края на краищата — каза Мадлен — това е безсмислено! Виждаш ли се след две години, след десет години омъжена без съпруг? Знам... ще ми кажеш: не може да се развенчае това, което бог е съединил... Но самите хора са измислили тази формула!

— Не вярвам.

— Христос никога не е казал...

— Да не започваме теологически спор, Маду! Не искам да се развеждам — това е всичко!

Мадлен намери за разумно да прекрати атаката. Раната на Франсоаз беше много прясна. Трябваше да почака, за да се върне успешно към задачата. Но освен развода, имаше и материални въпроси за разрешаване. Рязкото скъсване на Александър поставяше въпроси, за които Франсоаз беше много млада да разреши сама. Мадлен попита извънредно предпазливо:

— При тия условия как ще живееш, мила моя?

— Точно така като сега — отвърна Франсоаз. — Печеля доста, за да мога да се издържа сама. Между нас казано, Александър никога не ме е подпомагал много. Бедният! Той беше толкова зле платен във Франция!

— А Никола?

— Никола вече се справя сам много добре. Миналия месец спечели повече от мене с фотороманите.

— Фоторомани? Какво е това?

— Как? Нима не знаеш? Ще ти покажа. Никола има няколко броя в стаята си...

— Във всеки случай той не може да продължава да живее с тебе!

— Защо?

— Помисли, Франсоаз — каза Мадлен. — Той е почти на твоята възраст! Ще живеете тук двамата, сякаш... сякаш сте двойка!

Докато говореше, една мисъл я изненада: може би имаше в действителност някакво смътно чувство между това момче и племенницата ѝ. Но отхвърли предположението си още при оформянето му. Франсоаз я наблюдаваше с кротка тъга.

— Идиотско е това, което казваш сега, Маду!

— Разбери ме: аз лично не мисля така, но другите ще помислят.

— Кои други?

— Хората около теб, приятелите ти... Дори в Париж, Франсоаз, човек не може да живее извън обществото. Има един минимум от правила, които трябва да се спазват, ако човек не иска да го считат за... за...

Тя търсеше думата. Не ѝ харесваше ролята, която играеше. Импровизиран пазител на почтеността и благоприличието! Тя се сърдеше на Франсоаз, че я принуждава да чете морал, когато в действителност винаги се бе блазила от мисълта, че е с напредничави възгледи за свободното поведение.

— Не би трябвало, Франсоаз — продължи тя. — Няма да бъде добре нито за тебе, нито за него. Щом казваш, че сам се справя, да си наеме някъде стая. А ти напусни този твърде голям за тебе апартамент и се настани другаде.

— У татко например.

— Не съм казала това.

— Но си го помислила. Виждаш ни вече един срещу друг с татко? Двете разбити сърца! Той ме утешава, че съм изоставена от Александър, аз го утешавам, че е изоставен от Карол! Очарователно дуо!

Тя играеше комедия с безчувствени очи и бледи устни. После стана отново сериозна.

— Не. Няма да се мръдна. И Никола` ще остане тук толкова дълго, колкото поиска. Аз настоявах той да дойде да живее при баща си.

— Но точно така! Баща му не е вече тук!

— Това не променя нищо. Аз поех отговорностите. Държа на думата си.

Отново в нейните очи имаше онази искрица на безумна решителност, която тревожеше Мадлен. Седнала на стола, усмихната и сурова, тя имаше вид на човек, който не иска да знае за глупаците. А глупаците бяха леля ѝ, баща ѝ, братята ѝ. Целият свят, с изключение на Александър. Излишно е да се настоява. Още веднъж Мадлен трябваше да бие отбой. След бащата — дъщерята. Тя беше съкрушена. И все пак беше уверена, че можеше да се направи нещо, за да се спасят единият и другият.

— Ела — каза Франсоаз. — Никола` и приятелите му навярно ни чакат, за да пийнем по чашка.

Очевидно тя искаше да предотврати връщането към този мъчителен разговор. Зашеметена от това, което току-що бе чула, Мадлен тръгна като през завеса от мъгла. В голямата стая приятелите на Никола разговаряха равнодушно за хора, които тя не познаваше. Прие чаша сок от малини и изпи една глътка. Много сладък. Веднага една цигара. Франсоаз говореше, усмихваше се, движеше се в центъра на този младежки свят с такъв спокоен вид, сякаш не беше за втори път в живота си загубила всичко, което бе заложила.

* * *

Даниел вървеше така бързо, че Лоран го хвана за ръката и попита:

— Закъде препускаш?

— Трябва да бъда вкъщи в пет часа без четвърт! Дани ме чака, за да отиде на покупки с майка си! А и Маду ще долети в шест часа! Питам се кога ще намеря време да довърша тезата си по философия! Ти, ти се шляеш! Витаеш! Ах, кълна ти се!...

Той се освободи от някаква мисъл и отново тръгна с голяма, нервна крачка, с тетрадките си под мишница. Урокът по психология му се видя този следобед страшно блудкав. Впрочем той едва бе слушал, обзет изцяло от това, което Лоран му беше казал, преди да влязат в клас. Дори сега не можеше да повярва. Ами ако беше шега, една огромна яркочервена лъжа? Не, Лоран беше сериозен човек. Той наблюдаваше Даниел с крайчеца на окото си.

— Питам се защо толкова ръмжиш! — каза най-сетне той.

— Ръмжа, защото чувствавам, че ще извършиш глупост! — каза Даниел.

— Глупост ли извърши ти, като се ожени за Дани?

— Няма защо да правиш сравнение!

— Ами да! Беатрис е едно много добро момиче.

— Тя е три години по-голяма от тебе!

— Какво от това? Не й личи. А освен това има професия!

— Машинописка — това не е професия!

— Седемстотин франка на месец, драги мой! И ще има повишение идната година!

— А ти какво ще правиш?

— Ще продължа учението си.

Даниел вдигна рамене. Дългът му като шурей му повеляваше да задържи Лоран от наклонената плоскост. Но не знаеше какви доводи да използва пред този упорит и весел, полудял човек. Чувствуваше се много по-зрял от него! Бракът, бащинството, философията много тежаха на гърба му. Слязоха от тротоара при червената светлина и прекосиха улицата с потока от пешеходци. Слънцето препичаше. След три седмици матурата. Лоран не даваше пет пари, изцяло зает от авантюрата си с тази Беатрис Мурен, момиче, за което не можеше да се каже, че е красиво. Даниел, който, макар че я беше виждал три пъти, почти не си спомняше лицето ѝ. Обаче Лоран говореше за нея като за някакво свръхземно същество. Вместо да бъде съкрушен, че тя е бременна, той се гордееше като завоевател. Когато Даниел му предложи „един адрес“, той отказа високомерно. В действителност фактът, че Беатрис очаква дете от него, би трябвало да бъде причина да не се ожени за нея. Това ще го доведе до капана на честта!

— Пеша ли ще се приберем? — попита той.

— Не — изръмжа Даниел. — Казах ти, че бързам!

— За биберона на Кристин?

— Е, да, драги мой. И това ще ти дойде до главата!

Бяха стигнали до входа на спирка Мабийон. На перона, докато чакаха влака, Даниел попита:

— И къде ще живеете? Ти дори не си помислил за това?

— Хе, при родителите ми!

— Много си уверен!

— Добре си живееш и ти у нас! Ние ще се настаним в моята стая. Ще се мъчим да не си пречим много един на друг... Все пак родителите ми няма да ми откажат това, което позволиха на Дани!

Сломен от тази диалектика, Даниел изгледа Лоран със сложното чувство на безсилие и виновност. Влакът пристигна с трясък и се закова с въздишка. След като пътниците нахълтаха във вагоните, Даниел, застанал прав в дъното близо до внезапната спирачка, прошепна:

— Ще почерниш най-хубавите години от живота си!

— Ако трябва отново да се ожениш за Дани, ще се откажеш ли?

— С мене е по-различно! И все пак много често, заклевам ти се, бих предпочел да бъда още ерген! Докато човек няма отговорности, не може да си даде сметка за възможностите си!

Влакът потегли със сух трясък. Даниел си представи учудването на родителите на Дани и Лоран, когато научат новината, и му стана жал за тях, защото те бяха добри и слаби хора.

— Помисли още, драги мой — каза той сред шума от колелата.

— Всичко съм обмислил. Аз не съм мръсник, понасям последиците!

— Когато баща ти научи това!...

— Че какво? Ще постъпи както с Дани!

Спирките следваха една след друга, нашарени с афиши, претърпкани с хора.

— Ще видиш — подзе Лоран, — ние ще образуваме две малки забавни семейства в голямото разнежено семейство. Куп бебета! Трябва да те настигна! Ти взе аванс: и най-вече защото ще станеш баща за втори път!

— Какво разправяш? — измънка Даниел, смразен изведнъж.

— Дани не ти ли е казала?

— Не.

Доведен до полуда, той разбра, че Лоран се шегува, и изръмжа:

— Не е смешно, знаеш ли!

— Ти се хвана!

— Съвсем не!

Слязоха при военното училище.

— Побързай! — каза Даниел. — Закъснял съм!

И затича. Лоран тръгна след него, настигна го и се помъчи да го подмине със спринт. Но Даниел ускори хода си. Бориха се рамо до рамо чак до вратата на къщата и нахлуха заедно, силно задъхани и засмени.

Когато пристигнаха в апартамента, Дани и майка ѝ бяха излезли. Даниел влезе на пръсти в стаята и се наведе над люлката, в която Кристин спеше, засмукала палеца си. Лицето ѝ беше розово и намръщено. Издърпа пръстчето от устата ѝ, без тя да се събуди. Една бележка от Дани, забодена върху драперията на люлката. Даниел я взе и прочете:

Сега е четири часът и половина. Мама и аз предпочетохме да излезем по-рано за покупки: по този начин ние сигурно ще се върнем навреме, за да посрещнем леля ти. Не буди Кристин преди пет часа и четвърт и не ѝ сменяй пелените. Аз ще го направя, като се върна. Ти само ѝ дай биберона. Ще намериш млякото в термоса на масата в кухнята. Гледай да държиш биберона високо, така че Кристин да не глътне въздух при пиене. И когато свърши млякото, не забравяй да я повдигнеш, за да се оригне. После ще я поставиш да лежи не на гръб. Впрочем ти знаеш как! До скоро виждане, мой Даниел, когото обичам!

Твоя Дани

— Нямаше нужда да се бърза! — каза Лоран, който бе прочел писмото през рамото на Даниел. — Какво са тръгнали да купуват?

— Не знам! Женски работи навярно...

Кристин отвори очи, подвоуми се какво да направи и изведнъж започна да плаче.

— Подръж я, докато отида за биберона! — каза Даниел.

И като тикна дъщеря си в ръцете на Лоран, той се затича към кухнята. Лоран го последва, като друскаше бебето, което пицеше с всички сили.

— Ще му причиниш морска болест! — каза Даниел. — Ето на, готово е. Дай ми я сега...

Седнал на един стол по средата на кухнята, той взе непохватно дъщеря си, изправи я почти отвесно и ѝ поднесе цицката на биберона. Кристин беше лека и топла. Тя смучеше на дълги, правилни глътки. Застанал прав пред нея, Лоран я наблюдаваше внимателно. Откакто беше сигурен, че е бъдещ баща, той гледаше на племенницата си с очи на специалист.

Върната в люлката си, Кристин отказа да заспи отново. Размахваше дрънкалката си. Лоран запали цигара и каза:

— Като заговоря на родителите си, съвсем ще се объркам... Не мислиш ли, че ще трябва да почакам за след матурата?... След матурата ще се чувствам по-свободен...

— Да — каза Даниел. — Може би е по-добре. А родителите на Беатрис?

— Какво родителите на Беатрис? Тя е пълнолетна, изкарва си и прехраната, няма какво да я ограничават! Всъщност тя ги вижда толкова рядко! Те са пенсионери, живеят някъде на север...

Настъпи мълчание. Лоран машинално избра една плоча между тия, които бяха разхвърляни по пода, постави я на електрическия грамофон и завъртя ключа. Музиката изригна като вулкан, после стихна в един англосаксонски шепот. Лоран започна да щрака с пръсти в такт. Кристин не протестираше: бе навикнала.

— Трябва все пак да завърша темата си — каза Даниел. — Ти няма ли да пишеш своята?

Дрънкалката падна върху килима. Лоран я вдигна и я подаде на Кристин. Но тя не я взе.

— Намали тона! — каза Даниел.

Лоран се подчини, после измънка: „Добре, ще отида и аз да драскам“, и излезе, прозявайки се. Плочата продължаваше да се върти. Даниел седна на масата и подхвана темата си. „Човешкото страдание е случайно, а не органично; то е биологически скандал“. Тази формула му харесваше. Но по-нататък нищо не можеше да измисли. Въпреки желанието си попадеше все на фрази от урока. Господин Колере-Дюбрусар беше казал всичко много по-хубаво, отколкото всеки друг. Търсейки вдъхновение, Даниел обхождаше с поглед стаята. Какво безредие! На една страна бебешки дрехи, на друга учебници, а между тях флакончетата на Дани, куклите на Дани, модните журналы на Дани... Плочата свърши. В тишината той чу гукането на Кристин. Не беше заспала отново. Той се приближи дебнешком до люлката. Тя му отправи сладка беззъба усмивка. Той размърда пръсти, за да я залъже, и се върна на масата. Гневен писък му заповяда да се върне. Той не се мръдна, но повиши глас и пищенето спря. Радваше се на кротостта на дъщеря си. Само той можеше да я накара да бъде послушна. Не се съмняваше, че чрез системно възпитание ще обработи характера и точно така, както би искал. За нещастие, Дани беше много слаба. А пък тъщата буквално се разтапяше пред детето. Нейната страст беше да гледа бебета. Имаше физическа нужда да прегръща, да мирише, да целува това свежо телце. А то чувствуваше и налагаше всичките си прищевки. Истина бе, че Кристин бе изключително интелигентна.

Какъв ще стане животът в тази къща, ако Лоран се ожени? Две млади семейства, разделени от една стена, съперничеството на майките, детски писъци в едната и в другата стая, размесени пелени, караници за играчките, мъчно свързване на двата края в домакинството, тъжният поглед на Шарл Совело... Даниел направи усилие да се измъкне от нерадостното видение и напълно се съсредоточи в тезата си. Трябваше да отбележи, че давайки едно биологическо определение на страданието, човекът е оправдавал страданието и следователно се е подчинявал на изкушението да го възхвалява, да го превръща в един вид религия. „Като не е могло да се бори със средствата на медицината срещу страданието, Средновековието му е дало свещено определение“ — написа той. Това беше гениалната мисъл на Колере-Дюбрусар. Но какво бе страданието на Кристин, когато тя плачеше? Нека не се отклонява от темата. Трябва да тегли заключението с няколко реда. Погледна часовника си. Шест без пет. Маду скоро щеше да дойде. А Дани още не се беше върнала! „Да се бори срещу страданието — това е дългът на съвременния човек. Цялата му дейност всъщност е борба срещу страданието“. И така хубаво го е казал Аристотел:

„Удоволствието е придатък на дейността, както красотата е придатък на младостта“.

Даниел остави стилото си. Заключението беше банално. Но днес той не можеше да съчини нищо по-хубаво. Лоран беше напълно заприщил фантазията му с неговата история за женитба. На вратата се позвъни. За първи път не изгаряше от нетърпение да види леля си. Може би защото не се чувствуваше много горд със съществуването, което водеше при родителите на Дани. Отиде да отвори. Беше наистина Маду. Като я съзря на площадката, закръглена и ниска в мушамата си, с червени петна по лицето, с широка усмивка, със светъл поглед, той изпита странното чувство, че на гости му идва цялото му детство.

* * *

— О, аз съвсем не се безпокоя за Даниел — каза Мадлен, като гледаше Жан-Марк с пресилено внимание. — Той изглеждаше много щастлив в дома на тъста си, работи добре, положително ще вземе матурата си, обича жена си, има очарователно бебе.

Като преувеличаваше тия похвали, тя мислеше за дребнавостта и баналността на щастието, с което се задоволяваше това деветнадесетгодишно момче. В продължение на двата часа, които бе прекарала с него, той бе противопоставял едно усмихнато и спокойно лице на всички нейни въпроси. Беше ли свикнал с положението си на миловиден паразит, забил се в тялото на едно търпеливо семейство? Тя дори съвсем не можеше да сподели разочарованието си с Жан-Марк, защото той също щеше да приеме чрез брака си изгодното и не толкова блестящо положение на храненик.

— А как намираш Франсоаз? — попита той.

— Ужасяваща! — каза Мадлен. — Мисълта, че отказа да се разведе, ме кара да излизам от кожата си! Ако някога ти заговори за това...

— Но тя вече ми говори; и на Никола също; и на Даниел! Помъчих се да я убедя; отговори ми, както е отговорила и на тебе. Изумително е спокойствието, с което тя гледа на това фалшиво положение: да продължава да бъде жена на един мъж, който вече не се интересува от нея! Това не подхожда на характера ѝ! Дано поне нейната гордост не ѝ позволи да стане смешна!

Мадлен се попита дали той не мисли за себе си и за Валери, като казва това. През времето, когато се е питал за възможните последици от своя избор, той навярно е намерил всички оправдания, които могат да успокоят съвестта му. Привидно поведението му бе като на зрял и спокоен човек. Беше го поканила да вечерят насаме в един малък ресторант на улица „Канет“, прочут с италианските си специалитети.

— Трябва да я оставим да се пържи в собственото си масло — подзе той. — В края на краищата тя навярно ще промени решението си!

— Да, да — каза Мадлен против волята си. — Но мисля, че чака завръщането му...

И го разпита за учението му. Изпитите по право започваха след три седмици. Не разчиташе, че ще бъде допуснат. Вълнението в живота му беше попретило да преговори материята. Беше отсъствувал

от много практически занятия... Ако бъде скъсан, ще се яви през октомври. Тя разбра, че той вече не се тревожи за бъдещето си, и се натъжи. Сервитьорът донесе за двамата печено на шиш грамадно и ухаещо парче месо. Жан-Марк изяде три хапки и запали цигара. Мадлен прецени, че е дошъл моментът да му говори за баща му. Още след първите думи той я прекъсна:

— Не мисля, че наистина има желание да ме вижда отново!

— А пък аз съм убедена, че има! Но не знае какво да направи, за да се сдобри с тебе. Парализира го страхът да не изглежда смешен. Покъртително е! Да присъствува на твоята сватба — това е, което искам!

— Ако можеш да го склониш!... — прошепна той.

И лицето му изведнъж стана напрегнато. Тънка мрежа от нерви играеше под кожата на бузите, на челото му. Погледът му блестеше влажен и нежен.

— Ако допуснем, че всичко се уреди, както се надявам, в отношенията ти с баща ти — каза Мадлен, — защо след сватбата да не постъпиш в адвокатската кантора Ейглетийер?

— Ще бъде прекрасно, разбира се! Но не искам и да мисля! Не говори за това най-вече на Валери! Тя е неспособна да разбере колко важно ще бъде за мене да... да подновя връзката с моя баща... Тя си въобразява, че се чувствам много добре от това скарване...

— Прозорливост ли й липсва?

— Не! Но пред нея аз малко показвам чувствата си!

— Защо?

— Не знам. Така се започна между нас. Тя играе една роля. Аз друга. Правим си комедии. Забавно е! Впрочем това е само засега. За през целия ни живот — въпросът е друг! Бъди спокойна, това не ни пречи да се обичаме.

Той се засмя горчиво, сдъвка малко месо, взе цигарата си и каза още:

— Много съм говорил за тебе на родителите на Валери. Биха желали да дойдеш на обед. Свободна ли си утре?

Тя би предпочела да се срещне само с Валери и Жан-Марк, но любопитството да види племенника си в бъдещото му семейство я накара да не се колебае:

— Прието, Жан-Марк.

Когато тя произнасяше тия думи, той се обърна към вратата. После погледна часовника си.

— Бързаш ли? — попита тя.

— Не, но определих тук среща на Жилбер!

— Жилбер?

— Да, онзи братовчед на Валери, на когото давам уроци...

— Уроци ли даваш? Не знаех!

— Наистина: ти току-що пристигаш! Така е като живееш в Тюке! Ще видиш, той е много симпатично момче! Ще дойде към десет часа, за да ми покаже домашното си по математика, което е приготвил за утре. Неприятно ли ти е?

— О, не! — каза тя.

Той отново се обърна на стола си.

— Трябваше вече да бъде тук! — каза той нервно.

Най-сетне лицето му светна. Мадлен видя да се приближава към тях един рус и елегантен момък, с толкова свеж поглед, че и на нея ѝ се поиска да се усмихне. Жан-Марк го представи и поръча три кафета.

— Ами домашното? — каза той.

Жилбер му подаде лист, изписан с цифри. Жан-Марк го прегледа и каза:

— Струва ми се, че е вярно... Всъщност начинът на решението е правилен... Изчисленията ще трябва да се проверят едно по едно...

— Няма нужда — каза Жилбер. — Дори да има някаква малка грешка тук-там, не е фатално!... Колко приятно място. Не го знаех...

— Да — каза Мадлен. — Преди идвах често тук. Специалитетът е печено на шиш.

— Печено на шиш? — каза Жилбер. — О, да! Много е хубаво, но много тежко!

За изненада на Мадлен Жан-Марк бе жегнат от тия думи.

— Ти, ти почти нищо не обичаш! — каза той. — Ако можеше, щеше да се храниш само с печено на скара и със зелена салата!

— Чудесен режим! — каза Мадлен. — Ако го прилагам, ще си върна моминската талия. Но много съблазни има в Тюке: прясна риба, раци, миди...

— Всъщност да, вие живеете в Тюке — каза Жилбер. — Познавам много добре този край. Дядо ми и баба ми често ме водеха през ваканциите в Довил. Бях съвсем млад по това време, на

четиринадесет-петнадесет. В Тюке има една очарователна изоставена църква...

Засегната точно в сърцето, Мадлен извика:

— Живея в съседство с нея: в бившия дом на свещеника, знаете ли?

— Не... не го знам...

— Знаете го, в уличката, която завива наляво, идвайки от „Трувил“.

— А, да! Може би... Да... да...

— Прекрасна къща! — каза Жан-Марк. — Чудо на архитектурата, равновесието и комфорта!

— Е добре! Каня ви, когато искате — каза Мадлен.

Жан-Марк я погледна с такава признателност, че тя се смути. Беше ли направила нещо изключително, като покани и двамата в дома си? Жилбер също изглеждаше развълнуван.

— Благодаря, госпожо — каза той. — Ще дойдем непременно. Сега особено, когато имам кола!

— Но още е без книжка! — каза Жан-Марк.

— Ще се явя повторно на изпит идущата седмица. С малко повече кураж!... Смешна работа — шофьорски изпит, матура, аспирантура — човек си губи времето в подготовка на изпити през целия си живот! От месец май всички младежи във Франция са в тревога. Около себе си виждам само младежи и девойки, болни от изпитна треска.

— Оплаквайте се! — каза Мадлен през смях. — Аз пък виждам около себе си само хора, които са преминали възрастта на изпитите. Един свят, който няма такива задължения! Тъжно е!

— Необходимост от дипломи като стимулатори в живота!

— Или като превръзки за раните на самолюбието! — каза Жан-Марк.

— „Ах този безграничен егоизъм на младостта, този упорит оптимизъм: колко пълен беше светът с цветя това лято!“ — издекламира Жилбер.

— Рембо: „Просветления“ — каза Жан-Марк.

— Точно така. Ами това:

*Живея, умирам, изгарям и се давя,
Ужасно ми е горещо, като привиквам към студа...*

— Ронсар.

— Не, Луиза Лабе. Не е лошо, нали?

Седнала срещу двете момчета, Мадлен тичаше с поглед ту към единия, ту към другия, сякаш наблюдаваше топката в някой тенискорт. Колко беше жив, забавен и симпатичен този Жилбер! В присъствието му Жан-Марк сякаш беше оживен от голяма глътка алкохол. Увлечени от звука на собствените си гласове, те спореха за всичко и за нищо, отричаха някой филм, разнищаха някоя театрална пиеса...

— Непременно трябва да видите „Размирните канарчета“, госпожо — каза Жилбер. — Ще се превивате от смях!

— Валери не го хареса много — забеляза Жан-Марк.

— О, но Валери ще казва винаги обратното на онова, което казвам аз! Ами новата постановка на „Ричард III“...

— Виж, това ме интересува! — каза Мадлен. — Гледала съм го преди с Дюлен... Всъщност аз имам слабост към Шекспир!

— Ето на, ти си обратното на Валери! — каза Жан-Марк. — Тя толкова много мрази Шекспир, че отказа да дойде с нас!

Жилбер поиска да каже нещо, но се въздържа. Макар и преглътнал шегата си, очите му искряха. Той навярно никак не обичаше братовчедка си. Умората завладяваше Мадлен. Краката ѝ тежаха, слепоочията я боляха. Поисква сметката.

— Какво ще правите сега? — попита тя, като стана.

— Ще те изпратим, а после... не знам... ще пийнем по чашка някъде — каза Жан-Марк, като гледаше дружелюбно Жилбер.

Жилбер кимна одобрително с глава. Тя тръгна, накуцвайки, с този млад ескорт.

Разделиха се пред вратата на къщата. Тя си ги представи как вървят по улица „Бонапарт“ и се загубват в светлините на площад „Сен Жермен де Пре“. Кой знае защо, те ѝ напомняха на двата делфина, които бе видяла от палубата на кораба, с който пътешествуваше към бреговете на Норвегия: те скачаха над вълните, черни и сиви, бляскави, опиянени от сила и щастие. Срещата ѝ с Жилбер вмъкна в сърцето ѝ смътното чувство на еlegantност и на смут. Беше доволна, че Жан-

Марк има приятел от такова качество и едновременно необяснимо загрижена от радостта, която можеше да изпитва от това приятелство. Не беше ли странно, че няколко седмици преди сватбата си той ходи на театър без своята годеница? „Преди — казваше си тя — никога едно влюбено момче нямаше да...“ Размишленията ѝ потънаха в дима на едно далечно минало. От войната насам всичко се бе променило, най-вече отношенията между хората. Отново десет, двадесет тревожни сигнала зазвъняха в мозъка ѝ. Досадно в края на краищата!

Като влезе в апартамента, тя видя Филип да я чака в салона, четейки „Монд“.

— Е? — каза той.

Тя се свлече в един фотьойл и изстена:

— Ох, какъв ден! Успях да ги видя и тримата! Голямо напрежение, нали?

Той сгъна вестника си и попита:

— Е, добре! А впечатленията ти?

За Даниел и Жан-Марк тя нямаше какво толкова да разправя. В замяна на това разказа в подробности за разговора си с Франсоаз. Филип я слушаше внимателно, седнал на дивана, праметнал крак върз крак, с дясната ръка обгърнал като живо рамо една възглавница. Когато Мадлен започна да окайва Франсоаз, че не иска да се разведе, той отпусна краката си, взе от масата тежка сребърна запалка, запали цигара, дълго мисли и каза:

— Аз я разбирам. Ако наистина го обича, естествено е да иска да запази всички шансове да си го върне. Кой казва, че след време той няма да се върне?

— Когато човек изоставя по такъв начин жена си, не се връща след няколко месеца с наведена глава!

— Ти нищо не знаеш! Може би е изпаднал в момент на лудост, увлякъл се е глупаво. След увлечението може би ще размисли. Ще се трогне, като види, че въпреки постъпката му тя има доверие в него...

Тя толкова малко очакваше да намери брат си в това примирително състояние, че се разгневи.

— Ти не говориш сериозно, Филип! — извика тя. — Този брак беше едно недоразумение! Ти не можа да го предотвратиш, а сега, когато за нас има единствен шанс да видим Франсоаз освободена от този човек, ти се двоумиш, ти преценяваш да бъде или да не бъде, ти

се питаш дали не е по-добре за нея той да се върне! Но ако се върне, това ще бъде погром! Франсоаз ще попадне пак под неговата власт!

— Хубава работа! — каза той, като се усмихна. — По-добре е да се страда от едно присъствие, отколкото заради едно отсъствие.

Мадлен го погледна с ужас. Лампата с големия копринен абажур с бананов цвят осветяваше изцяло това уморено, застаряващо и замислено лице с груби черти и тъжни очи. Очевидно той беше на хиляди левги от Франсоаз. Бе изцяло зает със себе си. Както е бил винаги. Цигарата, която държеше в дясната си ръка, догаряше между бледите му пръсти с грижливо изрязани нокти. Той носеше още венчалния си пръстен.

— Значи какво? — каза Мадлен грубо. — Няма ли поне да се опиташ да я вразумиш?

Той поклати глава.

— Не. В този вид истории разумът винаги греши.

Тя разбра, че той не ще отстъпи ни най-малко, защото в случая защитаваше собствената си лудост. Толкова по-зле, тя ще се бори сама, за да изтръгне Франсоаз от нейната идея фикс. Впрочем винаги се бе чувствувала по-добре, когато действуваше без чужда помощ и съвет. А магазинът ѝ? Не можеше да го остави безкрайно на грижите на госпожа Гурмон! Е, добре, ще снове непрекъснато между Тюке и Париж, докато е необходимо! С това решение тя стана и каза:

— Лека нощ, Филип.

Той скочи на крака с такава пъргавина, на каквато тя мислеше, че не е способен.

— Прибираш ли се вече?

— Знаеш ли колко е часът?

— Почакай една минута! Не съм ти казал: има нещо ново! Тази сутрин най-сетне получих сведенията, които бях поискал за Рихард Раух.

— Рихард Раух?

— Оня тип на Карол!

— Ах, да! — прошепна тя отегчено.

Той ликуваше:

— Хубаво се е хванала! Той не само е членувал в „Хитлер Югенд“, но и финансовото му положение не е розово. Никога не е бил генерален директор на дружество „Ерска“, а е извънреден

представител на тази фирма за Франция и временният му договор изтича на 31 декември тази година. Ако договорът му не бъде подновен, ще остане на сухо. Обаче договорът положително няма да бъде подновен, защото „Ерска“ ще преговаря с Дружеството на парижките стоманолейрни заводи за производството на неговите машини за обработване на дърво и метал. Естествено Карол нищо не знае: това е още тайна! Този човек я е лъгал от началото до краище! Като си помисля само, че за да ме склони да не се противопоставям на развода, тя се отказва от своята част от общия съпружески имот! И в най-скоро време тя ще се пробуди от миража си за разкошен живот в някое малко германско градче с един съпруг, който ще си е намерил в замяна някаква малка служба!

Колкото повече се разпалваше, като говореше, толкова повече Мадлен го намираще жалък в настървението му да се занимава с Карол. Вместо да я забрави, той я следеше стъпка по стъпка. Изгладнял, той все още се хранеше с огризки, които тя хвърляше през рамо, като се отдалечаваше. Той безразборно гълташе всичко — и лошото, и хубавото.

— Всъщност тя изтърва питомното заради дивото! — завърши той. — Смешно!

— Щеше да бъде смешно, ако не го обичаше — каза Мадлен сурово. — Но предполагам, че го обича!

— Да, да, навярно! — въздъхна той, като сви вежди.

После се отпрати към един шкаф и извади шише уиски, което постави на масата.

— Една чаша? — предложи той.

— Не, благодаря — каза Мадлен. — Ще отида да си легна.

Остави го в салона сам под лампата с цигара, чаша алкохол и спомените му.

XIX

Още от самото начало на обета Мадлен страдаше от чувство на студенина, засилено навярно от факта, че трапезарията на Дьо Шарнерай беше изцяло облицована с мрамор. Двама домоуправители с безмълвни лица сновяха в този олтар. Храната, сервирането, разговорът, вината — всичко беше на висота и въпреки това Мадлен имаше чувството, че дъвчи плява и чува бръмчене на мухи. Когато погледът ѝ попадеше на Жан-Марк, тя едва го познаваше в тази му роля на щастлив годеник. Беше изпитала същото отчуждение при обявяването на войната, когато за първи път бе видяла съпруга си в униформа. На Жан-Марк също не подходеше да влезе в семейството на Дьо Шарнерай, както на бедния Юбер да служи в армията. Повечето от мъжете не умеят да избират съдбата си. Но Юбер беше демобилизиран, докато Жан-Марк... „Какво го е прихванало? Не си ли дава сметка, че е на погрешен път? Ако бях си останала в Париж, навярно щях да го разубеда. Във всеки случай щях да го съветвам да почака. Едно момче не трябва да се жени, преди да навърши двадесет и седем, тридесет години...“ Тя се обърна любезно към Валери, която веднага след обета я канеше да види апартамента на авеню „Бужо“, който в момента обзавеждаха.

— Ще ни дадете съвет! — каза младото момиче. — Знам от Жан-Марк, че имате прекрасен вкус!

— Жан-Марк е много мил — отвърна тя, като се усмихна, — уверена съм, че не се нуждаете от съвет.

— Тъй като апартаментът е с нисък таван, аз възприех едно хоризонтално решение.

— Добре сте направили.

— Геометрични линии, продълговати мебели...

— И тоновете са възхитителни! — удиви се госпожа Дьо Шарнерай, като вдигна една суха и бяла ръка, на която голям брилянт блестеше като фар. — Тънка линия, светлобежово, тютюнево... и

изведнъж яркожълто и светлозелено, които просто пеят... Представете ли си?...

— За мене най-хубавата стая е кабинетът на Жан-Марк! — каза Валери.

— Да, ще стане много хубав! — съгласи се Жан-Марк с принудена усмивка. — Но никога не ще имам толкова книги, за да запълня всички лавици!

— И това ще стане! И това ще стане! — каза господин Дьо Шарнерай, засмян, снажен и сърдечен. — Като начало, скъпи мой, ще ви дам една колекция от юридико-фармацевтическа документация, която ще изпълни цяло пано. Все ще трябва да влезете в течение на вашата бъдеща специалност!

— Но и моето намерение е такова! — каза Жан-Марк.

— Ще видите, в тази област има вълнуващи правни въпроси! В наше време човек не може да върви напред, ако не се специализира...

Докато господин Дьо Шарнерай се увличаше да възхвалява френското фармацевтично производство, жените подхванаха по-конкретни теми. Бракът ще се сключи на втори юли; веднага след това младите ще заминат за Шотландия; като се завърнат през септември, апартаментът им ще бъде напълно готов.

— А военната ти служба, Жан-Марк? — попита Мадлен.

— Погрижил съм се — каза господин Дьо Шарнерай. — Ще я изкара в Париж и, така да се каже, вкъщи...

Той се засмя с вид на човек с неограничена мощ.

— Ако е истина! — каза Жан-Марк.

— Истина е, скъпи мой. Може да разчитате!

Жан-Марк отправи към Мадлен тревожен поглед. Очевидно той се страхуваше от нейната присъда. Тя наведе очи към чинията си: шоколадов сладкиш. Мраморът я притискаше. Тръпки полазиха по раменете ѝ. Госпожа Дьо Шарнерай стана бавно. Всичко у нея беше сковано и тромаво.

Влязоха пак в салона. Тапети с митологически образи и тежки, старинни мебели — не беше по-весело от трапезарията. През отворения прозорец в помещението нахлуваше непрекъснатият тътнеж от авеню „Фош“. Господин Дьо Шарнерай изпи кафето си прав, отправил поглед надалеч. От време на време той изпускаше по някоя дума върху политиката или за хода на сделките. До него Жан-Марк,

наследникът, слушаше с уважение тия сведения. Жените бърбиха известно време, после Валери съобщи, че трябва да отиде на авеню „Бужо“, където тапицерът ще я чака към три часа и половина. Жан-Марк и Мадлен тръгнаха с нея.

Беше съвсем близо, в една нова сграда с блестящ от огледала вход. Щом влязоха в апартамента, и Жан-Марк се почувствува отпаднал. Той гледаше как Валери и Мадлен разговарят с тапицера относно цвета на пердетата и мечтаеше само за едно — да избягнат да го питат за мнението му. Страх го беше да си представи тия празни стаи с гипсови стени такива, каквито ще бъдат след обзавеждането им. Мебели, тапети, лампи в нежно оцветени абажури, пълни с бельо шкафове, едно легло, пухкав килим под голите крака — цял капан за нежности с Валери по средата. Неочаквано той се приближи до групата и каза:

— Глупаво е, но изведнъж си спомних, че съм определил среща на Копелен у мен в четири часа.

— Отмени я! — каза Валери.

— Много е късно. Той трябва да е вече на път. И му е абсолютно необходима моята тетрадка по практически занятия!

— Тогава вземи колата, прескочи до улица „Асас“ и се върни. Нали не сте заета за още няколко минути, госпожо?

— Ами да! — каза Мадлен.

Жан-Марк взе ключовете и сивата книжка, които му подаде Валери, и бързо излезе навън. Изгаряше от желание да се разтуши. Колата беше паркирана на ъгъла на авеню „Бужо“ и улица „Спонтини“. Той седна пред волана, но вместо да се отправи към центъра на Париж, зави към Булонския лес. Внезапно му бе хрумнала идеята да посети Жилбер, когото не беше виждал от два дни и който го очакваше утре за урока. Ако не го намереше вкъщи, ще си направи един тур с колата, за да успокои нервите си. Имаше такава нужда от чист въздух за гърдите си! Отворил всички прозорци, той започна да диша свежия аромат от първите листа. За три минути премина плътния свод от зеленина и навлезе в булевард „Морис Барес“, спокоен, сенчест и пренаселен. Пред вратата на апартамента той съсредоточи всичките си надежди в една-единствена мисъл и позвъни. Камериерът, който му отвори, го увери с усмивка.

Господин Жилбер беше вкъщи. Жан-Марк навлезе в дългата галерия с мрачни картини.

Като го видя да влиза, Жилбер, който работеше на масата си, стана бавно като сомнамбул. За миг лицето му бе безизразно. После усмивка освети очите му, устата му; цялото му лице засия от изненада и радост.

— Минах съвсем случайно — каза Жан-Марк.

— А пък аз — каза Жилбер — останах вкъщи съвсем случайно.

— Защо?

— Трябваше да изляза с баба си. В последната минута промених решението си. Предпочетох да завърша домашните си. И ето!

— Чудесно!

— Аз не се учудвам! От квартирата си ли идваш?

— Не, бях наблизо, на авеню „Бужо“, с леля ми и Валери. Ти какво си започнал да правиш?

Наведе се над масата и видя страници, изписани с изчисления и драсканици.

— Остави — каза Жилбер. — Толкова отегчителна работа!

На стената зад него беше забодена фоторепродукция на онази статуя на Орест и Пилад, на която толкова се бе възхищавал в Лувъра заедно с Жан-Марк.

— Я — каза Жан-Марк, — намерил си я?

— Да, изрязах я от една книга за гръцката скулптура.

— Прекрасна е!...

Жилбер откачи картината и я подаде на Жан-Марк.

— Вземи я.

— О, не. Ами ти?

— Ще купя друга книга. Много ще ми бъде приятно да си мисля, че имаш тази снимка у вас. Ще я поставиш ли в твой кабинет?

— В моя кабинет?

— Да, след сватбата ти.

— Разбира се — каза Жан-Марк със свито гърло.

Погледнаха се в очи. Замълчаха. Жан-Марк чувствуваше, че главата му гори. Сегашното му щастие беше в равновесие като топка върху острие. За толкова кратко време! Едно движение вдясно, едно движение вляво, един лек полъх, един вик, гласът на Валери и той ще се сгромоляса.

— Значи, решено, датата е определена? — каза Жилбер. — На 2 юли?...

— Да.

— И баба и дядо ми съобщиха това вчера вечерта. На 2 юли! Защо толкова късно?

— За да имам време да си взема изпитите, да се съвзема, да се приготвя...

— Отдавна ли се подготвяш?

Жан-Марк поклати глава.

— Ти си смешен, Жилбер! Защо да говорим винаги за тази сватба? Нямаме ли други теми за разговор?

Жилбер се замисли за миг и хвърли към Жан-Марк поглед, блестящ от сълзи. Челюстите му трепереха. Мъчно се владееше. Най-сетне очите му започнаха да гледат радостно и дружелюбно.

— Имаш право — каза той. — Трябва да не се вълнувам от тази сватба, да гледам на нея като на една смешна формалност, измислена от тежките хора срещу лекомислените!

Погледите им отново се срещнаха. Жан-Марк бе обзет от необикновено щастие, сякаш животът му получаваше друг живот в подарък. Така приливът застила плажа и се сливат най-дребните частици на водата и пясъка, размесвани от вълнението.

— Ако знаеше само колко ми е хубаво да прекарам няколко минути с тебе? — каза той. — Отморявам се, отпускам се, дишам...

Като говореше, той държеше репродукцията с две ръце и я гледаше, сякаш се отнасяше за нея.

— Дай я, ще я поставя в плик! — каза Жилбер.

Докато ровеше в едно чекмедже, Жан-Марк се приближи до прозореца: долу бяха наредени в права линия зелените бухнали глави на кестени, окичени с бели цветове.

— Как дойде? — каза Жилбер, пъхайки фоторепродукцията в голям жълт плик.

— С остин купъра на Валери.

— Жалко, щях да те върна с моето емге! През гората не рискувам нищо, дори без книжка!

Изведнъж се удари по челото.

— Нали не бързаш?

— Даже доста, драги мой! Защо?

— Най-сетне нямаш ли поне четвърт час?

— Да, разбира се...

— Тогава ще направим един тур с емгето. Ще те доведе тук. И ти ще си вземеш остин купъра, за да се върнеш на авеню „Бужо“!

Как да му откаже? Тия малки разходки с кола из гората бяха радостта на Жилбер. Той караше бавно, като избягваше многолюдните алеи и наблюдаваните от полицаите кръстовища. Седнал до него, Жан-Марк му даваше съвети. Ами Валери, ами Мадлен, които го чакаха? По дяволите, ще измисли някакво извинение.

— Да побързаме — каза Жан-Марк весело.

Седяха един до друг в бялата черупка на емгето. Жилбер потегли внимателно и Жан-Марк го похвали. Скоро навлязоха в една безлюдна и тиха алея.

— Ускори — каза Жан-Марк.

Жилбер увеличи скоростта, но боязливо. Беше нервен, впечатлителен, ненормално боязлив. Трябваше да му се вдъхва вяра в рефлексите му.

— Завий вдясно — подзе Жан-Марк. — Сега вляво... Надмини тази кола, която пълзи...

Беше му приятно да заповядва на това момче, което мигновено му се подчиняваше покорно.

— По-бързо, по-бързо!

— Летим с осемдесет — прошепна Жилбер.

— Какво от това?

— Има ограничение на скоростта в гората...

— Не обръщай внимание на това. Давай!

Лицето на Жилбер се сгърчи. Той натисна газта. Страх се четеше в очите му с присвити клепащи. Остра наслада обзе Жан-Марк. Той докосна ръката на Жилбер върху волана.

— Намали!

Чертите на Жилбер се отпуснаха. Той преглътна слюнката си.

— Добре е — каза Жан-Марк.

Отражението на листата нахлуваше в колата с лъх на трева и на земя. Жилбер се усмихваше. Внезапно той попита:

— Какво ще правиш довечера?

— Ще работя — каза Жан-Марк.

— С Дидие?

— Не, сам.

— Защо не дойдеш да работиш у дома? Аз също съм много претрупан. Ще вечеряме заедно — дядо и баба ще бъдат очаровани! После всеки ще седне в един ъгъл с учебниците и тетрадките си, няма да си пречим, ще учим като ангели...

Идеята беше съблазнителна. Жан-Марк прие, без да се двоуми.

— Но най-напред трябва да се върна при Валери — каза той.

Когато влезе отново в апартамента на улица „Бужо“, Валери беше сама с един електротехник, който си вземаше бележки в тефтерчето си.

— Отчаян съм! — каза той. — Копелен ме задържа. — Леля Мадлен отиде ли си?

— Да — каза сухо Валери — Аз също щях да си тръгна. Наистина, Жан-Марк, ти доста прекаляваш!

Тя бе направила обидена гримаса, очите ѝ бяха изцъклени, а гласът ѝ остър като през лошите за нея дни. Костюмът ѝ в тъмен цвят изразяваше напълно чувствата и: твърди плисета, блестящи от гняв копчета. „Отсега нататък през целия си живот тя ще има право да ми прави забележки! Това е непоносимо, непоносимо!“ — мислеше си той с униние.

— Толкова ли се отегчаваш да се занимаваш с нашия апартамент заедно с мене — подзе тя с по-примирителен тон.

— О, не — каза той.

И после заключи: „А когато тя се мъчи да бъде любезна, е още по-лошо“.

— Ела да видиш — каза тя. — Трябва да определим контактите в твоя кабинет. Къде искаш да се постави голямата лампа? Тук? Там? Тук е по-практично, там е по-хубаво... В края на краищата по мой вкус... Ще ме накараш да си мисля, че...

Той оставяше Валери да говори и си мислеше, че всичко, което тя казваше, му е безразлично.

* * *

Жан-Марк беше разтворил върху дивана напечатания на циклостил учебник и препрочиташе за десети път главата за

конфликтите в частното международно право, без да запомни нито дума. Всеки миг вдигаше очи от текста, за да наблюдава Жилбер, който, седнал с наведена глава и разперени лакти върху масата, се мъчеше над домашното по математика. Изведнъж и Жилбер вдигна глава и погледите им се кръстосаха.

— Върви ли? — попита Жан-Марк.

— Не — изръмжа Жилбер. — Не мога да се съсредоточа.

— Аз също. В действителност двама души могат заедно да учат само ако работят върху една и съща тема!

— Искаш ли да спрем? — предложи Жилбер. — Можем да послушаме плочи...

— Никаква музика, докато не вкарам тая материя в главата си! Единадесет часът! Ще работим до полунощ!

Жилбер тежко въздъхна, заби пръсти в косите си и отново се наведе над тетрадката. Изнизаха се дълги минути. Жан-Марк дори не си даваше труд да чете учебника. Седнал със скръстени крака, той не изпускаше из очи Жилбер. Изведнъж му се поиска да пипне това твърдо и гладко чело, тези нежни челюсти, този дълъг врат, който се извиваше в основата си, за да очертае мощната и горда крива на раменете. „Защо Жилбер не е момиче?“ — запита се той. Тази мисъл го раздруса силно като физически шок.

— Мисля си за нещо — каза Жилбер, затваряйки тетрадката си. — Да направим една разходка извън града следващата неделя с моето емге. Трябва да покарам малко по шосе...

— Да — каза Жан-Марк, — но следващата неделя е навечерието на моя писмен по право: ще зубря през целия ден.

— Тогава в неделя на петнадесети?

— При условие че времето е хубаво, съгласен!

— Ще бъде хубаво, уверен съм! — извика Жилбер. — Виж какво, бихме могли да отидем в онзи край, за който си ми говорил, там, където твоите родители имат къща!

— В Бромей?

— Да, там!

Жан-Марк стана мрачен. Струваше му се, че е невъзможно да заведе Жилбер на това място, където още витаеше образът на Карол.

— Не — каза той.

— Защо?

— Не знам... Много пъти съм ходил и Бромей през моето детство... Сега вече е друго... Спомените, които съм оставил там, стареят трудно... Има и други очарователни места в този край! Ще видиш!

— Имам вяра в тебе! — каза Жилбер с пламък в очите.

И стана, като подскочи. И Жан-Марк стана. Чувствуваше необикновена умора. Изведнъж неговият брак му се видя необходим и неотложен. Ускори сбогуването и си тръгна.

На улицата се върна към своето безпокойство и го счете за абсурдно, смешно. Голямото приятелство, казваше си той, е винаги обосновано върху нещо по-загадъчно, отколкото възрастта и характерите. Постъпката, само постъпката поставя човека в известна категория. И тази постъпка той никога не ще направи — беше сигурен в това! Да оставиш мисълта да лети толкова далече, колкото тя си иска, да си въобразяваш, да се осмеляваш, да мечтаеш и все пак да не се чувствуваш различен от другите!

Когато се намери в стаята си, той беше напълно успокоен. Все пак дълго мисли в леглото си за трагичното усамотяване на тия, които, презрели ограниченията на обществото, продължават да уталожват една противна на природата страст. Спомни си имена на знаменити артисти, изтънчени и необикновени писатели. Като угаси лампата, той съвсем ясно видя отново Жилбер, почувствува се много щастлив и заспа успокоен.

XX

Франсоаз се спусна по стълбите. За да спечели време, тя затършува в ръчната си чанта, когато изкачваше стъпалата. Намерила ключа на апартамента, тя вдигна глава. Една сянка я чакаше на площадката на първия етаж.

— Александър! — прошепна тя задъхана.

— Е, да! — каза той, като се смееше. — Аз съм.

Тя забеляза, че е поставил куфар до стената.

— Щях да си отида, като ти оставя бележка — подзе той. — И да се върна довечера.

И поиска да я целуне. Тя се изскубна и отвори вратата. Той влезе след нея, като носеше куфара. Трябваше ли да му попречи? Щом го видя, тя почувствува, че се развързват връзките, които я придържаха към реалния свят. Прибираше се с улегналите си мисли, с всекидневните си грижи, с дребните си покупки — индиго, лента за пишещата машина, два резена шунка, кутия със спанак, едно пликче пощенски марки, и изведнъж земята се огъва под тежестта ѝ, тя забравя всичко и изпада в някакъв сън. „Щастие е, че Никола не е тук! — каза си тя. — Щеше да опрости нещата“. Но за какви „неща“ ставаше въпрос, тя не би могла да уточни. Бяха влезли в голямата стая. Тя се осмели да го погледне в лицето. Беше отслабнал. В хлътналата маска очите бяха станали неестествени. Тя попита:

— Защо се върна?

— Но нали ти бях обяснил в писмото си — каза той. — Трябва да направя постъпки в Париж, за да получа виза като емигрант.

Таеше ли тя дълбоко в себе си надеждата, че се е върнал заради нея и че няма пак да отпътува? Обзе я разочарование.

— Ах, да! Наистина — измърмори тя. — И колко време ти е нужно за тия постъпки?

— Две-три седмици предполагам... Там имах голям шанс: моите братовчеди, също Козлови, ми дадоха декларация, че са готови да ме

подслонят. Това е необходимо, за да бъдеш допуснат да живееш в Москва!

Той гледаше около себе си.

— Хубав е този апартамент! — каза той! — Не мога да го позная!

— Да. Ние наново го боядисахме.

Той се отпусна в един фотьойл и протегна краката си. Лицето му беше на човек, който е щастлив, че си е у дома след дълго пътуване. Тя го наблюдаваше, без да може да го разбере. Не си ли даваше той сметка за мъката, която ѝ причиняваше?

Александър намигна с око и каза:

— Страх ме е, че ще заспя!

Тя наведе глава. Най-сетне всичко се обясняваше: и преди с нея той заспиваше. След пауза Александър рязко сложи ръка на лицето си и измърмори:

— Направи ли необходимото за развода?

— Няма да има развод — каза Франсоаз.

Веждите на Александър се повдигнаха:

— Виж ти! Че защо?

— Защото не искам!

Той дълго я наблюдава мълчаливо, с полунежен, полуразвеселен израз. Навярно вземаше отказа за развод като доказателство за любов. Тя беше толкова далече от това чувство, че дори за секунда не бе помислила, че нейното поведение може да даде повод на едно толкова абсурдно тълкуване.

— Твоя работа! — каза той. — Лично на мене това не ми пречи!

Той стана и ѝ подаде ръка. Тя се подвоуми да я вземе.

— От какво се страхуваш? — попита той.

Тя му даде ръката си и изтръпна от допира на неговите топли и сухи пръсти. Той не я изоставяше и отблизо я разглеждаше упорито.

— Знаеш ли, много съм мислил за тебе там, в Русия — подзе той. — За тебе, за нас. Това, което съвместният живот похабява, обезцветява, разрушава, достатъчни са няколко дни на раздяла, за да разцъфти отново. А освен това плътта. Важно нещо е плътта!

Той се навеждаше към нея с лице на нахален просяк. Обзе я такова желание да бъде галена, че можеше да се хвърли в обятията му. Но изведнъж, сякаш изплашена от собствената си слабост, тя го отблъсна с две ръце.

— Не!

— Какво те прихваща? — изсумтя той.

— Пишеш ми, че не ме искаш вече, после пристигаш, без да ме уведомиш...

— Не искам не тебе, а нашия брачен живот. Тебе, тебе винаги съм те харесвал. Обичам те. Доказателство е...

Искаше отново да я хване, а тя за втори път се отдръпна от него. Всичко съхнеше в нея. Чувствуваше се като натъпкана със суха слама. Този човек я отвращаваше. Едно животно, заето изключително с апетита си. За него любенето не беше по-различно от пиенето на чаша вино. Не беше ли й казал преди, че всяка наслада носи в себе си своето оправдание? Той въздъхна:

— Бъди спокойна, няма да те насилвам! Къде да сложа багажа си?

— Да не би да имаш намерение да оставаш тук? — измънка.

— Разбира се!

— Невъзможно е, Александър.

— А? Че защо?

Тя не отвърна. Той отправи към нея ироничен поглед, сви устни и продължи:

— Какво съм ти направил? Твоите спестявания ли откраднах? Убих ли някой от родителите ти? Ти не можеш дори да ме обвиниш, че съм те излъгал! Всичко е приятелско, ясно, коректно между нас...

— Коректно — повтори тя с горчивина.

— Отлично! От моето престояване тук буржоазна драма ли ще правиш? Бързо ще мине — три седмици. Освен това трябва да се знае какво искаш! Отказваш да поискаш развод и отказваш да ме приемеш! Претендираш, че си още омъжена жена, а забраняваш на съпруга си достъпа в семейния дом! Малко силно, нали?

— Това, което е силно, е твоя начин да оправдаеш несправедливостта — каза тя кратко. — Каквото и да правиш, ти считаш, че имаш право! Изкуство да падаш винаги на краката си. Ти си един прекрасен акробат, Александър!

Той се засмя с присвити очи, с разсечено от блясъка на хищни челюсти, лице.

— Да не искаш все пак да отида на хотел — каза той. — Впрочем нямам средства. А тук ти имаш толкова място?

Обезоръжена, измъчена, Франсоаз си даде сметка, че от няколко минути е готова при подходящ случай да капитулира.

— Е добре, прието! — каза тя. — Ще спиш в кабинета си.

— Моят кабинет?

— Нали знаеш, че имаш кабинет тук. В него ще се чувствуваш много добре!

Той взе куфара си.

— Покажи ми пътя. Губя се в този княжески апартамент! Тя тръгна пред него в коридора и блъсна една врата.

Стаичката, твърде малка, миришеше на паркетин. Вътре всичко беше чисто и мъртво. Никой не беше я обитавал. Александър обходи с поглед книгите си, наредени на лавиците, и книжата си, струпани на масата.

— Няма легло — каза той.

— Никола ще ти даде своя дюшек, а той ще спи на пружината.

— Как е той?

— Много добре!

Александър отвори куфара си. Франсоаз видя смачканите ризи и кърпите, които беше прала сто пъти. Цялото минало от нежен семеен труд премина през главата ѝ. Може би това беше щастието!

— Вземи, донесох нещо за тебе — каза Александър.

Беше измъкнал от багажа си една размножаваща се руска кукла от боядисано дърво, която подаваше на Франсоаз с усмивка.

— Главата се отваря и вътре има още няколко по-малки жени — подзе той. — Забавно е!

— Благодаря ти — каза тя, като взе играчката.

Тя много бързо излезе от кабинета и се спря в салона, сякаш за да избегне някаква опасност. Там не знаеше какво да прави. Все пак нямаше да започне да чука на пишещата машина точно сега! Отчаяна, измъчена и празна, тя се облегна на стената точно срещу руската картина и зачака, без да знае какво. Машинално въртеше куклата и ръцете си. Сърцето ѝ биеше ускорено. Глух шум се разнесе в дъното на апартамента: бойлерът с газ. Александър се къпеше. Тя бе раздразнена и едновременно щастлива. Изведнъж какво бреме в живота ѝ. Тя не можеше нито да приеме, нито да изпъди това присъствие. Отпуснал се в топлата вода, Александър навярно намираше живота хубав! Имаше ли на разположение поне чист пешкир, за да се избърше? Да му занесе

един? О, не!... Изминаха минути. Стана шест часът. Колко дълго се бавеше в банята! Входната врата хлопна. Франсоаз постави куклата в ъгъла на масата. Никола се появи с вдигната брадичка, с бузи, притиснати от две космати ленти като между заешки лапи.

— Александър се върна — каза тя.

Той направи пренебрежителна гримаса.

— Аха, променил е решението си!

— Не е променил решението си, върнал се е за виза.

— И къде е?

— Къпе се.

— Тук ли ще живее?

— Къде искаш да отиде? Той няма пари!

— Бедна моя Франсоаз! Ти понасяш всичко!

Тя се засрами от жалкото състрадание, което той изрази. Въобразяваше ли си, че пак е попаднала под влиянието на Александър? Каза прибързано, сякаш се оправдаваше:

— Ще спи в кабинета.

— А, добре! Виждам! — измърмори той с ужасно скептичен тон.

В същия момент Александър се появи в рамката на вратата с пантофи на крака и с влажни коси. Беше облякъл на голо един черен вълнен пуловер. Вратът му стърчеше над триъгълния отвор на дрехата. Ръкавите бяха навити по мургавите му космати ръце.

— Аха — каза той. — Добра среща! Здравей, Никола!

Вместо да тръгне към него, Никола се отдръпна, облегна се на стената и пхна ръце в джобовете си. Наблюдаваше баща си със спокойна омраза.

— Значи — каза той — ти си решил да се настаниш на пансион тук, докато чакаш документите си? Само че аз не съм Франсоаз, да знаеш! Щом тя иска да останеш, можеш да се настаниш в моята стая! Аз се махам оттук!

— Така — каза Александър. — Махай се.

Преди да успее да каже една дума, Франсоаз видя как Никола гневно прекоси стаята и се изгуби от погледа ѝ. Шумът от затварянето на входната врата я накара да изтръпне. Тя отправи поглед към Александър, сякаш чакаше от него обяснение. Той изправи снага, постави ръце на бедрата си и изръмжа:

— Какво ще кажеш ти, която толкова много държиш за авторитета на бащата и синовната любов? Разбираш ли, че съм имал право, когато исках да те предпазя от помпозната глупост на силните семейни чувства? Сега вече изчезнаха и малките скрупули, които имах, за да не го оставя да се провали!

Франсоаз изтича в кухнята, затвори вратата и се отпусна на един стол с подутото от сълзи лице. Страхуваше се да не би Александър да дойде при нея. Но той я остави на мира. Навярно му беше дошло до гуша от тази суматоха около това толкова обикновено събитие като неговото завръщане. Дълго време тя седя пред окачените по големина тенджери на стената. По масата имаше трохи хляб. „Нямам почти нищо за вечеря. Трябва да е гладен. Да купя още няколко резена шунка“. Изведнъж реши: „Няма да има вечеря!“

Тя стана, взе мантията си, окачено в антрето, и излезе. Нежният здрач я обгърна. В това безпокойство утеха ѝ беше мисълта, че ще може да намери Никола тази вечер при Клебер Бодри. Скита из улиците, докато се мръкна, влезе в едно кафене, изпи чаша плодов сок, излезе пак на улицата, закрачи отново, щастлива от това движение, от целия този шум, който ѝ пречеше да размишлява, и в осем и половина часа блъсна вратата на школата за драматично изкуство. Попадна в разгара на репетицията на „Куртелин“. Едно момиче и едно момче се мъчеха да бъдат смешни, като се караха на висок глас при светлината на прожекторите. Никола беше на пода, със скръстени крака, на първия ред. Той обърна глава при шума от отварянето на вратата, стана и се отправи към Франсоаз, като прескачаше раменете и краката на другите ученици, които се навеждаха, за да може да мине.

— Защо си дошла? — прошепна той.

— Не исках да остана сама с Александър...

— Така значи!... Не те разбирам вече... Ела!

Той я хвана за ръка и я повлече към вратата.

— Можеш ли да излезеш? — попита Франсоаз.

— Ами да, ами да...

— Шт! — извика някой.

— О, добре! — каза Никола.

Не беше Клебер Бодри. Тази вечер курсът се водеше от един асистент: дисциплината беше изпусната.

Франсоаз и Никола влязоха в отсрещното бистро и поръчаха две кафета. Неоновото осветление правеше лицата бледи. Мюзикбоксът грачеше една дрезгава и провлачена мелодия.

— Защо си тръгна така? — попита Франсоаз. — Много идиотски!

— Не, не е идиотски! Няма да се върна вкъщи, докато е там!

— Къде ще живееш?

— Не знам още! У Алисия или другаде...

— Ами ако те помоля да се върнеш като услуга?

— Няма да ти направя услуга с това. Ако се върна, няма да мога да мълча. Ще му кажа каквото мисля право в лицето. И вярвай ми, ще стане скандал!

— Ти няма за какво да го упрекваш!

— Има! За злото, което ти причинява!

— Не ми причинява зло. Ти си въобразяваш...

— Хайде де! Но я се погледни! Бледа си като мъртвец! Колкото е по-гаден с тебе, ти толкова повече се огъваш пред него. Вместо да го разкараш и да поискаш развод, ти играеш ролята на изоставена и жертваща се съпруга. Това е глупаво! Не, глупаво е слабо казано! Ти, интелигентното момиче, как можеш?... И колко ще трае, три седмици или повече! В продължение на три седмици да му слугуваш. Може би ще му пробуташ и малко пари, за да си купува цигари!... Бих приел, ама ако е да си купи билет за самолета! Всъщност искаш ли той пак да замине?

— Да, разбира се...

— Казваш това, без да помислиш!

Тя вдигна глава и го стрелна с поглед.

— Да, Никола! Доказателство? Щом ти не искаш да се прибереш вкъщи, и аз няма да се прибера!

Той избухна:

— Това е върхът на всичко! Той ще живее у нас, в един апартамент от пет стаи, а ние в това време ще лагерируем бог знае къде!

— Тогава какво искаш да направя? — изстена тя.

Със сълзи на очи тя не можеше повече да издържа. Той разбра това и каза нежно:

— Хайде, няма нищо! Аз се шегувах! Всеки човек има черни дни в живота си!

Той изпи кафето си, взе една кесийка с пържени картофи от масата, отвори я съвсем несприинудено и я подаде на Франсоаз. Тя схруска едно кръгло резенче, сухо и солено. Той, напротив, награти цяла шепа. За минутка изпразни пакетчето. Отвори второ.

— Имам една идея! — започна той. — Ако отидем при баща ти? Ще му обясниш всичко и ще се настаним у него и двамата, докато чакаме...

— Не — каза тя, — не! Не у баща ми!... Леля Маду е там!... Не искам тя да знае!...

— Тогава да отидем у Алисия?

— Мислиш ли, че е възможно?

— Разбира се! В края на краищата ще я попитам. Тя трябва да е още там! Ще ме почакаш ли пет минути?

Той напълни устата си с пържени картофи, смачка празното пликче, хвърли го като топче на масата и изтича. Мюзикбоксът беше спрял. В тишината Франсоаз чу шумолене: прозрачната хартия на пликчето се разгъваше сама.

Никола се върна с Алисия. Тя беше съгласна.

— Само че имам едно легло! — каза тя на Франсоаз. — Няма ли да ти е неудобно?

— Не, разбира се — отговори Франсоаз.

И тя се усмихна, макар че тази перспектива не й беше приятна. Алисия дърпаше един кичур коси надолу по бузата си и говореше:

— След една седмица моята съседка Мари-Клод отива на курорт. Ти ще можеш да се настаниш в нейната стая, там ще бъдеш по-добре...

Качиха се на метрото до спирка „Одеон“. Алисия живееше на улица „Ансиен Комеди“, на шестия етаж в една стара, шкембеста и черна къща. В партера имаше закусвалня с топли сандвичи и колбаси. Никола много щедро предложи на двете момичета по два страсбург, топли и мекички, увити в хартия. Франсоаз никога досега не беше яла толкова хубави кренвирши. Те пукаха и се топяха между зъбите й. Наливната бира, която пиха в съседното бистро, угаси огъня в устата й. Беше нервна, но не и разстроена. Присъствието на Никола я крепеше.

Стаята на Алисия, ниска мансарда, беше цялата окичена със снимки на артисти, пликове за грамофонни плочи и парчета от афиши.

По лампите, на брой три, вместо абажури имаше кукленски роклички от розов, червен и оранжев тюл. Светлината се разсейваше в тези полички, напластени една върху друга. Съвсем ниският диван, застлан с яркочервена покривка с бели пискюли, беше толкова широк, че около него нямаше много място за движение. Един бамбуков параван, полусгънат, откриваше умивалника, подвижното биде и кухненската маса с котлон.

— Ето, това е! — каза Алисия. — Не е широко, както виждаш, но спасява положението! Клозетите са навън, в дъното на коридора...

Съвсем свободно, като у дома си, Никола пусна една плоча и предложи цигари. Пушиха пред отворения прозорец сред глухия шум на улицата. После Никола и Франсоаз останаха облакътени на парапета, докато Алисия направи тоалета си.

— Предпочитам да се глася вечер, защото сутрин мъчно се измъквам от леглото — обясняваше тя. — А трябва да бъда на работа в девет часа! Не се шегуват в магазина „Ган Першинг“!

Шумът от водата, спирана и пускана, слагаше ударение на думите ѝ. Най-сетно тя каза:

— Свободно е!

Франсоаз се обърна. Алисия беше облечена с прозрачна нощница; но беше оставила бикините си. Двете големи ролки, които висяха на челото ѝ, я правеха рогата. Понеже беше махнала грима си, черните ѝ очи изглеждаха малки и неизразителни. „Може би и аз трябва да очертавам очите си — помисли си Франсоаз. — Ще ми отива!“ Тя беше в друг свят.

— Сега ти! — каза ѝ Алисия.

— Нищо не съм си донесла — прошепна Франсоаз.

— Тук има всичко необходимо. Утре ще отидеш да вземеш нещата си. Ето, искаш ли да облечеш това за през нощта?

Тя ѝ подаде някаква работна блуза от син найлон, гарнирана с бяло. Франсоаз благодари, взе дрехата и мина зад бамбуковия параван. Докато в другата част на стаята беше относително добре подредено, тук царуваше безредие и мръсотия като в клозет: четката за коси замърсена, гребенът останал с половината си зъби, мръсни чинии, натрупани до бидето, под умивалника нахвърляни хартийки с петна от розов и черен грим. Потискайки отвращението си, Франсоаз се изми, избърса се с една вехта кърпа и навлече синята блуза.

Като излезе иззад паравана, тя видя, че Алисия е вече в леглото, а вляво до нея лежеше Никола, гол до кръста, вдигнал ръце под тила си. Мислеше, че той ще спи на пода върху дюшек или на някой фотьойл. Стана ѝ неудобно. Но се помъчи да се усмихне.

— Имаш шанс: завчера смених бельото! — каза Алисия, като потупа свободната възглавница вдясно. Франсоаз се мушна в леглото. Не си е пожелавала да изпада в такова смешно положение. Винаги в моменти, когато най-малко очакваше, започваха да се проявяват нейните буржоазни предразсъдъци. Обвиняваше се, но не можеше да се поправи. Животът на хората без възпитание беше толкова позабавен! Грамофонната плоча се въртеше, Никола пушеше, Алисия с отворена уста, с изплезен език, лакираше ноктите си с малка четчица.

— Обичаш ли този цвят?

— Да — отвърна Франсоаз.

— Ти употребяваш безцветен?

— Да.

— Защо?

— Не знам!

— Защото Франсоаз е човек, който не обича да се изтъква — каза Никола. Франсоаз се наведе напред, за да го види в профил. Имаше блажен вид.

— Ти казваш всичко, каквото ти хрумне! — извика тя весело.

Той ѝ отправи благодарствен поглед, защото тя говореше, смеейки се.

— Ти си сладур! — каза Алисия, като го хвана за врата.

И тя се прилепи до него. Събраните четири крака повдигнаха червената завивка. Никола спря електрическия грамофон, угаси цигарата си върху мрамора на нощната масичка. Щяха ли да започнат да се целуват? Франсоаз изпита смътен страх. Но Никола отблъсна Алисия и ѝ обърна гръб. „Ако не бях тук, щяха да се любят — помисли си Франсоаз. — Преча им. Преча на целия свят...“

— Ах, тия кренвири! — каза Алисия. — Не мога да ги смеля!

— Аз ги смлях — каза Никола.

— Ти си от камък. Краката ти са хладни през лятото и топли през зимата! Нали знаеш, че не можах да направя етюда си тази вечер! Когато Клебер отсъства, няма смисъл да се ходи на курса!

— Дори когато присъства! Много сме на брой. Не може да се занимава с всекиго.

— Значи какво? Няма изход?...

— Изглежда, че при Бертуйн е чудесно!

— О, Бертуйн!...

Алисия се тръшна на възглавницата си, прозя се така силно, че две сълзи се търколиха от очите ѝ. После каза:

— Добре, правете каквото си искате, на мен много ми се спи!...

Миг след това тя вече спеше дълбоко.

— Тя е много забавна — каза Никола. — Заспива по всяко време, навсякъде, по команда!

— И ти — каза Франсоаз.

— За мене е нормално: аз съм мъж.

Настъпи мълчание. Въздухът беше топъл и тежък. Никола извади цигара от пакетчето.

— Пак ли! — каза Франсоаз.

— Имаш право — измърмори той. — Много пуша.

Той върна цигарата и угаси осветлението. В тъмната стая правоъгълникът на прозореца се очертаваше син и прозрачен.

* * *

В осем и четвърт часа сутринта Алисия и Франсоаз излязоха, като оставиха Никола да спи дълбоко, свил се в края на леглото. Той дори не отвори очи, докато те се миеха и обличаха. В бистрото си поръчаха две чаши кафе крем и виенски кифли. Бързаха и двете — Алисия, за да бъде на работа в „Першинг“ в девет часа, Франсоаз, за да отиде на улица „Сен Дидие“ за личните си вещи и машинописа, който трябваше да предаде в „Топ-Копи“.

— Нали не ти беше много лошо? — попита Алисия, чиито гримирани очи си бяха възвърнали големината и загадъчността.

— Не, разбира се — отговори Франсоаз. — Ами ти?

— Дори не почувствах, че сме трима в моето легло!

— Ти си много мила! Но все пак не мога да остана при теб с Никола!...

— Защо? Не ме притесняваш. А освен това нали ти казах, след осем дни Мари-Клод отива на курорт. Тя много ще се зарадва, ако пренаемеш от нея стаята ѝ за три седмици. Тя е точно като моята. Само че няма течаща вода. Не е голяма беда, и без чешма в стаята може да се живее.

Франсоаз никога не би повярвала, че това момиче, обикновено мълчаливо и апатично, може да произнесе толкова дълга реч. Навярно от нейна страна това беше необикновен израз на симпатия. Алисия подръпна пак косите си, сякаш за да ги направи по-дълги, и добави:

— Значи така, ще отидеш да си вземеш нещата, ще се настаниш при мене, а когато Мари-Клод замине, отиваш в нейната стая.

— Да — съгласи се Франсоаз. — Това е идея...

В момента не я тревожеше въпросът за стаята, а предстоящата среща с Александър. Той навярно още спеше. В такъв случай тя ще натъпче куфарите си и ще излезе на пръсти, без да го събуди. Не, такова бягство беше недостойно за нея! Ако трябва, ще го измъкне от леглото, за да му съобщи решението си. Тя мислено си повтори какво трябваше да вземе: пишещата машина, преписите си, тоалетните принадлежности, няколко книги, двете си поли, летните блузи, бельо, мушамата си... Алисия топеше кифлата си в млякото с кафе и бавно предъвкваше всяка хапка. Капки падаха в чашата ѝ. Когато свърши, тя избърса устата си с книжна салфетка, с малко огледалце провери състоянието на клепачите си, стана, оправи полата си и каза:

— Трябва да се измъкна. Ще се срещнем у дома в осем часа. Ключът е винаги под изтривалката...

Алисия тръгна, Франсоаз плати и излезе на улицата с чувството, че върви по тясно и огъващо се мостче над пропаст. Мисълта за това неустойчиво равновесие я преследваше чак до площадката пред нейния апартамент. Лъхна я на пустош, когато отвори вратата. Влезе във вестибюла с котешки стъпки, с разтуптяно сърце, сякаш се вмъкваше с взлом у непознати. По всичко личеше, както тя бе предполагала, че Александър още не е станал. Толкова по-добре! Тя влезе в стаята си и се отправи към вградения в стената гардероб, където бяха окачени роклите ѝ. Изведнъж погледът ѝ попадна на един лист, забоден върху възглавницата на леглото:

Сега е седем часът сутринта, а ти още не си се прибрала. Не очаквах от тебе такова странно поведение след един месец раздяла. Впрочем безумният гняв на Никола и побягването му като стрела ме накараха да разбера добре доста неща, за които вече се досещах, откровено казано. Какво да се прави? Фатално е било: вие сте почти на една възраст; ти ще бъдеш по-щастлива с него, отколкото с мен. Не съм ли ти повтарял сто пъти, че дългът на всяко живо същество е да търси удоволствието, без да се съобразява с нищо? Днес, когато това търсене на удоволствие те води далеч от мене, аз не те критикувам, одобрявам поведението ти. Врѣх на глупостта ще бъде за мене да преча някому да устрои живота си, както си иска, в името на морала, спомените, дадената дума или личния интерес! Пожелавам и на двама ви големи радости, каквито заслужава вашата младост...

Като че ли беше някакъв фарс; тя се втурна в стаята на Никола, където Александър трябваше да прекара нощта. Празна! А малкият кабинет? Също празен! Книги липсваха по лавиците, папки от масата. Той беше прибрал книгите и книжата си и едва пристигнал, бе изхвъркнал отново. И тя нищо не беше предчувствала, нищо не беше предвидила в часовете, които бе прекарала между Никола и Алисия. Каква идиотска вечер! И с каква жалка последица! По вина на Никола! Защо я беше повлякъл? Изведнѣж тя го намрази. Не само че я беше посъветвал лошо, но беше причина за страшното недоразумение, което я обезкуражаваше и петнеше. Как Александър можеше да си въобрази, че между Никола и нея има нещо друго, освен нежно приятелство? Всъщност Маду ѝ беше казала същите думи: „Като че ли ти и Никола сте една двойка...“ Долна, натрапчива мисъл на всички тия хора на зряла възраст и с жизнен опит! По инстинкт те стигаха до това най-отвратително обяснение. Бяха впрѣснали капка отрова в мозѣка ѝ. Най-очарователните, най-богатите ѝ спомени бяха отровени. Всичко, което беше направила за Никола, излизаше предумишлено. Съмнително, двулично заради една дума. За Карол ли я вземаха? Тя доста силно презираше мащехата си, за да може да почувства сега тежката обида от

едно подобно предположение. И сега Александър беше този, който хвърляше обвинението срещу нея. Плюеше в лицето ѝ, преди да изчезне! Навярно, ако беше на мястото на сина, би действал, както подозираше, че Никола е постъпил. Той нямаше да се въздържа от безпокойство за морална чистота! Но Никола имаше благороден характер! Франсоаз като жена на баща му беше свещена в неговите очи. Александър беше неспособен да разбере тази чистота в отношенията. Той беше сух, циничен, разрушителен дух. „Щом се е измъкнал, значи едно такова бягство го устройва. Но не, несправедлива съм към него!“ Не можеше повече да се надява, че ще го види пак. Всичко беше напълно свършено! Нали това си бе пожелала! Беше се разгневила вчера, когато той я бе помолил да го приюти, а сега беше отчаяна, че е избягал. Самата тя не знаеше какво иска! Това второ писмо на скъсването я нараняваше повече, отколкото първото. Може би защото миналия път не беше сама в нещастията си. Нежността на Никола ѝ беше помогнала да понесе удара. Сега не можеше повече да разчита на него. В никакъв случай не ще се осмели да му покаже това писмо. Непоносима ѝ се видя мисълта да го види отново, да почувства неговия сърдечен поглед. В действителност тя бе загубила едновременно Никола и Александър. Къде да отиде? На кого да се довери? Помисли си за Жан-Марк, за Даниел. Но всеки от тях имаше свой живот. Даниел бе затънал в своя брак и в матурата си, Жан-Марк в годеща си и в изпитите си по право. Струваше ѝ се, че и двамата се бяха отдалечили от нея през последните месеци. Най-вече Жан-Марк: Валери му влияеше. Той ставаше сноб, затворен, разочарован. Тя седна на един стол и се огледа. Мебелите се бяха отдръпнали незабележимо и се държаха на разстояние, студени и безучастни. Достатъчно беше на Франсоаз да погледне стената, лампата, ъгъла на масата, за да види навсякъде поражението си. Този апартамент беше отвратителен, противен, глупав, потиснат от мълчание и страх, прорязан от големи тръби, претъпкан с лоши спомени... Какво правеше тя сред този безжизнен свят? Ясножълтата боя по стените течеше в очите ѝ, изпълваше я до прилошаване. Да бяга! Където и да е, но да бяга!... Тя въртеше писмото на Александър между пръстите си. Всяка дума беше отпечатана в главата ѝ. „Какво да се прави? Фатално беше... Вие сте почти на една възраст!... Не те критикувам, оправдавам те...“ Спазъм

сви гърлото ѝ. Беше готова да избухне в ридание, но изтича навън и дръпна вратата на апартамента зад себе си.

* * *

— Сега надявам се, че си разбрала — каза Мадлен, като върна писмото на Франсоаз.

— Верен на разбиранията си!

— Какво значи това?

— Че ме е предупредил още в началото за това, което ме очаква, ако стана негова жена. Мога да се сърдя само на себе си!

— А тия намеци по адрес на Никола?

— Идиотщини! Но причиняват болка! О, каква болка, Маду — изстена Франсоаз.

Седнала на края на леглото, тя отпусна глава назад. Погледът ѝ се заби в тавана. Колко пъти в детството си тя се бе приютявала в тази стая, изливайки тъгата си, сълзите си, гнева си върху коленете на Маду! Днес пак бе достатъчно да бъде отново тук, за да почувства свежия поток, идващ отдалече. Както морският вятър облъхва пешеходеца още преди той да види морето, така, без още никакъв определен спомен да я обземе, и тя изпитваше загадъчната милувка на миналото. Мадлен се разхождаше пред нея, силно развълнувана, като надзирател, с цигара в уста и помрачено лице. Тя беше разумът, традицията, балсамът, яката опора, семейството. Както преди, достатъчно бе да се опреш на нея, за да се съживиш.

— Първо, скъпа моя, ще се настаниш тук — каза тя.

— Вярваш ли? — прошепна тихо Франсоаз.

И разбра, въпреки всичко, че се е надявала на тази повеля.

— Как така дали вярвам? Уверена съм!

— Да, но Никола? Нямам право да го оставя — каза Франсоаз. — Без мене има опасност да се провали. Жалко ще бъде при тия качества, които има!... Трябва да бъда до него, да го надзиравам, да... да го съветвам незабележимо...

— Значи какво? Искаш да продължиш да живееш с него на улица „Сен Дидие“? — попита Мадлен. — Какъв абсурд!

— Да, разбира се, вече не е възможно...

— Трябва да дадеш под наем този апартамент, както е мебелиран. Това може да стане много изгодно. Аз ще се наема с тази работа. А пък за Никола̀ ще намерим една стая в квартала. Така той няма съвсем да убегне от твоята бдителност. Ще видиш, ще бъдеш много добре тук, скъпа моя...

— Сама с татко! О, не!... Не, не ще мога, Маду!

— Няма да бъдеш сама с него. Аз реших да остана.

Детинска радост обзе Франсоа! Колко бе странно! През целия си живот като омъжена жена тя се бе чувствала на възрастта на Александър. И едва Александър си беше отишъл, тя ставаше отново дете.

— Ако останеш, това е друго нещо — каза тя.

Изтощена от дългата съпротива, сега тя се отдаваше на физическото удоволствие от намаляване на напрежението. С разбити нерви, с освободена мисъл, тя дори се питаше защо толкова дълго се бе противопоставяла на волята на леля си. Нищо вече да не решава, нищо вече да не пресмята, да се подчинява. Тя въздъхна:

— Ах, Маду, ако знаеше!

— Знам, знам — каза Маду, като я помилва по косите.

Настъпи мълчание. Франсоаз пхна писмото в дамската си чанта. После каза:

— Размислих, Маду. Вярвам, че ти имаш право: трябва да поискам развод.

XXI

Шарл Совело глътна две таблетки аспирин, разтворени във вода, и постави чашата върху нощната си масичка.

— Какво вземаш? — попита Мариан, влизайки в стаята.

— Нищо — отвърна той. — Аспирин.

— Пак ли!?

— Имам силно главоболие! Не искам да прекарвам втора безсънна нощ в предъвкване на тази история! Аз съм отчаян, отчаян, Мариан!

— Аз също съм отчаяна, Шарл. Но не можем да откажем, добре знаеш!

Тя свали пенъора си и легна. Колко лесно приемаше всички беди, които ѝ идваха от нейните деца! Майка преди всичко, снизходителността ѝ произлизаше от утробата. На него обаче не му оставаше нищо друго, освен да върви след нея в това постоянно одобряване на свършения факт. Той запали цигара, дръпна два пъти, загаси я в пепелника и измърмори:

— Тая малката, всъщност ти видяла ли си я!... Нищо... По-малко от нищо!...

— За тебе може би. Но Лоран я обича. Тя чака дете от него! Това не е ли най-важното?

— Не, когато се отнася за един осемнадесетгодишен хлапак!

— Много е зрял за възрастта си... Освен това аз не съм толкова строга като тебе по отношение на Беатрис. Тя има интересно лице, непринудени маниери, мила усмивка...

Сиропът преливаше от чашата. Шарл Совело се питаше дали наистина жена му е останала с добро впечатление от тяхната среща с Беатрис Мурен, или пък се преструваше, че я намира симпатична само за да го убеди. Самият той беше страдал през цялото време на посещението за представянето ѝ. Глупавото държане на Лоран като завоевател, фалшивата свенливост на момичето, нейните резки движения с раменете, подсмивванията ѝ, разкритите ѝ от съвременната

мода прелести. И това щяха да гледат непрекъснато в дома си! Баща на семейство, Лоран сигурно ще зареже учението си. Щастлив щеше да бъде, че има предлог да захвърли учебниците си. Откъм тази страна всъщност нямаше какво да се съжالياва. Докато Даниел беше относително доволен от това, което бил направил на матурата, Лоран съвсем не се надяваше да получи тройка. Според неговите думи излишно беше да се очаква нещо повече и да се мечтае за нещо друго. Ще му намерят някаква работа с ниска заплата. Неговият доход, прибавен към това, което изкарва съпругата му, ще му позволи да си живурка леко, при условие че ще живее тук. Две малки семейства на гърба му. Ще има ли сили да понесе този извънреден товар? А отгоре на това нямаше дори право да се оплаква! Твърдото и лъчезарно лице на Мариан предварително му забраняваше. Тя го изглежда внимателно и каза:

— Ти остаряваш, Шарл.

Учуден, той измърмори:

— Какво те кара да говориш така?

— Твоят отчаян вид! Две неща са сериозни в този свят: неизлечимата болест и смъртта. Ние не сме стигнали дотам, благодаря на бога! Съдиш за поведението на сина си с предразсъдъците на твоите родители. Абсурдно е! Трябва да разбираме младите, да живеем с техните идеи!

— Значи според тебе нашият дълг като родители е да казваме „да“ на всичко, което им минава през главата!

— Не отивам чак дотам. Но щом искат да се женят на двадесет години, ти не трябва да се възмущаваш, под предлог, че си се оженил на тридесет и три.

— Когато ние се женихме на тридесет и три години, имахме опит, професия...

— А пък те имат ентузиазъм, въображение! Може би това е по-хубаво.

Той се плъзна в леглото и облегна глава върху възглавницата.

— Странно — каза той след малко, — мисля за родителите на Даниел. Чух те да казваш преди, че защото те били разведени, техните деца, лошо надзиравани, лошо напътствани, без родителска обич, били сключили неразумни бракове. Но нима нашите деца не вършат същите

глупости точно защото сме много задружни, защото много се занимаваме и сме много добри с тях?

— От това следва ли да се каже, че родителите на Даниел са имали право?

— От това следва да се каже, че като вземем точно обратното на това, което те са направили, стигаме до същия резултат като тях, от това следва да се каже, че няма значение дали си нежен или суров, деспотичен или слаб, егоист или щедър в семейството си, от това следва да се каже, че характеристиките, нравите, съвременното влияние са по-силни от всички принципи на възпитанието, от това следва да се каже, че ние не можем нищо да забраним на нашите дъщери и синове...

— Може би — каза тя. — Ние сме в една преходна епоха. Светът бързо се променя. Трябва да се приспособиш или да умреш. Аз съвсем нямам намерение да умирам! Съвсем нямам намерение да минавам в очите на децата си за безчувствена, проповядваща и ретроградна майка! И ти трябва да вземеш пример от мене, ако искаш Дани и Лоран да продължат да те уважават и обичат!

— Да ме обичат да, но да ме уважават — съмнявам се!

— Много добре се чувствам и без тяхното уважение! — каза тя.

— Аз също, аз също — изпъшка той.

И добави:

— Но те много добре ли се чувстват?

— Какво искаш да кажеш?

— Може би предпочитат да ни уважават? Ние им попречихме. Ние им казахме: ние сме ви приятели, ваши равни, ние не струваме кой знае какво, да се надсмиваме заедно на нашите слабости! Защо тогава се учудваме, че залитат, като вървят?

— Изобщо ти хвърляш обвинение срещу нас, че не сме продължили да играем комедията?

— Няма дисциплина без комедия! Свалиш ли униформата ѝ, армията се разпръсква. От искреност, от слабост ние се отказахме да играем пред децата си ролята на всезнаещи, всеможещи и почти безгрешни родители! Ето резултата.

— Колко приказки за двама млади, които се обичат и се женят по-рано, отколкото ти би желал! — каза тя. — Наистина, Шарл, ти изпитваш удоволствие да се дразниш! Хайде, спи!

И тя угаси лампата. Тъмнината и мълчанието съвсем не можеха да го принудят да спи, а още повече го тласкаха към размишления. Той се питаше дали същите проблеми ще възникнат пред Дани и Даниел, пред Лоран и Беатрис след двадесетина години. С темпото, с което се движеше младежта, как тия четиримата ще възпитават своето потомство? Какви ще бъдат отношенията между родители и деца след систематичното разрушаване на родителския авторитет? Ще има ли семейство?... В деня, в който Кристин ще порасне... Той се помъчи да си представи това бебе девойка — кокетна, влюбена, вискателна, отчаяна — и дебело въже стегна врата му. Самият той какво ще бъде в това далечно време? Шестдесет и пет седемдесетгодишен. По няколко часа на бюрото, обичайното събиране за ядене около семейната маса, на курорт по морското крайбрежие, спорове, болести, сметки, раждания, безсънни нощи, старостта, смъртта — един живот като другите. Той се обърна в тъмнината. Ако животът беше по-спокоен, щеше да ни бъде по-мъчно да се разделим с него. Най-висшето милосърдие на бога е, че пречи на хората да бъдат щастливи на земята. Тази мисъл го разнежи, успокои. Или пък това беше последица от аспирина. „В края на краищата — мислеше си той — Мариан има право! Да се ожени за тази Беатрис! Ще видим после!...“ Той затвори очи. Малко по-късно отново ги отвори, защото жена му стана. Тя прошепна:

— Стори ми се, че чух Кристин да плаче. Ще отида да видя...

Той нямаше сили да мръдне езика си и заспа.

* * *

Дани се върна и прошепна:

— Няма нищо... Вече се успокои... Впрочем мама беше при нея...

— А, добре! — каза Даниел.

— Все пак мисля, че трябваше да й дам още един биберон, но пълен.

— Това ли ти каза лекарят?

— Не...

— Тогава върши това, което ти е казал, и недей да правиш нововъведения!

— Колко си неприятен!

— Съвсем не! — изръмжа Даниел със смътно чувство на вина.

— Да, уверявам те! За нищо започваш да се караш. Да не би историите на Лоран да те правят нервен?

— Не ме интересуват историите на Лоран! — каза Даниел.

Той беше убеден, че е искрен. Най-важното за него не беше нито Лоран, нито Дани, а матурата. Този път работата изглеждаше опечена. Беше сигурен в писмените по философия и естествена история. По философия най-вече бе разгърнал знанията си. Една златна тема: „До каква степен разумът на човека трябва да се противопостави на чувствата, за да опознава, за да действа и за да твори?“ Беше набутал вътре Кант, Платон, Бергсон, Аристотел, за да може след десетте страници да направи заключението, че науката изисква чувствата да се подчиняват на разума, а изкуството да се подчинява на разума и чувствата. Господин Колере-Дюбрусар, на когото той бе показал тази сутрин плана си, го беше поздравил. Може би ще получи висока бележка? Във всеки случай той спокойно очакваше обявяването на резултатите след две-три седмици.

Лоран обаче нямаше никакви шансове да вземе дипломата си. Всъщност това беше най-малката му грижа. Той изчака края на изпитите, за да съобщи на своите родители намерението си да се жени. Прекрасна семейна сцена с въздишки на майката, с вопли на бащата и накрая — разчувствано съгласие от двамата. А същия ден следобед вкъщи пристигна Беатрис Мурен...

Дани проплака тихо:

— Ох, Даниел! Прегърни ме силно!

Тя бе топла. Лъхаше на хубаво. Имаше желание да бъде галена. Любиха се. После Даниел запали цигара.

— Не е хубаво да пушиш в леглото! — измънка Дани с разтопяващ се глас, заспивайки отново.

— За една цигара ли ще ми се караш! — каза той.

Беше решил да бъде твърд във всяко отношение. Днес следобед се беше измъчвал от примирителната мекушавост на тъста си. Ако беше на мястото на Шарл Севело, нямаше да се съгласи да приеме това момиче, щеше да принуди сина си да скъса, ако се наложеше, щеше да

го изпъди и да не му дава издръжка. За четиридесет и осем часа Лоран щеше да уреди да се махне детето и щеше да се прибере в домашното огнище изтрезнял, успокоен и признателен. Вместо това сега цялото семейство трябваше да се подготвя за едно мъчително и смешно съществуване. Нека Лоран приеме родителите му да го приютят с жена му. Той обаче няма повече да търпи отчаяната щедрост на Шарл Совело. Ще си наеме някъде една стая, ще се настани там с Дани и Кристин, ще работи... Сестрата на Дебюке, която беше чиновничка в окръжното бюро за настаняване на работници, му беше обещала да го назначи да замества през трите летни месеца... Трябваше идния понеделник да се представи в дирекцията на бюро. Ако успее, ще се премести веднага. Не беше говорил още за това свое намерение с Дани. Но ще я нареди добре, ако се противопостави! Той много често бе забелязвал пагубните последици, когато се проявява слабост и се отстъпва на разглезените деца. Той не беше като Шарл Совело! Нито пък като Филип Ейглетер! В момента, когато трябваше да вземе едно от най-важните решения в живота си, той се чувстваше прозорлив, спокоен и щедър. Една смесица от нежност и решителност. Никакво уважение за някаква двойка извън релсите. Булката по дяволите, съпругът на подсъдимата скамейка. Дани наистина беше жената, която му трябваше. Той изгаси угарката и притегли жена си в обятията си... Искеше да се увери, че е негова. Тя се отпусна в ръцете му, съвсем заспала, със затворени очи. За какво ли мечтаеше тя, докато той я притискаше нежно? Едва можа да си помнели това и тя вече му подаваше устните си.

XXII

Това ли беше щастието? Седнала срещу Филип — Даниел и Дани от дясната ѝ страна, Франсоаз и Никола отляво — Мадлен обгръщаше с поглед този малък свят, събран отново след бури, приливи и отливи в семейната къща. Само Жан-Марк не се отзова на повика. Но в близки дни и той ще заеме отново мястото си на тази маса. С Валери. После Франсоаз ще се омъжи повторно. Мадлен беше уверена. Тогава тя ще може да си почине. Когато ще е завързала всички нишки, запълнила всички пукнатини, заздравила полуразрушеното гнездо. Една слугиня помагаше на Агнес в домакинството. Даниел говореше — естествено за матурата. Филип се преструваше, че проявява интерес към неговото бръщолевене. Той беше приел Франсоаз, а после Даниел и Дани да отидат да живеят при него. Всъщност Даниел се беше противопоставил на това решение. Мадлен трябваше да се разсърди, за да го убеди, че е глупаво да иска да се мъчи натясно в някаква слугинска стая, когато баща му отваря широко за него вратите на къщата. Пренасянето, което бе станало вчера, се беше превърнало в малко празненство. Сред оглушителната музика на грамофона младежта устрои тържествено пренасяне на Кристин в килера до бившата стая на Даниел. Още същия следобед Мариан Совело беше дотичала да види новото жилище на младата двойка. Бе отчаяна, че така грубо ѝ бяха отнели внучката. Но тя разбираше, както сама казваше, че проблемът за жилището, поставен от предстоящия брак на Лоран, е подтикнал Даниел да се премести. Всъщност беше ясно, че Даниел ѝ се беше наложил по един странен начин. Със своя съпруг тя не беше свикнала да се вземат решения без нейно съгласие. Беше си отишла, като се усмихваше и искаше децата да ѝ обещаят, че ще ѝ ходят на гости поне два пъти в седмицата заедно с бебето. Мадлен си мислеше, че беше подценила Даниел. Възхищаваше се от този изблик на енергия у племенника си. Гледаше го как спори с баща си и намираше, че е упорит и наивен, груб и нежен, но от най-добра проба. Дали щеше да действа винаги така, както сърцето му диктува,

да избира правия, труден и стръмен път... В този момент той обясняваше защо намира за прекрасна професията на учителя по философия. Съвсем не се интересуваше, че този труд беше слабо платен. Искаше да продължи да живее в света на идеите, да се рови в „съществените проблеми“, да предава страстта си на младата интелигенция.

— А вие — попита Филип Никола̀ — докъде стигнахте с вашето учение?

Беше ли забравил, че Никола̀ не следва, а се подготвя за актьор? Никога не запомняше историите на другите. Обаче Никола̀ не обърна внимание на грешката и заговори с ентузиазъм:

— О, на мене сега ми предстои голяма работа! Става въпрос да ме ангажират за една телевизионна поредица... Сценаристът Малепоан — познавате ли го! — ме е забелязал у Клебер Бодри...

Той изгаряше намясто. Гледайки последователно Никола̀ и Даниел, Мадлен се възхищаваше на единия и на другия заради тази им луда вяра в бъдещето. Доверчивостта беше едновременно тяхната сила и тяхната слабост. Всичко можеше да им се случи, докато на Филип и на нея вече всичко им се бе случило. Да, тя напразно вярваше, че е равна с младите и претендираше, и си въобразяваше, че споделя грижите и радостите им, обаче неочаквано някоя дума, някой поглед ѝ припомняше, че те едва сега започват устрема си и че дори когато тичат рамо до рамо с нея, те са в пълната си сила, докато тя, задъхана и с подкосени крака, приближаваше последната обиколка на пистата. Заговориха още и за предстоящия брак на Лоран, който Даниел назова „смешен“, и изведнъж Франсоаз спомена в разговора името на Жан-Марк. На тази маса, на която от месеци избягваха да говорят за него, тази смелост бе равна на провокация. Обезпокоена, Мадлен погледна Филип. Той не бе трепнал. Франсоаз продължи спокойно: ходила била да види брат си тази сутрин, за да разбере как са минали изпитите му. Жан-Марк не бил доволен. Само гражданското право било горе-долу добре...

— Виждала ли си някога Жан-Марк доволен от това, което е направил? — попита Даниел. — Аз съм сигурен, че той преувеличава. Има ли поне намерение да подготви устния си?

— Не вярвам — отвърна Франсоаз. — Каза, че няма никакъв шанс...

— Идиотска работа! Ще го раздрусам аз него!

— Да — каза Филип. — По-добре е да загуби няколко дни в подготовка на устния си, без да храни голяма надежда, че ще издържи, отколкото да се демобилизира, защото случайно може да изкара!

Всички очи се насочиха към него. Лъчезарна радост понесе Мадлен. Но тя се мъчеше да не се издаде, като знаеше колко много нейният брат се ужасяваше от сантименталните изблици. Другите спазваха, без да са се уговаряли, същата дискретност, макар че всеки един, тя беше уверена в това, се поздравяваше за тези първи признаци на одобряване. Има хора, които се засягат, когато ги поздравяват, сякаш смятат за смешно да правят това, което околните очакват от тях.

— Обърнаха с главата надолу програмите по право! — подзе Филип. — Преди бяха предостатъчни три години, за да се научи това, което сега разводняват в продължение на четири години. Но пък подготовката по право и по икономически науки ми се вижда прекрасна. Задължителното изискване на практическите упражнения е също така много хубаво.

Като стана от масата, той дръпна Мадлен настрана и ѝ каза:

— Намини у Жан-Марк утре сутринта и поискай да дойде на обяд или на вечеря вкъщи.

— Добре, Филип — прошепна тя.

— Надявам се, че ще бъде свободен.

— Бъди спокоен: ако не е свободен, ще се освободи!

— Понеже утре е неделя, може би ще излиза с Валери. Искам да го видя първо насаме.

— Добре...

Лицето му бе обтегнато и бледо. Тя си представи всичко, което той трябваше да преодолее, за да я натовари с тази задача. Едва се осмеляваше да я погледне в очите, когато ѝ говореше. Заедно се върнаха при групата на младите. До края на вечерята повече не стана въпрос за Жан-Марк.

Никола се сбогува в единадесет часа. Той не живееше вече при Алисия, а на улица „Сен Дидие“, докато Франсоаз успее да преотстъпи апартамента. Тя заедно с Мадлен го изпрати до вратата. Той се спусна по стълбата и изчезна, подскачайки от стъпало на стъпало като пъргаво козле.

— Показала ли си му второто писмо на баща му? — попита Мадлен, като затваряше вратата.

— Никога! — отвърна Франсоаз. — Ще го търси из цял Париж, за да му каже какво мисли за него! Не, разказах му само, че Александър си е отишъл, като ми е оставил бележка с три реда, без обяснения и без да посочи адреса си.

Мадлен погледна племенницата си с нежно одобрение и каза:

— Добре си направила.

— А за Жан-Марк според теб имах ли право да говоря на масата?

— Сто пъти да! Впрочем баща ти поиска той да дойде утре на обяд или вечеря!

— О, Маду, колко прекрасно ще бъде!

Мадлен хвана Франсоаз за раменете. Върнаха се в салона.

* * *

Разочарована, Мадлен слезе надолу от шестия етаж. Жан-Марк не беше у дома си. Все пак тя бе имала грижата да дойде рано сутринта. Може би е излязъл за нещо в квартала? За всеки случай почука на вратата на портиерката и я попита дали не е видяла да минава господин Ейглетьер.

— Да — каза портиерката. — Един младеж дойде да го вземе с кола. Заминаха, няма десет минути.

— Не ви ли каза кога ще се върне?

— А, не.

Мадлен извади бележника си от ръчната чанта, откъсна едно листче и написа на него:

„Всичко е уредено, Жан-Марк! Баща ти те чака днес за обяд или за вечеря. Телефонирай ми вкъщи веднага щом се върнеш. Маду“.

— Бъдете спокойна, ще му го предам — каза портиерката, като взе с едната си ръка листчето, а с другата — двете банкноти от по един

франк.

— Впрочем господин Ейглетьер никога не минава покрай стаичката ми, без да ме попита дали няма писмо за него. Пък и имам телефон!... Тя каза тези думи, като размаха ръката си и важно поклати глава. Мадлен излезе успокоена. Жан-Марк ще бъде уведомен. Ако е зает днес, ще дойде утре вкъщи. Филип няма да промени мнението си. Пътят бе открит. Времето бе хубаво. Малки бели облаци покриваха синьото небе. Привлечена от зеленината, Мадлен слезе надолу по улица „Асас“ и навлезе в парка „Люксембург“. Играеха деца, студенти учеха под сянката на дърветата, един старец се топлеше на слънце, другаде двойки се целуваха, самотни момичета мечтаеха и тази смесица от възрасти и различни мисли придаваше на всичко сериозно и приятно значение, което стягаше сърцето. Мадлен седна на железен стол в една алея и запали цигара. Мина и изчезна млада и очарователна жена. Времето я отнасяше по-бързо от стъпките ѝ. След няколко години, след известно време тази красива непозната жена ще бъде стара, ще седи на стол и през замъглените си очила ще гледа друга разхождаща се жена, също така грациозна и равнодушна, каквато е била самата тя. И целият ѝ живот ще бъде зад нея. Със спомена за един мъж по средата. Един мъж, който я е разочаровал, защото тя го е поставяла много високо или пък защото той я е напуснал, или защото тя го е измамила, или пък защото той не ѝ е създал деца, или защото той ѝ е дал много, или защото е умрял, или пък защото този мъж никога не е съществувал. Така е със самата нея, така е с Франсоаз, така е с всички жени, които са мечтали, които са чакали и които ще си припомнят... Тя се изненада от тази меланхолия, от тази тежест в сърцето си, когато бъдещето просветляваше за всички същества, които ѝ бяха скъпи. Дори и за Франсоаз! „Тя ще се излекува! Аз искам! Ще я принудя! Убедена съм, тя започва вече да забравя Александър. Още няколко месеца и напълно ще се откъсне от него...“ Слънцето жареше лицето ѝ. Издърпа стола си, за да се настани на сянка под едно дърво, протегна крака, затвори очи. И в алената нощ на очите си тя, усмихната и спяща, се видя отново на двадесет години до Юбер край кейовете на Сена.

* * *

Заслепен от слънцето, Жан-Марк свали сенника на предното стъкло. Жилбер, който шофираше, направи същото. Колата летеше бързо и равномерно по южния аутобан. От движението вятърът нахлуваше през отворените прозорци. Жилбер беше разкопчал яката на ризата си. Големи черни очила бяха яхнали нежния му нос.

— Задмини този камион — каза Жан-Марк.

Жилбер се подчини, вмъкна се в дясната колона и измърмори:

— Ти наистина си добър учител. Благодарение на теб можах горе-долу да се подготвя за матурата, благодарение на теб ще взема шофьорска книжка!

— Ето на — отговори Жан-Марк, — карам другите да успяват, а аз самият не успявам!

— Откъде знаеш? Чакай да видим резултатите! Може на изпита да попаднеш на не толкова лош професор...

— С тоя резултат по гражданско и по търговско право и най-снизходителният професор ще се чувства задължен да ме скъса. Да, ще се проваля, чувствам го. Ще трябва да се явя отново през октомври и още отсега да започна здравата да зубря.

— С Валери до теб? — каза иронично Жилбер.

Жан-Марк не отвърна. Бръмченето на мотора нахлуваше в главата му. Учудваше се, че не се чувства щастлив в тази разходка с колата, за която отдавна бе мечтал. В действителност приближаването на една дата почерняше всички перспективи пред него. Той напразно си мислеше, че е съгласен с Жилбер по всички жизнени въпроси, заплахата от брака надвисваше само над него. Още три седмици? Прахосваше скъпернически последните си свободни мигове с трагичната увереност, че скоро ще бъде разорен. Вместо да проявява нетърпение в навечерието на церемонията, за него сега всичко беше мъчително. Навярно ловенето от мъжете познават тази предбрачна агония. Той беше като другите. Като другите щеше да свикне. Може би ще бъде по особен начин доволен от своята съдба. Бяха стигнали вече до „списъка на брака“, до поканите, до ходенето при шивачите... Една кола надмина Жилбер, после друга, трета.

— Всички ни задминават — каза Жилбер.

— Остави ги — каза Жан-Марк. — Ние не бързаме!

— Да! За някои хора, които не бързат, целият живот е пред тях; а пък ние имаме само няколко часа.

— Защо говориш така?

— Не се ли досещаш поне малко? — попита Жилбер.

Ситни капки пот искряха в корените на русите му коси. Той свали очилата си и отправи поглед към Жан-Марк. В очите му блестяха сълзи. Изведнъж той прошепна:

— Моля те коленопреклонно, Жан-Марк, не се жени!

Молеше с тона на гласа, с блясъка на очите си.

— Какво дрънкаш? — отвърна Жан-Марк. — Гледай пред себе си!

Жилбер съсредоточи вниманието си върху пътя и пак каза:

— Не се жени, Жан-Марк! Ти не обичаш Валери и не смееш да си го признаеш. Кого искаш да измамиш, като играеш тази комедия? Нея? Себе си? Мен? Не съм прост! Знам какво става в главата ти! Ти нямаш право да почерниш живота си само защото една вечер поради слабост, поради глупост си обещал на това момиче да се ожениш за него! Тя не е за теб! Ти си най-чувствителният, най-изисканият, най-задълбоченият мъж, когото познавам; а тя е една идиотка в светския механизъм! Ами родителите й! Ами приятелите й! Ами средата й! Всичко е така фалшиво, че да закрешиш!

За миг на Жан-Марк му се прииска да каже точно това, което сам мислеше. „Няма по-лош спор — мислеше си той — от този, в който двамата противници са по същество на едно и също мнение!“ Но едвам въздържал гнева си, той се разнежи и тихо каза:

— Има нещо, което ти не можеш да разбереш, Жилбер!

— Разбирам всичко! — извика Жилбер. — И най-напред, че те е страх от скандал. Ти си много възпитан, за да не чупиш прозорците дори когато това е единственото спасение за тебе, за да не умреш задушен! И все пак, ако искаше, щеше да бъде много просто!

Замълчаха отново. Стотици коли летяха в тяхната посока и във всяка една от тези черупки от боядисана ламарина имаше може би по една драма. Жилбер караше по-бързо, устремил поглед в линията на хоризонта. След разклонението за Фонтенбло той изръмжа:

— Смееш ли да кажеш, че обичаш плътта й?

— Млъкни Жилбер!

— Мълчал съм в продължение на месеци! Сега вече не мога. Жан-Марк, да избягаме! Няма друго разрешение.

— Как ще стане това?

— Имам пари! Да заминем заедно за Египет... Не, за Гърция! Да видя Гърция заедно с теб! Цялата тази вкаменена красота под слънцето и ние двамата пред нея!

Възбудата му обземаше Жан-Марк. За част от секундата той също видя това безумно щастие, чисто и сурово като гръцкото небе. Спомни си снимките, които баща му и Карол бяха донесли миналата година от своето пътешествие. Пречупени колони, фронтон с много ценен релеф, Карол облежната на мраморен блок, усмихната към слънцето. Само тя би могла да го спаси от Валери. И може би от Жилбер! Защото тя бе повече от жена: нещо фатално, нещо съвсем ясно, нещо ненаситно като героините на античните драми: Клитемнестра, Електра, Хермиона, Федра... Имена от учебниците. Въпреки това в сърцето на Гърция тия учебнически щампи трябва да оживяват. Орест и Пилад се разхождат по улиците на Атина, хванати под ръка. Всичко беше възможно. Всичко беше красиво, защото слънцето изгаряше праха на годините. „Тук всичко беше неумолимо заплетено — годеж, сватба, приеми, работа, пари, легло... Там, там е бягство извън времето. Да замина, да замина... Но ще трябва да се върна един ден...“ Пътят се разстиляше пред него еднообразен. От време на време някое стъкло му отправяше слънчев блясък в очите въпреки спуснатия сенник. Спряха се на пункта за плащане на таксата. Жилбер даде двата франка. Един полицаи, облежнал се на будката, ги гледаше настойчиво с присвити вежди под бялата каска. Колата потегли отново с приятно бръмчене. Жилбер смени скоростите без засечка.

— Не е възможно! — каза Жан-Марк.

— Кое не е възможно?

— Да заминем ти и аз!

— А защо не? Кажи! Защо не? Ще бъдем толкова щастливи там!

— Там може би да!... Но после тук?...

— И там, и тук, и където и да е, и винаги — каза Жилбер.

Около тях се изнизваше един див и суров пейзаж: белезникави скали над кафява земя, мършави тополи, затънтени странични пътища. Наближаваха разклонението за Юри.

— Да завия надясно? — попита Жилбер.

— Не. Продължавай за Немюр. Ще обядваме, после ще се върнем в Париж.

— Бързаш ли да се прибереш?

— Бих желал да се върна към осем часа.

— Среща с Валери ли имаш? Така значи? И не смееш да й направиш такъв номер?

Той нямаше среща с Валери, но изведнъж го обезпокои мисълта, че може да прекара вечерта с Жилбер. Това момче толкова го привличаше, че губеше чувство за равновесие като над бездна. Един оглушителен глас стигна до ушите му през шума на вятъра и мотора:

— Не разбираш ли, Жан-Марк? Аз те обичам! И ти ме обичаш, знам, чувствам!

Тези думи отекнаха дълбоко в Жан-Марк. Луда радост се смеси със страха му. Сякаш бе удовлетворен да чуе от Жилбер точно това, от което най-много се страхуваше.

— Как бих могъл да живея без теб, Жан-Марк? — подзе Жилбер нежно.

— Как ще можеш да живееш с мен? — попита Жан-Марк сурово. — Помислил ли си? Като ония жалки момчета, които се влачат на двойки по „Сен Жермен де Пре“ — така ли ни виждаш и нас двамата?

— А Орест и Пилад жалки ли ги намираш?

— Може би са били като живи!

— Значи по-добре е да се умре!

— Не говори глупости! Не искам да ни сочат с пръст — това е всичко!

— Но пък искаш всяка вечер да се любиш с една жена, която не обичаш! — изръмжа Жилбер. — Докато ме има мене. Докато ни има нас двамата! Това, Жан-Марк, аз не ще понеса!

Той натисна газта: емгето настигна една голяма американска кола, вървя подире ѝ и я задмина.

— Сега мини вдясно — каза Жан-Марк. — И намали малко.

Но Жилбер продължи да увеличава скоростта.

— Защо правиш това? — попита Жан-Марк.

— Защо да не го правя? Страх ли те е?

— Не.

Жан-Марк се обърна и видя голямата американска кола, която бързо изоставаше.

— Намали — каза той пак.

— Не, няма да намаля! — извика Жилбер с неочаквана ярост.

— Луд ли си?

— Да, Жан-Марк, аз съм луд! И вината е твоя! Ти и аз било невъзможно, казваш ти? Но ти без мен е също така невъзможно! Тогава какво ни остава да направим? Отговори! Но отговори де! Нали виждаш, че и ти самият не знаеш!

Кракът на Жилбер смачка педала. Колата подскочи. Горчив ужас обзе Жан-Марк. Повдигна му се. В същото време пожела катастрофата. Имаше ли друг изход от дилемата, която го измъчваше? Стрелката на километража трептеше пред цифрата сто и четиридесет. Белите ръце на Жилбер трепереха върху волана. Лицето му бе красиво и жестоко. Отчаяно и нежно. Един обезумял ангел пореше въздуха срещу една стена. Жан-Марк се чу да стене с пресипнал глас:

— Жилбер! Жилбер! Не!

Наближаваше извита ограда, наклонена, гладка, с красиви бели отвесни линии, отбелязващи завоя. Сто и шестдесет.

— Обичам те! — изкрещя Жилбер. — Обичам те!

В същия миг машината излетя, колелата се откъснаха от земята, скърцайки от гняв, зелени и бели плоскости се завъртяха пред очите на Жан-Марк. За миг видя два окървавени трупа край пътя близо до Пуисо, Карол, покрила лицето си с ръце: „Какъв ужас, Жан-Марк! Не мога да гледам това!“ После всичко се обърка в главата му. Трясък от железа и счупени стъкла го зашемети и в същото време топла течност изпълни устата му. „Но това е идиотщина! — помисли си той. — Съвършена идиотщина! Не с мен се е случило това!“ И загуби съзнание.

XXIII

Всеки път, когато Даниел повдигаше глава, погледът му се спираше в този глупав фундамент с геометрична форма, покрит с черно наметало със сребърни ширити. Преди малко служителите от погребалната служба, минали пред него, бяха плъзнали ковчега отгоре и подредили сноповете цветя върху него и встрани. Възможно ли бе Жан-Марк да е затворен завинаги в този сандък? Убит намясто! Как е станало това? Колата била изскочила от пътя без видима причина. Миг невнимание навярно, една погрешна маневра. Жилбер е карал, без да има книжка. Жан-Марк е бил луд, за да го остави да шофира. Двата трупа са били откарани в болницата в Немюр. Оттам останките на Жилбер са били пренесени в Шантийи, където неговата баба и дядо, съкрушени, болни от мъка, искаха да го погребат в семейната гробница, а трупът на Жан-Марк бе докаран в Париж. В полупразната църква „Сен Жермен де Пре“ беше хладно въпреки горещината на улицата. Слънчевите лъчи се обагряха, минавайки през стъклата. Изведнъж присъстващите коленичиха. Застанал на първата редица с цялото семейство, Даниел се измъчваше, че го гледат как страда. Той отправи поглед към баща си. Изтощен, повехнал, с посиняло лице и безизразни очи, Филип като че ли мислено следеше някакъв разговор между двама. Франсоаз и леля Маду го гледаха загрижено, сякаш от всички тях той бе най-опасно засегнат. Самият Даниел трябваше да си признае, че въпреки упреците, които му отправяше, сега изпитваше неудържимо състрадание. Този път обстоятелствата бяха събрали баща му и майка му. Тя беше цялата в черно, залитаща, с облени в сълзи очи, облегнала се на ръката на втория си съпруг. Валери също беше тук. В тъмен костюм, военна кройка, със сухи очи и сурово изражение. Богомолците отново седнаха. На колене, прави, седнали — какво означаваше тази смешна гимнастика? Безсилни да помогнат на Даниел да приеме като загадъчно неизбежен страшния край на Жан-Марк, ритуалите на църквата правеха събитието по-неразбираемо и по-отвратително. Защо точно неговият брат? По силата на кое божествено

изчисление или на каква математическа случайност Жан-Марк се е намирал точно там, където смъртта е трябвало да го удари? Какво е останало от него сега, когато вече не дишаше според медицинската терминология? Не беше ли душата отражение на мозъчната дейност и не изчезваше ли при спирането на тази дейност така, както една лампа угасва, когато ръката завърти електрическия ключ? Или пък продължаваше да живее след разрушаването на механизма, за да достигне след това до някакво възвишено, уникално и прекрасно съществуване, законите, на което ние сме неспособни да възприемем? Пред останките на скъпото същество Даниел преценяваше цялата суета на метафизическите теории, на които се беше възхищавал някога. Тон виждаше, от една страна, господин Колере-Дюбрусар да обяснява с жар аргументите на материалистите, на спиритуалистите, на екзистенциалистите, на интуитивистите, а, от друга страна, окървавеният труп на Жан-Марк. Ако някой положително знаеше какво представляват материята и животът, то не е този учител, потънал в книгите си, а младият мъртвец, загинал на пътя. За всеки, който не е минал в другия свят, науката за душата е само едно предположение. Но имаше ли „друг свят“? Даниел се спъваше винаги пред същите проблеми, пред същото безжизнено лице със затворени очи, със стиснати устни, което бе видял в моргата на болницата. Единственото сериозно нещо в света беше това: този тъмен и леден тунел, защитен от восъчната маска. В църквата продължаваше литургията, на която Жан-Марк не присъстваше: ето още една философия с предимството на своята хубава постановка. На Даниел му хрумна странното желание да попита Жан-Марк какво мисли за тази церемония, която се извършва около него. И такава мъка сви гърдите му, че трябваше да избухне в плач. Идиотски думи бръмчаха от устните му: „Край, Жан-Марк, край, драги мой!...“ Погледна вляво: Франсоаз, Маду и Дани се молеха с наведени глави. Свещеникът обиколи ковчега, като кадеше с тамян черния покров, свещниците, суетата. Очите на Даниел бяха замъглени от сълзи. Болеше го гръдния кош. Шумът от столовете и трополенето го изтръгна от вцепенението. Свърши. Цялото семейство се нареди с гръб до студената стена. Даниел отново се изплаши от бледостта и вцепенението на баща си: той изглеждаше също така мъртъв като сина си, когото бе загубил. Ако го бутнеха, щеше да се строполи на пода. Освободени, присъстващите се раздвижиха с едно

смесено чувство на любопитство и погребална учтивост. От време на време Даниел забелязваше приятелско лице в потока от непознати: майката и бащата на Дани, Дидие Копелен, Никола, Лоран... Валери беше застанала сред членовете на семейството, вляво от Дани. Човек от погребалната служба поддържаше реда. Хората се изнизваха един след друг. Целувки, шепот, стискане на ръцете, опечалени погледи. На Даниел му се искаше да избяга от църквата, да избяга от тълпата, да бъде само със своите. Но беше невъзможно. Същият безсмислен закон, който задължаваше тези непознати хора да се изредят пред него, го задължаваше да понесе докрай техните съболезнования. За щастие редиците на нападателите се разрешиха. Още тридесетина души. Изведнъж през главите на другите Даниел забеляза женски силует, облегнат на една колона: Карол! Имаше нещо трагично в това появяване. Слаба, изправена, с открито и сериозно лице, тя наблюдаваше сцената отдалеч. С бърз поглед се увери, че нито баща му, нито Франсоаз, нито Маду са я видели. Филип продължаваше да стиска безучастно ръцете, които се протягаха към него, и да казва машинално: „Благодаря, благодаря, че дойдохте!...“ Карол се откъсна от колоната. Щеше ли да пристъпи към семейството? Даниел се изплаши. Но не! С бавни крачки тя се отправи към вратата. Изчезна, без да се обърне. Хората от погребалната служба се бяха приближили до ковчега, за да го вдигнат. Фургонът чакаше пред входа на църквата. Камбаната започна да бие. Без да разбере как, Даниел се видя в една голяма черна кола със сиви седалки заедно с баща си, сестра си, леля Маду, Дани и Валери.

— Да тръгвам ли? — попита шофьорът.

— Да — отвърна Филип.

Колата потегли. Пред тях беше погребалният фургон, отрупан с леко разлюлени цветя. По тротоарите минувачите обръщаха глави. Момчета и момичета с щастливи лица — обичайната фауна на квартала. Навярно си мислеха, че отвеждат някой старец в гробищата. За младите — помисли си Даниел — смъртта в мирно време е само за възрастните. Колко много пъти Жан-Марк беше минавал по този път, беше се спирал пред тези магазини! Погребалният фургон, слизайки надолу по улица „Бонапарт“, към Сена, мина покрай бащината къща. Всички в колата мълчаха. Даниел не смееше да гледа баща си. Червена светлина спря кортежа пред кея Малаке.

Изтръпнал от хилядите иглички на студената вода, Филип за миг се почувства добре и облекчен. Но като се измъкна от душа, мъката отново го обзе и той разбра, че е толкова мръсен, както преди. Денят тегнеше върху него. Той носеше със себе си миризмата на гробищата. Без да бърза, се обърса, облече пижамата и мина в стаята си. Седнал на ръба на леглото, с лакти на коленете, той гледаше голите си крака и размишляваше за абсурдността на последните събития, които бяха разстроили живота му. Отчаянието му се усилваше от мисълта, че Жан-Марк не беше дори разбрал, преди да умре, че той все пак го обича. В това има, мислеше си, проклетие на съдбата и някаква неправда. Сега не само беше загубил своя син, но и цялата му неизползувана щедрост се обръщаше срещу него и го задушаваше. Този същият Жан-Марк, когото толкова дълго време беше отказвал да види, изведнъж му ставаше необходим. Считаше го за нищо, докато знаеше, че е жив, не можеше без него сега, когато знаеше, че е мъртъв. За какво да работи, да печели пари, да подготвя бъдещето? Разбира се, оставаха му Даниел и Франсоаз. Бледи копия на един прекрасен, отсъстващ образ. Обвини се, че не е благоразположен към тях. На няколко пъти през тези ужасни часове тяхната всеотдайност към него го бе разчувствала. Мадлен също се бе показала извънредно нежна и дискретна. И малката Дани, и другите... Всичко бе минало нормално в болницата, в църквата на гробищата. Страшно е да се мисли, че изисканото протичане на една погребална церемония може да донесе на близките на покойника някакво облекчение и да предизвика чувство за някаква светска изява в това нещастие. Филип си каза, че му предстои безсънна нощ. Беше взел успокоително. Обикновено това благотворно средство успокояваше нервите му и го предразполагаше към сън. Но този път щеше да бъде недостатъчно. Един часът след полунощ. Той се изтегна по гръб на леглото и скръсти отпуснато ръце на гърдите си. Ужасен спомен го потресе: същата поза на Жан-Марк, проснат там в болницата между белите стени. Никога не ще забрави тази вкаменена маска. Вдигна ръце, взе вестниците от нощната масичка. Войни, катастрофи, самоубийства, убийства, заседания на министерския съвет, заплахи от стачки, неуспели революции — нищо

от това не го засягаше, защото нищо от това не засягаше Жан-Марк. Обхождаше с поглед едрите заглавия, без да се мъчи да разбере смисъла, и се вслушваше как протича времето в главата му. Понякога някаква картина, бликнала от миналото, го заслепяваше с блясъка си. Виждаше Жан-Марк на седем години, на дванадесет години, на петнадесет години, на плажа, в градината в Бромей, но винаги със затворени очи. Някакво стягане в гърлото. Той заби глава във възглавницата и стисна челюсти. Не, не така!... Кризата бе избягната. Той задиша дълбоко. Прилошаването мина, но мъката си оставаше все така силна. Тишината и празнотата в тази розова, женствена и нежна стая бяха непоносими. Нещо тревожно, малко злоещо се излъчваше бавно от мебелите, от пердетата, от килимите. Сякаш за да прогони някаква злокоба, Филип изохка няколко пъти.

— Ах! Ах!...

Не се мъчеше да говори сам на себе си. Просто въздишаше. Това го облекчаваше. Изведнъж звънът на телефона прониза тъпанчетата му. По това време? Можеше да бъде само грешка. Той вдигна слушалката:

— Ало?

От бездната долетя нежен глас:

— Ти ли си, Филип?

— Карол! — прошепна той.

И уплахата и надеждата се смесиха в него, сякаш този нощен повик, достигнал до него в момента, когато най-много имаше нужда от помощ, беше някакво свръхестествено знамение.

— Откъде се обаждаш? — попита той, след като се съвзе.

— Ами... от Париж... Ужасно е!... Не мога да повярвам!... Тази сутрин бях в църквата...

— Не съм те видял.

— Аз те видях. Знам много добре какво преживяваш! Аз съм като луда! Не мога да стоя на едно място!... Ах, Филип!...

Той почувства, че тя диша на рамото му и сълзите, които отдавна задържаеше, бликнаха от очите му. Настъпи мълчание, толкова напрегнато от мисли, че в къщата се почувствува присъствието на Карол. Най-сетне Филип каза:

— Съкрушен съм, Карол!

— Бедният ми Филип! Трябва да те видя, ако това е по силите ти!

— За какво?

— Защото... защото е необходимо!

— За кого?

— За нас двамата.

— Кога искаш?

Тя се подвоуми една секунда, после прошепна:

— Веднага.

Прониза го силна, позорна радост.

— Веднага — измънка той. — Но... къде?

— Вкъщи. Аз съм наблизил, телефонирам от едно бистро.

Той бързо размисли, че всички вкъщи са си легнали, че не се излага на никакъв риск и че освен това не е длъжен да дава сметка на никого.

— Ела — каза той. — Чакам те.

Остави телефонната слушалка, върна се в банята, облече се трескаво, отиде да отвори входната врата, за да предотврати Карол да звъни, и застана на пост в салона, обзет от нежна тревога. Една-единствена лампа пръскаше успокоителна светлина върху дивана и фотьойлите, дружелюбно приближени. Изведнъж Филип чу шумолене във вестибюла и се затича. Карол изникна пред него непроменена като по чудо и все пак с някакъв нов, сериозен и нежен израз в дълбочината на очите. Той дълго я съзерцава, без да каже нито дума, сякаш се страхуваше да вземе за действително това видение, рожба на умората и неговия траур. Тя също не говореше. Най-сетне той я хвана за ръка и я въвлече в салона. Влизайки, тя погледна мебелите така, както изпаднал в немилост владетел гледа своите бивши поданици. Тук всичко още й принадлежеше. Той с острота почувствува това. Внезапно тя се облегна на рамото му. Той я обгърна с ръце, задавен от щастие и мъка. Нейната нежност му действуваше като изтезание. Не можеше напълно да забрави, че тя беше в основата на това голямо бедствие, и въпреки това нямаше сили да я отблъсне. Един тъп удар разтърси дълбоко гърдите му, после друг и друг... Той хълцаше, без да може да обуздае това вътрешно бомбардиране. В същото време очите му се изпълваха със сълзи, устата му се изкривяваше. Той се строполи в един фотьойл и простена:

— Смешно е!... Не обръщай внимание!... Аз съм нещастен, Карол!... Може би... може би, ако не бях така суров с него, това нямаше да се случи... Може би, ако беше останал да живее тук, при

мене, при нас... Може би, ако се беше чувствувал обичан, съветван...
Ах, не знам!

Ридание го разтърси. Той закри лице с разтрепераните си длани.

— Мълчи! — каза тя. — Не трябва...

Той почувствува нейната ръка да го гали по челото. Тази свежест, разстилана по повърхността на кожата му, го успокои. Лукава признателност го пронизваше. Обвиняваше се, че се чувствувал толкова щастлив в разгрома. С Карол животът навлизаше в него кипящ, възискателен, егоистичен. Докато искаше да се затвори в смъртта на сина си, сега външният свят го зашеметяваше от топлина и шум, принуждаваше го да мисли за бъдещето.

— Ако се върна! — прошепна тя.

Той изтръпна. Какво ли искаше да каже?

— Ако се върна да живея с теб, Филип? — подзе тя, като наблягаше на всяка дума.

Той направи усилие да обуздае вълнението си и попита:

— Защо ще се върнеш? От съжаление?

— Пощади ме, Филип. Ти знаеш, че не от такова чувство!

— Тогава? Не си ли щастлива с този човек?

Тя поклати глава.

— Не, Филип. Сега... Сега не бих могла повече!... Но да не говорим за това... По-късно ще ти обясня.

Той моментално си помисли, че тя е разбрала за жалкото финансово положение на Рихард Раух и изтрезняла, сега иска да се прибере. Би трябвало да го измъчва мисълта, че този обрат е по сметка, но твърде дълго време беше мечтал за завръщането на Карол, за да не играе сега на обиден, когато си бе дошла. Важното бе, че тя е тук, макар с хитростта на една лъжа. Странно стечение на обстоятелствата: беше загубил сина си, възвръщаше си жената. Каква ужасна замяна! Трепереше от ликуване на ръба на небитието.

— Ти не си ми отговорил, Филип — каза тя.

Той не трепна, потънал в мечтите си. Умът му работеше много бързо. Ами ако тя е искрена? Ако наистина го обича? Защо винаги да си представя отвратителни мисли зад това хубаво лице?

— Добре ли размисли? — попита той. — Не искам да вземаш лекомислено това решение под влиянието на някакво разногласие или недоволство. Ако се върнеш, трябва да се върнеш завинаги.

— И аз така го разбирам, Филип.

— Естествено, ще трябва да се вземат подготвителни мерки?

— Какви подготвителни мерки?

— Да се предупредят Мадлен, децата... Те всички сега живеят тук...

Тя го погледна с изненада.

— Наистина ти не знаеш това! — продължи той. — Франсоаз се раздели с мъжа си. Даниел не се чувствуваше много добре при родителите на жена си... Прибрах ги всички при мене. Мадлен, от своя страна, се устрои така, че да остане известно време в Париж...

Карол клатеше замислено глава.

— Малко ми е трудно да се върна при тези условия — каза най-сетне тя.

— Защо? Децата ще бъдат очаровани!

— Съмнявам се, Филип! Дори преди те не ме обичаха много. А заминаването ми още повече ги е настроило против мене. Те искат да бъдеш само техен, това е нормално. Като се появя отново, аз ще бъда за тях още по-голяма натрапница.

Той беше съкрушен.

— Няма все пак да се откажеш поради... поради това?

— Не, разбира се! — каза тя. — Но мисля, че е още много рано да започнем отново съвместен живот... Най-вече, когато децата ти са около тебе... Ще ми е неудобно заради нас, заради тях... Трябва да ме разбереш... Нека да минат един-два месеца... Необходимото време, за да заздравеят раните, за да се успокоят духовете... Мадлен в края на краищата ще се върне в Тюке... Тогава всичко ще бъде по-лесно...

Отначало разочарован, после той трябваше да се съгласи, че тя има право: не беше моментът да мисли за възстановяване на своя дом. От благоприличие беше необходима една отсрочка. Но два месеца!...

— А дотогава? — попита той.

— Е, добре! Ще се виждаме... Вън от къщи... В края на краищата, ако искаш... Утре трябва да взема самолета за Мюнхен. Необходимо ми е време, за да си уредя някои работи там. След две седмици ще се върна.

— Сама?

— Разбира се.

— Сега също ли си сама?

Тя го погледна в очите и каза:

— Не.

Тази откровеност го очарова. Понеже беше искрена по този въпрос, навярно беше и по другите. Той се изправи, хвана ръцете ѝ и ги поднесе към устните си. Парфюмът ѝ предизвика в главата му съвсем ясни, възбуждащи спомени, вдигнал очи, той видя пред себе си едно лице с фин нос, с правилни челюсти и с големи, втречени зеници, с нещо полупрозрачно, сиво. Колко бе красива! Открадваше я от един съперник, побеждаваше един по-млад от него мъж!

— Трябва да тръгвам — каза тя, като се отправя към вестибюла.

На прага на вратата той каза:

— Две седмици, не повече!

— Не повече — отвърна тя.

Вратата се затвори. Той отиде да си легне. Човекът, който влизаше отново в тази стая, не беше онзи, който бе излязъл преди няколко минути. Достатъчен ли бе един женски поглед, за да започне земята отново да се върти? Изтегнал се в леглото, той се отдаде на лъкатушенията на едно полупечално-полуоптимистично съзерцание. Всеки път, когато въображението му го отнасяше много далече в бъдещето, той изпитваше желание да поиска прошка от Жан-Марк. Затвори очи, заспа и започна с ужас да сънува, че Карол е мъртва.

XXIV

Когато Филип се появи, всички очи се обърнаха към него. Семейството беше седнало на масата да закусва, без да го чака. Той целуна Даниел, Франсоаз, Мадлен, седна тежко и подаде чашата си. Чай, сухар, конфитюр. Когато Карол се настани отново в къщата, в дома, той ще нареди да се сервира в стаята за него и за нея както преди. Пред тази перспектива сърцето му трепна от удоволствие. Въпреки това той не можеше напълно да се отдаде на радостта, че скоро ще я види пак; това чувство си оставаше в ограничени рамки. С мрачно лице, с бавен жест той отпи глътка чай, схруска един сухар, намазан с масло. Около него лицата бяха като часовници, спрени с удар всички в един и същ час. Странно събрание, на което всеки мислено беше свързан със съседа си и на което никой не се осмеляваше да заговори от страх да не разтвори раната. Една седмица вече от погребението на Жан-Марк и въпреки това той беше тук, тежък и студен, незабравим. Тъй като всички продължаваха да мълчат, Филип реши да разпита Даниел. Кога смята, че ще има окончателните резултати от матурата си? Няма ли начин да се разбере преди официалното обявяване на резултатите! Даниел заяви, че нямало начин.

— Но няма защо да се тревожиш, татко. Издържал съм. Важното е да се знае, че нямам двойка!

Дани влезе в трапезарията с бебето в ръце. След като обиколи всички, тя седна, сложи Кристин на коленете си и й даде биберона. Филип забеляза, че появата на внучката му бе озарила всички лица. Само той не виждаше нищо трогателно в това малко, лакомо и закръглено същество. Той гледаше как детето смуче с двете бузи и необяснимо страдаше от този животински апетит, от това желание за живот, от това несъзнателно отричане на смъртта. Щастливи от разсейването на мъката им, Мадлен, Даниел, Дани и Франсоаз започнаха да говорят за Кристин. Сякаш за тях не съществуваше нищо друго. Когато тя изсмука биберона си, Дани я вдигна и зачака

неизбежното и скъпоценно оригване. Филип извърна глава. Слънцето нахлуваше широко в стаята през отворените прозорци. Кичестите клони на дърветата в градината се огласяваха от чуруликането на свадливи птици. Глух тътнеж долиташе от движението в града.

— Трябва да се спуснат щорите — каза Филип.

Даниел скочи. Миг след това щорите отрязаха слънцето.

Трапезарията потъна в златиста полусянка.

— Стана много горещо — каза Мадлен.

Тя запали цигара. Филип я последва машинално. Той пушеше и се питаше какво прави тук, сред семейството, когато всъщност нямаше нищо общо със сестра си, нито с децата си. Като си помислеше само, че заради тях Карол още не беше се върнала вкъщи? Жертва на снизходителността си, той трябваше да жертвува своето щастие заради комфорта на другите. Не беше вече господар под своя покрив. Беше смешно! Все пак щастлив, ако Карол не се разкае, след като размисли! За нея не можеше да бъде розова перспективата да потъне отново в това племе, увеличено с една снаха и едно бебе. Представяше ли си тя наистина, че след няколко седмици атмосферата тук ще бъде по-приятна, че заминаването на Мадлен ще успокои духовете? Или пък, разбрала трудностите, които я очакват, е решила да не проявява признаци на живот? Шест дни, откакто бе в Мюнхен, а не се е обадила нито веднъж по телефона, нито е писала. Това бяха лоши предзнаменования. Филип смачка цигарата си. Ако опасенията му се оправдаят, ще държи децата си и Мадлен отговорен за втората катастрофа в живота му. Той стана и каза:

— Оставям ви!

— В бюрото ли отиваш тази сутрин? — попита Мадлен.

— Да. Реших дори да повървя пеш. Времето е толкова хубаво!

Той се отправи към вратата. Даниел го настигна.

— Ще те придружа, татко!

Филип го погледна с неприятна изненада. Би предпочел да върви сам по улиците, потънал в мислите си. Но как да откаже?

— Е, добре! Ела — измърмори той.

Улицата, шумна и огряна от слънце, ги грабна още от входната врата. Предпочетоха да вървят на сянка. Автомобилите пълзяха, залепени един до друг, в топлата миризма на изгорели газове. На кея движението ставаше по-бързо. Те прекосиха уличното платно и

тръгнаха покрай парапета, който се издигаше над Сена. Край водата минувачите се превръщаха в безделници. Момчета с разтворени яки, момичета в светли тоалети, чувствуваше се, че тези леко облечени същества са необикновено весели, Филип се учудваше на тяхната младост и на тяхното безгрижие. Отвратителното безразличие у всички към нещастieto на другите — мислеше си Филип, — това ще да е неизбежното условие за безсмъртието на света. Всъщност той предпочиташе това органическо безразличие прел фалшивото състрадание, което му засвидетелствуваха някои хора от неговата среда. В бюрото, където се бе върнал още на другия ден след погребението, той забрани да пускат при него посетители, за да избегне изпитанието на съболезнованията, и оставаше сам, за да разучава делата и си взема бележки. Ако оздравее един ден от отчаянието, което го измъчваше, то ще бъде благодарение на труда. Може би и благодарение на Карол. Както винаги, когато си спомняше за нея, и сега го прониза спонтанно голяма радост. Поне да имаше новини от нея! Защо не бе поискал адреса ѝ в Мюнхен! И въпреки това знаеше, че тя бе небрежна, че не обичаше да пише, че винаги трябваше да бъде подтиквавана. Но в края на краищата това мълчание беше ненормално. Рихард Раух сигурно се мъчеше да я задържи в Германия. Той се мъчи да я плени, увеличава обещанията си, използва предимствата на изолираността, в която се намира, и слабостта ѝ към ласкателството. А той, Филип, прикован в Париж, не можеше да се бори срещу тия съблазнителни маневри нито с думи, нито дори с изпращането на един букет цветя. Но не! Тя бе напълно трезва. Не той я беше повикал, а тя самата бе дошла при него. Трябва да ѝ вярва, утре ще получи писмо от нея! Инстинктивно изправи снага, наду гърди. Градът, светъл и весел, пронизан от лек, свеж вятър, който омиташе праха и разклащаше листата, го насърчаваше в решението му да живее. Той удължи крачката си, забърза, опрял рамо до рамото на сина си. Защо трябваше Даниел да върви до него, а не Жан-Марк? Искаше да обича еднакво и единия, и другия. Беше невъзможно. Най-вече сега! Даниел го дразнеше с добродушието си, с праволинейността си, с благородната си наивност. Десет минути, откакто вървяха, а още не бяха намерили какво да си кажат. С Жан-Марк би било иначе. Какви дълги разговори бяха водили в миналото! Жан-Марк се интересувахе от всичко — от изкуство, от литература, от политика, от право... Беше

изключително момче с голямо бъдеще. „Не можах да го разбера — мислеше си той с горчивина. — Разярявах се срещу него за дреболии. Дори тази история с Карол!... Колко банална изглежда тя сега пред ледения мраз на отсъствието! Нищо, освен смъртта не трябва да разделя бащата от неговия син. Аз го изпъдих, отрекох се от него от гордост. Като беше жив, отнасях се към него, сякаш не съществуваше вече. Погребях го предварително. А сега за утеха не ми остава нищо друго, освен да говоря за него. Но с кого? Със себе си!... Каква смешна въртележка е животът!“ Бяха стигнали близо до моста Конкорд. При червения сигнал колите спряха точно пред тях. Преминаха. Там статуите на моста Александър III блестяха като злато през листата.

— Бих искал да ти кажа нещо, татко — измърмори Даниел, като стъпи на отсрещния тротоар.

— А? — каза Филип разсеяно.

— За моите по-сетнешни планове... Размислих... Не искам да се подготвям за приемния изпит по философия...

— А за какво друго ще се подготвяш?

— За факултета по право.

Филип поклати унило глава.

— Сменяш решенията си, както сменяш ризите си. Мислех, че се беше увлякъл във философията, че следването е много дълго?

— И още съм.

— Да не би да намира, че следването е много дълго.

— Не, не за това...

— А заради какво?

— Как да ти го кажа? Философията е игра на ума. Не съответствува на нищо реално. А освен това Жан-Марк следваше право... И тъй като това сега е невъзможно, аз реших, че трябва... всъщност, че ще бъде по-добре... това е!

Гласът му прегракваше. Той млъкна и наведе глава. Филип преодоля едно смесено чувство.

— Отлично — въздъхна той. — Нали предполагаш, че няма да се противопоставя!

И си помисли: „Каква непоследователност! Какво чувствително сърце! Заради мене се отказва от това, което обича, рискува да провали бъдещето си. На негово място дори ако баща ми ме бе помолил да сменя професията си, аз не бих се отказал!“

Продължиха да вървят мълчаливо. Няколко пъти Филип си каза, че би трябвало може би да благодари на сина си или поне да покаже, че е развълнуван от неговото внимание. Но не можеше. Една такава любезност за него граничеше с глупостта. Стигнаха до площад „Франсоа I“. Пред входа на кантората той каза:

— Твоето решение ми харесва, Даниел. Впрочем ти бързо ще се увериш, че правото е една жива, пленителна материя... и пълна с философия!

И приятелски потупа сина си по рамото. Сияещ, Даниел хвана ръката му и силно я стисна, като го гледаше право в очите, сякаш полагаше клетва.

След като се раздели с баща си, той препрочете с гордост медната плоча вдясно на вратата: „Адвокатска кантора Ейглетиер“; после самоуверено тръгна обратно. Жертвата, която правеше, му беше приятна. Искайки да стане преподавател по философия, той мечтаеше само да продължи удоволствието си от мъглявите интелектуални умозрения, без да мисли, че има задължения към близките си. Отнасяше се нечестно към дълга си като съпруг, като глава на семейство, не гледаше прямо на всекидневието. Край на всичко това! От тази минута нататък той изцяло поема своите задължения! Чувствуваше се вече чист, точен и полезен. Очевидно баща му беше още много разстроен от смъртта на Жан-Марк, за да оцени добре обещанието, което току-що даде неговият син. По-късно ще му бъде благодарен за това сдържано и необходимо заместване. Един облак забули слънцето. Но настроението на Даниел си остана блестящо. Той си мислеше, че в тази смъртно покрусена група от хора само той беше способен да се бори срещу вцепенението от нещастieto. На всички ще възвърне желанието за живот. И най-напред на баща си. Изведнъж си спомни за Карол, изправена зад колоната в черквата. Не беше казал на никого. Не беше ли това един благоприятен признак? Щом тя е поискала да присъствува на погребалната служба, значи, че се чувствува още свързана със семейството. Може би дори съжалява, че е напуснала къщата. При тия условия по-добре е да се върне. Ако се направи равностметка, бяха щастливи под нейното царуване. Накрая Даниел беше уверен, че баща му страда от тази раздяла. За някои хора лошите отношения са за предпочитане пред липсата, на каквито и да е отношения. Освободени от веригите, те политат в бездната.

Размишлявайки за значението на жената, която изстиска от мъжа всички сокове на живота, Даниел се видя пред вратата на апартамента, без да разбере как бе прекосил пеша една трета от Париж. Една екзалтирана мисъл му бе хрумнала междувременно: ще отиде заедно с Франсоаз или Маду да намери Карол, ще ѝ опише жалкото състояние на баща си и ще я доведе примирена на улица „Бонапарт“. Това беше висша дипломатия. Понесен от проекта си като върху летящо килимче, той влезе в своята стая.

Дани и Кристин ги нямаше. Почука на вратата на Мадлен: никой. Чуване на пишеща машина го насочи към салона. Франсоаз работеше на една малка маса пред отворения към дърветата прозорец.

— Къде са отишли? — попита той.

— Дани отиде да разходи Кристин — каза Франсоаз. — А Мадлен излезе с Агнес.

— С Агнес ли? Защо?

— За покупки предполагам.

Той се отпусна в един фотьойл, разкопча яката си и започна атаката изведнъж:

— Знаеш ли кого забелязах онзи ден в черквата? Карол!

Франсоаз се завъртя върху стола си. Лицето ѝ изглеждаше твърдо като кремък.

— Какво? Осмелила се е!

— И защо не? Имаше толкова разстроен вид! Смъртта на Жан-Марк е много жесток удар и за нея!

— Как можеш да говориш така!

— Не вярвам татко да я е видял. Сигурно ще му бъде приятно да узнае, че е била там. Всъщност той още я обича. И тя го обича... В противен случай нямаше да идва на погребението. Според мене няма нужда от много настояване, за да се върне вкъщи!

— Какво бръцолеваш? — измънка Франсоаз. — Да не би да искаш да се върне тук и да живее с нас?

— Ами да... защо не!

— Ти си напълно луд!

Негодуванието, което четеше в очите на сестра си, изведнъж го възмути. Тя винаги бе мразила Карол. Някаква женска ревност се бе напластила в продължение на години, извличала бе аргументи и от

най-малката грешка, събирала бе дреболии, за да запали стихияен пожар.

— Очевидно ти си против! — каза той. — Ти не можеш да я понасяш! Питам се впрочем защо! Е, добре. Веднъж ще мина и без твоето одобрение. Ще отида сам да я намеря!

— Да я намериш? Ти? — извика тя. — Ах, не, Даниел! Нямах право! Ще бъде... ще бъде позорно! След всичко, което тя направи!

— Нас не ни засяга това, което е направила! Щом татко е пощастлив с нея...

— Не се отнася за татко, а за Жан-Марк!

— Знам, ти вече си ми обяснявала, че е имало някаква малка сантиментална история между Жан-Марк и нея. И какво от това? Не е толкова страшно!

Франсоаз скочи изведнъж, застана пред брат си, който се беше излегнал във фотьойла, и каза:

— Ако Жан-Марк е мъртъв, това е по вина на Карол.

— Тук преувеличаваш — извика той.

— Не, не преувеличавам, Даниел. Тя вкара мръсотията, порока и лъжата между нас! Тя за свое удоволствие разруши всичко, до което се докосваше! Тя бе любовница на Жан-Марк!

— Не е вярно! — прошепна той поразен.

— Вярно е, Даниел!

— Защо не ми го каза преди?

— Нямах право, Даниел. И освен това ти беше много млад!

— Много млад! Много млад! Какво значи това? И как Жан-Марк е могъл да направи това?... Каква гадост!

— Не го обвинявай, Даниел. Той беше като татко. Толкова слаб!... Карол го завладя, промени го, обърка го!... И той оттогава не можа да се съвземе. Бракът му с Валери щеше да бъде едно абсурдно предизвикателство! Той не я обичаше!...

Тя млъкна, задавена от сълзи. После, започнала да диша равномерно, тя каза:

— А ти искаш да накараш Карол да се върне?

Даниел се плесна с ръка по челото.

— Каква глупост щях да направя! Невероятна! Седели сме върху бунище, а аз не съм подозирал нищо!

Той стана и започна да се разхожда напред-назад из стаята със свити юмруци, със заплашителен поглед, сякаш търсеше някакъв неприятел, който му е избягал.

— Ако бях знаел, щях да притисна тази мръсница в някой ъгъл и щях да я бия, докато поиска прошка, щях всичко да обясня на татко, щях да го принудя да я изхвърли!... Тя щеше да изхвъркне оттук, заклевам ти се, а не Жан-Марк!

Настъпи мълчание. Птици цвърчаха, като се гонеха. Даниел отново се отпусна във фотьойла.

— Моля те да не разказваш тази история на Дани — прошепна Франсоаз. — По-добре е да не знае. На татко също не казвай нищо. Той толкова много е страдал! Каква полза да разбъркваме тази кал? Всичко това е вече минало.

Със свито гърло, неспособен да произнесе нито дума, Даниел кимна одобрително с глава.

* * *

Агнес силно се намръщи, като подаде на Мадлен един костюм от сиво трико.

— Колко хубав беше с него! Спомняте ли си, госпожо?

Без да отговори, Мадлен сгъна дрехата и я постави в куфара. Стигнаха до ризите. Агнес ѝ ги подаваше една по една, сякаш за да удължи изтезанието в тази инвентаризация. Под погледа на това предано куче Мадлен изнемогваше от мъка и нетърпение. Тя взе всички вратовръзки и ги хвърли накуп върху бельото като сплетени змии. Бяха ѝ толкова познати. Когато бе решила да изпразни стаята на Жан-Марк, тя знаеше вече за какво изпитание се подготвя. Въпреки това налагаше се стаята да се разчисти добре. Никой, освен нея в това покрусено семейство не беше в състояние да извърши тази работа. Тя твърдо бе взела това решение без знанието на другите. След това Никола щеше да дойде да живее тук и щяха да дадат под наем големия апартамент на улица „Сен Дидие“, станал излишен. Това тя също бе го решила вместо другите, без дори да поиска мнението им. Те имаха нужда от нея както никога досега! Това я извиняваше и окуражаваше в инициативите, които поемаше.

— Няма ли нещо друго в гардероба? — попита тя.

— Не, госпожо — изхълца Агнес. — Нищо друго, освен... освен... хартии...

Мадлен поиска да затвори куфара, но беше го напълнила много. Тя се наведе и натисна с коляно капака. Чувство на гняв и мъка сви сърцето ѝ. Сякаш за втори път затваряха Жан-Марк в ковчег.

Най-сетне тя успя да щракне ключалките. През една пролука се показваше крайчецът на раирана пижама. Не посмя да отвори куфара и да подреди нещата.

— Сега ли ще почистя стаята? — попита Агнес.

Мадлен почувствува, че не ще може да понася разплаканата Агнес, докато събере книгата и учебниците на Жан-Марк.

— Не, благодаря — каза тя. — Нямам нужда вече от вас. Вземете куфара и си вървете. За почистването ще дойдете утре следобед.

— Обаче, госпожо, не ми се иска много да оставам съвсем сама тук! — измърмори боязливо Агнес.

— Е, добре, драга моя Агнес, аз ще дойда с тебе! — отвърна Мадлен.

Когато Агнес излезе, на нея ѝ се стори, че изчезва един досаден свидетел и че най-сетне тя ще остане насаме с Жан-Марк. Безспорно нещо от него съществуваше още на това място, където беше страдал, обичал, мечтал, преди да загине.

На стената, точно над леглото, беше закачено фотокопието на една антична скулптура: двама юноши, нежно облеegnати един на друг: Орест и Пилад. В тази скулптурна група нямаше нищо изключително. Защо Жан-Марк и беше посветил такова почетно място? Леглото не беше оправено. Омачканите чаршафи пазеха спомена от едно тяло, което за последен път бе лежало там. Чаша до половината с вода беше поставена на един стол: Жан-Марк навярно е бил жаден през нощта. На масата — юридически книги, един отворен учебник, отпечатан на циклостил, с чертичка в полето, направена с червен молив, навярно дотам беше спрял да чете Жан-Марк. Но той ще продължи след малко...

Стъпки се чува в коридора. Без да мисли, Мадлен обърна глава. Вратата на съседната стая се отвори и затвори с трясък.

Тишина, празно пространство. С разбити нерви, Мадлен седна пред масата и започна да изпразва чекмеджетата в една голяма

платнена чанта, която бе донесла. Сред разхвърляните книжа тя намери едно свое писмо до Жан-Марк, писано преди четири години. В него нямаше нищо интересно — пишеше му за живота си в Тюке и го питаше как върви учението му. Защо ли го беше запазил?

Имаше също една стара нейна снимка от времето, когато беше много по-тънка и облечена в демодиран костюм, една друга снимка на Франсоаз и Даниел по време на летуване край морето и още една, много голяма, на едно момче с тъжна усмивка, което тя не можа веднага да познае. После мислите ѝ се избистриха: „Но това е Жилбер!“ — каза си тя изведнъж. На гърба на снимката няколко думи с молив:

„О, освежителен мрак!“

Бодлер

„Цветя на злото“

И дата:

17 април

Тя предчувствуваше някаква тайна в тази момчешка дружба и продължи да рови по масата. Нито една снимка на Валери, нито едно нейно писмо, нито някакъв малък сантиментален сувенир. Можеше ли да си помисли, че тя не беше нищо за Жан-Марк в навечерието на сватбата им. Всичко това правеше още по-странна дългата разходка на двете момчета онази неделя по южния аутобан. Какво са правили те, двамата, в колата на Жилбер, когато нормално Жан-Марк би трябвало да бъде при годеницата си? Мадлен си спомни за онази вечер, когато Жилбер се бе появил, елегантен и непринуден, в ресторанта, където тя вечеряше насаме с племенника си. Как възискателно, неспокойно и властно го беше погледнал Жан-Марк. Малкото думи, които си бяха разменили пред нея, говореха за някакво вълнуващо сходство на вкусовете.

Изведнъж по интуиция тя стигна на ръба на заслепяващата истина и се отдръпна, сякаш Жан-Марк лично ѝ забраняваше да отиде по-далече. Те се смееха, говореха силно и бързо, бяха млади, рецитираха стихове, вземаха всичко насериозно. Беше ги поканила в Тюке. Бяха приели с ентусиазъм. А сега и единият, и другият бяха

мъртви. Убити едновременно. Скъсване на вратните прешлени у Жан-Марк. Сплескване на гърдния кош у Жилбер. Лекарят беше категоричен: не са страдали. Смъртта не подхожда на младите. Стои като дреха, открадната от някой старец. Но какво щеше да стане с Жан-Марк, ако не беше загинал в тази глупава злополука? Оженен за Валери и съжаляващ, че е неин съпруг, погълнат и похабен от хиляди светски задължения, отклонен от истинските си желания и може би от истинската си любов... „Кой знае дали в равностойността на човешкия живот няколко минути на безумно щастие не са по-ценни от редица години на условен успех? — каза си тя. — Кой знае дали Жан-Марк не е имал право?...“ Тя се изплаши от посоката, в която летеше мисълта ѝ. Някаква магия действуваше върху нея. Както стена, която дълго време е била огрявана от слънце, изпуска топлина през нощта, така и стаята, в която беше живял Жан-Марк, излъчваше неговите мисли от лоното на смъртта.

Мадлен стана и откачи репродукцията на Орест и Пилад. Не трябваше повече да размишлява до края на почистването на стаята. Тя беше само едно механично средство за измитане на останките, една гума за изтриване на следите. Побърза да сложи в чантата си фотографиите, бележниците, тетрадките, хвърчащите листове, писмата. Може би обяснението на цялата драма се намираше в тия книжа? Тя не искаше да узнае.

Когато завърши, стаята не принадлежеше вече на никого. Жан-Марк може би никога не е живял тук.

Никола можеше да дойде. Тя отвори прозореца. Шумът на града я зашемети. Защо бе тя тук, жива, на петдесет години, с къща в Тюке, с антикварни вещи, с фенек, с тежки крака, със задух, със своята малка банкова сметка и със своята голяма самота, а пък Жан-Марк?... Престана да диша така, както веднъж, когато се къпеше в Трювил, и една голяма вълна я удари в гърдите...

Ударът премина, тя се почувствува по-добре. Затвори прозореца и издърпа пълната чанта до площадката. Завъртя ключа. Какво ставаше сега зад затворената врата? Чантата беше много тежка. Тя се измъчи, докато я свали, и взе такси, за да се прибере на улица „Бонапарт“.

* * *

Следобед семейството се събра в салона. Дани поднесе кафето. Франсоаз наблюдаваше брат си и Маду и набираше смелост. Филип взе две бучки захар. Облегнал се на камината, той държеше чашата си в ръка. Лъжичката звънна, като се допря до чинийката. Този лек шум бе за Франсоаз като сигнал. Вдигнала глава и вгледала се в очите на баща си, тя прошепна:

— Забравих да ти кажа, татко, Карол телефонира тази сутрин, след като ти излезе. Посъветвах я да те потърси в кантората.

— Да, да — каза той. — Говорихме. Благодаря...

И той изгледа присъстващите с тържествен поглед. Всички лица му се видяха враждебни. А при това тази сутрин Франсоаз бе така нежна с него, а Даниел с такава жар му бе говорил за своето намерение да следва право, за да му бъде в помощ. Какво се бе случило за няколко часа? Няма значение! Малко го интересуваше настроението на другите. Далечният глас на Карол продължаваше да го омайва и да му дава сили. Точно в момента, когато щеше да изпадне в отчаяние, тя му бе потвърдила — с какъв такт и с каква нежност! — че е все още в същото настроение. Скучаела в Мюнхен, смятала да се върне по-скоро, отколкото предвиждала. Бяха разговаряли така, някак си задъхано и потайно, в продължение на двадесет минути. Може би и повече! Както в началото на тяхната връзка!...

— Тъкмо имам да ви съобщя една важна новина — каза той. — Карол и аз решихме отново да се съберем.

Никой не трепна — нито Мадлен, нито децата. Очакваха ли това решение, или пък не разбираха значението му? Той изпи кафето, остави чашата върху камината и продължи:

— Във връзка с това смятам, че не ще можем да живеем всички под един покрив. Всяко поколение има свои разбирания, свои навици, своя атмосфера, която не подхожда на другата възраст...

Това бяха същите думи, с които си бе послужила преди малко Карол, когато бе съобщила по телефона условията за нейното завръщане. Той направи пауза, запали цигара и добави, обвит в дим:

— Ще бъде положително по-логично и по-приятно за всички, ако вие, младите, оставите тук нас, по-възрастните, и се настаните на улица „Сен Дидие“, в твоя апартамент, Франсоаз. Така че няма да има нужда да го даваш под наем. Аз ще поема наема и на всеки от вас ще давам по една малка месечна помощ...

Докато говореше, той виждаше как лицето на Франсоаз побледнява и се размива, а лицето на Даниел да се втвърдява като юмрук, който се свива:

Мадлен също изглеждаше изумена.

Дани се бе приближила до съпруга си, сякаш му искаше съвет.

Настъпи дълго мълчание.

— Това ли е всичко, което имаше да ни кажеш, татко? — изрече Даниел с вял глас.

— Да — каза Филип.

Даниел се отправи към вратата.

— Къде отиваш? — попита Филип.

— В стаята си! — отвърна Даниел. — Имам работа. Идваш ли, Дани?

Той излезе, последван от Дани, навела изплашено глава.

— Кога ще трябва да освободим апартамента за Карол? — попита Франсоаз.

Филип отсъди, че тя е непреклонна и язвителна. Напомняше му за майка ѝ в момент на спорове. Но беше твърде щастлив от телефонния разговор с Карол, за да остави да бъде накърнена радостта му.

— Твоят въпрос никак не е деликатен, Франсоаз — каза той сдържано. — Карол съвсем няма намерение да се настани тук още утре. Просто тя и аз държим да вземем мерки за бъдещето. Впрочем тя ще бъде очарована, че вие ще я посрещнете в тази къща, когато се завърне след месец-два. После без много да бързате, вие ще уредите вашето преместване. Не мислиш ли, че това е едно хубаво разрешение?

— Разбира се, татко. Дори не виждам друго!

Очите на Франсоаз искряха, пълни с пламък и сълзи.

— Единствената точка, по която не съм съгласна с тебе — подзе тя, — е датата на нашето преместване. По мое мнение колкото по-скоро, толкова по-добре. Вярвай ми: няма да те притесняваме още дълго време!

Като каза това, тя се завъртя на пети и изчезна. Ударен като с плесница от това предизвикателство, Филип изръмжа:

— Какво я прихваща? Тя е луда!

— Не, Филип — каза Мадлен. — Ти причини голяма мъка на децата си!

— Това е върхът на всичко! — извика той. — Какъв егоизъм! Разкъсвам се на четири, за да им осигуря едно комфортно бъдеще, а те ме ругаят като най-последния простак!

— Не комфортът е най-важното нещо в живота! В най-дълбоката си скръб те бяха намерили една незаменима утеха: дома, семейството...

— Точно така, липсваше някой в това семейство: Карол!

— Тя липсваше на теб, Филип, не на тях!

— Защо? Тя ги обича, тя отчасти ги изгледа...

— За нещастие тя направи не само това!

— Какво искаш да кажеш?

— Твоите деца знаят всичко.

Той погледна недоверчиво сестра си, която постепенно се разяряваше.

— Всичко? Не разбирам!

— Не, Филип! Ти много добре разбираш! Те знаят всичко и нямат същите основания като тебе да простят на Карол!

Той стисна челюсти, разгневи се толкова силно, че главата му започна да трепери.

— Е, добре, нека да се махнат от главата ми! — изкрещя той. — Да се изметат оттук! И по-скоро! Не искам съдници в къщата си!

И оставил Мадлен вцепенена, той излезе от апартамента, като тресна вратата!

На улицата дълго вървя без цел, за да успокои сърцето и мислите си, после тръгна към кантората си.

На улица „Франсоа I“ той влезе в една цветарница и поръча чрез „Интерфлора“ двадесет и пет червени рози за госпожа Ейглетьер — хотел „Фир Яресцайтен“ в Мюнхен.

XXV

— Не се ли чувствуваш добре? — попита Филип, като седна до леглото.

— Малко уморена — това е всичко! — отвърна Карол. — Предпочитам да не ям тази вечер. Агнес ще ми донесе чай. Но ти...

— Аз също ще пия чай — каза той. — Значи няма да ходим на театър?

Тя престорено му отправи нежен поглед и въздъхна:

— Невъзможна съм, нали?

Филип беше купил билетите на излизане от кантората и беше се прибрал вкъщи по-рано от обикновено, за да се подготви. Но отказът на Карол необяснимо го утешаваше.

— Не, не — измърмори той. — Така е по-добре. И аз не съм много разположен.

Агнес донесе подноса и го постави върху коленете на Карол.

— Донесете една чаша и за мене — каза Филип.

— Господинът няма ли да вечеря?

— Не, Агнес.

— Защото аз съм приготвила всичко — измърмори Агнес.

И тя се оттегли, надупена, в мълчание, негодуваща. От завръщането на Карол тя бе започнала да се мръщи. След малко се върна с втората чаша. Когато изчезна отново, Карол прошепна:

— Става отвратителна, горката! Тези дни трябва да се разделя с нея.

Филип изпита смътна досада, но не възрази. Карол беше поела къщата в ръцете си — това беше нормално. Той я погледна как пие чая, намазва с масло една бисквита с лек и очарователен жест. С рамене, покрити с тънка плетена вълнена блузка на розови ивици, с прозрачна нощница, с леко гримирани устни, тя беше точно оня образ, който той си представяше, когато лудо копнееше да я види пак; но сега, когато беше тук, той не изпитваше такова вълнение.

Нито веднъж, откакто се бе върнала, те не бяха говорили за Жан-Марк. Само при мисълта да си припомни с нея за своя син той изпитваше тревога. Тя също навярно избягваше от предпазливост, от благоприличие всякакъв разговор, който можеше да им причини болка. Това условно мълчание тегнеше върху отношенията им.

Избягваха да говорят и за Даниел и Франсоаз. Според Карол рано или късно децата ще осъзнаят грешката си и ще се разкаят. За нищо на света, за да не станат за смях, родителите не трябва, казваше тя, да правят първата стъпка. Навярно тя имаше право. Но той смътно страдаше от това неразбирателство. След като бе познал вълненията на едно много голямо семейство, сега с жена си се чувствуваше като на пустинен остров. Един спасен удавник с пълни със злато джобове. Пустошта и тишината, които го обкръжаваха, правеха богатството му излишно. Потиснат от това, което най-силно бе желал, той почти съжаляваше за времето, когато тази скука търсеше помощ в надеждата, в очакването.

Той изпи чая си и го намери блудкав. Като оставяше чашата си, Карол докосна ръката му. Погледите им се срещнаха. Филип мъчно издържа блясъка на тези големи сиви очи, проводени от малки черни зеници. През отворения прозорец нахлуваше топлината на деня. Дланта на Карол се сви. Той не можа да понесе този контакт и леко се отдръпна. Досещаше ли се тя какво ставаше в главата му? Меланхолична усмивка заигра по устните ѝ.

— От Париж наистина трябва да се бяга през юли — каза тя.

— Няма много да чакаме!

— Така ли считаш? До четвърти август! Има почти три седмици. А след това в Югославия! Не е толкова радостно като перспектива!...

— Нищо друго не мога, Карол. Непременно трябва да отида по работа в Загреб...

— Ако отидем на юг като начало? Петнадесет дни в Кан — ще бъде прекрасно! Убедена съм, че Блондо може да свърши работата ти...

— Блондо! Блондо! — заповтаря той. — За текущите задачи, разбира се, но за другото...

Като каза тези думи, той я погледна и изведнъж това предложение, което отначало беше отхвърлил като абсурдно, му се видя като спасителен пояс. Слънцето, морето щяха да разпръснат

черните облаци, които пълзяха в него. Не тук, в този Париж, изпълнен със спомени, но там, в силния блясък на лятото, ще намери отново равновесието си. Единственото нещо, което можеше да го заинтересува в това предложение, беше надеждата за неминуемо изцеление. Вече мислеше кой хотел да избере, кога да купи билетите за самолета, какви покупки е необходимо да направи...

— Ако не беше делото Мисак-Буле! — каза той. — Най-сетне ще разгледам досието с Блондо. Може би като му дам точни указания...

— Ще видиш колко ще ни бъде хубаво в Кан! — каза Карол.

Може би и тя гледаше на това пътуване като на едно лечение. Страдаха от една и съща болест и не смееха да си признаят един на друг. Той нежно взе ръката ѝ и я поднесе към устните си. Тя беше като някакъв хладен и гладък предмет, лишен от загадка. „Скоро всичко ще се промени каза си той. — Скоро ще стане както преди“.

* * *

Нежният и равномерен плясък на вълните и вечно синьото небе затыпяваха духа като дълго повтаряна молитва. С глава под сянката на чадъра, изложил тялото и краката си под жаркото слънце, Филип се отдаваше на животинска летаргия, която постепенно започваше да му втръсва. На две крачки от него Карол, почти гола, намазала кожата си с крем за почерняване, се печеше неподвижно върху един дюшек, покрит с бяла хавлиена кърпа.

За щастие на този луксозен плаж, запазен само за хотела, посетителите бяха сдържани, но общителни хора. За осем дни, откакто бяха тук, Филип научи наизуст навиците и анатомията на всички. В действителност животът в този луксозен хотел беше потискащ от еднообразие и скука. Плаж, къпане в морето, часове за бронзиране, обеди със сурови зеленчуци и плодове, задължителното светлочервено вино, празненствата, галапредставленията в „Палм Бийч“, аперитив, от време на време разходка с яхта край островите, големите ресторанти от типа „провинциални ханове“, където сервират печени лавраци или домашна рибена яхния, или омари по американски, силно лъхащи на алкохол, топли безкрайни нощи. Той не можеше вече да заспи, без да взема сънотворни лекарства. Дори често трябваше да сменя

лекарствата, за да си осигури необходимия сън. Сутрин главата му тежеше, езикът му се преплиташе.

А Карол изглеждаше щастлива в този курорт. Дори чувствително се беше разхубавила. Загарът подчертаваше изящността на нейната линия и лъскавината на кожата ѝ. Той, напротив, се зачервяваше на слънцето и дебелееше от ресторантската кухня. Но това му беше безразлично. Беше изживял дребните грижи за външността. Нито едно облаче на небето. Прекрасна утрин. Зад гърба на летовниците нестихващ поток от коли към „Кроазет“. Общите плажове навярно гъмжаха от млади безделници. Дори тук, където бе сравнително спокойно, се чувствуваше близостта на тълпата. „През юли Кан е невъзможен! — реши той. — Втори път не бих дошъл!“ Карол се надигна на лакът, смъкна презрамките на сутиена си, взе едно шишенце, забито в пясъка до нея, намаза лицето, врата и ръцете си с кафява течност, отправи към Филип мазна усмивка и попита:

— Ти добре ли си?

— Разбира се — каза той.

— Не си ли жаден?

— Не. А ти?

— Искам да се помъча да не пия до обед.

— А, добре!

Тя се излегна отново, затвори очи и пак се превърна в манекен на глупостта и удоволствието. С мигащи клепащи от силното отражение на светлината в морската вода Филип гледаше това тяло с надежда за някакво възбуждане, макар и малко. Той виждаше едва забулените гърди, гънката на една обезкосмена мишница, кокалестата закръгленост на ханша и този детски пъп посред този женски корем. И нищо от това не събуждаше неговото желание. Снощи пак в хотелската им стая, когато притискаше Карол в обятията си, той беше почувствувал между тях някакъв зловещ хлад. Да я обладава за него бе жестока, задъхваща се борба срещу натрапчивата мисъл за смъртта. Ще има ли смелостта да опита отново?... Но всъщност и Карол няма да иска! Тя никак нямаше влечение към него, както и той към нея. Като се върна в съпругеския дом, тя се бе подчинила не на зова на сърцето си, а на нуждата да бъде осигурена. В сегашното положение на нещата за нея беше по-изгодно да бъде госпожа Филип Ейглетер, отколкото госпожа Рихард Раух. Останалото беше комедия или по-точно казано учтивост. Вродено

кокетство я подтикваше да съблазнява съпруга си. Това беше част от негласните условия на техния брачен съюз. Рано или късно ще започне отново да го мами. Може би тогава той пак ще започне да харесва това тяло? Не, любопитството му в това отношение беше вече минало. Рихард Раух можеше да се върне пак със сила. Той няма да се кара с него за жена си. Охлажняването му към нея беше толкова очевидно, че изведнъж се попита какво му пречи да хукне по някоя друга. А само на този плаж имаше толкова голям избор. Красиви, свежи, лесни, свободни момичета... Карол няма да има нищо против една временна авантюра. Може би дори ще го насърчи за развлечение или за да може самата тя да се чувства по-свободна.

Той огледа подробно съседките си и призна с горчивина, че този парад от млада плът не го вълнува вече. Нещо се бе променило в него. Смисълът на живота му нямаше женски образ. Почувствува се в близост с някаква значима мисъл. Но не знаеше от кой край да я подхване.

Светлината на слънцето го заслепяваше. Той, който толкова много бе обичал слънцето, сега с изненада откриваше, че го мрази. Тия жълти и отвесни лъчи рушаха цветовете пред очите му и мислите в главата му. Кожата му гореше, зачервяваше се, мокреше се, хоризонтът се разлагаше на трептящи песъчинки от слюда, а дори край него умореният свят се разкъсваше на блокове от безцветна и топла материя, разбъркваше очертанията си, смесваше отблясъците си: стъкла за очила, страници на един илюстриран вестник, бутилки газирана вода... Как Карол можеше да понася този плаж? Край мостика една банда младежи се готвеше да отплува с моторна лодка. Оглушително потегляне, скиор, издърпан над водата, се надигаше, пореше морето, като минаваше вляво и вдясно с елегантни плъзгания. Под чадърите няколко глави се подигнаха мързеливо. В далечината бели платна. Един вестникопродавач се появи с пълни с лоши новини ръце. Краката му се забиваха в пясъка. Никой нищо не купи от него.

„Най-добре е да не знаеш какво става другаде — помисли си Филип. — Дреболиите изяждат същественото“. Тази вечер пак ще трябва да се облича, да излиза. Ще се срещнат с Ашезонови в онзи прекрасен ресторант над Ница, горе в планината, където няма дори електричество и където под светлината на свещи клиентите ядат печено върху жарави и картофи, опечени в пепел. Като се прибере, ще

вземе бисмут, после сънотворно, ще се отпусне в леглото си и със злоба, с безсилие ще гледа как Карол с прозрачна нощница снове пред отворения прозорец. Панически страх сви гърлото му. Вярваше, че ще намери покой в Кан, а никъде другаде не беше се чувствувал толкова разстроен, като в този много горещ, претъпкан от хора град на безделници. В Париж поне си имаше работа, чиято дисциплина му помагаше да живее. Тук, освободен от задълженията си, той ден и нощ беше разяждан от зловещ спомен. Карол и Жан-Марк си оспорваха главата му. Не го интересуваше вече това, което си бе възвърнал, а това, което бе загубил, му се виждаше незаменимо. Това беше класически процес. Той нямаше да се предаде. Положително съществуваше някъде лекарство. Но не на този плаж, смазан от слънце, пред това неизменно синьо море.

— Идваш ли да се къпем?

Карол беше станала. Той я гледаше отдолу, без да мръдне, и намери, че горната част на краката ѝ е малко слаба. Никога досега не беше забелязвал този дефект. Дори събрани, бедрата не се докосваха. Сега виждаше само тази дупка, тази смешна кухня, тази слабост на едно тяло, което бе считал за идеално. „Какво ме засяга това?“ — каза си той. Тя тичешком тръгна леко към вълните. Мъже я проследиха с очи. Филип завидя на апетита им и стана.

Допирът със студената вода му бе неприятен. Поплува малко, върна се на брега и се изтегна, мокър и осолен, върху дюшека си. Капчици блестяха по космите на краката му. От небето се сипеше топлина като от пещ. След миг той бе вече сух. Карол продължаваше да плува като парченце месо, люляно от едно дружелюбно море. Ами ако не се върне? Тя стигна до един малък сал, закрепен върху четири боядисани в червено буренца, покачи се на него и се излегна на слънце. Мина моторна лодка, която влачеше изправен върху водата скиор, величествен и бърз, с криле от пяна. Не беше ли същият отпреди малко? Филип си помисли: „Ще трябва да телефонирам в Париж!“ Нямаше никаква причина за това, тъй като се бяха уговорили, че Блондо ще го потърси при първото затруднение. Но изведнъж загуби доверие на всички. Или поне имаше нужда да си каже, че там не могат да се справят без него.

Използувайки отсъствието на Карол, той отиде в бара на плажа и поиска телефонна връзка. Дървената кабина миришеше на корабна боя

и на масло против слънчево изгаряне. Прав, по бански гащета, в задушната кабинка, Филип си представи своя помощник напълно облечен, обут, с вратовръзка и този контраст го развесели за миг.

— Всичко върви добре — твърдеше Блондо. — Аз направих проекта за споразумението Мисак-Буле съгласно вашите указания. Ще дойдат да подпишат вдругиден...

— Защо толкова бързо?

— Господин Мисак заминава за Щатите в началото на идущия месец. Той ме помоли да ускоря...

Филип раздразнено цъкна с език. Делото беше от най-сложните. Не можеше да остави подписването на споразумението да стане в негово отсъствие. Това беше въпрос на професионално достойнство. Задължението, което си приписваше, му вля нова сила. Не се мъчеше да мисли, че това става прибързано, а засия от радост.

Слънчев лъч се промъкваше между пролуката на две дъски. Наблизо ехтяха възгласите и смехът на играещите на пинг-понг.

— Слушайте, Блондо — каза той, — работата е много важна... Ще дойда... Да, да... Ще прескоча със самолет... Предпочитам...

Той излезе от кабината успокоен, удовлетворен, извинен, дишащ с пълни гърди. Карол се бе върнала от сала. Изтегна се на дюшека, тя свали черните си очила, погледа Филип и каза:

— Къде беше?

Той ѝ обясни със загрижен вид, че е принуден да отлети утре за Париж:

— Ще остана два-три дни, не повече, за да уредя тази работа. Неприятно е, но какво да се прави? Необходимо е...

Тя не се възпротиви, сложи отново очилата си и мълчаливо се отдаде пак на властта на слънцето.

XXVI

Като излезе от кабинета на директора на „Топ-Копи“ Франсоаз беше объркана. По-добре ли беше да изкарва повече, като работи в бюро то цял работен ден, както този човек ѝ предлагаше, или пък да печели по-малко, продължавайки да работи вкъщи, без да бъде ограничавана от работното време? Второто решение ѝ се виждаше по-изгодно, но си казваше, че не е разумно да отхвърли първото. Трябваше да отговори преди края на седмицата. Ще говорят за това вкъщи, довечера на масата. От един месец насам, откакто се бе върнала в апартамента на улица „Сен Дидие“, тя много харесваше тия сериозни разговори по време на вечерята. Всеки излагаше проблемите си пред всички и след това правеше каквото сам реши. Така всеки се чувствуваше силно обкръжен и едновременно много свободен. Наистина в началото Франсоаз се чувствуваше притеснена от присъствието на Алисия, която Никола бе довел още когато сам обитаваше апартамента. Невъзможно бе да изхвърли навън това момиче. Впрочем тя беше любезна, сервилна, сдържана и внасяше своя дял в общата каса. Даниел беше назначен временно в ОДИЛ и получаваше шестстотин и петдесет франка месечно; Никола имаше от фотороманите един непостоянен доход, но все пак значителен, докато чакаше да „направи големия удар“ в телевизионната поредица; и най-сетне малката месечна помощ, която Филип беше обещал да отпуска на децата си, щеше да уравни бюджета на групата. Франсоаз ръководеше финансовата част, а Дани се грижеше за покупките и кухнята. От време на време Мариан и Шарл Совело посещаваха дъщеря си и зет си и им носеха продукти. Филип обаче не беше идвал нито веднъж от преместването им. А и от тяхна страна нито Даниел, нито Франсоаз бяха ходили на улица „Бонапарт“. Преди да се завърне в Тюке, Мадлен настойчиво ги бе карала да отидат при баща си. Те бяха обещали без ентузиазъм, но бе изминало доста време и когато миналата седмица Франсоаз телефонира, Агнес ѝ отговори, че господинът и госпожата са в Кан от пет дни. Тя се успокои и

едновременно натъжи. Сега, когато Карол се беше върнала, Франсоаз имаше все по-малко желание да се сближава с баща си. Нейното семейство бяха Даниел, Дани, Никола, дори Алисия до известна степен.

Шумът на метрото бучеше в ушите ѝ. Една реклама за алкохолно питие танцуваше пред очите ѝ. Седнала в полупразния вагон, тя си мислеше за необяснимото поведение на баща си и страдаше, че никак не можеше да го оправдае. Беше ли поне изпитал скръб при смъртта на сина си? Да, без съмнение, в първите дни. Но много скоро неговият егоизъм е взел връх.

Той беше твърде лош с Жан-Марк като жив, за да се промени след смъртта му. Дори повече от лош — безразличен. Не повече се интересуваше и за децата, които му бяха останали. Връщането на Карол му бе дало втора младост. Той искаше да се освободи от всички окови, за да ѝ принадлежи напълно. Той отказваше да бъде баща. Нима е бил някога такъв? С мъка, примесена с отвращение, Франсоаз си представяше ликуването на Карол, върнала се при своя съпруг и при своите мебели. Сега навярно той е още по-мек с нея, отколкото преди. „Всъщност нима аз не бях така унизително покорна на Александър?“ — попита се тя внезапно. Навярно това бе фамилна черта. Но тя бе успяла да се изтръгне от магията, докато баща ѝ отново попадеше в нея с наслада. Александър сега беше вече едно почти забравено минало. Живееше ли още някъде в Париж, или пак беше заминал за Съветския съюз? Този въпрос малко я интересуваше. Станал непостоянен, неактуален и безвреден, той подхранваше паметта ѝ с такава доза носталгия, от каквата се нуждаеше, за да обагрят всекидневния си живот. Тя си казваше, че е имала като другите едно увлечение, едно разочарование, че няма за какво да се моли, нито да се надява и че, понеже целта на всяко човешко същество е търсенето на щастието, трябва да търси своето щастие другаде, а не в любовта. Освен това достатъчно бе да погледне около себе си, за да се убеди, че повечето от жените имат нейната съдба. В този блестящ и шумен вагон, летящ бързо в мрака на едно подземие, всички лица изглеждат отегчени. Това влюбени жени ли са? Не, домакини, майки. Ако някой отхлупи капака на черепа им, ще намери под него само купища от работни престилки и кошници за продукти. Дори и най-младите изглеждаха замислени, пресметливи и практични. Колко от тях, за да

се утешат от неуспеха си в живота, четяха „Нежен поглед“? В действителност, ако Никола искаше да успее, непременно трябваше да се откаже да позира за фотороманите! Тя му бе казала това сто пъти! Напразни усилия! Какво муле! Франсоаз извърна очи от съседката си, която плетеше с блуждаещи очи и разтегнати устни, и видя собственото си отражение в огледалото. Беше грозна. Беше черна. Нямаше мъж в живота си. Електрически лампи прекосиха лицето ѝ. После афиши. Спирка „Виктор Юго“. Тя излезе от метрото с бодра стъпка, която съвсем не съответствуваше на тежките ѝ мисли.

В апартамента намери Дани да къпе Кристин под големите черни, изпълнени с любов очи на Алисия.

— Аз — каза Алисия — ще искам да имам бебе от някой тип, който ми харесва, но при условие да не се омъжвам за него!

Франсоаз ѝ отправи тревожен поглед. Алисия избухна в смях.

— Не се безпокой! Не се отнася за Никола!

— А за кого?

— За никого... Едно хрумване!... Няма ли да ти е приятно на тебе да имаш дете, а да нямаш съпруг?

— Ах, не така!

— На мене също — каза Дани.

— Смешни сте вие! — извика Алисия. — Дете без съпруг — това е тайната на семейното щастие!

— За майката може би — каза Франсоаз. — Но за детето... Не знам... Детето има нужда от някой по-силен... Нали?

Тя отново помисли за равнодушието на баща си, за разпръскването на семейството и сърцето ѝ се сви. Може би Алисия имаше право? „Ако бях имала дете от Александър...“

— Чакай, забравих да ти кажа: Лоран и Беатрис ще дойдат на вечеря вдругиден! — съобщи Дани. — Ще донесат всичко, с изключение на виното и плодовете.

— Много хубаво — каза Франсоаз.

И ѝ хрумна мисълта да покани и Дидие Копелен. Беше го видяла толкова съкрушен на погребението! Ще бъде малко така, сякаш Жан-Марк сядна на масата.

— Аз намирам, че Беатричето на Лоран е една фукла! — заяви Алисия.

Дани ѝ възрази с възмущение. Франсоаз избягна да каже мнението си. Тя не обичаше това момиче, за което Лоран се беше оженил преди петнадесет дни и което, макар че бременността му едва се забелязваше, носеше широки рокли и вървеше с корема напред. До нея Лоран изглеждаше още по-млад. Невъзможна двойка. Но съществуваха ли подходящи двойки? Всички, които познаваше — било нейният баща и Карол, нейната майка и Ив, Даниел и Дани, самата тя и Александър, — вървяха в живота с накуцване и малко смешно. Можеше ли да се каже, че, станали от леглото, мъжът и жената нямат вече нищо общо?

Дани беше свършила с къпането на Кристин, избърсваше я, пудреше я с талк, обличаше я с бързи и точни движения.

В това време влязоха шумно двете момчета. Никола беше минал да вземе Даниел при излизането му от кантората. Дружбата, която се бе породила между тях, радваше Франсоаз. Те поискаха да пият нещо и Алисия се втурна в кухнята. Срещу позирането си за рекламни снимки на домашни уреди тя бе получила като награда един електрически миксер за разни цели. Оттогава поеше семейството със сок от моркови, разреден с вода, и беше невъзможно да ѝ се откаже това зеленчуково питие, без тя да се обиди.

Всички се събраха в кухнята с чаши в ръка.

— Има нещо ново в ОДИЛ — каза Даниел. — Изглежда, че ще ме назначат в приемната в началото на октомври.

— Значи няма вече да замествах?! — попита Франсоаз.

— Не. Ще бъда на редовна служба.

— Ами правото ти?

— Говорих с шефа на отдела: той е съгласен да промени така работното ми време, че да мога да присъствувам на практическите занятия и да подготвям изпитите си. Взема ли веднъж дипломата си, ще получа много по-интересна служба.

— Да не би да смяташ да правиш кариера в ОДИЛ? — каза Франсоаз.

— Защо не?

— За тебе положително ще бъде по-интересно, ако влезеш в кантората на татко!

— Въобразяваш ли си, че ще ме вземе при себе си след всичко, което се случи?

— Не зная... Да, разбира се.

Даниел поклати глава.

— Не, драга моя. Докато Карол е при него, той няма да помисли за нас! Смъртта на Жан-Марк не може да му отвори очите! Ти мислиш, значи, че нашите малки грижи ще го разчувствуват?

— Има неща, които не ги разбирам — каза Никола. — Само за удоволствие на баща си ти заряза философията пред правото. Сега нямаш никакво основание да държиш на правото... освен ако си направил сметка, че то все пак...

— Разбира се, че съм си направил сметка! — каза Даниел. — Философията е за хора, които имат време да мечтаят! Аз трябва да живея и имам грижата други да живеят!

Франсоаз се съгласи, че той има право, и съобщи, че от другата седмица ще постъпи на редовна работа в „Топ-Копи“. Тя не би могла да каже кога и как е взела това решение.

— Значи аз ще бъда почти цялото време сама вкъщи! — въздъхна Дани. — Весело ще бъде!

Тя постави Кристин на коленете си, разклати биберона и го пхна в устата ѝ. Никола поиска още сок от моркови — този път неразреден — и Алисия му благодари с любовен испански поглед.

— Морковът дава светъл тен на лицето! — каза той. — А аз имам нужда от светъл тен: идущата седмица започвам нов фотороман! Един трик с костюми: „Няма благородници между тебе и мене!“

— Пак ли? — извика Франсоаз.

Той повдигна брадичка с присмехулно предизвикателство.

— Да! Подписах днес следобед.

— Можеше предварително да ме уведомиш!

— Достатъчно съм голям, за да знам какво правя!

— Не си личи!

— Ръмжиш, без да знаеш защо! Този път поредицата ще бъде по-дълга. Работа за цели три месеца. Ще спечеля...

Тя го прекъсна:

— Не ме интересува какво ще спечелиш!

— Все пак има значение, представи си!

— За тебе може би! Няма защо да те обвинявам! Ти си кариерист на дребно! За да изкараш по-бързо няколкостотин франка, ти рискуваш да провалиш артистичната си кариера. Никой режисьор няма да те

иска, щом снимките ти с години се явяват в рекламите. Ти се обезценяваш сега, ти се проваляш...

Той избухна:

— Нищо не знаеш! Говориш като дребна буржоазка!

— Не съм по-голяма буржоазка от тебе! Въобразяваш си, че си хитрец, като минаваш за голям красавец в тия евтини снимки?

— Ами ти като чукаш на машината за „Топ-Копи“?

Той повдигна рамене към главата, направи идиотска гримаса и замърда пръсти във въздуха над въображаемата клавиатура.

Бяс обзе Франсоаз и я заслепи.

— Бедно кретенче! — каза тя през зъби.

— Е, хайде! Е, хайде, престанете! — каза Даниел. — Няма ли край този спор?

— Има — изръмжа Никола. — Махам се оттук!

Той излезе и тръшна вратата.

— Нямах ли право? — каза Франсоаз задъхано, като се обърна към другите.

— Не — каза Алисия, отпуснала се вяло на един кухненски стол. — Намирам, че фотороманите не са толкова лоша работа за него. Правят го известен. Аз, ако ми предложат...

— Във всеки случай — отсече Даниел — ти постъпи глупаво, Франсоаз, предизвика го!

— Никога не съм се карала с Никола — възрази Франсоаз.

— Нито пък днес аз започнах!

— Впрочем той ти каза много неприятни думи — забеляза Дани. Франсоаз вдигна рамене.

— Пет пари не давам за това!

— Къде ли отиде? — въздъхна Алисия.

И тя изплезе език, за да оближе дъното на чашата си.

Все още развълнувана от гняв и мъка, Франсоаз се затвори в стаята си. Спорът продължаваше в главата ѝ. Тя намираше нови доводи. Никола отвърщаше. Тя му затваряше устата. Тя — „дребна буржоазка“! Ако беше такава, нямаше да се омъжи за Александър, нямаше да прибере Никола, нямаше да живее с Даниел, Дани, Алисия и с него в този апартамент, който приличаше на бохемски лагер! Какво трябваше според него да прави, за да не бъде вече дребна буржоазка? Самият той не знаеше. Той беше глупав и сприхав. С рязък жест тя

постави документите на „Топ-Копи“ до пишещата си машина. После, след като се успокои, оправи косата си пред огледалото.

Върху мраморната плоча на камината, между две ръчни стъкленици от кристал, подарък от Маду, величествено стърчеше многостепенната кукла, която Александър беше донесъл от Русия: цветната дървена жена се разтваряше и от вътрешността ѝ се изваждаше друга по-малка, в която също се криеше друга още по-малка... Изведнъж Франсоаз си каза, че прилича на тази играчка. Като размишляваше за последните години от живота си, тя виждаше пет-шест Франсоази, които се заместваха една друга. Имаше една Франсоаз, наивна и религиозна, и една Франсоаз, мъдро увлечена по Патрик, и една сантиментална Франсоаз, лудо влюбена в Александър, и една Франсоаз, разочарована до самоубийство, и една омъжена Франсоаз, забравила религията и гордостта, за да се подчини на волята на един мъж, и една изоставена и унижена Франсоаз, и една укрепнала, твърда и спокойна Франсоаз, сегашната Франсоаз, която най-малко ѝ харесваше. Тя погали с пръст куклата с валчесто лице и червена забрадка. Въпреки всичките си метаморфози тя нямаше чувството, че е загубила своето единство. Може би тази вяност към самата себе си под много различни аспекти е доказателство за божественото начало във всеки от нас? Наистина тя отдавна се бе отвърнала от бога и не ходеше вече в черква. Но бог не беше я изоставил. Тя го чувствуваше от време на време, когато биваше озадачена от някоя мисъл, когато биваше заслепявана от някой лъч. Мощна вълна я повдигаше.

После животът поемаше правата си. Тя започна да мисли за нещо друго. На вратата се почука.

— Кой е?

Влезе Никола̀ полуусмихнат, полусмутен, приближи се до нея и ѝ поднесе бузата си. Тя не помръдна, вдървена и с втренчен поглед.

— Няма ли да ме целунеш? — каза той.

— Не.

— Сърдиш се?

Тя не отговори, зарадвана от реванша и развръзката.

— О, добре — подзе той. — Ти не си виновна, но и аз не съм... Яденето все пак има значение... Значи, ето как реших: този фотороман ще бъде последният, обещавам ти... Само че, ако след това изпусна телевизионната поредица, какво ще стане с мен?

— Няма да я изпуснеш — каза Франсоаз. — Или пък ще намериш нещо друго.

И тя лепна една целувка по бузата му. Двамата се върнаха в кухнята, където ги чакаше цялата тайфа. Личеше си, че са сключили мир помежду си, и затова никой не им зададе въпроси.

— Какво има за ядене тази вечер? — попита Даниел.

— Макарони — каза Дани.

— А след това?

— Е... Както обикновено, маслено сирене...

— Само това ли? — каза Никола.

— Ах, какви сте! — извика Дани. — Питате ли се как успявам да ви храня всички с този мизерен бюджет! Главата си блъскам! А отгоре на това не сте доволни!...

— Почакайте! — каза Никола, озарен изведнъж. — Ще ви сготвя болонски спагети по моя рецепта. Трябват ми наденички, настъргано швейцарско сирене, гъст доматиен сок...

— Нямам нищо такова! — простена Дани.

— Ще сляза да взема! — каза Никола, като тупна с ръка задния си джоб, за да покаже, че има с какво да плати това угощение.

Даниел излезе с него.

Върнаха се скоро, като носеха малки пакетчета, които разтвориха върху кухненската маса. Момичетата, заинтересовани и скептични, ги заобиколиха. Кристин, оставена да лежи в съседната стая, си бърбореше сама. Запретнал ръкави, разкопчал яката си, с кърпа вместо престилка на кръста, Никола важно нареждаше:

— Дай ми черния пипер, Дани.

— Ти вече сложи доста — каза Франсоаз.

— Никаква критика, преди да опитате! Или ще напуснете кухнята!

И с рязък жест Никола изсипа пиперницата над съда, в който приготвяше соса.

— На твоето място аз бих сложил и дафинови листа! — каза Даниел.

— Чудесна идея! И чесън!

— Не! Без чесън! — възрази Дани.

Никола потопи пръста си в соса, облиза го, намигна и каза:

— Великолепно! Но пари!

— Виждаш ли, много е люто! — каза Дани.

— Не! Не!

— Предупреждавам ви, че има само половин бутилка вино! — съобщи Франсоаз, която бе започнала да слага масата.

— Виното ще бъде само за мъжете! — извика Даниел.

— Да не превариш макароните, ей, Никола! — каза умолително Алисия.

Викове се носеха около Франсоаз. Някой се изсмя близо до нея. Кухненска миризма изпълни въздуха.

Пет чинии блестяха под матовата лампа на тавана. Парата от тенджерата излиташе през отворения прозорец. Алисия се бе облегнала на рамото на Никола и го гъделичкаше с пръст по ухото. Той се извърна и я целуна в устата. Кристин започна да крещи. Дани изтича. Даниел се отпусна на един стол, запали цигара и каза:

— Много съм гладен!

Дани се върна.

— Няма нищо. Капризничи!

— Ами ако пусна наденичките в болонския сос! — каза Никола въодушевено.

— Ти си луд! — възкликна Франсоаз. — Няма да стане болонски сос!

— Не. Но може би нещо по-хубаво!

Тя се засмя.

— В края на краищата, който не рискува!...

— На масата! — извика Алисия.

Всички седнаха.

Когато Никола се приближи, понесъл с две ръце дълбоката чиния, в която се издигаше мека планина от спагети, избухнаха аплодисменти.

* * *

Филип отвори вратата на апартамента, влезе в тъмния салон, запали една лампа и си наля чаша уиски.

Този следобед церемонията в кантората му беше смешно проста. Споразумението, съставено от Блондо, беше толкова ясно и толкова

подробно, че самият той не би го направил по-хубаво. Във всеки случай съвсем не би трябвало да се безпокои. Все пак реши да продължи престоя си с четиридесет и осем часа. Ще има възможност да прегледа отново няколко стари дела, които беше забравил...

Очевидно къщата не беше много привлекателна. Капаците на прозорците затворени, килимите навити, мебелите насъбрани и завити с чаршафи — всичко това придаваше на голите стаи изоставен и враждебен вид. По нареждане на Карол Агнес, преди да отиде в отпуска, трябваше да се погрижи добре да затвори апартамента. Навярно бе заминала снощи за Бретан при една от сестрите си. Впрочем Филип предпочиташе да не бъде сам с нея. От известно време тя имаше навик внимателно и мълчаливо да се вглежда в него, което му беше неприятно. Нямаше нужда някой да му сервира.

Уискито не беше студено. Да не забрави да включи хладилника.

Тази вечер ще отиде в ресторант. В кой? Не беше още решил. Сам, разбира се. Не можеше да понася присъствието на когото и да било до себе си. Блондо го беше раздразнил преди малко със своя високомерен и нахален младежки вид. Приличаше на изострен молив. И с тая бледа кожа, с тия очила... Повечето от парижаните, които срещаше, му се виждаха болни в сравнение с хората, които се излежаваха там, на плажа. Той си представи как Карол се прибира в хотела, опиянена от слънцето и чистия въздух; как се къпе под душа, как се облича, за да отиде на вечеря с приятели. С Ашезонови навярно. Или пък с Лапаружови. Да ѝ телефонира? За какво? Тя толкова малко се интересува какво прави той в Париж, колкото и той се интересува какво прави тя в Кан.

Една миризма, която не бе почувствувал отначало, му причини отвращение. Апартаментът миришеше на застояло.

Той изпи уискито в чашата, запали цигара, всмукна три пъти, от което по езика му остана следа от горчилка, мина в кабинета си, погледна книгите и бе сразен от тяхната многочисленост и от подредбата им. Цялата тази наука не водеше до нищо! Пред погледа на смъртта имаше ли някаква творба, за която да не бе прахосано време?

За да прогони чувството на задушаване, той отвори прозореца, после капаците, чиито ръждясали панти оказаха съпротива. Син и топъл здрач обля лицето му. Разкритата част на града го зовеше.

Той излезе на улицата и тръгна към сърцето на квартала. Площад „Сен Жермен де Пре“ приличаше на театрален декор, в който тълпата плуваше между сянка и светлина с бавни движения като звездообразни корали. Край кафенетата лицата ясно се очертаваха, извъръщаха се, срещаха се, усмихваха се съучастнически или застиваха от скука пред някой вестник. Това сноване насам-натам приличаше на лов и на панаир.

Много развеселени и отегчени туристи, бавно преминаващи автомобили с отворени покриви, улица „Сен Беноа“, препълнени ресторанти с маси чак до тротоарите. Тази навалица, която преди забавляваше Филип, днес му беше безразлична. Все пак той трепна, като проследи с очи силуета на едно момче, което се отдалечаваше. Изправена глава, стройни рамене — каква прилика с неговия син! Никъде другаде присъствието на Жан-Марк не се чувствуваше така силно, както на това място. Той толкова често беше минавал оттук в едно определено време, преди залез-слънце, когато нито очите, нито умът могат да различат черното от бялото, че навярно можеше да се материализира от сбора на хилядите малки частици, разпръснати в атмосферата. Тази мисъл удари неприятно Филип. Той мразеше опасните игри на въображението, което подскача на ръба на пропастта. Никога не беше се увличал по софизмите за отвъдния живот. Жаждата, която го измъчваше, имаше причина и реално разрешение. Трябва да знаеш къде и как да я утолиш. Каква крещяща суша в него, каква страшна нужда от прохлада, а наоколо каква пустош, каква тишина! Един пренаселен и все пак пуст град. Много хора и никой. Вървеше напосоки, блъскан от едни, блъскащ други.

Изведнъж едно решение го озари: той спря такси в движение и даде адреса на Франсоаз. Сигурно при децата си ще намери успокоението, което останалият свят му отказваше.

В колата, която се движеше неравномерно в задръстените улици, той се поздрави, че бе превъзмогнал гордостта си. Какво означаваха тия правила, налагани от Карол? „Родителите не трябва да правят първите крачки!“ В семейството много често голямата радост се изтръгва с нежност, а не с победа на гордостта. Но в случая нежността ли го подтикваше? Не, в гърба го тласкаше нещо грубо и смътно, подобно на инстинкта за самосъхранение. Той предпочиташе точно това. Винаги се беше отвращавал от благородната мекушавост на

бащината любов. Вече си представяше начина, по който щеше да се появи пред Даниел и Франсоаз: „Как може така? Аз ли трябва да идвам, за да видя какво правите? Не смятате ли, че това мълчание между нас е смешно? Ти все пак би могла да ми се обадиш по телефона, Франсоаз!“ А по-нататък съобразно настроението му. Колко щастливи щяха да бъдат и двамата, като го видят! Те навярно са като него опечалени, объркани, обзети от спомени за Жан-Марк. Мисълта, че той има толкова нужда от тях, колкото и те имаха нужда от него, го изпълваше с многословна благодарност към родителския дълг. Каква глупост бе извършил, като чака повече от един месец, за да събере покрусените членове на семейството! Реши веднага да заведе всички на вечеря в ресторант.

Най-сетне таксито влезе в улица „Сен Дидие“. Погледнал апарата, Филип приготви сумата, за да не губи време. Колата спря пред къщата. Той плати, бързо изкачи стълбите и изпълнен с надежда, се спря пред вратата. В момента, когато искаше да позвъни, чу шум и гръмки смехове. Помисли, че е сбъркал етажа. Но не, наистина у Даниел и Франсоаз се забавляваха. Сигурно младите лесно забравят смъртта. Колко много беше престорен неговият отчаян вид пред прага на този празнуващ дом, в който никой не се интересуваше от него! Смеховете продължаваха. Избухнаха аплодисменти. Обърнал гръб, Филип бързо слезе по стълбите и се спусна по улицата, за да избяга от тях, които там, горе, продължаваха да живеят, сякаш нищо не се бе случило.

Едно такси. Спря го и каза да го закарат на улица „Бонапарт“.

Апартаментът му се видя още по-зловещ, отколкото преди. Влезе в кабинета си, прелисти една папка, отново отиде в стаята си, седна в един фотьойл, отпуснал рамене с лакти върху коленете, смазан, отчаян. Възможно ли бе това голямо, глупаво и плоско легло, изскочило извън нишата, толкова дълго време да е било полюсът в неговия живот? Беше спал сам миналата нощ; ще спи сам и тази нощ. А после? В края на днешния ден трябваше да му стане ясно: нямаше никаква работа в Париж. Тогава какво? Да се върне в Кан? Да се върне отново към плажа, към слънцето, към вечерите, към намазаната с масло Карол, бронзовата Карол, елегантната Карол, усмихващата се, тържествуващата Карол е малко слабите бедра?... Нямаше кураж. Стигнал до тази степен на отрезвяване и на самота, трябваше ли още

да упорствува в играта? Всеки гост има право да отмести чинията си, ако яденето не му харесва; На границата на пресищането започва небитието.

Филип се съблече, легна в леглото си с измачканите чаршафи, помъчи се да чете един криминален роман, спомни си, че не е вечерял, погледна часовника си: десет часът и пет минути. Нито много рано, нито много късно: най-глупавото време на нощта. Не беше гладен. Дано поне може да заспи.

Той стана, върна се в банята и взе шишенцето със сънотворното лекарство от тоалетната си кутия. Две таблетки осигуряваха покой. Ами няколко таблетки повече?... Франсоаз преди години беше опитала така да се самоубие. Но тя не бе посмяла да отиде докрай. Момичетата са предпазливи в лудостта си. Колко странно: тя бе поискала да се убие от отчаяние, а той, ако се убие, ще бъде от разум. Никога не е бивал повече господар на мислите си. Логично той нямаше вече никаква причина да продължава... Има или няма бог? Ще има време да разсъждава после. Във всеки случай трябваше да блъсне вратата, за да разбере. Взе две таблетки и изпи след това чаша вода. Водата имаше неприятен вкус на хлор. Той направи гримаса. В огледалото над умивалника се очерта лицето му, самотно, съсредоточено и дебело. Светъл лъч правеше червен върха на носа му.

Наклони шишенцето и изсипа всички таблетки в дланта си.

XXVII

Изморена да стои права, Мадлен притегли един сгъваем стол и седна на него, за да гледа как работи зидарят. Фенекът, тършувайки из градината, потрепера от страх при шума на някакъв мотоциклет, който потегляше, и с три скока отиде да се сгуши в краката на господарката си. Тя го взе на коленете си. Със сламена шапка на главата, с платнени обувки на краката, тя галеше нежния гръб на животното и мигаше, загледана в прясно измазаната стена, която отразяваше слънчевата светлина. Моментът беше решителен. Трябваше да определи дали навесът, който строеше, да бъде два метра и петдесет сантиметра или точно два метра.

— Според мене, госпожо, два метра са предостатъчни — каза господин Коломбо.

— Не. Два метра и петдесет — реши Мадлен. — За да могат да стоят под него пет-шест души.

— Значи тук ще бъдат подпорите?

— Да, господин Коломбо.

Господин Коломбо, който имаше корем, мускули и съвсем дребно лице, очертано с няколко мазни бръчки, направи знак на помощника си, мършав и мрачен португалец, впрегнат в пълна с камъни ръчна количка.

Португалецът тласна количката по дъската, поставена над тревата, и изсипа с трясък товара в краката на майстора. Приклекнал, господин Коломбо сортираше камъните, дялкаше ги с чук и по указание на Мадлен ги подреждаше в цокъла.

— Фугите да бъдат колкото се може по-големи, моля ви се! — казваше тя. — Трябва зидът да изглежда направен отдавна, и то от човек, който не е бил зидар.

— Няма да бъде красиво, ако не е правилно!

— Уверявам ви, че ще бъде, господин Коломбо!

Господин Коломбо сви вежди, но нямаше никакво основание да не задоволи клиентката си. След като подреди камъните, той започна

да ги замазва. Запълваше фугите с цимент и после с въздишка на съжаление ги издълбаваше.

Работата напредваше бавно. Зидарят беше предупредил, че няма да може да свърши по-рано от следващата седмица. Невъзможно беше при тия условия навесът да бъде завършен до тридесет и първи юли. Всъщност тази дата не беше толкова фатална. Но Даниел и Франсоаз бяха решили да прекарат отпуската си през август. Значи естествено беше да ги очаква в началото на идния месец. Имала е щастие, мислеше си тя, че дядо Оандър най-сетне бе склонил да ѝ отстъпи това парче овощна градина срещу парцела, колко хитрини и колко формалности, за да стигне дотук! Сега, когато междинната стена беше срината, тя имаше два пъти повече простор пред себе си. В дъното на разширената градина навесът ще придаде нотка на селска интимност. Разбира се, скелетът ще бъде от стари греди, а покривът от стари местни керемиди. Беше закупила вече от един предприемач всички необходими материали от някаква разрушена сграда. С навеса животът в къщата ще бъде преобразен. Дано да бъде хубаво времето през август! От няколко години насам климатът стана толкова непостоянен! Дано не вали!... Няма, няма... Плажът на Довил беше на две крачки. Важното е морето — за младите! Ще прекарват по-голямата част от деня край водата и ще се прибират с вълчи апетит. Тя си представяше как тази весела група обядва вън, под сянката на един покрив с нежни цветове на печена земя и мъх. Без да си въобразява, че те не са идвали често в Тюке, защото е нямало навес, тя беше убедена, че сега, след като го построи, те с по-голямо удоволствие ще идват при нея. Двамата, и той, и тя, имаха толкова голяма нужда да променят мислите си, да се почувствуват в нежна семейна атмосфера! Една година от драмата, а те едва бяха започнали да изплуват от развалините. Двадесет пъти Мадлен бе хвърчала до Париж, за да ги утешава, за да ги съветва. Даниел ѝ пишеше в последното си писмо, че тя не трябва да се тревожи за тях, че те най-сетне са започнали „втори живот“. Тя хареса този мъжествен израз, излязъл изпод перото на племенника ѝ.

Като си припомняше за събитията през миналата година, тя не можеше да се примири, че главната причина за това страшно разлагане е Карол. Тази жена бе пресметлива и студена. Очевидно тя бе поискала делба след смъртта на Филип. По нейно искане всичко бе продадено — адвокатската кантора, апартаментът, къщата в Бромей, мебелите — и

полученото беше разделено наполовина между нея и децата. Истинска катастрофа! Мадлен никога не би повярвала, че след изплащане на задълженията по наследството ще остане толкова малко за всеки. И днес още тя бе убедена, че има някаква измама, че Карол и нейният пълномощник са фалшифицирали сметките. С получените пари Карол си купи апартамент в Монте Карло и се беше оттеглила там. Навярно само привидно. Този тип жени мъчно се отказват да слязат от сцената.

Даниел пък веднага се снабди с кола, спортен модел, много скъпа. „Възрастта е такава — мислеше си Мадлен. — Той би могъл да се премести, да заживее сам с Дани. Аз на негово място положително бих направила така! В края на краищата, щом му е приятно да живее на улица «Сен Дидие» заедно с Франсоаз? Във всеки случай добре направи, че не напусна службата си в ОДИЛ и продължи да следва право. Сега, когато Дани чака второ бебе, трябва да бъде още по-благоразумен. Две деца едно след друго — това е лудост! А самият Даниел ликува. Смешно момче! Смешно поколение! Нима това е от несъзнателност или от сляпо доверие в структурата на обществото? Впрочем трябва след малко да телефонирам на господин Хюг, за да разбере какво ново има по въпроса за тази ипотека...“ Тя беше доволна, че Даниел и Франсоаз бяха поверили на нейния нотариус грижата да управлява малкия капитал, който им остана от наследството. Веднъж я бяха послушали и от това ще имат полза.

Горката Франсоаз! Тя толкова много се бе променила от смъртта на баща си! Далечна, замислена, потайна, обременена с много тежко за нея минало. Важното е, че най-сетне се разведе. За кратко време, изглежда, Александър беше загубил цялото си влияние върху нея. Нямаше ли някой друг в живота ѝ? Може би, като дойде тук, ще се отпусне и ще ѝ се довери? Но — да внимава! — тя беше толкова склонна да се затваря в себе си, не добре е да не разпитва. „Как само ми благодари, когато ѝ казах, че и Никола, разбира се, е поканен в Тюке!“ — помисли си Мадлен. Докато привързаността на Франсоаз към това момче я беше разтревожила преди, сега тя считаше тази привързаност за трогателна и благородна. Младостта си има закони, които ни надвишават. „Жалко, че той не може да дойде!“ След успеха на първия му сериен телевизионен филм Никола беше започнал втори, чиито външни снимки се правеха в Италия. Специализираните вестници печатаха снимката му и вдигаха голям шум около него. Той

беше се разделил с Алисия и живееше в околностите на Париж с една твърде красива актриса, едва седемнадесетгодишна, която също така беше лансирана от телевизията. Даниел предвиждаше и на двамата блестящо бъдеще в киното. Но Даниел не разбираше нищо.

Мадлен се усмихна при мисълта за племенника си: тя не можеше още да го смята за сериозен човек, макар че скоро щеше за втори път да стане баща. На всяка цена искаше син. Иначе, казваше той, името на Ейглетиерови ще угасне след него. Голяма работа! Как можеше да се гордее, че принадлежи на тази безумна фамилия? След вълненията през тия последни години някаква вцепененост сякаш бе обзела останалите живи. Франсоаз, както и Даниел, мечтаеше само за едно умерено и банално щастие. Мадлен го оправдаваше с тъга. От всички бури, които бяха разтърсили тази малка група, само тя пазеше истински спомен.

Тя чешеше фенека зад ушите, гледаше как се строи навесът и с носталгия размишляваше за страданията на Жан-Марк, за цинизма на Александър, за двуличието на Карол, за егоизма на Филип... Защо пък бе умрял този? Лекарят бе установил самоубийство, но тя се съмняваше понякога. Един човек като Филип, материалист, обичащ удоволствията и коравосърдечен, не може да сложи край на живота си в момент на отчаяние. Той беше твърде самолюбив, за да си пожелае смъртта. Не беше ли, без да иска, превишил дозата? Нещастен случай. Едно недоразумение. Всеки път, като си спомняше за тази смърт, тя изпитваше тежестта на стоманена греда върху гърдите си. Ако бе останала в Париж, Филип нямаше да направи тази глупост. Изведнъж тя, която винаги беше осъждала брат си, се изненада, че го съжалява. Не беше ли може би той най-нещастен от всички в това умопобъркано семейство? Има толкова много начини човек да бъде самотен!

— Имате ли нещо против, че този камък по средата е малко по-жълт от другите? — попита господин Коломбо.

— А, не — каза тя. — Напротив!

Господин Коломбо уверено въртеше мистрията. Зад него португалецът с пребледняло от работа лице приготвяше с лопата циментовия разтвор. Телефонът извъня. Мадлен се изправи на крака, остави фенека и като накуцваше, забърза към къщи. Беше съвсем задъхана, когато вдигна слушалката. Чу гласа на Франсоаз, ясен и весел:

— Ало! Маду!... Добре ли си?

— Разбира се, мила моя. А ти?

— Много добре! Имам да ти съобщавам голяма новина!

Мадлен тежко седна, облегна се с рамо към стената и прошепна:

— Каква новина?

— Нали знаеш, Дидие... Дидие Копелен...

— Да — каза Мадлен.

Тя изслуша останалото с радост, примесена с тъга.

— Е, добре! Поздравявам те! — каза най-сетне тя. — Признавам, че не съм очаквала. За това ще говорим сега, през лятото...

— Точно исках да ти кажа, Маду... Ще ме извиниш за това лято, невъзможно е... Родителите на Дидие ме поканиха... Съвсем близко до испанската граница, един очарователен кът...

— Да, да, разбирам много добре — каза Мадлен. — Но нали не си официално сгодена...

— Все едно е, Маду!

— Значи Даниел и Дани ще дойдат без тебе?

— Не са ли ти телефонирали?

— Не.

— Заминаха вчера с Кристин за Аркашон... Мариан и Шарл Совело са наели една вила... Юли и август, да...

— Така, значи!... Даниел е могъл да ме предупреди все пак!

— Толкова много беше измъчен от работата, от изпитите, той ще ти пише оттам! Значи одобряваш за Дидие?

— Разбира се — извика Мадлен, съвзела се. — Не можеше да имаш по-добър избор! Той е толкова честно, толкова скромно, толкова прямо момче... И освен това беше най-добрият приятел на Жан-Марк!...

Тя продължи да говори с престорено увлечение. През прозореца виждаше как господин Коломбо зида цокъла на навеса. Пак слагаше много цимент между камъните. Тя почука на прозореца, за да му обърне внимание, и с пръст му направи знак да издълбава повече фугите.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.